सर्वतन्त्रस्वतन्त्रश्रीधर्मदत्तझाविरचितः

व्याप्तिपञ्चकविवृत्यपराभिधानः

गूढार्थतत्त्वालोकः

विभागः - ७

|| अभिनवसंस्कृतव्याख्या ||

यशोलता

|| नूतनगुर्जरविवरणम् ||

विनम्रा

यशोलता

विभाग - ७

ततः प्रारम्भोऽस्य
यत्प्राप्य प्रश्राम्यन्ति
पण्डिता अपि ।

तर्क की परिसीमा

गूढार्थतत्त्वालोक

જ્યાં પહોંચતા તો હાંફી જવાય છે,
ત્યાંથી અહીં શરૂઆત થાય છે...

વિનમ્રા

LONGEST
NARRATION
IN THE WORLD OF
SANSKRIT
SCRIPTURE

- Name of The Original Scripture : GUDHARTHA TATVALOKA
- Author of the Original Scripture : SHRI DHARMADATT ZHA
- Name Of the New Text : YASHOLATA
- Author of the New Text : Jain Ascetic SHRI **BHAKTIYASHVIJAYJI** (Disciple of His Holiness Jain Acharya Shri **YASHOVIJAYSURIJI**)
- Subject : Logic
- Language : Sanskrit
- Name Of the Gujarati Text : Vinamra
- Author of the Gujarati Text : SHRI BHAKTIYASHVIJAYJI
- Total volumes : 14
- Edition : 1st, 2018 A.D.
- Price : ₹10,000 For The Whole Set (Volume 1 To 14)
- Publisher : SHRI DIVYADARSHAN TRUST DHOLKA, Dist. Ahmedabad, Gujarat
- Type Setting : Bharat Graphics, M. 9925020106
- Printers : Parshwa Offset, Veraval, M. 9428702617

Distributers

Manojbhai Shah
CREATIVE PRAKASHAN
New & Old Book Center
"Vikram", M.G. Road,
VERAVAL-362 265
Ph.: 02876 222617
Mo. +91-94287 02617

Vikrambhai Shah
'VINAY', 2/5 Jaganath Corner,
Nr. Nandwana Brahmin Boarding,
Opp. Ramkrishna Ashram Temple,
RAJKOT - 360 001
Ph. : 0281 2461980
Mo. +91-94269 72609

Abhaybhai Shah
8, Sukita Appartment,
Nr. Ankur School,
B/h. Dipti Petrol Pump,
Fatehpura, Paldi,
Ahmedabad - 380007.
Mo. +91-94287 02794
Email: creativeprakashan@gmail.com

ISBN
978-93-8201967-1

© Divyadarshan Trust
Creative Prakashan

अभिनवसंस्कृतव्याख्याऽयशोलता-
नूतनगुर्जरविवरणविनम्रासुशोभितः
सर्वतंत्रस्वतंत्र
श्रीधर्मदत्तझाप्रणीतः

व्याप्तिपञ्चकविवृत्त्यपराभिधानः

गूढार्थतत्त्वालोकः

— अभिनव सर्जन सर्वस्व —

परम पूज्य विद्वत्कुलावतंश न्यायतीर्थ
आचार्यवर्य श्री **यशोविजयसूरीश्वरजी** महाराज

— अभिनव सर्जन सर्जक —

जैनमुनि**भक्तियशविजय**

— संशोधक —

परम पूज्य सूक्ष्मशेमुषीसंपन्न
पंन्यासप्रवर श्री **रत्नबोधिविजयजी** महाराज

— प्रकाशक —

श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट

— मुख्य विक्रेता —

Creative Prakashan
www.creativeprakashan.com

ऋण स्मरण

दिव्याशिष

परम पूज्य सिद्धांतमहोदधि आचार्य भगवंत
श्री प्रेमसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य सकलसंघहितचिंतक आचार्यभगवंत
श्री भुवनभानुसूरीश्वरजी महाराजा

शुभाशिष

परम पूज्य सिद्धांतदिवाकर सुविशालगच्छाधिपति
श्री जयघोषसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य पूना जिल्ला उद्धारक आचार्य भगवंत
श्री विश्वकल्याणसूरीश्वरजी महाराजा
परम पूज्य भवोदधितारक गुरुदेव आचार्य भगवंत
श्री यशोविजयसूरीश्वरजी महाराजा

आर्थिक सौजन्य

જેમની સખાવતોમાં હરિયાવદિલી અને દૂરંદેશિતા
સદા આંખે ઊડીને વળગે છે તે

શ્રી ઉમરા શ્વેતાંબર મૂર્તિપૂજક જૈન સંઘ, સુરત

ધન્ય શ્રુતભક્તિ !
અદ્‌ભુત શ્રુતપ્રીતિ !
અનુમોદના !

સૌજન્ય સ્વાગતોત્સુક પૂર્ણ શતાબ્દી ત્યાગ-વૃક્ષ વર્ષ

अशोक मलिक
ASHOK MALIK
राष्ट्रपति के प्रेस सचिव
Press Secretary to the President

राष्ट्रपति सचिवालय,
राष्ट्रपति भवन,
नई दिल्ली -110004.
PRESIDENT'S SECRETARIAT,
RASHTRAPATI BHAVAN,
NEW DELHI -110004.

सत्यमेव जयते

राष्ट्रपति
भारत गणतंत्र
PRESIDENT
REPUBLIC OF INDIA

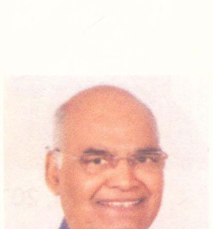

संदेश

भारत के राष्ट्रपति, श्री राम नाथ कोविन्द को यह जानकर प्रसन्नता हुई है कि मुनि श्री भक्तियशविजयजी द्वारा ''यशोलता'' नामक नूतन संस्कृत व्याख्या ग्रंथ का प्रकाशन किया जा रहा है। आशा है कि ग्रंथ में संकलित सामग्री पाठकों को एक नई दिशा एवं ऊर्जा प्रदान करेगी।

राष्ट्रपति जी, ग्रंथ के सफल प्रकाशन के लिए अपनी शुभकामनाएं प्रेषित करते हैं।

राष्ट्रपति के प्रेस सचिव

Tel. : +91-11-23016535 (Direct), 23015321 Extn 4322, Fax 23794498
E-mail-press.secy@rb.nic.in, malik.ashok@rb.nic.in

भारत के उपराष्ट्रपति
VICE-PRESIDENT OF INDIA

19 अप्रैल, 2018

प्रिय श्री जैनाचार्य श्री यशोविजयसूरीश्वर जी,

प्राचीन काल से समूचे विश्व में भारतीय संस्कृति विद्याक्षेत्र में अग्रेसर रही है। जो आज भी प्रबुद्ध वर्ग के लिए आश्चर्यकारी है। भारतीय प्रजा सांप्रदायिक सहिष्णुता की वजह से ही विभिन्न दर्शनों को अपने में पनपा रही है। न्यायविद्या तो तर्कशास्त्र की अप्रतिम प्रस्तुति है ... उस न्याय विद्या के सिरमौर ग्रंथ - पंडितवर्य श्री धर्मदत्तझाविरचित व्याप्तिपंचकविवृति, अपर नाम - गूढार्थतत्वालोक के ऊपर जैनाचार्य श्री यशोविजयजीसूरिजी के शिष्य मुनि श्री भक्तियशविजयजी के द्वारा 90,000 श्लोक प्रमाण महिष्ठ वृति का सृजन किया है, जो सचमुच में ही एक आश्चर्य है।

मुझे गर्व है इस भारतवर्ष पर, कि जहाँ अनवरत ऐसे विद्यापुरुष होते ही रहे हैं। मैं ऐसे संतपुरुष और विद्यापुरुष के चरणों में सादर नतमस्तक हूँ।

सद्भावनाओं सहित,

(एम. वेंकैया नायडु)

श्री जैनाचार्य श्री यशोविजयसूरीश्वर जी,
द्वारा महेन्द्रभाई झवेरी, एच. भेडा एंड कं.,
705, प्रशाम, कस्तूरबा गांधी मार्ग,
राजकोट-360001 मोबाइल: 98251 68834
ई-मेल : bbrjk_ad1@yahoo.in

सत्यमेव जयते

प्रधान मंत्री
Prime Minister

संदेश

यह जानकर प्रसन्नता हुई है कि **'गूढार्थतत्त्वालोक'** के व्याख्या ग्रंथ का विमोचन किया जा रहा है। श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट द्वारा प्रकाशित इस व्याख्या ग्रंथ में गूढार्थतत्त्वालोक की सरल विवेचना सराहनीय है।

श्री भक्तियशविजय जी द्वारा रचित यह ग्रन्थावली जीवन मूल्यों और आदर्शों से अवगत होने का अवसर दे और प्रेरणास्रोत के रूप में अपनी उपयोगिता सिद्ध करे, इसी आशा के साथ ग्रन्थावली के सफल प्रकाशन हेतु हार्दिक शुभकामनाएं।

(नरेन्द्र मोदी)

नई दिल्ली
23 अप्रैल, 2018

श्री यशोविजयसूरीश्वर जी
C/o- श्री महेन्द्रभाई झवेरी
एच. भेडा ऐंड कंपनी
705, प्रशम, कस्तूरबा गांधी रोड
राजकोट
गुजरात- 360001

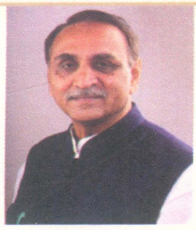

વિજય રૂપાણી
મુખ્યમંત્રી, ગુજરાત રાજ્ય

apro/ug/2018/03/28/dt

તા. ૨૮-૦૩-૨૦૧૮

પરમ આદરણીય શ્રી યશોવિજય સૂરીશ્વરજી સાહેબ,

સપ્રેમ નમસ્કાર.

આપના પત્રપુષ્પ થકી મુનિ શ્રી ભક્તિયશવિજયજી રચિત **"યશોલતા"** નામના બૃહદગ્રંથના પ્રકાશન અંગે જાણી આનંદની લાગણી અનુભવું છું.

સંસ્કૃતને દેવોની ભાષા માનવામાં આવે છે. ભારતમાં સંસ્કૃત વિદ્યાપીઠો સિવાય સંસ્કૃત ગ્રંથોની જો કોઇએ જાળવણી કરી હોય તો તે જૈન સંપ્રદાય છે. સંસ્કૃતના માધ્યમથી ઉતરી આવેલા જ્ઞાનના આ મહાસાગરની જાળવણી, જતન અને તેની પુનઃપ્રસ્તુતિ અભિનંદનીય ગણાય. કલિકાલ સર્વજ્ઞ શ્રી હેમચંદ્રસૂરીશ્વરજી મહારાજના સમયથી જ ગુજરાત વિદ્યાસંપદાનું પ્રમુખ કેન્દ્ર રહ્યું છે. ભારતવર્ષીય પ્રાચીન વિદ્યાસંપદા અને સંસ્કૃતસંપદાની સુરક્ષામાં ગુજરાત જાગૃત અને અગ્રેસર રહ્યું છે.

તર્કશાસ્ત્રના કઠિન, ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકને વ્યાખ્યાયિત કરવાની ક્ષમતા ધરાવતા જૂજ વિદ્વાનો બચ્યા છે, એવા સમયે **"યશોલતા"** જેવી અત્યંત સરળ અને વિશ્વની સૌથી વિશાળ સંસ્કૃત વ્યાખ્યાનું સર્જન **મુનિ શ્રીભક્તિ યશવિજયજી**ના હસ્તે થયું જે ગુજરાત માટે ગૌરવપૂર્ણ ઘટના છે. આ વિરલ પ્રસંગે મહારાજશ્રીની વિદ્યાસાધનાને નમન કરતાં અંતઃકરણપૂર્વક શુભેચ્છાઓ પાઠવું છું.

આપનો,

(વિજય રૂપાણી)

To,
Shree Yashovijayasooreeshwarajee Maharaj, *Author.*
C/o Mahendrabhai Zaveri,
H. Bheda & Company, 705, Prasham,
Kasturba Gandhi Road, Rajkot - 360001
Email: bbrjk_ad1@yahoo.in

સમર્પણ

પૂજ્ય
પૂનાજિલ્લાઉદ્ધારક
શ્રી વિશ્વકલ્યાણસૂરીશ્વરજી
મહારાજાને

જેઓના ઉચ્ચઆશિષ
સદા સંપ્રાપ્ત થતા રહે છે.

આ અહીં મળશે...

	વિષય	પૃષ્ઠાંક
૧	**Preface**	11
૨	**મીઠો આવકાર**	
	પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતદિવાકર ગચ્છાધિપતિ શ્રી જયઘોષસૂરીશ્વરજી મહારાજા	13
૩	**અંતરનો રણકાર, ઉષ્માભર્યો આવકાર**	
	પૂજ્યપાદ પરમારાધ્યપાદ આચાર્યભગવંત શ્રી યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજ	16
૪	**શુભાશંસનમ્**	
	પ્રો. વશિષ્ઠ ત્રિપાઠીજી (રાષ્ટ્રપતિ સન્માનિત)	21
૫	**શુભેચ્છા**	
	આચાર્ય નરસિંહ કટ્ટી	22
૬	**શુભકામનાસંદેશઃ**	
	ડો. કલ્પનાકુમારીજી	23
૭	**પ્રકાશકીય પ્રાક્કથન**	24
૮	**સંશોધકીય વક્તવ્ય**	25
૯	**બુદ્ધિનો વિકાસ, શ્રદ્ધાનો ઉજાશ (પ્રસ્તાવના)**	
	પરમ પૂજ્ય પ્રકાંડ તાર્કિક આચાર્ય ભગવંત શ્રી અજિતશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ	38
૧૦	**સાગરનો સાર ગાગરમાં (સાતમા વિભાગનો સંક્ષિપ્ત સાર)**	
	પરમ પૂજ્ય સંશોધકવર્ય પંન્યાસ પ્રવર શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા	44
૧૧	**અથાતો વિષયજિજ્ઞાસા**	50
૧૨	**ગ્રંથારંભ**	૨૦૯૫

Preface

ROUND ABOUT THE UNIQUE WORK

For ages, Indian Civilization has gifted the world in the various fields of literature with remarkable and unique piece of work. Amongst the various fields, the subject of "logic" has proved to be the most difficult to comprehend for anyone.

One of the most challenging and complicated scripture named **"GUDHARTHA TATVALOKA"** in the field of logic was innovated by Shri Dharmadatta Zha around 100 years back. The text originally written in Sanskrit language consisting of only 28,800 alphabets has remained unchallenged by majority of scholars. Even at present, there are probably no more than five people in this world who can understand the text and explain it to others.

As we all know, Albert Einstein has gifted the world with his "Theory of Relativity". However, it was so complicated that most scientists found it a difficult task to explain it to others.

From time to time history repeats itself.ln the field of Scripture the same comparison could be made for the Sanskrit text mentioned above in terms of its complexity with that of Einstein's theory. Jain Monk named Shri **Bhaktiyashvijayji** has done an outstanding job in writing the longest new narration of the Sanskrit Scripture in Sanskrit. The length, depth and the altitude of the text will leave readers astonished. Mysteries revealed in the text are simply incomparable to any. The long journey of segregating this great piece of literature began at only a young age of 21. The compilation was completed only within a year and a half, consisting of 28,80,000 alphabets, one of the **LONGEST** narrations of any Scripture at present. The new text has been named **"YASHOLATA"**, dedicated and devoted to his guru, Jain Acharya Shri **Yashovijaysuriji**.

The sharp intellect of this young scholar has opened gateways in the field of logic for others to study with very lucid explanation of mysteries buried deep in the original text.

The future generation will always be in debt and grateful, to have been privileged, to cherish the largest narration published in 14 volumes in Sanskrit, along with Gujarati narration.

In Sanskrit literature, scripture is measured in form of verses. 32 alphabets make a verse. The original "GUDHARTHA TATVALOKA" has 900 verses, thus consisting **28,800** alphabets.

To explain the same very lucidly, the Jain Monk has simplified his new narration text **"YASHOLATA"** with **90,000** verses i.e. **28,80,000** alphabets. Thus the new text named **"YASHOLATA"** is the "Longest Narration in the World of Sanskrit Scripture."

"મુનિરાજ શ્રી ભક્તિદેશ વિજયજીએ દીનાકુંભોજ પધારવાનું આ વર્ષે ઉત્તમ યોગદાન આપ્યું એ માટે મારા તમામ અંતરના આશિષ છે કે — સંઘોના સંઘમરૂપી સુવર્ણજીવનમાં વિદ્યા - સ્વાધ્યાયની સુગંધ સદા ઉભરાતી જ રહે અને શ્રી સંઘ સમુદાય શાસન અને રાષ્ટ્રનું ગૌરવ વધારતા રહે

પોતાના ગુરુની જેમ ઉજ્જવલયશસ્વી બને

પૂ. વિજય જયઘોષસૂરિ"

માઠો આવકાર

પૂજ્યપાદ સુવિશાલ ગચ્છાધિપતિ

સિદ્ધાંતદિવાકર આચાર્યદેવેશ

શ્રીમદ્ વિજય જયઘોષસૂરીશ્વરજી

મહારાજા

પૂજ્યપાદ ગચ્છાધિપતિશ્રી બે-બે પેઢીથી ગુરુવર્યોના વિશ્વાસધામ બન્યા છે. અને આજે સર્વ સમુદાયોમાં એમની સૈદ્ધાંતિક વિદ્વત્તા સુપ્રસિદ્ધ અને સુમાન્ય છે. સ્વગુરુદત્ત **'સિદ્ધાંતદિવાકર'** બિરુદ એમની સાચી ઓળખ છે. ૫૫૫ થી અધિક શ્રમણોના વિશાળ પરિવારના એકાતપત્રી સામ્રાજ્યના ધણી એ મહાપુરુષમાં નાના-નાના શ્રમણોના સત્કાર્ય પ્રત્યે જે હૂંફ અને લાગણી છે તે એમના શુભાશિષમાં પડઘાય છે.

મીઠો આવકાર

અનેકાન્તવાદ જૈનદર્શનનો પાયાનો પ્રમુખ સિદ્ધાંત છે. આ સિદ્ધાંતને પચાવી જાણનાર સ્હેજે વૈચારિક સમભાવ, સિદ્ધાન્ત-સમન્વય અને ધાર્મિક સહિષ્ણુતાને ધરાવતો થઈ જાય છે. બાહ્ય વેશ અને દૈહિક આચારથી ઉપર ઊઠી એની દૃષ્ટિ મૂળભૂત તત્ત્વને - મર્મને પકડતી થઈ જાય છે. એની દૃષ્ટિને આંતરિક ઔદાર્યનો ઓપ મળતો જાય છે. કદાચ આ જ કારણે જૈન શ્રમણોએ કોઈ પણ વિષયને પોતાની સર્જકતાથી પ્રાયઃ અસ્પૃશ્ય રહેવા દીધો નથી. જૈનાચાર્યોની પ્રજ્ઞાશક્તિ, પ્રેક્ષાશક્તિ, પરિશીલનશક્તિની વિચક્ષણતા કોઈ દર્શનના વિષયમાં અછતી નથી.

'ન્યાય' એ પણ એવો જ વિષય છે, જે જૈન શ્રમણોના હાથે ચિરંજીવિતાને પામ્યો છે. અન્ય ધર્મના તાર્કિક પરાકાષ્ઠા સમા ગ્રંથને ખોલવા માટે કેવળ તીવ્ર બૌદ્ધિકતાની જ નહિ, આંતરિક ઔદાર્યની, વિચક્ષણ પ્રકૃતિની પણ જરૂર પડે છે. સ્યાદ્વાદી વિના આવું ઔદાર્ય જવલ્લે જ જોવા મળવાનું.

મને ગૌરવ સાથે આનંદ છે કે અમારા સમુદાયના એક યુવાન શ્રમણ, મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ (વય - ૨૫ વર્ષ, દીક્ષાપર્યાય - ૧૨ વર્ષ) ગુરુકુલવાસ, વિદ્યાવ્યાસંગ અને સૂક્ષ્મબોધનિષ્ઠાના જોરે એક અદ્‌ભુત નવ્યન્યાય વ્યાખ્યાનું સર્જન કર્યું છે. મારા એમને અંતરના આશિષ છે કે 'એમના સંયમરૂપી સુવર્ણજીવનમાં વિદ્યા-સ્વાધ્યાયની સુગંધ સદા ઉભરાતી જ રહે અને શ્રીસંઘ-સમુદાય-શાસન અને રાષ્ટ્રનું ગૌરવ વધારતા રહે, પોતાના ગુરુની જેમ ઉજ્જ્વળ યશસ્વી બને.'

જે. વિજય જયઘોષસૂરિ

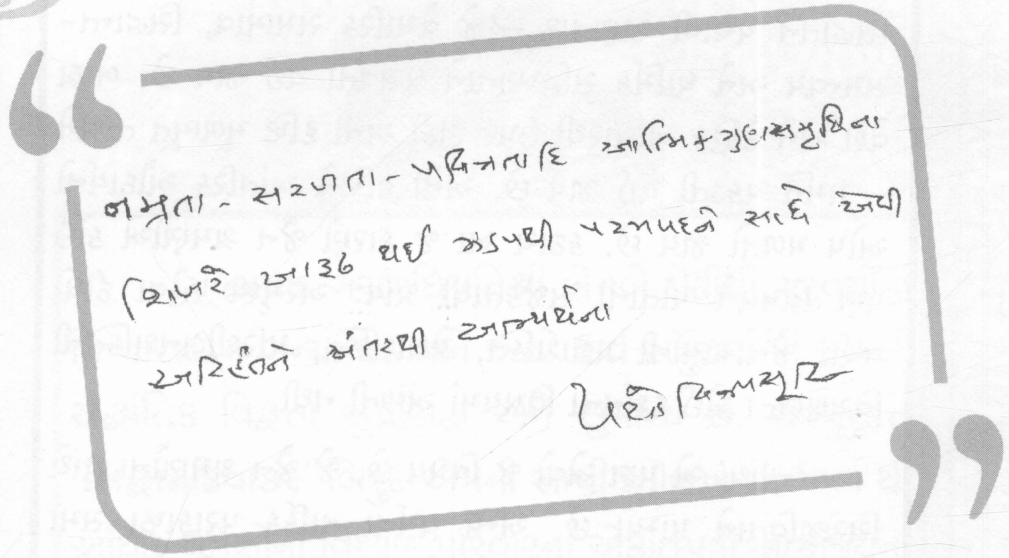

અંતરનો રણકાર, ઉષ્માભર્યો આવકાર

પરમ પૂજ્ય ન્યાયવિદ્યાનિધિ ષડ્દર્શનનિષ્ણાત આચાર્ય ભગવંત
ગુરુદેવ **શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા**

જેમના આશિષ મારી જીવનમૂડી છે,

જેમનું સાંન્નિધ્ય આ સર્જનને સાકાર કરનાર છે,

જેમના અનલ્પ પરિશ્રમથી હું કંઈક વિદ્યાને પામી શક્યો છું,

જેઓ સ્વયં વિરાટ વૃત્તિઓના સર્જક છે,

દાર્શનિક વિદ્યાના શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન છે,

અંતર્મુખતા જેમના જીવનમાં છે,

અધ્યાત્મ જેમના હૈયામાં છે,

એકાંતને જેઓ કાયમ ઝંખે છે,

એવા વિદ્વત્તા અને સાધકતાના સુમેળ સમા પૂજ્ય ગુરુદેવશ્રી અહીં સંતોષ વ્યક્ત કરી રહ્યા છે.

અંતરનો રણકાર ઉષ્માભર્યો આવકાર

– પરમ પૂજ્ય વિદ્યાલંકાર સાધનાતીર્થ આચાર્ય ભગવંત
શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા

આજે અંતઃકરણમાં આનંદની અવધિ નથી, અપાર-અગાધ આનંદની છોળો અંદર ઉછળી રહેલ છે. કારણ કે મારા વિદ્વાન અને વિનયી શિષ્ય મુનિરાજ શ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ ૯૦,૦૦૦ શ્લોક પ્રમાણ સંસ્કૃત વ્યાખ્યા '**યશોલતા**' અને વિશદ ગુજરાતી વ્યાખ્યા '**વિનમ્રા**' – બન્નેનું સર્જન કરી તેનાથી '**વ્યાપ્તિપંચકગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક**'ને સુશોભિત કરીને વિદ્વત્સમાજ સમક્ષ રજૂ કરેલ છે, જે આપના કરકમલને અત્યારે શણગારી રહેલ છે.

આજથી આશરે ૧૫૦ વર્ષ પૂર્વે થયેલ મૈથિલ પંડિત શિરોમણિ ધર્મદત્ત ઝાના (ઉપનામ : બચ્ચા ઝા) મસ્તક/મગજના રિસર્ચ માટે અંગ્રેજ સરકારે તેની ખોપરીની માંગણી તેમના સ્વજનો સમક્ષ કરી હતી. સર્વ દર્શનોમાં તેમની સર્વત્ર અવ્યાહત પ્રજ્ઞા – બહુમુખી પ્રતિભાના લીધે '**સર્વતન્ત્રસ્વતન્ત્ર**' નું બિરુદ તેમને આપવામાં આવેલ છે. તેમણે રચેલા અનેક વિવરણ ગ્રંથોમાં એક અતિ જટિલ ગ્રંથ એટલે 'વ્યાપ્તિપંચક ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક'. આ ગ્રંથની પ્રત્યેક પંક્તિ એવી ગૂઢ છે કે ભલભલા વિદ્વાનોને પણ તે મૂઢ બનાવી દે છે. તેથી જ આ ગ્રંથને ઉકેલવા માટે પ્રતિવર્ષ બનારસ વગેરે સ્થળે સેમિનારો યોજાય છે. દિગ્ગજ પંડિતો પોતાની પંડિતાઈનો પૂરેપૂરો ઉપયોગ કરે તો પણ પૂરેપૂરો ન ખૂલે એવો રહસ્યમય આ ગ્રંથ છે.

વ્યુત્પત્તિવાદ, પ્રામાણ્યવાદ વગેરે નવ્યન્યાયગ્રંથોના તલસ્પર્શી

અધ્યયન બાદ, પોતાની પ્રેક્ષા-પ્રજ્ઞા-પ્રતિભાનો પ્રકર્ષ થતાં 'વ્યાપ્તિપંચક ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક' ગ્રંથની જટિલ પંક્તિઓને સંસ્કૃત-ગુજરાતી ભાષાના માધ્યમે ખોલવાનો, સ્પષ્ટ કરવાનો દૃઢ સંકલ્પ મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ કર્યો.

વર્ષો સુધી બુદ્ધિના અત્યંત અટપટા આટાપાટા ખેલવાથી પણ જે ગ્રંથ ખોલી ન શકાય તેવા અતિકર્કશ-સૂક્ષ્મબુદ્ધિગમ્ય ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ગ્રંથને મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ માત્ર બે વર્ષના અતિ ટૂંકા સમયગાળામાં સંસ્કૃત + ગુજરાતી બબ્બે ભાષામાં વિશાળ અને વિશદ વિવેચન દ્વારા અતિસ્પષ્ટ કર્યો છે. મૂળ ગ્રંથ સંસ્કૃત ભાષામાં અને નવ્યન્યાયની પરિભાષામાં તર્ક-વ્યાપ્તિ-નિયમ સંબંધી છે. જે ગ્રંથની એક-એક પંક્તિનું વિવેચન કરવા જતાં એકાદ શબ્દ આઘો - પાછો થાય, ઓછો - વત્તો થાય તો અર્થ-પદાર્થ-ઐદમ્પર્યાર્થ-ભાવાર્થ બદલાઇ જતાં વાર ન લાગે, અર્થનો અનર્થ સર્જાતા વિલંબ ન થાય, એવી સૂક્ષ્મમતિગમ્ય ગૂઢ-અતિગૂઢ પંક્તિઓ, ભલ-ભલા દિગ્ગજ પંડિતોને પણ મૂઢ-અતિમૂઢ બનાવતા વાર ન લગાડે તેવી પંક્તિઓ ઉપર સંસ્કૃત ભાષામાં અને નવ્યન્યાયની પરિભાષામાં કલમ ચલાવવી અને તે પણ માત્ર ૨૦વર્ષની ઉંમરે, દીક્ષા જીવનના સાતમા વર્ષે ! 'કમાલ ! કમાલ ! કમાલ !' શબ્દો મોઢામાંથી નીકળ્યા વિના ન જ રહે. તેમાં પણ માત્ર બે જ વર્ષની અતિ અલ્પ સમયાવધિમાં સંસ્કૃત + ગુજરાતી બન્ને વ્યાખ્યાનું નિર્માણ થયેલ છે. આ પણ નાનો સૂનો ચમત્કાર નથી. પરમગુરુ અને સદ્‌ગુરુની મહતી કૃપા વિના આ શક્ય જ નથી. ૪૨ પાનાના મૂળગ્રંથને ૪૫૦૦ પૃષ્ઠના વિશાળ ફલક ઉપર સંસ્કૃત-ગુજરાતી બન્ને વ્યાખ્યા દ્વારા સ્પષ્ટ કરવો, એ પણ રસાળ અને સરળ પદ્ધતિથી, અહો આશ્ચર્યમ્ ! ૧૪ વોલ્યુમમાં પ્રકાશિત થતા આ ગ્રંથરત્ન દ્વારા વ્યાખ્યા સાહિત્યની દુનિયામાં સીમાચિહ્ન સમાન શકવર્તી મહાભારત કાર્યની ભેટ મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ આપી છે તેને વિદ્વાનો કદાપિ ભૂલી નહિ શકે.

મુનિશ્રી ભક્તિયશવિજયજીએ પોતાના ભગીરથ પુરુષાર્થ દ્વારા

જ્ઞાનભાગીરથીને આ અવનીતલ ઉપર લાવવાનું કાર્ય કરેલ છે, જેમાં નિમજ્જન કરીને વિદ્વજ્જનો અવશ્ય પાવન-પવિત્ર-પુનિત થશે. આમાં કોઇ શંકાને સ્થાન નથી. વિદ્વાનો આ મહાત્માના પરિશ્રમની કદર કરી, અધ્યયન-અધ્યાપનના ક્ષેત્રમાંથી ચિરકાળથી બહાર રહેલા આ ગ્રંથમાં નિહિત અમૃતનું રસપાન કરશે જ એવો વિશ્વાસ હવે અસ્થાને નહિ ગણાય.

'વિદ્વાનેવ વિજાનાતિ, વિદ્વજ્જનપરિશ્રમમ્' આ પંક્તિ અનાયાસે અહીં યાદ આવી જાય છે.

જૈન આગમવિદ્યા અને આન્વીક્ષિકીવિદ્યાના ક્ષીરસમુદ્રમાં સતત નિમજ્જન કરનારા ગુણીયલ પ્રકૃતિના સ્વામી મુનિરાજ **શ્રીભક્તિયશવિજયજી** મહારાજના માધ્યમે હજુ એક-એકથી ચડિયાતા નૂતન ગ્રંથરત્નોની તથા અભિનવઉન્મેષશાલી વ્યાખ્યાગ્રંથોની ભેટ વિદ્યાવિશ્વને મળતી જ રહે અને તેમના ઉપર પરમગુરુની, સદ્‌ગુરુની, શારદામાતાની અમીનજર સતત ઠરતી જ રહે તેમ જ નમ્રતા-સરળતા-પવિત્રતાદિ આત્મિકગુણસમૃદ્ધિના શિખરે આરૂઢ થઇ ઝડપથી પરમપદને સાધે એવી અરિહંતને અંતરથી અભ્યર્થના..

લિ.
પૂનાજિલ્લાઉદ્ધારક
શ્રીવિશ્વકલ્યાણસૂરીશ્વરનો શિષ્યાણુ
યશોવિજયસૂરિ

शुभाशंसनम्

न्यायशास्त्रे व्याप्तिस्वरूपप्रतिपादकेष्वनेकेषु ग्रन्थेषु अन्यतमः प्रथमसोपानरूपोपपन्नः व्याप्तिपञ्चकाख्यः ग्रन्थोऽस्ति । यद्यपि तमनुसृत्य अनेकटीकाग्रन्थाः सम्प्रति समुपलब्धाः । तथापि तेष्वन्यतमा न्यायाध्वपान्थानां पाथेयभूता स्वनामधन्या गूढार्थतत्त्वालोकव्याख्या प्रथितचरैः विद्वत्तल्लजैः धर्मदत्तझामहोदयैः (बच्चा झा) प्रणीता ।

तत्त्वालोकविचारे दरीदृश्यमाने शेमुषीश्रमे अवगत-शास्त्ररीतीनां निरस्तन्यायाध्वध्वान्तानां शास्त्रेषु कृतभूरिपरिश्रमाणां विदुषां साक्ष्येव प्रमाणं । ईदृशस्य तत्त्वालोकस्य अध्ययनमेव दुष्करम्, अध्यापनं तु सुतराम्, किमुत व्याख्यानम् ।

तदाधारीकृत्य मन्दामन्दोपकारिणी अनास्वादित-न्यायपरिष्काररसानामप्यास्वाद्या भावावेदने चन्द्रिकायिता **यशोलता**नाम्नी सुविस्तृता व्याख्या, सदाचारनिष्ठैः शास्त्रेषु कृतभूरिपरिश्रमैः श्रीमद्भिः **मुनिभक्तियशविजयमहाशयैः** रचितेति अवलोक्य चित्तम् मोमुदीति ।

अनया शास्त्रसेवया सन्तोषितमस्मदुपास्यं श्रीकाशी-विश्वनाथम्, 'इतोप्यधिकं नैकग्रन्थव्याख्यानसामर्थ्यप्रदानेन एतान् समनुगृह्णन्तु' इति आशास्महे ।

महामहोपाध्याय राष्ट्रपतिसम्मानित

वशिष्ठत्रिपाठी

प्रो. वशिष्ठत्रिपाठी

शुभेच्छा

।। श्रीः।।

विद्वद्वर्यसमादृता क्षितितले यद्व्याप्तिसत्पञ्चक- ।
व्याख्याऽऽस्ते जगदीशभट्टरचिताऽवश्या च विद्यार्थिनाम् ।। १ ।।

तस्या भावविबोधनाय जगतां यद्धर्मदत्ताभिधैः ।
बच्चाझेत्युपनामभिर्विरचिता गूढार्थतत्त्वप्रभा ।। २ ।।
(गूढार्थतत्त्वप्रभा इत्यस्य गूढार्थतत्त्वालोक इत्यर्थः ।)

छात्राणामुपयोगिनी विरचिता गूढार्थतत्त्वप्रभा- ।
बोधार्थं मुनिभक्तिकीर्त्तिविजयैरानन्दसंवर्धिनी ।। ३ ।।

वाक्यं वाक्यमतिस्फुटं प्रतिपदं प्रत्यक्षरं विश्रुता ।
विद्यावत्सु विवृण्वती विजयतामाचन्द्रतारं भुवि ।। ४ ।।
(मुनिभक्तिकीर्तिविजयैः इत्यस्य मुनिभक्तियशोविजयैः इत्यर्थः ।)

व्याख्या **यशोलता**नाम्नी विबुधानन्दवर्धिनी ।
मन्दान्नन्दयतान्नित्यं अत्यपूर्वा धरातले ।। ५ ।।

यशोलतायशोलताऽभिवर्धतां विवर्धताम् ।
जगत्सु दिक्षु दिक्षु च प्रवर्धतां प्रवर्धताम् ।। ६ ।।
('यशोलतायशोलता' - इत्यस्य यशोलता इति या व्याख्या तस्याः
कीर्तिरूपा लता इत्यर्थः ।)

विद्यासिंहाचार्यशिष्यो नृसिंहाचार्यनामभाक् ।
आशास्ते शुभमाशास्ते ग्रन्थकर्तुर्मुहुर्मुहुः ।। ७ ।।

इति
नरसिंहाचार्य कट्टि (इङ्गळेश्वर)

मिति 13-५-२०१९

"शुभकामना सन्देशः"

यत्पुत्रो जगदीशनामविदितो लोके बुधाग्रेसरः
शं वो व्यस्तसमस्तदोषपटले मान्यः सतां संसदि ।
शिष्या यस्य वरा ध्रुवोदयपदं प्राप्ता इलामण्डले
स्वर्गस्थो गुरुरस्तु मे स हृदये श्रीधर्मदत्ताभिधः ।।१।।

अक्षपाद-गौतम-वाचस्पति-तथोदयन-गंगेश-पक्षधर-धर्मदत्तोपाध्यायादिमहामनीषिप्रभृतिविद्वज्जनसमुपदर्शितविचार-मार्गानुसरणशीलानां पथं नितरां नितान्तं समीक्ष्य तमेव पन्थानं समालोच्य सम्प्रति परमप्रतिमाभास्करभाषितानां तथास्तिक-दर्शनराद्धान्तसमीक्षणचतुराणां बुद्धिमन्वीतवतां मतिमतां श्रीमतां कार्यचातुरीं लोचनगोचरीकृत्य वयं प्रमोदामहे ।

अपि च भवद्भावुकभावनोत्साहं दरीदृश्य श्रीमतां यशोविजयश्रीविभूषितानां भक्तियशविजयानां सोत्साहं लताप्रतानं समवलोक्य परोपकारपरायणानां जैनमुनीनां संस्कृतसाहित्य-दर्शनविकाशप्रगल्भानां कीर्तिविकाशवैजयन्तीविकाशपथे सदाऽग्रेसरः जायतां सर्वदेति मामकीना मनीषेति शम् ।

कल्पना कुमारी

डा॰ कल्पना कुमारी झा
उप - प्राध्यापक (नव्यन्याय)
नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय दाङ्ग
काठमाडौं नेपाल

પ્રકાશકીય પ્રાક્કથન

પૂજ્ય સિદ્ધાંતમહોદધિ આચાર્ય ભગવંત **શ્રીપ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સ્વર્ગારોહણ અર્ધશતાબ્દી વર્ષ,**

પૂજ્ય સકલસંઘહિતચિંતક આચાર્ય ભગવંત **શ્રીભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સ્વર્ગારોહણ રજત વર્ષ**

પૂજ્ય સિદ્ધાંતદિવાકર સુવિશાલગચ્છાધિપતિ **શ્રીજયઘોષસૂરીશ્વરજી** મહારાજનું **સામ્રાજ્ય રજતવર્ષ....**

આ ત્રિવેણી સંગમના અવસરે સંઘ-શાસન-સમુદાય-રાષ્ટ્ર માટે ગૌરવરૂપ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરતા આજે અમે અત્યંત આનંદિત છીએ...

શ્રી દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટના માધ્યમે દર વર્ષે વિશિષ્ટ ગ્રંથરત્નોનું પ્રકાશન થતું જ રહે છે. એ શ્રેણિમાં આજે એક એવા જ વિશિષ્ટ ગ્રંથરત્નનો પ્રવેશ થઈ રહ્યો છે. એ પૂજ્ય ગુરુદેવ **શ્રીભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજની દેન છે કે **શ્રી પ્રેમ-ભુવનભાનુસૂરિ સમુદાય**માં નવ્યન્યાયનું અધ્યયન વિપુલ પ્રમાણમાં થાય છે. અને એ જ કારણ છે કે આજે નવ્યન્યાયના શિરમોર ગ્રંથ **ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક**નું અભિનવ સંસ્કૃત વ્યાખ્યા - **યશોલતા** અને નૂતન ગુજરાતી વિવેચન - **વિનમ્રા** સાથે ચૌદ ભાગમાં પ્રકાશન થવા જઈ રહ્યું છે. બંને નૂતન વ્યાખ્યાના સર્જક છે મુનિરાજ શ્રી ભક્તિયશવિજયજી કે જેઓ અપ્રતિમ વિદ્વાન પૂજ્ય આચાર્ય ભગવંત **શ્રીયશોવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજના શિષ્ય છે. પૂજ્ય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજા વિશાળકાય ગ્રંથોની શ્રેણિ સફળતાપૂર્વક સર્જી ચૂક્યા છે, જ્યારે તેમના જ એક જીવંત સર્જને એમના જ પંથે પગલા પાડ્યા છે, ત્યારે હૃદયમાં આશા અને વિશ્વાસ છે કે હજુ વધુ ને વધુ તેમના અણમોલ ગ્રંથોના પ્રકાશનનો લાભ અમને મળતો જ રહેશે...

શ્રી ઉમરા શ્વે. મૂ. જૈન સંઘ, સુરત ખરેખર ધન્યવાદને પાત્ર છે, જેણે આવી અદ્‌ભુત શ્રુતભક્તિ દાખવી છે. અન્ય પણ નામી-અનામી સહુ સહાયકોને અંતરથી અભિનંદન...

એ જ લિ. શ્રી દિવ્યદર્શન ટ્રસ્ટ વતી,
શ્રી કુમારપાળભાઈ વી. શાહ

“ગ્રંથસર્જન અને ગ્રંથપઠનનું
ખરું ફળ તો અધ્યાત્મમાં ઊંડા
ઊતરવું અને સમતામાં
લીન બનવું એ છે.
પં. રત્નબોધિ વિજય”

સંશોધકીય વક્તવ્ય :
ગાગરમાંથી સાગર

- પરમ પૂજ્ય ધીધનસંપન્ન તપસ્વી પંન્યાસપ્રવર
શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા

આ ગ્રંથ ઉપર જેમનો અનંતો ઉપકાર છે,
જેમના હસ્તાક્ષર વિના આ
ગ્રંથ પ્રકાશિત થવો શક્ય ન હતો તેવા સંશોધકશ્રીના
ઉદ્‌ગાર અહીં પ્રસ્તુત છે.
આ ગ્રંથને સાદ્યંત સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી સંશોધિત
કરનાર પૂજ્યશ્રીએ લખેલા વચનો
આ ગ્રંથ માટે ખરેખર પ્રમાણપત્ર છે.
વિરાટ સંશોધનકાર્ય જેમણે કુશળતાથી પાર પાડ્યું છે,
જેમની સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞાનો મને વારંવાર અનુભવ થયો છે
તે ગુણગણસમૃદ્ધ સંશોધકવર્યશ્રીની
પાવન કલમનો સ્પર્શ કરવા પધારો.

ગાગરમાંથી સાગર

- પરમ પૂજ્ય વિદ્વત્કુલાવતંસ પંન્યાસપ્રવર
શ્રી રત્નબોધિવિજયજી મહારાજા

સંશોધકીય વક્તવ્ય

એક શિષ્યએ એક કલાક મહેનત કરીને પાંચ શ્લોકોનો અભ્યાસ કર્યો. તે ખુશ થયો. તેણે ગુરુજી પાસે જઈને પોતે કરેલા અભ્યાસની વાત કરી. ગુરુજીએ તેની પ્રશંસા કરીને હિતશિક્ષા આપતા કહ્યું,

'તેં એક કલાકમાં પાંચ શ્લોકોનો અભ્યાસ કર્યો છે, તેનો મને ખૂબ આનંદ છે. પણ તું જ્યારે પાંચ કલાકમાં એક શ્લોકનો અભ્યાસ કરીશ ત્યારે મને તેનાથી પણ વધુ આનંદ થશે.'

શિષ્ય ગુરુજીના કહેવાનો ભાવ સમજી ગયો અને અભ્યાસમાં મચી પડ્યો.

એક કલાકમાં પાંચ શ્લોકનો અભ્યાસ કરવો હજી સહેલો છે, પણ પાંચ કલાકમાં એક શ્લોકનો અભ્યાસ કરવો ઘણો અઘરો છે. કેમકે તેની માટે તે શ્લોક ઉપર ખૂબ ઊંડું ચિંતન કરવું પડે, તેને બધી રીતે વિચારવો પડે, તેના શબ્દાર્થ-ભાવાર્થ-રહસ્યાર્થ જાણવા પડે. આ બધા માટે બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતા જરૂરી છે. સરાણ ઉપર ચપ્પુને ઘસવાથી ચપ્પુ ધારદાર બને છે તેમ ચિંતન-મનનાદિની સરાણ દ્વારા બુદ્ધિને પરિકર્મિત કરવાથી બુદ્ધિ સૂક્ષ્મ બને છે.

નેટપ્રેક્ટીસ કરીને ક્રિકેટ રમનાર સેન્ચ્યુરી મારી શકે છે.

ત્રણમાસિક, છમાસિક, નવમાસિક પરીક્ષાઓમાં પાસ થનાર ફાઈનલ પરીક્ષામાં સારા ટકાએ પાસ થાય છે.

હોજરીને પરિકર્મિત કરનાર ભારે ખાદ્યપદાર્થોને પચાવી શકે છે.

તેમ પરિકર્મિત થયેલી બુદ્ધિથી શાસ્ત્રોના રહસ્યાર્થો સમજાય છે અને આરાધનાના સાચા માર્ગે આગળ વધાય છે.

ન્યાયના અભ્યાસ દ્વારા બુદ્ધિ પરિકર્મિત થાય છે.

એક વાતનો ખ્યાલ રાખવો કે **તર્કસંગ્રહ, મુક્તાવલી, વ્યાપ્તિપંચક** વગેરે ન્યાયગ્રંથો એ સાધનગ્રંથો છે, સાધ્યગ્રંથો નથી. એટલે એ સાધનગ્રંથોના અભ્યાસમાત્રથી કૃતકૃત્ય થઈ જવાતું નથી. તે સાધનગ્રંથો દ્વારા બુદ્ધિને ઘડવાની છે, તે ઘડાયેલી બુદ્ધિ દ્વારા શાસ્ત્રોના મર્મને સમજવાના છે અને તેમને જીવનમાં ઉતારવાના છે.

બુદ્ધિને ઘડવાના ઘણા પ્રકારો છે. તેમાંથી એક પ્રકાર એ છે કે વસ્તુનું દોષરહિત લક્ષણ બનાવવું.

કોઇ પણ વસ્તુતની વ્યાખ્યાને લક્ષણ કહેવાય. જેનું લક્ષણ કરાય તેને લક્ષ્ય કહેવાય. લક્ષણ એવું હોવું જોઇએ કે બધા લક્ષ્યોમાં હોય. જો અમુક લક્ષ્યોમાં લક્ષણ રહે અને અમુક લક્ષ્યોમાં ન રહે તો એ લક્ષણ અવ્યાપ્તિ દોષવાળું કહેવાય. જો લક્ષણ લક્ષ્ય સિવાય અલક્ષ્યમાં પણ રહે તો એ લક્ષણ અતિવ્યાપ્તિ દોષવાળું કહેવાય. જો લક્ષણ એકે'ય લક્ષ્યમાં ન રહે તો તે લક્ષણ અસંભવ દોષવાળું કહેવાય. આ ત્રણે દોષથી રહિત લક્ષણ સાચું કહેવાય.

ન્યાયગ્રંથોમાં અનેક લક્ષ્યોના આવા દોષરહિત લક્ષણો બનાવવાની ચર્ચાઓ કરીને બુદ્ધિને ઘડવાના પ્રયત્નો કરાયા છે.

જ્યાં જ્યાં ધૂમાડો હોય ત્યાં ત્યાં અગ્નિ હોય.

જ્યાં જ્યાં અગ્નિ ન હોય ત્યાં ત્યાં ધૂમાડો ન હોય.

આને વ્યાપ્તિ કહેવાય. આ વ્યાપ્તિનું એક ઉદાહરણ છે. આવી ઘણી વ્યાપ્તિઓ બનાવી શકાય.

વ્યાપ્તિપંચક, વ્યધિકરણ, સિદ્ધાંતલક્ષણ વગેરે ગ્રંથોમાં વ્યાપ્તિના સાચા લક્ષણને બનાવવાના પ્રયાસો થયા છે. તે લક્ષણોમાં પ્રશ્ન કરનાર દોષો ઊભા કરે છે. ગ્રન્થકાર તેમના સમાધાનો આપવા લક્ષણમાં ઉમેરા કરે છે, જેને પરિષ્કાર કહેવાય છે. અથવા તો ગ્રન્થકાર લક્ષણ બદલી નાંખે છે.

ગ્રન્થકારે બનાવેલ લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ વગેરે દોષો બતાવવા માટે બુદ્ધિને ઘણી કસરત આપવી પડે છે. પ્રશ્ન કરનારે બતાવેલા દોષોને દૂર કરવા પરિષ્કારો કરવા અને નવા લક્ષણો બનાવવા માટે પણ પ્રજ્ઞાને પુષ્કળ વ્યાયામ આપવો પડે છે. આ કસરત દ્વારા બુદ્ધિ ઘડાય છે.

શ્રી ગંગેશ ઉપાધ્યાયજીએ **તત્ત્વચિંતામણિ** નામનો ગ્રંથ રચ્યો છે. તેની ઉપર **શ્રી રઘુનાથ શિરોમણિજી**એ **દીધિતિ** નામની ટીકા લખી છે. **તત્ત્વચિંતામણિ**માં આવતા વ્યાપ્તિના પાંચ લક્ષણો ઉપરની દીધિતિ ટીકા ઉપર **શ્રી જગદીશ તર્કાલંકારજી**એ **જાગદીશી** લખી છે. તેની ઉપર શ્રી **બચ્ચા ઝા (ધર્મદત્ત ઝા)**જીએ **ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક (વ્યાપ્તિપંચકવિવૃતિ)** નામની ટીકા લખી છે.

આ ટીકાઓમાં લક્ષણો બનાવવાના માધ્યમે બુદ્ધિને કસરત અપાઈ છે.

ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ખૂબ જ ગૂઢ ટીકા છે. ટીકાકારે તેમાં ખૂબ જ સૂક્ષ્મ અનુપ્રેક્ષા કરી છે. ઘણા ઊહાપોહ અને ચિંતન-મનન દ્વારા તેમને પ્રાપ્ત થયેલું નવનીત તેમણે તે ગ્રન્થમાં ખૂબ જ ટૂંકાણમાં પીરસ્યું છે. જેમ સારભૂત ખાદ્યપદાર્થો પચવા મુશ્કેલ હોય છે તેમ સારભૂત આ ગ્રન્થ સમજવો ખૂબ જ મુશ્કેલ છે. ગ્રન્થકારે આ ગ્રન્થમાં પદાર્થો ખૂબ ઠાંસી ઠાંસીને ભર્યા છે. તેમણે પદાર્થો ઉપર લાંબું વિવેચન કર્યું નથી, ટૂંકમાં પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે. જેમ થેલીમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલી વસ્તુઓ કાઢવી મુશ્કેલ હોય છે તેમ આ ગ્રન્થમાં ઠાંસી ઠાંસીને ભરેલા પદાર્થો સમજવા બહુ અઘરા છે. તેથી સામાન્યથી અભ્યાસીઓ દીધિતિ, જાગદીશી, માથુરી વગેરે ટીકાઓનો અભ્યાસ કરે છે. બહુ ઓછા અભ્યાસીઓ ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકમાં ડૂબકી લગાવે છે.

વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ઉપર ખૂબ જ સરળ અને સુંદર ટીકા તથા તેના અનુવાદ લખ્યા છે. આ બન્ને દ્વારા ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકની ઉપાદેયતા વધશે. આ બન્ને દ્વારા ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકના મર્મને સમજવો ખૂબ સરળ બનશે. મા જેમ સાકર સાથે બાળકના ગળે કડવી દવા ઉતારી દે છે તેમ મુનિરાજશ્રીએ એકદમ અઘરા પદાર્થો સાવ સાદી-સરળ-સુગમ ભાષામાં રજૂ કરી ટીકાને સમજવી સહેલી બનાવી છે. મુનિરાજશ્રીનો આ પ્રયાસ ખૂબ જ અનુમોદનીય છે.

યશોલતા ટીકા અને વિનમ્રા વ્યાખ્યામાં તેમણે પદાર્થોનો ભાવાર્થ સમજાવીને પછી શબ્દાર્થ સમજાવ્યો છે. તેથી પંક્તિઓનો અર્થ એકદમ સરળતાપૂર્વક અને બરાબર બેસી જાય છે. પદાર્થોને તેમણે ખૂબ ખોલ્યા છે, એકદમ સ્પષ્ટ કર્યા છે, વિસ્તારથી સમજાવ્યા છે. એકદમ સહેલાઈથી પદાર્થો મગજમાં બરાબર ફીટ થઈ જાય તેવી તેમની શૈલી છે. એક-એક શબ્દ ઉપર ઊંડું ચિંતન-મનન કરીને તેમના રહસ્યાર્થો તેમણે બહાર કાઢ્યા છે. ક્યાંક-ક્યાંક તો તેમણે ચાર લીટી ઉપર ૫૦૦-૮૦૦ પાનાનું વિવેચન કર્યું છે. આનાથી તેમની ઊંડી અનુપ્રેક્ષાશક્તિ વ્યક્ત થાય છે.

વ્યાપ્તિપંચક ઉપરની ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા ૪૧ પાનાની છે. તેમાંથી ૧૮ પાનાની ટીકાનું મુનિરાજશ્રીએ ૪૫૦૦ થી વધુ પાનામાં વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું છે. ૧૮ પાનાની ટીકા દ્વારા પરિકર્મિત બુદ્ધિવાળા જીવો માટે બાકીની ટીકા સમજવી સહેલી હોવાથી તેમણે બાકીની ટીકાનું વિસ્તારથી વિવેચન કર્યું નથી.

ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા ૯૦૦ શ્લોકપ્રમાણ છે. તેમાંથી શરૂઆતના લગભગ ૪૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા ઉપર મુનિરાજશ્રીએ ૯૦,૦૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકા રચી છે, તે તેમના બુદ્ધિકૌશલ્યને આભારી છે.

અનેક સ્થળોએ નવા-નવા પ્રશ્નો ઉઠાવી તેના સમાધાન કરી તેમણે પદાર્થોને સ્પષ્ટ કર્યા છે. એકલી ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ટીકા વાંચો તો ખબર જ ન પડે કે 'કયો પ્રશ્ન છે અને કયો જવાબ છે ? કયો પ્રશ્ન ક્યાં શરૂ થયો અને ક્યાં પૂરો

થયો ? વચ્ચે કયા કયા પ્રશ્ન-જવાબ આવ્યાં ? એમાં પણ કયો જવાબ કયાં શરૂ થયો અને ક્યાં પૂરો થયો ? વચ્ચે કેટલા અને કયા કયા શંકા-સમાધાન આવ્યા?' મુનિરાજશ્રીએ બધું છૂટું છૂટું કરીને એકદમ સ્પષ્ટ સમજાવ્યું છે. પ્રશ્ન-જવાબના પ્રારંભ-અંત, વચ્ચે આવતા પ્રશ્ન-જવાબ વગેરે એકદમ વિશદ રીતે સમજાવ્યા છે. તેથી વાર્તા વાંચતા હોઈએ તેમ આ ગ્રંથ વાંચવામાં રસ પડે છે અને સુગમ બોધ થાય છે.

આ સંપૂર્ણ ગ્રંથ ૧૪ વિભાગોમાં પ્રકાશિત થઈ રહ્યો છે. યશોલતા ટીકા અને વિનમ્રા વ્યાખ્યાના તેમણે નવ વિભાગો કર્યા છે. એક-એક વિભાગને દીધિતિ એવું નામ આપ્યું છે. આ ગ્રન્થ નવ દીધિતિઓમાં ગૂંથાયેલ છે.

સંસ્કૃત ટીકાનું નામ **યશોલતા** રાખ્યું છે અને ગુજરાતી વ્યાખ્યાનું નામ **વિનમ્રા** રાખ્યું છે. આ નામો મુનિરાજશ્રીની કૃતજ્ઞતાને સૂચવે છે. પોતાના ગુરુદેવ **પૂજ્ય વિદ્વત્શિરોમણિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજના નામ પરથી તેમણે ટીકાનું નામ યશોલતા રાખ્યું છે. પોતાના દીક્ષિત પિતાશ્રી **મુનિરાજ શ્રી નમ્રયશવિજયજી** મહારાજના નામ પરથી તેમણે ગુજરાતી વ્યાખ્યાનું નામ વિનમ્રા રાખ્યું છે.

નાની ઉંમરમાં અને માત્ર નવ વર્ષના સંયમપર્યાયમાં તેમણે ખૂબ જ સુંદર શ્રુતઅર્જન અને અદ્વિતીય શ્રુતસર્જન કર્યું છે. આ વારસો તેમને તેમના ગુરુદેવશ્રી પાસેથી મળ્યો છે. તેમના ગુરુદેવશ્રી ખૂબ સારા વિદ્વાન, ટીકાકાર, ચિંતક અને લેખક છે. તેઓ પણ તેમના ગુરુદેવશ્રીના માર્ગે જ આગળ વધી રહ્યા છે. તેમના સર્જનો દ્વારા તેમણે તેમના ગુરુદેવશ્રીનું નામ ઉજ્જ્વળ કર્યું છે, તેમની પાટ દીપાવી છે. તેમના ગુરુદેવશ્રીએ માત્ર સાત વર્ષના સંયમપર્યાયમાં તેમની પ્રથમ ટીકા ભાષારહસ્ય ગ્રન્થ ઉપર રચી હતી.

ટીકામાં ઘણા સ્થળોએ તેમણે લક્ષણમાં આવતા પદોને રાખવા - ન રાખવાથી થનારા ભાંગા બતાવ્યા છે. તે ભાંગાઓમાંથી એક ભાંગો શુદ્ધ હોય અને બાકીના ભાંગા અશુદ્ધ-દોષગ્રસ્ત હોય. અશુદ્ધ ભાંગાઓમાં કયા સ્થળમાં કયો

દોષ કેવી રીતે આવે છે ? તે તેમણે ખૂબ વિસ્તારથી અને ખૂબ જ સ્પષ્ટતાપૂર્વક સમજાવ્યું છે. શુદ્ધ લક્ષણનો સત્સ્થળમાં સમન્વય શી રીતે થાય ? તે પણ તેમણે ઠેકઠેકાણે ચોકસાઈથી સમજાવ્યું છે. ઘણા ઠેકાણે સરખી વાતનું થોડા ફેરફારપૂર્વક પુનરાવર્તન થતું હોવા છતાં તેમણે લગભગ અતિદેશ કર્યો નથી, પણ એ જ પદાર્થો વારંવાર સ્પષ્ટ રીતે સમજાવ્યા છે. તેથી વાચકને પદાર્થો બરાબર સમજાઈ જાય અને તેને જાતે બહુ મહેનત કરવી ન પડે. તેથી આગળ વાંચનમાં તેને રસ પડે અને અસ્ખલિત પ્રવાહે તેનો અભ્યાસ આગળ વધે. ઘણા સ્થળોએ તેમણે મૂળગ્રન્થની એક પંક્તિ ઉપર ખૂબ ઊંડું ચિંતન કરીને આનુષંગિક અનેક પદાર્થો પણ સમજાવ્યા છે. લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ, અતિવ્યાપ્તિ વગેરે દોષો કેવી રીતે આપવા ? તેની માટેનું સ્થળ શોધવું, તે દોષો ટાળવા લક્ષણમાં કયો પરિષ્કાર કરવો ? તેનાથી લક્ષણનો સમન્વય કઈ રીતે થાય ? વગેરે બાબતોનું સૂક્ષ્મતમ નિરૂપણ તેમણે કર્યું છે. લક્ષણના, મૂળ ગ્રંથમાં નહીં બતાવેલા, પદકૃત્યો પણ તેમણે ખૂબ જ ઝીણવટથી સમજાવ્યા છે. તેથી લક્ષણનો સાંગોપાંગ બોધ થાય છે અને લક્ષણના તે તે પદો બાબત કોઈ શંકા રહેતી નથી. દરેક બાબત તેમણે માત્ર ઉપર ઉપરથી સમજાવી નથી, પણ ખૂબ જ ઊંડાણથી સમજાવી છે. ઘણા સ્થળોએ પદાર્થને પુષ્ટ કરવા અને સિદ્ધ કરવા તેમણે અન્ય ગ્રંથોના સાક્ષીપાઠો મૂકીને ગ્રંથને સુશોભિત કર્યો છે. આનાથી તેમની બહુશ્રુતતા વ્યક્ત થાય છે.

ન્યાયગ્રન્થો સમજવા પણ અઘરા હોય છે અને બીજાને સમજાવવા તો તેથી વધુ અઘરા હોય છે. પોતાને ગ્રન્થ બરાબર સમજાઈ ગયો હોય, બધા પદાર્થો સ્પષ્ટ થઈ ગયા હોય તો જ બીજાને તે સમજાવી શકાય. વળી, બીજાને બરાબર સમજાવવા માટે તેની કક્ષાએ ઊતરીને સમજાવવું પડે, તેના મનમાં ઊઠતી શંકાઓના સચોટ સમાધાન કરવા પડે, તેના મનમાં ઊઠનારી શંકાઓને સ્વયં વિચારીને તેના નિરાકરણ આપવા પડે. આ બધું કાર્ય ખૂબ ભારે હોય છે અને ખૂબ ખંત માગી લે તેવું હોય છે. છતાં મુનિરાજશ્રીએ નિષ્ઠાપૂર્વક, આ બધું કાર્ય પાર પાડ્યું છે.

એમ કહેવું હોય તો કહી શકાય કે બચ્ચા ઝાજીએ પોતાની અદ્વિતીય

બુદ્ધિપ્રતિભા વડે સાગરને ગાગરમાં સમાવી દીધો છે. બહુ જ ઓછા શબ્દોમાં તેમણે અતિગહન પદાર્થોનું નિરૂપણ કર્યું છે. ટીકાકાર મુનિરાજશ્રીએ પોતાના અજોડ પ્રજ્ઞાપાટવ વડે ગાગરમાંથી સાગર કાઢ્યો છે. તેમણે શબ્દોનો છૂટથી પ્રયોગ કરીને અતિસંક્ષિપ્ત પદાર્થોને ખૂબ વિસ્તૃત રીતે સમજાવ્યા છે. તે તે પદાર્થો પાછળનું અગમ્ય રહસ્ય તેમણે સ્વબુદ્ધિથી ઉકેલીને પ્રગટ કર્યું છે.

વર્ષો પૂર્વે સંસારી અવસ્થામાં કે. લાલ જાદુગરના જાદુના ખેલ જોયેલા. તેમાં તે એક ગાગરમાંથી 'Water Of India' ના નામે અઢળક પાણી બહાર કાઢતા, છતાં ગાગર ખાલી થતી નહીં. અહીં પણ એવી સરખામણી કરી શકાય કે મુનિરાજશ્રીએ ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકરૂપી ગાગરમાંથી વિવેચનરૂપી અઢળક પાણી આ ગ્રન્થમાં ઉલેચ્યું છે, છતાં હજી એ મૂળગ્રન્થ - ગાગરમાં ઘણા ગૂઢ પદાર્થો અણઉકેલ્યા (અણઉલેચ્યા) પડ્યા છે. આશા છે મુનિરાજશ્રી એ અણઉકેલ્યા ગૂઢપદાર્થોને પણ ધીમે ધીમે ઉકેલી નવા નવા ગ્રન્થોનું સર્જન કરશે.

પૂજ્યોની કૃપાથી મને આ ગ્રંથના સંશોધનનો લાભ મળ્યો છે. વિ.સં. ૨૦૬૯ માં મારું ચોમાસુ પિંડવાડા હતું. ચોમાસાના અંતે મારી ઉપર પૂજ્ય વિદ્વત્શિરોમણિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય યશોવિજયસૂરીશ્વરજી મહારાજનો પત્ર આવ્યો. તેમાં તેમણે લખ્યું હતું કે, 'બચ્ચા ઝા. રચિત ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક ઉપર લગભગ ૩૪૦૦ ફૂલસ્કેપ જેટલી સંસ્કૃત ટીકા અને ૧૬૦૦ ફૂલસ્કેપ જેટલું ગુજરાતી વિવેચન તૈયાર થયું છે. તે તમે સંશોધન કરી આપશો ?' હું સમજ્યો કે આ ટીકા-વિવેચન પૂજ્ય આચાર્યશ્રીના સર્જન છે. મેં જવાબ લખ્યો, 'આપશ્રીની વિદ્વત્તા સામે મારો ક્ષયોપશમ અતિઅલ્પ છે. એટલે આ ટીકા-વિવેચનના સંશોધનની મારી કોઈ યોગ્યતા નથી. છતાં આપની ઈચ્છા હોય તો હું પ્રયત્ન કરી જોઈશ. વળી સંશોધનકાર્ય પૂરું કરવામાં સમયમર્યાદા ન રાખશો.' પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ મારી પાસે જ સંશોધનનો આગ્રહ રાખ્યો અને મારી વિનંતિ સ્વીકારી. તેઓ મને બીજું પ્રૂફ મોકલવાના હતા, જેથી વાંચવામાં સરળતા રહે. લગભગ દોઢ વર્ષ પછી વિ.સં. ૨૦૭૧ ના વૈશાખ મહિનામાં ગિરનાર તળેટીમાં પૂજ્ય આચાર્યશ્રીને રૂબરૂ મળવાનું થયું. બધી વાત થઈ. ત્યારે ખબર પડી કે આ

નૂતન સર્જનના કર્તા વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજ છે. તેમની કલમ પણ તેમના ગુરુદેવ જેવી જ છે. જો મેટરમાં ટીકાકાર તરીકે તેમનું નામ ન લખ્યું હોત અને રૂબરૂ વાતમાં આ બાબતનો ખુલાસો ન થયો હોત તો હું તો એમ જ સમજત કે આ ટીકા એ પૂજ્ય આચાર્યશ્રીનું સર્જન છે. કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે આ ટીકાની ગરિમા ઘણી ઊંચી છે.

ગિરનાર તીર્થમાં તેમના તરફથી મેટર મળ્યું. મારા ગુરુદેવશ્રીની અનુમતિ લઈને અન્ય કાર્યોની વ્યસ્તતા વચ્ચે સમય કાઢીને આ ગ્રંથનું સંશોધન કરતો ગયો. જો કે નવ્યન્યાયનો એવો તલસ્પર્શી અભ્યાસ મેં કર્યો નથી, છતાં મારા ક્ષયોપશમ અનુસાર સંશોધનકાર્ય શરૂ થયું અને આગળ વધ્યું. મુનિરાજશ્રી પાસેથી મેટર કટકે કટકે આવતું હોવાથી સંશોધનમાં સરળતા રહી, બહુ બોજારૂપ ન લાગ્યું. હકીકતમાં આ સંશોધન દ્વારા મેં મુનિરાજશ્રી ઉપર કોઈ ઉપકાર કર્યો નથી. ઊલટું, મુનિરાજશ્રીએ મને આ ગ્રંથના સંશોધનનો લાભ આપી મારી ઉપર ઉપકાર કર્યો છે.

જો આ સંશોધનકાર્ય ન આવ્યું હોત તો હું મારા જીવનમાં ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક વાંચવાનો ન હતો અને કદાચ વાંચત તો મને કેટલું સમજાત ? એ પ્રશ્ન હતો. પણ સંશોધનના બહાને મને આ એક નવા ગ્રંથનો અભ્યાસ કરવાનો લાભ થયો. આ સંશોધન દ્વારા મને ઘણું ઘણું નવું જાણવાનું મળ્યું છે. ન્યાયગ્રંથનું સંશોધનકાર્ય એક જટિલ અને કંટાળાજનક કાર્ય હોય છે. પણ મુનિરાજશ્રીની નિરૂપણશૈલી એટલી બધી સુગમ અને સરળ છે કે સંપૂર્ણ સંશોધનકાર્ય દરમિયાન મને ક્યારેય કંટાળો કે અણગમો થયો નથી. સંશોધનકાર્યમાં મને આનંદ આવતો. જેમ જેમ સંશોધન કરતો ગયો તેમ તેમ મારો રસ વધતો ગયો. પૂજ્ય આચાર્યશ્રીએ અને મુનિરાજશ્રીએ આ કાર્ય માટે મારી પસંદગી કરી મને આ કાર્ય સોંપીને મારી ઉપર ઘણો ઘણો ઉપકાર કર્યો છે. હું સદા તેમનો ઋણી રહીશ.

મુનિરાજશ્રીનો મને બહુ પરિચય નથી, કેમ કે અત્યાર સુધી અમે બે જ

વાર અલપઝલપ મળ્યા છીએ. પણ ગ્રન્થસંશોધન અને તેની માટેના પરસ્પર પત્રવ્યવહાર દ્વારા તેમનો પરોક્ષ રીતે વિશેષ પરિચય થયો છે, તેમની ગુણસૌરભને માણવાનું થયું છે અને તેમની સાથેની આત્મીયતા વધી છે.

વાચકોને વિનંતિ કરીશ કે જે ભાવનાથી મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રંથ રચ્યો છે તે ભાવનાને આ ગ્રન્થના સાંગોપાંગ અભ્યાસ દ્વારા તેઓ પૂર્ણ કરે. જેમ મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રન્થના સર્જન માટે ઘણી મહેનત કરી છે તેમ વાચકો પણ આ ગ્રન્થના પઠન માટે ખૂબ મહેનત કરે. જેમ મુનિરાજશ્રીએ આ ગ્રન્થ સમજાવવા માટે ખૂબ ખંત અને ધીરજ ધારણ કર્યા છે તેમ વાચકો પણ આ ગ્રન્થને સમજવા માટે અત્યંત ખંત અને ધીરજને ધારણ કરે. આ ગ્રન્થના સમ્યગ્ અભ્યાસથી પરિકર્મિત થયેલી બુદ્ધિ દ્વારા વાચકો અન્ય સાધનગ્રન્થો અને સાધ્યગ્રન્થોનો સ્વયં અભ્યાસ કરતા થાય, તે ગ્રન્થોના પદાર્થોને આત્મસાત્ કરે અને શીઘ્ર મુક્તિગામી બને એ જ શુભેચ્છા.

મુનિરાજશ્રીની ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરું છું અને તેમને ખૂબ ખૂબ ધન્યવાદ આપું છું. તેમણે એક ભગીરથ કાર્ય પૂર્ણ કર્યું છે. સામાન્ય વ્યક્તિ માટે લગભગ અશક્ય કહી શકાય એવી અજોડ શ્રુતસેવા તેમણે કરી છે. તેમણે કોઈ ચીલાચાલુ કાર્ય કર્યું નથી. પણ ઘણું ઉમદા અને ઊંચું કાર્ય કર્યું છે. સામાન્ય માણસ કદાચ એમના આ શ્રુતસર્જનનું મૂલ્ય સમજી નહીં શકે, પણ વિદ્વાનો અવશ્ય તેમના આ શ્રુતસર્જનનું મૂલ્યાંકન કરી શકશે.

પૂજ્ય આચાર્યશ્રીની પણ ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કરું છું કે તેમણે પોતાના જેવા એક વિદ્વાન શિષ્યરત્નને તૈયાર કર્યો છે. તેમણે મુનિરાજશ્રીને ખૂબ સુંદર રીતે ઘડ્યા છે. તેમણે એક કુશળ માળી અને કુશળ શિલ્પીનું કાર્ય કર્યું છે. તેમના પીઠબળ, પ્રેરણા, હુંફ અને માર્ગદર્શનના બળે જ મુનિરાજશ્રી આ અતિકષ્ટસાધ્ય કાર્ય સહેલાઈથી પાર પાડી શક્યા છે.

મુનિરાજશ્રીના સહવર્તી મુનિવરોની પણ ખૂબ ખૂબ અનુમોદના કે જેમણે સહાય કરીને મુનિરાજશ્રીને આ ગ્રન્થસર્જન માટે બધી રીતની અનુકૂળતા કરી

આપી. તેઓ ઈર્ષ્યાથી ગ્રસ્ત ન થયા, પણ પ્રમોદભાવનાથી ભાવિત થઈને તેમણે મુનિરાજશ્રીને પ્રોત્સાહન આપ્યું, એ તેમની ઉત્તમતા છે.

મુનિરાજશ્રી સમક્ષ મારી અંતરની ભાવના વ્યક્ત કરું છું. આ ગ્રન્થની જેમ ન્યાયના અન્ય જટિલ ગ્રન્થો ઉપર પણ તેઓ પોતાની કલમ ચલાવી આવી સરળ ટીકાઓ લખે તો મધ્યમ બુદ્ધિવાળા જીવોને ન્યાયગ્રન્થો ભણવાનો રસ જાગે અને તેઓ તે ગ્રન્થો ભણી શકે. બીજી વાત, ન્યાયગ્રન્થો તો સાધનગ્રન્થો છે. સાધ્યગ્રન્થો તો આપણા આગમશાસ્ત્રો અને આગમેતર શાસ્ત્રો છે. તે ગ્રન્થો ઉપર આવું સૂક્ષ્મચિંતન કરીને તેઓ આવી સરળ ટીકાઓ લખે તો શાસ્ત્રો ભણવાની જીવોને રુચિ જાગે અને તેમને તેમનો સુગમ બોધ થાય. ઘણીવાર એવું બનતું હોય છે કે મધ્યમ કે મંદ ક્ષયોપશમવાળા જીવો ગ્રન્થ વાંચવાની શરૂઆત કરે છે. પણ અમુક પંક્તિઓ તેમને સમજાતી નથી, તે પંક્તિ સમજાવનાર કોઈ હોતું નથી, ત્યારે તેમનો અભ્યાસ અટકી જાય છે. વારંવાર આવતી આવી પંક્તિઓને લીધે વારંવાર અટકવાનું થવાથી તેમનો અભ્યાસ કરવાનો ઉત્સાહ ઘટી જાય છે. ધીમે ધીમે તેઓ સ્વાધ્યાય છોડી દે છે અથવા સહેલા ગ્રન્થો કે ગુજરાતી પુસ્તકો વાંચતા થઈ જાય છે. જો મુનિરાજશ્રી અઘરા શાસ્ત્રો પર આવી સરળ ટીકાઓ રચે તો અનેક જીવો માટે તે આધારભૂત બને. જેમ પાંગળો માણસ લાકડીના ટેકાથી પર્વત ઉપર ચડી જાય છે તેમ મુનિરાજશ્રી દ્વારા રચિત સરળ ટીકાઓ રૂપી લાકડીના સહારે અલ્પ ક્ષયોપશમવાળા જીવો અઘરા ગ્રન્થો રૂપી પર્વતોને સર કરી શકશે. શાસ્ત્રગ્રન્થો ઉપર રચાયેલી આવી સરળ ટીકાઓ દ્વારા જીવો ઉપર તાત્ત્વિક અને અનેકગણો ઉપકાર થશે. આશા છે મુનિરાજશ્રી મારી ભાવના સફળ કરવા અવશ્ય પ્રયત્નશીલ બનશે.

હું એવું કંઈ ભણ્યો નથી કે મારો એવો ક્ષયોપશમ પણ નથી. છતાં પુણ્યોદયે લોકોમાં મારી વિદ્વાન તરીકેની છાપ પડી ગઈ છે. તેથી જ આવા સંશોધનાદિના કાર્યો મને સોંપાય છે. સહજ છે કે મારા મંદ ક્ષયોપશમ અને પ્રમાદના કારણે આ સંશોધનકાર્યમાં ક્ષતિઓ રહી ગઈ હોય. તે બદલ હું ત્રિવિધે ત્રિવિધે ક્ષમા યાચું છું. આ સંશોધનકાર્યમાં અને આ વક્તવ્યમાં જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ

કંઈ પણ નિરૂપણ થયું હોય તો તેની ક્ષમા યાચું છું અને બહુશ્રુત વિદ્વાનોને તે સુધારવાની ભલામણ કરું છું.

પરમ પૂજ્ય સિદ્ધાંતમહોદધિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **પ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય ન્યાયવિશારદ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય સમતાસાગર પંન્યાસપ્રવર શ્રી **પદ્મવિજયજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય સિદ્ધાંત દિવાકર વર્તમાનગચ્છાધિપતિ આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **જયઘોષસૂરીશ્વરજી** મહારાજા, પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ ગુરુદેવશ્રી આચાર્યદેવ શ્રીમદ્વિજય **હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજા – આ ગુરુદેવોની અને પરમાત્માની કૃપાથી જ હું આ સંશોધનકાર્ય કરી શક્યો છું. આ કાર્યનો સંપૂર્ણ શ્રેય તેમને જાય છે. આ કાર્યની ક્ષતિઓનો ભાગી હું છું. તે પૂજ્યોના ચરણોમાં આ અવસરે કૃતજ્ઞભાવે વંદન કરું છું.

આ ગ્રન્થના લેખકને અને પાઠકોને ખાસ ભલામણ કે ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠનનું ખરું ફળ તો અધ્યાત્મમાં ઊંડા ઊતરવું અને સમતામાં લીન બનવું એ છે. ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન દ્વારા આ લક્ષ્ય સિદ્ધ ન થતું હોય તો એ ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન વ્યર્થ છે. માટે એ લક્ષ્યપૂર્વક જ ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન કરવું તથા ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન બાદ એ લક્ષ્યને સિદ્ધ કરવા પ્રયત્નશીલ બનવું. માત્ર ગ્રન્થસર્જન અને ગ્રન્થપઠન કરીને પોતાની જાતને કૃતકૃત્ય ન માનવી.

પ્રાંતે, આ ગ્રન્થરત્ન ખૂબ પ્રસિદ્ધિને પામે, ખૂબ ઉપાદેય બને અને યાવચ્ચન્દ્રદિવાકરૌ વંચાતો રહે એ જ શુભેચ્છા. પાઠક, લેખક, વાચક વગેરે સહુ શીઘ્ર પરમપદને પામે એ જ પવિત્ર ભાવના.

વિ.સં. ૨૦૭૪, ચૈત્ર સુદ ૧૫
(પુંડરીકસ્વામી આદિ ૫ કરોડ
મુનિવરોનો નિર્વાણ દિન)
શનિવાર, ગાંધીનગર

પરમ પૂજ્ય વૈરાગ્યદેશનાદક્ષ આચાર્યદેવ
શ્રીમદ્વિજય **હેમચન્દ્રસૂરીશ્વરજી** મહારાજાનો
શિષ્યાણુ
પંન્યાસ રત્નબોધિ વિજય

“ ચૌદ પૂર્વો વગેરેના સૂત્રોમાં
રહેલા ગહનના પદાર્થોને પકડતા ગ્રહણના
પ્રકારોના સ્વામી એ પૂર્વધરોના પ્રણામ જોગે
વર્તમાનમાં પ્રણામનો આવો વિમાસ શ્રદ્ધાજળ
ગ્રાપ્યે છે.
આચાર્ય અજિતશેખર સૂરિ... ”

બુદ્ધિનો વિકાસ, શ્રદ્ધાનો ઉજાશ...

પરમ પૂજ્ય પ્રકાંડ તાર્કિક આચાર્ય ભગવંત
શ્રી અજિતશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

ચૌદ ભાગમાં આ ગ્રંથનું પ્રકાશન કરવાનું નિર્ધાર્યું ત્યારે એક ચિંતા હતી - ચૌદ-ચૌદ ભાગમાં અલગ-અલગ મહાત્માઓની પ્રસ્તાવના કેમ કરીને આવશે ? બે-ત્રણ ભાગ હોય તો બરાબર, આ તો ચૌદ ભાગ હતા... પરંતુ જેમ - જેમ વિનંતિ થતી ગઈ તેમ - તેમ ધુરંધર આચાર્યશ્રીઓએ પણ અત્યંત વાત્સલ્યથી આશીર્વચન અને પ્રસ્તાવના પાઠવી, ત્યારે થયું કે કાશ ! આ પ્રકાશનના ૨૮ ભાગ હોત તો !

આવા જ એક ધુરંધર આચાર્યશ્રીની પ્રસ્તાવના હવે શરૂ થાય છે. સમજભરી રમૂજ કરવામાં અને રમૂજ કરી સમજ આપવામાં પૂજ્યશ્રી કાબેલ છે. વાત-વાતમાં રમત કરવામાં અને રમત-રમતમાં પોતાની વાત શ્રોતાના ગળામાં ઉતારી દેવામાં પૂજ્યશ્રી માહેર છે. અનેક અઘરા ગ્રંથોના સરળ વિવેચનો પૂજ્યશ્રીની કલમે આલેખાયા છે...

પૂજ્યશ્રીના ઋણસ્વીકાર સાથે...

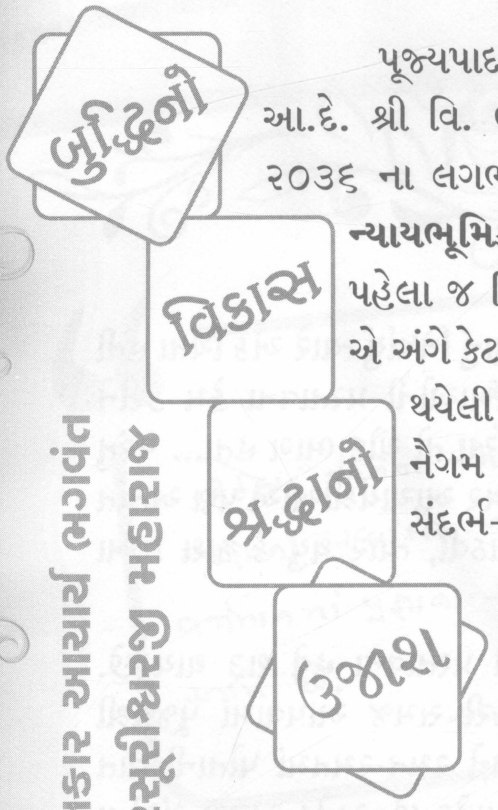

પરમ પૂજ્ય પ્રવચનકાર આચાર્ય ભગવંત

પ્રસ્તાવના શ્રી અજિતશેખરસૂરીશ્વરજી મહારાજ

પૂજ્યપાદ ભવોદધિત્રાતા ગુરુદેવ શ્રી ન્યાયવિશારદ આ.દે. શ્રી વિ. **ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજ પાસે સંવત ૨૦૩૬ ના લગભગ વૈશાખ સુદ-૧૦ ની આસપાસ અમારો **ન્યાયભૂમિકા**નો પાઠ ચાલુ થયેલો. પૂજ્યપાદ ગુરુદેવે પહેલા જ દિવસે ન્યાયનો અભ્યાસ શા માટે કરવાનો ? એ અંગે કેટલાક મુદ્દા બતાવ્યા હતા. (૧) ન્યાયથી તીક્ષ્ણ થયેલી બુદ્ધિવાળો જૈન ગ્રંથોના ઉત્સર્ગ-અપવાદ, નૈગમ આદિ નયો વગેરેથી કહેવાયેલી વાતોને તે-તે સંદર્ભ-તાત્પર્ય સાથે સમજી શકે. આમ પૂર્વાચાર્યના તે-તે વાક્ય પાછળ રહેલા તાત્પર્યને એ યોગ્ય ન્યાય આપી શકે. (૨) એ એક પણ અક્ષર વધારાનો નહીં બોલે - નહીં લખે, કારણ કે ન્યાય ભણેલા એક માત્રાના પણ ઘટાડાને પુત્રજન્મ મહોત્સવ સમાન ગણે છે. (૩) એ જે પણ લખશે કે બોલશે તે તોળી તોળીને સત્યતાની પરીક્ષાની આકરી તાપણીમાં પસાર કરીને જ લખશે કે બોલશે. (૪) એ સત્ય અને અસત્ય વચ્ચે રહેલા સૂક્ષ્મતમ ભેદને પણ પારખી શકે. જેમકે લોકોમાં સામાન્યથી બોલાય કે, જ્યાં જ્યાં ઘટ, ત્યાં ત્યાં ઘટત્વ. પણ એ બરાબર નથી, કારણ કે ઘટનો આધાર ભૂમિ છે ને ઘટત્વનો આધાર ઘટ છે. તેથી ખરું વાક્ય એ છે કે જે - જે ઘટ, ત્યાં ત્યાં ઘટત્વ. (૫) ન્યાયથી કુશાગ્ર બુદ્ધિવાળો થયેલો સારી રીતે સમજી શકે કે કોઈ પણ પ્રકારના એકાંતમાં છેવટે અવ્યાપ્તિ, અતિવ્યાપ્તિ અને અસંભવ આ ત્રણેય દોષો આવે છે, જ્યારે અનેકાંતવાદમાં આ ત્રણેય દોષો રહેતા નથી, તેથી જ એ વસ્તુનું વાસ્તવિક લક્ષણ

ઉજાગર કરી શકે. આમ અનેકાંતવાદ પર શ્રદ્ધા વધશે ને એ બતાવનારા પ્રભુ પ્રત્યે અહોભાવ વધશે.

ન્યાય ગ્રંથોના અધ્યયન માટે જ પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રીએ ન્યાયભૂમિકાની રચના કરી હતી. એ માર્ગે આગળ વધતા મુક્તાવલી પછી પ્રાયઃ વ્યાપ્તિપંચકનો અભ્યાસ કરાવાય છે.

ગંગેશઉપાધ્યાય નામના તાર્કિકપ્રકાણ્ડે રચેલા **તત્ત્વચિંતામણિ** ગ્રંથ પર **રઘુનાથ શિરોમણિએ દીધિતિ** ટીકા રચી. એના પર **જગદીશ તર્કાલંકારે જાગદીશી** ટીકા રચી. ત્યાં અનુમાન પ્રમાણમાં પ્રાણ સમાન ગણાતી વ્યાપ્તિનું લક્ષણ શું હોઈ શકે ? એ અંગેની ચર્ચા છે.

સાધ્યને આગળ કરી વ્યાપ્તિના પાંચ લક્ષણો બનાવાયા. પછી એ પાંચેય લક્ષણોમાં રહેલી ખામી ઉજાગર કરવામાં આવી. એ તર્કકર્કશ ચર્ચાને આવરી લેતો ગ્રંથ **વ્યાપ્તિપંચક** તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો.

વળી, એ વ્યાપ્તિપંચકગત મગજની કઢી કરતી ચર્ચાઓને સમજાવવા જુદા જુદા તાર્કિકોએ વિસ્તારથી વ્યાખ્યાગ્રંથો રચ્યા. એમાં એક ગ્રંથ એટલે **ધર્મદત્ત ઝા** રચિત **ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક** ખરી માથાફોડી કરાવનારો છે.

સંસ્કૃત ભાંડારકર બીજી બુકમાં એક વાક્ય આવે છે, જેનું તાત્પર્ય છે, ટીકાકાર મૂળ ગ્રંથને સરળ ભાષામાં સમજાવે છે ને ઘણી વાર મૂળ ગ્રંથ હોય એના કરતાં પણ અઘરો બનાવી દે છે. આ વાત આ ન્યાયગ્રંથોની ટીકાઓ જોતાં લગભગ સાચી થતી દેખાય છે.

વ્યાપ્તિપંચક પર ધર્મદત્ત ઝાની ઉપરોક્ત ટીકા પણ આ વાત માટે સાક્ષીરૂપે સમજી શકાય છે. વ્યાપ્તિપંચક પર એમણે ટીકારૂપે રચેલા લગભગ ૯૦૦ શ્લોકપ્રમાણ ટીકાગ્રંથને સમજવા ને એ સમજેલું બરાબર જ છે, એવો વિશ્વાસ ઊભો કરવા અંગે મોટા-મોટા તાર્કિકો માથાફોડી કરે છે. છતાં વિશ્વાસથી કહી શકતા નથી કે અમે પંક્તિનો જે તાત્પર્યાર્થ પકડ્યો, તે સો ટકા બરાબર જ છે.

આવા તીક્ષ્ણતમ બુદ્ધિવાળાને પણ પડકાર સમાન ગણાતા ગ્રંથને (૧) સમજવો ને (૨) બીજાને, અપેક્ષાએ અલ્પબુદ્ધિવાળાને સમજાવવો - આ બંને ભારે કઠણ કાર્ય છે. એમાં પણ (૩) એ આખી ચર્ચા ગુજરાતી ભાષામાં ઉતારવી - બાપ રે... ભારે કામ... માથા પરથી પાણી વહી જાય એવી વાત.

પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંત મહોદધિ આ.દે. શ્રી વિ. **પ્રેમસૂરીશ્વરજી** મહારાજના સૂક્ષ્મતમ સંયમ-બ્રહ્મચર્યના તેજથી અને પૂજ્યપાદ ગુરુદેવશ્રી ન્યાયવિશારદ આ. દે. શ્રી વિ. **ભુવનભાનુસૂરીશ્વરજી** મહારાજાના પ્રચંડ વૈરાગ્ય યુક્ત તપોબળના તેજથી ઝગમગતા અને પૂજ્યપાદ સિદ્ધાંતદિવાકર **ગચ્છાધિપતિશ્રીજી**ની આગમપરિભાવિત પ્રજ્ઞાથી ઉજ્જ્વળ આ **પ્રેમ-ભુવનભાનુસૂરિ સમુદાય** એટલા માટે ગૌરવવંતો છે કે આ સમુદાયનો પ્રાયઃ પ્રત્યેક સાધુ કશીક ગજબની વિશિષ્ટતા ધરાવે છે.

આચાર્ય શ્રી વિજય **યશોવિજયસૂરીશ્વરજી** મહારાજ ખુદ વિશિષ્ટ પ્રતિભાસંપન્ન છે. એમની સૂક્ષ્મ પ્રજ્ઞાથી ઉજ્જ્વળ થયેલા ઘણા ગ્રંથો જૈનશાસનને પ્રાપ્ત થયા છે. એવા મહારથી પાસે તૈયાર થયેલા એમના શિષ્ય-અપેક્ષાએ નાના પર્યાયવાળા સાધુ-મુનિ શ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે એવરેસ્ટ ચઢાણથી પણ કઠીન ચેલેંજીંગ કાર્ય ઉપાડ્યું. ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોક પર સંસ્કૃત + ગુજરાતી વિવેચન... ને એમણે તો ગજબ કર્યું. માઈક્રોસ્કોપ તો વસ્તુ હોય એના કરતાં દસ-વીસ ગણી મોટી કરે છે. એમણે તો મૂળ ૪૦૦ શ્લોકને સંસ્કૃતમાં જ ૨૨૫ ગણી કરી ! ગુજરાતી અલગ ! ૩૦૦-૪૦૦થી અધિક પૃષ્ઠવાળા ૧૪-૧૪ વોલ્યુમ બહાર પડશે !

ભલભલા નૈયાયિકો આ પ્રકાશનો જોઈ આ મુનિના ઓવારણા લેશે ! એમના ભેજાનું પૃથક્કરણ કરશે કે ભેજું છે કે સુપર કમ્પ્યુટરની મુખ્ય ચીપ ! કહેવાય છે કે ગૂઢાર્થતત્ત્વાલોકના રચયિતાની ખોપરીનું સંશોધન અંગ્રેજ સરકાર કરવા માંગતી હતી. આ જીવંત મુનિના ભેજાનું સંશોધન કરવા કોઈ ટીમ કામે લાગી પડે તો નવાઈ નહીં. ખૂબ ખૂબ અનુમોદના !

આ સાતમા ભાગમાં વ્યાપ્તિના દૃષ્ટાંત તરીકે મહાનસીયવહ્નિત્વભાવ શા માટે નહીં લેવો ? વગેરેની વિસ્તારથી ચર્ચા છે.

લક્ષણમાં એક અક્ષરનો ઘટાડો કરવા મગજમારી કરવી અને પછી એ ઘટાડો કેમ વ્યાજબી છે ? એ સિદ્ધ કરવા હજારો પાના ભરી વિવરણ તૈયાર કરવું એ ન્યાયની રીત રસમ છે.

પણ એથી જ તીક્ષ્ણ અને વિકસિત થયેલી પ્રજ્ઞાથી જ અંદર છુપાયેલા અનંત અર્થોથી સમૃદ્ધ જૈનાગમ સૂત્રોમાંથી એ-એ વિશિષ્ટતમ અર્થોને શોધી કાઢવા સમર્થ બુદ્ધિનો પ્રકાશ થાય છે. ચૌદ પૂર્વો વગેરેના સૂત્રોમાં રહેલા અનંતા અર્થોને પકડતી અદ્‌ભુત પ્રજ્ઞાના સ્વામી એ પૂર્વધરોની પ્રજ્ઞા અંગે વર્તમાનમાં પ્રજ્ઞાનો આવો વિકાસ શ્રદ્ધાબળ આપે છે.

આ સમગ્ર વિવરણ ન્યાયરસિકોના અધ્યયન આદિમાં અગ્રસ્થાન પ્રાપ્ત કરે એવી શુભેચ્છા !

જિનાજ્ઞા વિરુદ્ધ લખાયું હોય તો મિચ્છા મિ દુક્કડમ્.

હુબલી **- આચાર્ય અજિતશેખરસૂરિ**

વિ.સં. ૨૦૭૩, શ્રાવણ સુદ-૧૦

“મુનિરાજશ્રીએ ઘણો પરિશ્રમ કરીને આ અતિકઠિન ગ્રંથ વાચકોમાં અતિસરળ બનાવી દીધો છે. માટે, આ ગ્રંથનું નામ, વિષય, પ્રમાણ જોઈને ગભરાઈ ન જવું. જેમ જેમ આ ગ્રંથ વાંચતા જશો તેમ તેમ પદાર્થો સહેલાઈથી બેસતા જશે, પદાર્થો બેસાડવા માટે તમારે કોઈ મહેનત કરવી નહીં પડે.

પં. રત્નબોધિ વિજય”

સાગરનો સાર ગાગરમાં

વિભાગ – ૭
સંક્ષિપ્તસાર

– પરમ પૂજ્ય સૂક્ષ્મપ્રજ્ઞ પંન્યાસપ્રવર **શ્રી રત્નબોધિવિજયજી** મહારાજા

વિરાટ વ્યાખ્યાદ્વયનું સંશોધનકાર્ય એકલા હાથે પાર પાડવું, પછી સંશોધકીય વક્તવ્ય લખી આપવું, તે પછી'ય ચૌદે ભાગનો સંક્ષિપ્તસાર લખી આપવો - આટલું કર્યા પછી પણ આટલું કાર્ય સોંપનારને ધન્યવાદ આપવા, તેનો ઉપકાર માનવો.... ઘડીભર ભ્રમણા થઈ આવે : સત્યુગમાં તો નથી આવી ચડ્યો ને !

કમાલ છે એમની ધીરજ, ધારણા શક્તિ અને ધીમત્તા ! સલામ છે એમની સદ્ભાવનાને ! સહૃદયતાને ! અને સહાયકતાને !

પૂજ્યશ્રીના ચરણોમાં નાનકડી પ્રાર્થના : આપની ઉપકારવર્ષાનું આ તો મંગલાચરણ હો !

સાગરનો સાર ગાગરમાં

(સંક્ષિપ્ત સાર)

માણસ કાર્યક્રમની **રૂપરેખા** જાણીને તેમાં involve થાય છે.
ફરવા જતા પહેલા માણસ **guidebook** નો અભ્યાસ કરી લે છે.
પુસ્તકની **summary** વાંચીને માણસ પુસ્તકવાંચનમાં પ્રવેશ કરે છે.
મુસાફર **નકશો** જાણીને પછી મંઝિલ તરફ પ્રયાણ કરે છે.
મેચ રમાયા પછી તેના મુખ્ય દૃશ્યો **highlights** માં બતાડાય છે.
ગ્રંથ વાંચ્યા પછી વિદ્યાર્થી તેના **મુદ્દાઓ** નોંધી લે છે.

વિદ્વદ્વર્ય મુનિરાજશ્રી ભક્તિયશવિજયજી મહારાજે આ મહાકાય ગ્રંથનું સર્જન કર્યું છે.

'સાગરનો સાર ગાગરમાં' માં આ વિશાળકાય ગ્રંથનો સંક્ષિપ્ત સાર લખવાનો મેં પ્રયત્ન કરેલ છે. મુનિરાજશ્રીએ સાગર જેવો ગ્રંથ રચ્યો છે. મેં ગાગર જેવા આ લેખમાં તેનો સાર ભરવાનો પ્રયાસ કર્યો છે.

આ સાર એ આ ગ્રંથની **રૂપરેખા** છે,
આ ગ્રંથની **guidebook** છે,
આ ગ્રંથની **summary** છે,
આ ગ્રંથનો **નકશો** છે,
આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછીની **highlights** છે,
આ ગ્રંથ વાંચ્યા પછી નોંધેલા **મુદ્દા** છે.

આ સારમાં મેં કશું નવું લખ્યું નથી. મુનિરાજશ્રીએ બનાવેલ ગ્રંથ-બગીચામાંથી શબ્દ-પુષ્પોને ચૂંટીને મેં આ સાર-માળામાં ગોઠવ્યા છે.

આ ગ્રંથ નવ દીધિતિઓ (વિભાગો)માં રચાયેલો છે. આ સારમાં દરેક દીધિતિના પદાર્થોની ટૂંકનોંધ કરી છે.

ચાલો, આ લેખના માધ્યમે આ ગ્રંથની એક ઊડતી મુલાકાત લઇ લઈએ.

(પૂર્વિલ વિભાગના અનુસંધાનમાં -)

જો પરંપરાસંબંધને માનો તો પ્રસ્તુત લક્ષણમાં રૂપવૃત્તિતા પૂર્વોક્ત સંબંધથી જ સમજવી.

(મૂળગ્રન્થમાં ઠેકઠેકાણે અવ્યાપ્તિ આદિ દોષ આપાદન અને અવ્યાપ્તિ આદિ દોષ ઉદ્ધાર માત્ર જણાવેલ છે. તે અવ્યાપ્તિ આદિ દોષો કઇ રીતે આવે ? અને તેમનો ઉદ્ધાર કઇ રીતે થાય વગેરેનું વિગતવાર નિરૂપણ દરેક ઠેકાણે યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં કરાયું છે.)

(મૂળમાં આવતા અથ વહ્નિત્વા .... થી .... યથાશ્રુતમેવ સુધીના પાઠનું બીજી રીતે પણ અર્થઘટન યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં કર્યું છે.)

જો આવા લાંબા-લાંબા પરંપરાસંબંધોને તમે સ્વીકારતા ન હો તો રૂપવૃત્તિત્વ પ્રતિયોગિતામાં સ્વનિષ્ઠનિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી લેવાને બદલે તાદૃશરૂપ (=સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ) અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય જે નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ (=કિંચિન્નિષ્ઠ, શબ્દતઃ પ્રતિયોગિતાનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂર નથી. કિંચિત્થી પ્રતિયોગિતા જ લઇ શકાશે. સાધ્યતા વગેરે કશું જ નહીં.) - અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતા પ્રતિયોગિતા તેના આશ્રયભૂત જે અવચ્છેદકતા તન્નિરૂપિતત્વવિશિષ્ટપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણ-અવૃત્તિત્વ આ પ્રમાણે લક્ષણ થાય.

આ પ્રમાણે પહેલા જે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપથી... ઇત્યાદિ જણાવેલ તેની જગ્યાએ હવે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવ-ચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટરૂપ.... ઇત્યાદિ સમજવું.

હવે લક્ષણ આવું થશે -

યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તીયનિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વવિશિષ્ટપ્રતિયોગિતાનિરૂપક અભાવ-અધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

આ લક્ષણમાં ચાર વાર પર્યાપ્તિસંબંધ આવે છે. તે દરેક ન મૂકવાથી આવતી આપત્તિ અને તે મૂકવાથી થતું તે આપત્તિનું નિવારણ યશોલતામાં વિસ્તારથી બતાવ્યું છે. વચ્ચે વચ્ચે પ્રશ્નકાર જુદા જુદા અનેક લક્ષણો બતાવી તેમને નિર્દોષ સાબિત કરે છે અને ઉત્તરપક્ષ તે લક્ષણોને દુષ્ટ સિદ્ધ કરી છેવટે ઉપરોક્ત લક્ષણને જ નિર્દુષ્ટ લક્ષણ તરીકે પૂરવાર કરે છે. આ બધી ચર્ચા પણ યશોલતામાં સરળ ભાષમાં સમજાવી છે.)

(૯) **અવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન** પ્રતિયોગિતાનું વારણ કરવા માટે 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' આવા જ્ઞાનમાં ભાસમાન વહ્નિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-વૃત્તિઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોવાથી યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃતિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઇ જશે. પરિણામે, વહ્નિઅભાવ લઇ શકાતા અવ્યાપ્તિ આવી જશે. આ અવ્યાપ્તિના વારણ માટે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ-ધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાને અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નત્વથી પણ વિશેષિત કરવી.

એટલે કે પ્રતિયોગિતાના બે વિશેષણ મૂકવા-

(૧) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નત્વ,

(૨) અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃતિધર્મઅવચ્છિન્નત્વ.

આ બે વિશેષણોથી વિશિષ્ટ પ્રતિયોગિતા જ લઇ શકાય. તેથી ઉપરોક્ત અવ્યાપ્તિ નહીં આવે.

એટલે હવે લક્ષણ આવું થયું-

યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાત્વ-ન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક-રૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીયનિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

(લક્ષણમાં પ્રતિયોગિતાના બે વિશેષણો મૂકયા છે. તે બે વિશેષણોના પ્રવેશ-અપ્રવેશથી લક્ષણના ચાર ભાંગા થાય છે. તેમાંથી પહેલા ભાંગાનું લક્ષણ નિર્દોષ છે, બાકીના ત્રણ ભાંગાના લક્ષણો દોષયુક્ત છે. આ બાબતની વિશદ ચર્ચા યશોલતામાં અને વિનમ્રામાં કરાઇ છે. અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્માવ-ચ્છિન્નત્વની બદલે અવચ્છેદકતાત્વાતિરિક્તાવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ કરીને લક્ષણ બનાવી તેની સંગતિ કરવી, તેવા લક્ષણમાં બે અવ્યાપ્તિ બતાવવી, પર્યાપ્તિ એ ધર્મ નથી એમ માનીને અવ્યાપ્તિ આપવી, પર્યાપ્તિ એ ધર્મ છે જ એમ કહીને અવ્યાપ્તિનું નિરાકરણ કરવું, યાવત્-પદ મૂકી નવું લક્ષણ બનાવવું, યાવત્-પદ ન મૂકવાથી આવતી અવ્યાપ્તિ બનાવવી, યાવત્-પદ મૂકવાથી અવ્યાપ્તિનું નિવારણ કરવું, યાવત્-પદ મૂકીને બનાવેલા લક્ષણનું પદકૃત્ય કરવું, તે લક્ષણમાં સાધ્યતાવચ્છેદકતાકોટિ અને પ્રતિયોગિતાવચ્છેદકતા કોટિમાં યાવત્ અને પર્યાપ્તિના પ્રવેશ-અપ્રવેશથી થતા ૧૬ ભાંગા બતાવવા, તેમાંના પહેલા પંદર ભાંગાના લક્ષણો દોષયુક્ત બતાવી અંતિમ ભાંગાનું લક્ષણ નિર્દોષ બતાવવું વગેરે મૂળગ્રન્થમાં નહીં આવનારી ઘણી બાબતો યશોલતામાં ખૂબ સુંદર અને સરળ રીતે ચર્ચાઇ છે.)

- પં. રત્નબોધિવિજય

॥ अथातो विषयजिज्ञासा ॥

(विभाग - ७ विषयानुक्रमः)

विषय	पृष्ठ
नूतन संबंध शा माटे ? पूर्वोक्त संबंध केम नहीं ?	२०९५
तज्ज्ञानत्वहेतुकस्थले विमर्शः	२०९६
महानसीयवह्निसाध्यक स्थले वह्निअभावग्रहण अशक्य	
प्रतियोगिताया एकत्वरूपे एव वृत्तित्वम्	२०९७
वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छेदकता न ग्राह्या	२०९८
वह्नित्वगतएकत्व રૂપ અવિશિષ્ટ, વિશિષ્ટ નહીં	
वह्न्यभावग्राह्याग्राह्यत्वविचारः	२०९९
साध्यतावच्छेदकताऽविशिष्टमेकत्वरूपम्	२१००
नूतनसम्बन्धप्रदर्शनप्रयोजनम्	२१०१
नूतन संबंध बतावववानुं प्रयोजन	
वह्निसाध्यके वह्न्यभावस्यैवाऽग्राह्यत्वप्रसङ्गः	२१०२
वह्निसाध्यक स्थले वह्निअभावनुं ग्रहण अशक्य	
तद्व्यक्तित्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नत्वनिवेशः	२१०३
तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नत्वनो प्रवेश	
अप्रसिद्धिनिवारणम्	२१०४
वह्निसाध्यक स्थले आवती अप्रसिद्धि दूर ...	२१०५
तादृश लक्षण प्रमाणे महानसीयवह्निसाध्यक स्थले अव्याप्ति	२१०६
वह्निअभावनुं ग्रहण शक्य	२१०७
अव्याप्तिवारणाय आदृतः परिष्कारः अव्याप्त्यापादकः	२१०८
नूतनसम्बन्धादरः किमर्थम् ?	२१०९

विषय	पृष्ठ
तद्व्यक्तित्वनिष्ठ अवच्छेदकतानो प्रवेश आपत्तिदायक	
समानन्यायथी ग्रंथकारना लक्षणमां पण दोषप्रदर्शन	
पूर्वोक्तसम्बन्धघटितलक्षणमपि सम्भवति	२११०
वह्नित्वगतैकत्वरूपे एव वर्तते तादृशप्रतियोगिता	२१११
पूर्व पद्धतिथी ज वह्निअभाव अप्रसिद्ध	
गुरुधर्मस्याऽनवच्छेदकत्वे सम्बन्धाऽप्रसिद्धिः	२११२
प्रतियोगिताअवच्छेदकता तद्व्यक्तित्वमां	
घटकाऽप्रसिद्ध्या घटिताऽप्रसिद्धिः	२११३
वह्न्यभावो ग्राह्यो नास्ति	२११४
तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नत्वनो प्रवेश अप्रसिद्धिप्रयुक्तअव्याप्तिनिवारण	
महानसीयवह्न्यभावमादाय समन्वयोपदर्शनम्	२११५
अप्रसिद्धि दूर, छतां वह्निअभावने लईने अव्याप्ति	
लक्षणपरिष्कारोऽपि व्यर्थः	२११६
वह्निसाध्यक स्थले महानसीयवह्निअभाव ग्रहण शक्य	
वह्न्यभावमादाय समन्वयो नास्ति	२११७
वह्निअभावने लेवा माटे द्वितीय विकल्प शक्य	
वह्नित्ववृत्त्यवच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि अग्राह्या	२११८
वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतानुं ग्रहण	
तथाविधप्रतियोगिताऽप्रसिद्धिः	२११९
तुल्ययोगक्षेमत्वोपदर्शनम्	२१२०
पूर्वे जणावेल प्रश्ननुं समाधान	

विषय	पृष्ठ
रहस्यभूताशयोद्घाटनम्	२१२१
प्रथमपक्षीयमतानुसारेण लक्षणम्	२१२२
બે મતમાંથી પ્રથમ મત મુજબ વિચારણા	
लक्षणसमन्वयप्रदर्शनम्	२१२३
નૂતન લક્ષણ અને તદનુસાર સમન્વય	
महानसीयवह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वप्रदर्शनम्	२१२४
महानसीयवह्न्यभावो न लक्षणानुगुणः	२१२५
વહ્નિસાધ્યક સ્થલે વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ શક્ય	
महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता न अविशिष्टा	२१२६
महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमादाय न सङ्गतिः	२१२७
સાધ્યતા + પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સમાન રીતે ગ્રાહ્ય	
महानसीयवह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वसमर्थनम्	२१२८
वह्न्यभावो भवति लक्षणानुगुणः	२१२९
વહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
वह्नित्वगतैकत्वं साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति	२१३०
મહાનસીયવહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય	
वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्ति विशिष्टत्वम्	२१३१
પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વિશિષ્ટ કે શૂન્ય ?	
महानसीयवह्न्यभावं विहाय वह्न्यभावस्यैव ग्राह्यत्वम्	२१३२
वह्न्यभावाधिकरणे च धूमोऽवृत्तिः	२१३३
મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ અસંભવિત	
વહ્નિસાધ્યક સ્થલે અવ્યાપ્તિ દૂર + લક્ષણસમન્વય	
तज्ज्ञानत्वहेतुकस्थले विचारणा	२१३४
મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલે વિચારણા	
उभयपर्याप्ता साध्यतावच्छेदकता	२१३५
અવૃત્તિ = વૃત્તિતાવિશિષ્ટભિન્ન	

विषय	पृष्ठ
साध्यतावच्छेदकता धर्मशून्या एव वर्तते	२१३६
અવચ્છેદકતાત્વ કેવી રીતે અવચ્છેદક ? ચિત્ર દ્વારા સમજૂતી	
साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपमेकत्वं नास्ति	२१३७
द्वित्वेनाऽविशिष्टावच्छेदकताकप्रतियोगिता ग्राह्या	२१३८
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે કે નહીં ?	
वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नास्त्यविशिष्टा	२१३९
वह्न्यभावस्य लक्षणघटकत्वं दुर्घटम्	२१४०
નૂતન લક્ષણ મુજબ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
वह्न्यभावोऽग्राह्यः, महानसीयवह्न्यभाव एव ग्राह्यः	२१४१
વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ શક્ય છે કે નહીં ? વિચારણા	
यथा महानसीयवह्न्यभावः ग्राह्यः तथोपदर्शनम्	२१४२
महानसीयवह्न्यभावमादाय समन्वयप्रदर्शनम्	२१४३
વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય, અવ્યાપ્તિ દૂર	
लक्षणस्य गुरुभूतत्वाक्षेपः	२१४४
નૂતન લક્ષણમાં પદકૃત્ય	
नञ्द्वयपरित्यागपूर्वं लघुभूतलक्षणप्रदर्शनम्	२१४५
वह्निसाध्यके लघुलक्षणसमन्वयसमर्थनम्	२१४६
महानसीयवह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वान्नाऽव्याप्तिः	२१४७
બે વાર નઞ્નો પ્રવેશ ન કરવા છતાં લક્ષણસમન્વય	
एतज्ज्ञानपक्षकानुमानेऽपि लक्षणसमन्वयः	२१४८
પૂર્વાપર વાક્યમાં વિરોધ નહીં, વિરોધાભાસ	
वह्न्यभावो नास्ति उपादातुं शक्यः	२१४९
वह्नित्वगतैकत्वं नास्ति अवृत्ति	२१५०
મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
स्यादेव समन्वयः लघुभूतेनाऽपि लक्षणेन	२१५१

विषय	पृष्ठ
वह्न्यभावग्रहणस्याऽशक्यत्वोपपादनम्	२१५२
વહ્નિઅભાવને આશ્રયીને વિચારણા	
यतः नास्ति वह्न्यभावो ग्राह्यः तदुपदर्शनम्	२१५३
વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ તો જ શક્ય કે જો...	
પરંતુ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય	
अव्याप्तिर्निराकृता	२१५४
વહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાતા અવ્યાપ્તિ દૂર !	
नञ्द्वयप्रवेशे स्फुटं गौरवम्	२१५५
બે વાર નઞ્નો પ્રવેશ કરાવવાનું પ્રયોજન	
नञ्प्रवेशरहितलक्षणाभ्युपगमः दोषावहः	२१५६
वह्निसाध्यके महानसीयवह्न्यभावग्रहणाऽपत्तिः	२१५७
નઞ્દ્વયનો પ્રવેશ ન કરાવતા	
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ ગ્રાહ્ય !	
महानसीयवह्न्यभावीयावच्छेदकता उभयत्र पर्याप्ता	२१५८
ડોળીના દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટતા	
वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताग्रहः	२१५९
'विशिष्टं शुद्धान्नातिरिच्यते' इति न्यायेन इष्टसिद्धिः	२१६०
મહાનસીયવહ્નિ અભાવ લઈ શકાશે - તર્કબદ્ધ પરંપરા	
साध्याभावाधिकरणतया पर्वतप्राप्तेः अव्याप्तिः	२१६१
મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ દુર્વાર	
वह्नित्वगतैकत्वं वृत्ति एव, न तु अवृत्ति	२१६२
નઞ્દ્વયનો પ્રવેશ કરતા અવ્યાપ્તિ દૂર	
अवच्छेदकता न वह्नित्वगतैकत्वाऽविशिष्टा	२१६३
पर्याप्तिनिवेशनैरर्थक्याशङ्का	२१६४
पर्याप्त्यनिवेशाऽनिवेशाभ्यामव्याप्तिसत्त्वासत्त्वम्	२१६५
पुनः महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्त्याशङ्का	२१६६
भिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशः	२१६७
नूतनपरिष्कारादव्याप्तिविलयः	२१६८
अवच्छेदकता न वह्नित्वगतैकत्वाऽविशिष्टा	२१६९

विषय	पृष्ठ
गूढार्थतत्त्वालोककृदभिमतं लक्षणम्	२१७०
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય,	
કારણ કે...	
महानसीयवह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, यतः	२१७१
અનિરૂપિતત્વ તો રહે કે જો...	
धर्मशून्यनिरूपितत्वाभावः तदैव स्यात्, यदा	२१७२
મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા	
લઈ શકાતી નથી, માટે...	
महानसीयवह्न्यभावग्राह्याग्राह्यत्वविमर्शः	२१७३
नूतनलक्षणविमर्शप्रारम्भः	२१७४
નૂતન લક્ષણની વિચારણા	
શબ્દ જુદા જુદા, અર્થ એક	
शब्दभेदेऽपि अर्थतोऽभिन्नमेव लक्षणम्	२१७५
વહ્નિસાધ્યક સ્થલે લક્ષણસમન્વય	
नूतनलक्षणानुसारेण समन्वयोपपादनम्	२१७६
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ અગ્રાહ્ય	
વહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
तद्व्यक्तित्वस्य किमर्थमवच्छेदकत्वं नोपदर्श्यते	२१७७
તદ્વ્યક્તિત્વની જગ્યાએ અવચ્છેદકતાત્વ કેમ	
અવચ્છેદક ?	
तद्व्यक्तित्वग्रहणेऽपि न समन्वयाऽसम्भवः	२१७८
તદ્વ્યક્તિત્વને આશ્રયીને વહ્નિસાધ્યકમાં	
લક્ષણસમન્વય	
तद्व्यक्तित्वमुपादायाऽपि समन्वयः	२१७९
महानसीयवह्न्यभावोऽधर्तव्यः	२१८०
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય	
इदमवश्यं स्पष्टीकार्यम्	२१८१
બે સ્પષ્ટતા મગજમાં તો પંક્તિમાં પણ સ્પષ્ટતા	
વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ થતાં લક્ષણસમન્વય	

विषय	पृष्ठ
वह्न्यभावग्रहणप्रयुक्ताऽव्याप्तिविरहः	२१८२
जलह्रदमेव लभ्यते अधिकरणविधया	२१८३
મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલે વિચારણા	
वह्न्यभावस्तदैव धर्तुं शक्यते, यदा...	२१८४
વહ્નિઅભાવ તો જ લઈ શકાય કે જો...	
वह्न्यभावीयावच्छेदकता नोभयस्मिन् पर्याप्ता	२१८५
મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્ત અવચ્છેદકતા નથી. માટે...	
महानसीयवह्न्यभावं धर्तुं प्रयासः	२१८६
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તો જ લઈ શકાય કે જો...	
महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते	२१८७
તદવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ પર્યાપ્ત. માટે...	
निर्दुष्टं लक्षणद्वयम्	२१८८
બે લક્ષણ, બન્ને નિર્દોષ	
मन्तव्यान्तरेणाऽपि समन्वयोपदर्शनम्	२१८९
મૂળપાઠનું પુનરવલોકન, ભિન્ન દૃષ્ટિએ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા જુદી જ હોય - બીજી માન્યતા	
ग्रन्थकृदुक्तितात्पर्यपरिभावनम्	२१९०
साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिरूपवृत्तित्वविवक्षा	२१९१
શબ્દશઃ અર્થ, શબ્દાર્થમાં	
यथा च नाऽव्याप्तिः तथोपदर्शनम्	२१९२
सूचितार्थप्रदर्शनम्	२१९३
वह्न्यभावो नैव उपादेयः	२१९४
महानसीयवह्निसाध्यके नाऽव्याप्तिः	२१९५
वह्न्यभावस्य न लक्षणघटकताप्रसङ्गः	२१९६
रूपवृत्तित्वनियामकसम्बन्धोपदर्शनम्	२१९७
પરંપરા સંબંધ ન માનનારના મતે લક્ષણ	
परम्परायाः संसर्गत्वानभ्युपगमे लक्षणम्	२१९८
परम्परासम्बन्धाऽघटितलक्षणसरलार्थः	२१९९
साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण प्रतियोगिताऽनवच्छिन्ना	२२००
એક જ વાત, અલગ અલગ માળખામાં	
साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता	२२०१
પર્યાપ્તિસંબંધઅવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાનો ફાયદો	
वह्न्यभावमादाय विमर्शः	२२०२
पूर्विल-साम्प्रतलक्षणयोः भेदः	२२०३
સંબંધરહિત સળંગ લક્ષણ	
भूतल-घटदृष्टान्तेन पदार्थस्पष्टता	२२०४
पर्याप्तीयत्वस्याऽर्थः	२२०५
અતિરિક્તઅનવચ્છિન્ન નહીં, અવૃત્તિઅનવચ્છિન્ન : શા માટે ?	
वह्न्यभावीयावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता	२२०६
સળંગ લક્ષણનો સત્સ્થલમાં સમન્વય	
महानसीयवह्न्यभावः यतः नोपधर्तव्यः तदुपदर्शनम्	२२०७
महानसीयवह्न्यभावीयाऽवच्छेदकता नाभिप्रेतप्रतियोगिताविशिष्टा	२२०८
મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય	
वह्नित्ववृत्तितावच्छेदकतोपादानम्	२२०९
વહ્નિત્વગતએકત્વ જ મળશે, કારણ કે...	
वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना सा प्रतियोगिता अग्राह्या	२२१०
वह्न्यभावमादाय समन्वयः	२२११
જો મહાનસીયવહ્ન્યભાવ લેવો હોય તો...	
महानसीयवह्न्यभावमादाय विचारः	२२१२
महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते	२२१३

विषय	पृष्ठ
महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपमेव प्राप्यते	२२१४
મહાનસીયવહ્ન્યભાવીયપ્રતિયોગિતા લક્ષણાનુસારી નથી	
महानसीयवह्न्यभावः तदैव धर्तुं शक्यते यदा...	२२१५
વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે, કારણ કે...	
तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता एव गृह्यते	२२१६
साध्यतावच्छेदकता नोभयस्मिन् पर्याप्ता	२२१७
વહ્ન્યભાવનું ગ્રહણ થતાં લક્ષણસમન્વય	
एकत्वस्यैव प्राप्तिः, न द्वित्वस्य	२२१८
મહાનસીયવહ્નિસાધક સ્થલે લક્ષણસમન્વય	
वह्निसाध्यकस्थले समन्वयो जातः	२२१९
महानसीयवह्निसाध्यके समन्वयप्रदर्शनम्	२२२०
મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ મળે	
साध्यतावच्छेदकताद्वितयम्	२२२१
अवच्छेदकं रूपं द्वित्वमेव प्राप्यते	२२२२
વહ્ન્યભાવ તો જ લઈ શકાય કે જો...	
वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकता न ग्राह्या	२२२३
वह्न्यभावग्रहणाय आवश्यकम्...	२२२४
विशिष्य पर्याप्तिसम्बन्धग्रहणे तत्तदधिकरणप्राप्तिः	२२२५
પ્રસ્તુત સ્થલે વહ્ન્યભાવ અગ્રાહ્ય	
મહાનસીયવહ્ન્યભાવ તો જ લઈ શકાશે કે જો...	
महानसीयवह्न्यभावीयावच्छेदकता एव ग्राह्या	२२२६
वह्न्यभावीयावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता	२२२७
अवच्छेदकं रूपमेकत्वमेव, न द्वित्वम्	२२२८
મહાનસીયવહ્ન્યભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
वह्न्यभावग्रहणं नैव सम्भवति	२२२९
महानसीयवह्निसाध्यकस्थलेऽपि नास्त्यव्याप्तिः	२२३०
नूतनलक्षणमाश्रित्य पदकृत्यप्रदर्शनम्	२२३१
पुनरव्याप्त्यपत्त्यापादनम्	२२३२
सामान्योल्लेखप्रयोजनपृच्छा	२२३३
असम्भवादिदोषग्रस्तत्वम्	२२३४
वह्निसाध्यकादिस्थले यथेच्छमभावग्रहणसम्भवः	२२३५
द्वितीयस्मिन् लक्षणे गौरवप्रदर्शनम्	२२३६
'किञ्चिन्निष्ठे'त्यस्य प्रयोगे नास्त्यव्याप्तिः	२२३७
महानसीयवह्निसाध्यकेऽपि नास्त्यापत्तिः	२२३८
विनिगमनाविरहप्रदर्शनम्	२२३९
असम्भवदोषस्यैव विनिगमकत्वम्	२२४०
सर्वत्र सर्वेषामभावानां लक्षणघटकत्वसम्भवः	२२४१
पूर्वं विशेषेण उत्तरत्र च सामान्येन उल्लेखः	२२४२
असम्भवादिदोषग्रहान्मुक्तिः	२२४३
महानसीयवह्निसाध्यके समन्वेति लक्षणम्	२२४४
सर्वं हि इदं लक्षणं गौरवग्रस्तम्	२२४५
यत्किञ्चित्... इत्यादिप्रवेशे एव लाघवम्	२२४६
साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशः किमर्थं नादृतः ?	२२४७
अव्याप्त्यापत्तिभिया न तादृशं लक्षणमुपादेयम्	२२४८
મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલે અવ્યાપ્તિ	
वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्न-प्रतियोगिताग्रहसम्भवः	२२४९
अवच्छेदकरूपविधया एकत्वप्राप्तिः	२२५०
વહ્નિત્વગતએકત્વ મળે તો વહ્ન્યભાવ ગ્રાહ્ય બને	
अव्याप्तिग्रहग्रथिलत्वापत्तिः	२२५१
વહ્ન્યભાવ લઈ શકાય છે. કારણ કે...	
साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नत्वमप्यग्राह्यम्	२२५२
वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं न साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति	२२५३
વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું ગ્રહણ	

विषय	पृष्ठ
वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां तद्वैशिष्ट्यं भवति	२२५४
વહ્ન્યભાવ ગ્રાહ્ય થતાં અવ્યાપ્તિ દુર્વાર	
अतः स्यादेवाऽव्याप्तिः	२२५५
યત્કિંચિત્પદનો પ્રવેશ ઠાઠમાઠથી	
यत्किञ्चिदित्यस्य प्रवेशोऽवश्यं कार्यः	२२५६
तद्वैशिष्ट्यं न अभीष्टम्	२२५७
યત્કિંચિત્પદ દ્વારા અવ્યાપ્તિનિવારણ	
यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मौ एव ग्राह्यौ	२२५८
अवच्छेदकं रूपम् एकत्वं नैव स्यात्	२२५९
વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા લઈ નહીં શકાય	
अव्याप्तेर्मोक्षः	२२६०
વહ્ન્યભાવ અગ્રાહ્ય બનતા અવ્યાપ્તિ દૂર	
पर्याप्त्यनिवेशेऽपि न निस्तारः	२२६१
पर्याप्तिनिवेशे न स्यादव्याप्तिः	२२६२
अनुयोगितावच्छेदकत्वपर्यन्तमनुधावनस्य व्यर्थत्वशङ्का	२२६३
सर्वत्र लक्षणसमन्वयः	२२६४
अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशसमर्थनम्	२२६५
अनिवार्यासम्भवाऽऽपत्तिः	२२६६
कस्यचिदप्यभावस्य ग्रहणाऽसम्भवः	२२६७
प्रकृतप्रतियोगिताऽप्रसिद्धिः	२२६८
'तुष्यतु...' न्यायेन अव्याप्तेरप्यापादनम्	२२६९
अनुयोगिताघटितं लक्षणं दुरन्तम्	२२७०
अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशे नाऽव्याप्तिः	२२७१
असम्भवोऽपि न सम्भवति एव	२२७२
अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशोऽङ्गीकर्तव्य एव	२२७३
अनुयोगितापर्याप्तिनिवेशार्थमायासः	२२७४

विषय	पृष्ठ
पर्याप्तिनिवेशेऽपि नास्ति आपत्तिः	२२७५
असम्भवादेः सर्वस्य निवारणम्	२२७६
वह्निसाध्यके यथा समन्वयः तथोपप्रदर्शनम्	२२७७
महानसीयवह्निसाध्यकेऽपि समन्वयोपदर्शनम्	२२७८
पर्याप्तिद्वयप्रवेशापेक्षया अवच्छेदकत्वप्रवेशस्य लघुत्वम्	२२७९
पर्याप्त्यनिवेशे आपत्तिः	२२८०
पर्याप्तिनिवेशे आपत्तिवारणम्	२२८१
द्वितीयपर्याप्तिपदकृत्यम्	२२८२
द्वितीयपर्याप्त्यनिवेशे आपत्तिः	२२८३
तृतीयपर्याप्तिप्रवेशप्रयोजनम्	२२८४
तृतीयपर्याप्त्या अव्याप्तिवारणम्	२२८५
चतुर्थपर्याप्तिप्रवेशप्रयोजनप्रदर्शनम्	२२८६
चतुर्थपर्याप्त्यनिवेशेऽव्याप्तिः	२२८७
चतुर्थपर्याप्तिनिवेशेऽव्याप्तिवारणम्	२२८८
अवृत्तिभिन्नत्वनिवेशस्यैवौचित्यस्थापनप्रयासः	२२८९
वह्निसाध्यकस्थलेऽव्याप्तिनिवारणं समन्वयश्च	२२९०
महानसीयवह्निसाध्यकस्थले समन्वयः	२२९१
उभयत्र नञ्प्रवेशं विहायैव लक्षणं रचयितव्यम्	२२९२
महानसीयवह्निसाध्यके तथाविधलक्षणसमन्वयप्रदर्शनम्	२२९३
यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशः	२२९४
तथाविधलक्षणानुसारेण महानसीयवह्निसाध्यके समन्वयः	२२९५
तथालक्षणाङ्गीकारे वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः	२२९६
यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि नैव प्रवेश्यम्	२२९७
उक्तपरिष्कारादरेऽपि अव्याप्त्यापादनम्	२२९८

विषय	पृष्ठ
यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मान-	
वच्छिन्नत्वमेव निवेश्यम्	२२९९
यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वपरिष्कारदूषणम्	२३००
विदग्धमतानुसारेण आरेकासमाधानम्	२३०१
महानसीयवह्निसाध्यके भवत्यव्याप्तिः	२३०२
विद्वत्तल्लजमतोपदर्शनम्	२३०३
यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वप्रवेशेऽव्याप्तिः	२३०४
यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वप्रवेशः	२३०५
यावत्त्व-पर्याप्त्युभयप्रवेशगौरवम्	२३०६
सामानाधिकरण्यप्रवेशे आपत्तिः	२३०७
महानसीयवह्निसाध्यकेऽप्यव्याप्तिः	२३०८
अवच्छिन्नत्वप्रवेशे अव्याप्तिनिवारणम्	२३०९
द्वितीयपर्याप्तिनिवेशोऽप्यवश्यमभ्युपेयः	२३१०
स्वरूपसम्बन्धवारणाय पर्याप्तिप्रवेशः	२३११
पर्याप्तिनिवेशेनाऽव्याप्तिवारणम्	२३१२
महानसीयवह्न्यभाववारणम्	२३१३
निरूपितत्व... इत्यादिलक्षणघटकप्रवेशप्रयोजनम्	२३१४
तद्व्यक्तित्वमादायाऽव्याप्त्यापादनम्	२३१५
महानसीयवह्न्यभावीयावच्छेदकतायाः विचारः	२३१६
वह्निसाध्यकस्थले स्यादेवाऽव्याप्तिः	२३१७
प्रतियोगितावच्छेदकताया ऐक्याभ्युपगमे लघुलक्षणम्	२३१८
धूमहेतुके लक्षणसमन्वयोपदर्शनम्	२३१९
वह्न्यभावमादाय भवति समन्वयः	२३२०
तज्ज्ञानत्वहेतुकस्थलेऽपि समन्वयोपदर्शनम्	२३२१
यथा च वह्न्यभावोऽग्राह्यः तथोपदर्शनम्	२३२२
यत्किञ्चिदित्याद्यप्रवेशेऽव्याप्तिः	२३२३
प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽप्यापत्तिः	२३२४
तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वनिवेशे समन्वयः	२३२५
अन्यत्र सर्वत्र असमन्वयः	२३२६

विषय	पृष्ठ
महानसीयवह्निसाध्यके नाऽव्याप्तिः	२३२७
वह्निसाध्यके स्यादव्याप्तिः	२३२८
महानसीयवह्न्यभावो ग्रहीतुं शक्यते	२३२९
यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तित्वप्रवेशः	२३३०
पुनरव्याप्त्यापादनम्	२३३१
यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्त्यन-	
वच्छिन्नत्वनिवेशः	२३३२
अव्याप्तिनिवारणम् आपाततः	२३३३
अव्याप्त्यापादनाऽसम्भवप्रतिपादनम्	२३३४
तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नावच्छेदकताग्रहणम्	२३३५
विषयितासंसर्गकस्थलेऽपि नाऽव्याप्तिसम्भवः	२३३६
फलितलक्षणद्वयोपदर्शनम्	२३३७
मूलानुसारेण परिष्कारविवरणम्	२३३८
લાંબો - લાંબો અર્થ ટૂંકા - ટૂંકા શબ્દોમાં	
अवृत्तित्वस्वरूपोपदर्शनम्	२३३९
पूर्वोपदर्शितस्याऽनुस्मारणम्	२३४०
પુનઃ અવ્યાપ્તિ આપાદન	
महानसीयवह्न्यभावग्रहणसम्भवः	२३४१
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशः	२३४२
वह्न्यभावस्य ग्राह्यत्वाऽऽपत्तिः	२३४३
વહ્ન્યભાવ લેવા માટેની મથામણ	
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यवच्छिन्नत्वप्रवेशे वारणम्	२३४४
नूतनलक्षणे उक्तपरिष्कारनिवेशाऽनावश्यकता	२३४५
કેવલ અવચ્છેદકતાનું ગ્રહણ	
अवच्छेदकतात्वमुभयस्मिन्नपि वृत्ति	२३४६
અવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા ગ્રાહ્ય	
'एकं वह्नित्वमवच्छेदकम्' इतिप्रतीतिपरामर्शः	२३४७
अवच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वप्राप्तिः	२३४८
અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ અપેક્ષાઅનુસારી	

विषय	पृष्ठ
अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताग्रहणम्	२३४९
વહ્ન્યભાવ લઈ શકાતા અવ્યાપ્તિના પડઘમ	
पूर्वोक्ताऽऽपत्तितादवस्थ्यम्	२३५०
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यवच्छिन्नत्वप्रवेशः एकत्र	२३५१
અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા પરિષ્કારપ્રવેશ	
उभयत्र परिष्कारप्रवेशे गौरवम्	२३५२
तादृशप्रतीतीयावच्छेदकताग्रहणम्	२३५३
શુદ્ધઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતાનું વારણ જરૂરી	
अवच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वम्	२३५४
वह्न्यभावीयावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता ग्राह्या	२३५५
ન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નત્વનો પ્રવેશ	
विषयित्वसंसर्गकस्थलेऽव्याप्त्यापत्तिः	२३५६
ન્યૂનવૃત્તિતાની સ્પષ્ટતા	
यत्किञ्चिद्... इत्यादिपरिष्कारादरेऽपि अव्याप्तिः	२३५७
धूमहेतुकस्थलेऽप्यव्याप्त्यापत्त्यापादनम्	२३५८
અવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતાનું વારણ	
साध्यताकोटौ अवच्छेदकतया द्वित्वप्राप्तिः	२३५९
વહ્ન્યભાવનું પણ ગ્રહણ અશક્ય જ	
महानसीयवह्न्यभावो ग्राह्यतां गतः	२३६०
उभयविधलक्षणानुसारेणाऽव्याप्तिः	२३६१
અન્યતરગ્રહણાદિથી ચતુર્ભંગી	
आपत्त्यपाकरणाय अभ्युपगमनीयः परिष्कारः	२३६२
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यनवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता	२३६३
પ્રતિયોગિતા ચાર પ્રકારે, આ રીતે...	
प्रतियोगित्वाद्यवच्छिन्नाऽवच्छेदकता एव ग्राह्या	२३६४
यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यवच्छिन्ना प्रतियोगिताऽग्राह्या	२३६५
વહ્ન્યભાવનું ગ્રહણ નહીં થાય, કારણ કે...	

विषय	पृष्ठ
साध्यताकोटौ अवच्छेदकं रूपं द्वित्वमेव	२३६६
वह्न्यभावीयावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽग्राह्या	२३६७
उभयविधलक्षणानुसारेणाऽपि अव्याप्त्यभावः	२३६८
મહાનસીયવહ્ન્યભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય	
महानसीयवह्न्यभाव एव धर्तव्यः	२३६९
यथा नाऽव्याप्तिः वह्निसाध्यके तथोपदर्शनम्	२३७०
साध्यताकोटौ अवच्छेदकं रूपमेकत्वमेव	२३७१
महानसीयवह्न्यभावो नोपादातुं शक्यः	२३७२
वह्न्यभावमादाय उभयलक्षणसमन्वयः	२३७३
अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितावारणाय परिष्कारप्रवेशः	२३७४
શબ્દ - અર્થ વચ્ચેનું જોડાણ કેન્દ્ર - શબ્દાર્થ	
प्रतियोगितविशेषणविधया परिष्कारप्रवेशः	२३७५
फलितलक्षणोपदर्शनम्	२३७६
सर्वत्र अव्याप्तिवारणोपदर्शनम्	२३७७
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यवच्छिन्नत्वप्रवेशसिद्धिः	२३७८
प्रतियोगितविशेषणत्वविचारः	२३७९
अभीष्टार्थपरित्याग आपत्तिः	२३८०
भिन्नप्रतियोगितविशेषणत्वोपगमे नाभीष्टसिद्धिः	२३८१
अवच्छेदकतात्वभिन्नावच्छिन्नत्वमेव प्रवेशनीयम्	२३८२
तज्ज्ञानत्वहेतुके यथा लक्षणसमन्वयः तथोपदर्शनम्	२३८३
वह्न्यभाववारणं लघुपरिष्कारेणाऽपि	२३८४
वह्निसाध्यकेऽपि निवारणमव्याप्तेः	२३८५
अवच्छेदकरूपतया एकत्वमेव प्राप्यते	२३८६
अवान्तरशङ्का	२३८७
अवच्छेदकतात्वभिन्नानवच्छिन्नत्वमात्रप्रवेशे नाव्याप्तिवारणम्	२३८८

विषय	पृष्ठ
वह्निसाध्यकादौ अव्याप्तितादवस्थ्यम्	२३८९
अवान्तरशङ्कायामवान्तरशङ्का	२३९०
यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यन-वच्छिन्नत्वप्रवेशाद् वारणम्	२३९१
सर्वत्र अव्याप्तिनिवारणम्	२३९२
अवान्तरावान्तरशङ्कायामवान्तरशङ्का	२३९३
अव्याप्तितादवस्थ्यनिरूपणम्	२३९४
पर्याप्तेरपि धर्मत्वम् !	२३९५
अवान्तरावान्तरावान्तरशङ्कावारणम्	२३९६
पुनराशङ्कोपदर्शनम्	२३९७
असम्भववारणम्	२३९८
अव्याप्त्यापत्तिनिवारणम्	२३९९
आपाततः लक्षणसमन्वयोपदर्शनम्	२४००
महानसीयवह्निसाध्यकेऽपि समन्वयः	२४०१
धर्मविधया निवेशे दुर्निवाराऽव्याप्तिः	२४०२
वह्निसाध्यकादौ अव्याप्त्यनुपदर्शनम्	२४०३
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यनवच्छिन्नत्वप्रवेशसमर्थनम्	२४०४
पुनराशङ्कोत्थानम्	२४०५
न्यूनाधिकदेशवृत्तित्वविचारः	२४०६
पर्याप्तेः न्यूनवृत्तित्वविरहाशङ्का	२४०७
तादृशप्रतीतीयावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावारणम्	२४०८
वह्निसाध्यकेऽप्यव्याप्तिनिवारणनिरूपणम्	२४०९
न्यूनवृत्तित्व-व्याप्यत्वयोर्भिथोभेदः	२४१०
असमानाधिकरणयोरपि न्यूनाधिकदेशवृत्तित्वाङ्गीकारः	२४११
'धर्मविधया' इत्यस्य प्रवेशः	२४१२
'धर्मविधया' इत्यस्योभयत्राऽन्वयः	२४१३
परिष्कारेण आपत्तिपरिहारः	२४१४
धूमहेतुकस्थले वह्न्यभावग्रहणाऽसम्भवः	२४१५
अवान्तराशङ्कानिवारणं मुख्यशङ्काकृता कृतम्	२४१६
अवच्छेदकतात्वभिन्नानवच्छिन्नत्वप्रवेशोऽपि निवारकः	२४१७
'धर्मविधया' इत्यस्य प्रवेशेन सर्वत्र समन्वयः	२४१८
पर्वतपक्षकानुमितौ आपत्तिवारणम्	२४१९
अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्त्यनवच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि अव्याप्तिः	२४२०
उभयविधावच्छेदकतामादायाऽऽपत्तिप्रदानम्	२४२१
तादृशोभयत्वम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति	२४२२
महानसीयवह्निसाध्यके वह्न्यभावमादाय नाऽव्याप्तिः	२४२३
वह्न्यभावमादायाऽव्याप्त्यसम्भवेऽपि न सर्वथाऽसम्भवः	२४२४
तार्णमहानसीयवह्न्यभावमादाय तु स्यादेवाऽव्याप्तिः	२४२५
साध्यताकोटौ अपि त्रित्वरूपप्राप्तिः	२४२६
उभयविधधावच्छेदकतात्रिकग्रहणम्	२४२७
दुरन्ता हि अव्याप्तिः समायाता	२४२८
पूर्वपक्षपूर्णता, उत्तरपक्षारम्भः	२४२९
लघुतमपरिष्कारोपदर्शनम्	२४३०
पर्याप्तिघटिततादृशपरिष्कारात् सर्वत्र समन्वयः	२४३१
सम्बन्धकोटौ अपि नूतनपरिष्कारावश्यकता	२४३२
प्राचीनपरिष्कारादरे आपत्त्यपरिहारः	२४३३
निरूपितत्वादिपरिष्काराभ्युपगमे नाऽऽपत्तिः	२४३४
प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगिताप्रवेशः	२४३५

● ● ●

अथ स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं किमर्थं सम्बन्धविधया उपदर्शितम् ? निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न... इत्यादिपूर्वोक्तः एव सम्बन्धः आद्रियताम् । अयं भावः - "स्वनिष्ठ(= साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ)-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताविशिष्टरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति लक्षणमङ्गीकरणीयम्, पूर्वमेतस्य दर्शितत्वात् । यद्यपि कश्चिद् विशेषोऽनुसृतः, किन्तु सम्बन्धः सः एव, कारणमन्तरैव पूर्वोक्तपरिष्कारत्यागः किमर्थम् ? एतल्लक्षणमपि सर्वत्र घटते । तथा हि-

●

✲ नूतन संबंध शा माटे ? पूर्वोक्त संबंध केम नहीं ? ✲

प्रश्न :- आ तमे द्राविऽप्राणायामनी सार्थकता सिद्ध करी. पण, એક प्रश्न तो ઊભो જ छे. स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वने संबंध तरीके शा माटे स्थाप्यो ? पूर्वोक्त जे स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वने જ केम संबंध तरीके न राख्यो ? जे रीते पाछळ स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंध बताव्यो ते रीते आगळ पण बतावो जोईએ ने !

એटले अमारा मत मुजब लक्षण आ प्रमाणे थशे के - स्वनिष्ठ (स्व = साध्यता-अवच्छेदकता)-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्व-निष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकताथी विशिष्ट એवा રૂપમાં स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंध-अवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकअभाव-अधिकरणअवृत्तित्व.

स्थलम् - 'अत्र महानसीयवह्निः' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् इत्येवमाकारकम् । अत्र साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्वे वह्नित्वे च वर्तते । महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायां या प्रतियोगिता सा निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन अवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्ति-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं भवेत्, (साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वञ्च भवेत्। एतदतिरिक्तावच्छेदकतानिरूपितत्वं तादृशप्रतियोगितायां नैव वर्तते । इयञ्च प्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितारूपा हि एषा महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगिता तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)

य शो ल ता

●

❀ महानसीयवह्निसाध्यक स्थले वह्निअभावग्रहण अशक्य ❀

આ લક્ષણ મુજબ '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - **इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ પણ દૂર થઈ જાય છે અને મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને આપણે લક્ષણસમન્વય પણ કરી શકીએ છીએ. સૌ પ્રથમ વહ્નિઅભાવ કેમ નહીં લઈ શકાય ? - તે જોઈએ. વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહે છે - તે વાત પૂર્વે અનેક વાર જણાવી ગયા છીએ. એટલે હવે મુખ્યતયા જોવાનું એ કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા ઉક્ત સંબંધથી જે રૂપમાં રહે છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ થાય છે કે નહીં ?

વિ ભા

જો વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-

अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-साध्यतावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेदिति स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नसाध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदक-तात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताविशिष्टं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं तादृशरूपविधया नैव लभ्यते । तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियो-गितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन तादृशवह्न्य-भावीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे नैव वर्तते । किन्तु तादृशप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वरूपे एव तादृशसम्बन्धेन वर्तते ।

●

ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ થઈ જાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. જો વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતા-નિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ ન હોય તો સ્પષ્ટ છે કે વહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાય.

પ્રસ્તુત સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પ્રતિયોગિતા આવશે તેની અનુયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વઉભયમાં રહેશે. (પૂર્વે આ બધી વાત જણાવેલ જ છે. માટે, વિસ્તારથી નથી જણાવતા. શા માટે નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન..... ઈત્યાદિ રીતે લક્ષણ બનાવ્યું છે ? પર્યાપ્તિનો પ્રવેશ શા કારણે ? - ઈત્યાદિ પ્રશ્નોના જવાબો પૂર્વે આપી જ દીધેલા છે, અહીં માત્ર સંક્ષેપથી નિરૂપણ કરીએ છીએ.) આમ, સાધ્યતા-

वह्नित्वगतैकत्वं रूपं स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताविशिष्टं नैव भवति, यतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशी नैव लभ्यते या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेत् । यदि वह्नित्ववृत्तिता-विशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते तदा तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, न तु महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

य शो ला ता

किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना इति तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-निरूपितत्वम्, (साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वम्, वह्नित्ववृत्तिता-

●

अवच्छेदकतानिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदक-तात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता-अवच्छेदकरूप महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व थशे. એटले के स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंध-अवच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छे-दकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वत्वसंबंधथी साध्यता-अवच्छेदकताथी विशिष्ट रूप महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व थशे. वह्नित्वगतएकत्व नहीं.

वि न भा

❁ वह्नित्वगतएकत्व रूप अविशिष्ट, विशिष्ट नहीं ❁

स्पष्ट छे के वह्निअभावीयप्रतियोगिता स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-साध्यता-निष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकताथी ***अविशिष्ट*** એवा वह्नित्वगतएकत्वरूपमां स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्नअवच्छेदकताभिन्न-अव-च्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयो-गिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी रहे छे.

आपणा परिष्कार मुजब जे अभावीयप्रतियोगिता स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न

वैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वञ्च वर्तन्ते । तथा च तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वसत्त्वात् साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नसाध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । तथा च स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं साध्यतावच्छेदकताविशिष्टं नैव भवेत् ।

तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन, स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नसाध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताऽविशिष्टवह्नित्वगतैकत्वरूपे एव वर्तमानत्वात्, स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताविशिष्टमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे अवर्तमानत्वाच्च तादृशवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते ।

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेद-

-साध्यतानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरुपितप्रतियोगितानिरुपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकताथी ***विशिष्ट*** એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી રહે તે જ અભાવ લઈ શકાય છે. વહ્નિઅભાવ તાદૃશ નથી. માટે, વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

कताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेवा-ऽस्तीति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता-विशिष्टमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नस्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वर्तमानत्वमस्त्येव । तथा च महानसीय-वह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, तदधिकरणम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानभिन्नम्, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? तथा च किमर्थमेषः परिष्कारः नोपदर्शितः ?

●

મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈએ. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે. મતલબ કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા રહેનાર હોય તો પર્યાપ્તિસંબંધથી તેને રાખનારા બે છે - (૧) મહાનસીયત્વ અને (૨) વહ્નિત્વ. આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થાય.

મતલબ કે સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ રૂપ મહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થશે. હમણાં જ બતાવી ગયા છીએ તે મુજબ સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવ-ચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે.

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન -સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતા-અનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છે-

न च एषः प्रश्नः लब्धावकाशः प्रकृते नास्ति, प्रकृतपरिष्कारस्य अस्माभिरुपदर्शित-परिष्काराऽपेक्षया गुरुत्वात् । यदि चैषः परिष्कारो लघुभूतः भवेत्, तदा अवश्यं सः ग्राह्यः भवेत्, किन्तु न च तथा अस्ति ।

किञ्च, एतल्लक्षणं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र अव्याप्तिग्रस्तम्, गुरुधर्मस्य प्रतियोगिता-अनवच्छेदकत्वेन तादृशप्रतियोगिताऽप्रसिद्धेः ।

तथा हि - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र वह्नित्वनिष्ठा साध्यतावच्छेदकता एका एवेति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेनाऽपि अनवच्छिन्ना,

दकताथी विशिष्ट એવા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વરૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી રહે છે.

આથી, અમારા પરિષ્કાર મુજબ આ અભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - આ જ્ઞાન સિવાયનું બીજું જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ. આ રીતે લક્ષણ-સમન્વય થઈ જવાથી અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેતો નથી. જો આ લક્ષણ મુજબ પણ આ રીતે '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - **इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર થઈ જાય છે તો આ લક્ષણને છોડી નવું લક્ષણ બતાવવાનું પ્રયોજન ખરું ?

❋ નૂતન સંબંધ બતાવવાનું પ્રયોજન ❋

ઉત્તર :- હાસ્તો ! કેમ નહીં ? નિષ્પ્રયોજન કોઈ પ્રવૃત્તિ પ્રેક્ષાવાન્ની ન જ હોય. (૧) સૌ પ્રથમ કારણ તો એ કે તમે જે સંબંધ બતાવ્યો તેના કરતા અમારો સંબંધ ઘણો લઘુભૂત છે. તમારો સંબંધ ગુરુભૂત છે. લાઘવ-ગૌરવના સીધા ગણિતથી પણ તમારો સંબંધ ત્યાજ્ય ઠરે છે. તમે તે સંબંધથી વિશિષ્ટરૂપ બનાવો છો. અમે વૃત્તિ બનાવીએ છીએ. આટલો તફાવત પણ તમારા ધ્યાનમાં હોવો જોઈએ. એટલે જ તો તમે સંબંધમાં 'સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાનિષ્ઠ અને સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાત્વમાં રહેલી અવચ્છેદકતા સિવાયની અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત એવી પ્રતિયોગિતા લેવાની' - આ પ્રમાણે પ્રવેશ કરાવ્યો છે. લાઘવતર્ક અમારા પક્ષમાં છે. માટે નવું લક્ષણ અમે કેમ બનાવ્યું ? તે પ્રશ્ન પૂછવાનો તમને અવકાશ નથી. જો તમારા કરતા ગુરુભૂત લક્ષણ અમે બનાવ્યું હોય તો જુદી વાત છે !

अवच्छेदकतात्वेनाऽपि अनवच्छिन्ना, किन्तु तद्व्यक्तित्वेनैव अवच्छिन्ना। साध्यतावच्छेदकतात्वापेक्षया तद्व्यक्तित्वस्य लघुत्वात्, अतिप्रसङ्गाद्यनापादकत्वाच्चेति पूर्वं परिभावितम् । तथा च प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि नास्ति, (साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि नास्ति, किन्तु तद्व्यक्तित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमेवाऽस्ति, तद्व्यक्तित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना, (साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना च । ततश्च तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमेव भवेत् ।

ततश्च प्रकृते निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं नैव लभ्यते, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः अप्राप्तेः । तथा च लक्षणसमन्वयः कथं भवेत् ? घटकाऽप्रसिद्ध्या घटिताऽप्रसिद्धेः न्याय्यत्वाद् ***इति वाच्यम्,***

(२) બીજું કારણ તમારા લક્ષણમાં આવતી અવ્યાપ્તિ. **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં લક્ષણસમન્વય તમારા લક્ષણ મુજબ નહીં થઈ શકે. તે આ પ્રમાણે- વહ્નિઅભાવ લક્ષણસમન્વય માટે લઈએ. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહે છે.

❋ વહ્નિસાધ્યક સ્થલે વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય ❋

માટે, જો આ વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ થાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. જો સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ

-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વ ન થાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય નહીં.

પૂર્વે જણાવ્યું હતું કે 'વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતા એક છે. તેથી, તાદૃશવહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે અવચ્છેદકતાત્વધર્મ ન મળે, તદ્વ્યક્તિત્વ જ મળે. કારણ કે અતિપ્રસંગાદિઅનાપાદક એવો તદ્વ્યક્તિત્વધર્મ અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ કરતા લઘુ છે.' આથી વહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ એવી પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક ધર્મ તરીકે તદ્વ્યક્તિત્વધર્મ આવશે કે જે સાધ્યતા અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ બે ધર્મ કરતા ભિન્ન છે.

આથી, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી આ પ્રતિયોગિતા (૧) સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-(તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠ)અવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત થશે. તમારા પરિષ્કાર મુજબ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી જે પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત હોય તે જ પ્રતિયોગિતા લઈ શકાય છે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં એવી કોઈ પ્રતિયોગિતા રહેશે જ નહીં. કારણ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જે પણ પ્રતિયોગિતા લેશો તે અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તદ્વ્યક્તિત્વ ધર્મથી જ અવચ્છિન્ન હશે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી કોઈ પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે નહીં. આ રીતે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતા જ અપ્રસિદ્ધ થઈ જવાથી તે નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા..... ઈત્યાદિ આગળનું લક્ષણ પણ અપ્રસિદ્ધ થઈ જ જશે. માટે, અવ્યાપ્તિ સ્પષ્ટ રીતે આવી જશે.

વિ ના ભ્રા

⌘ तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नत्वनो प्रवेश ⌘

હવે જો આ અવ્યાપ્તિને દૂર કરવા માટે આ પ્રમાણે લક્ષણ બનાવવામાં આવે કે - "સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-**તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન**અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ એવા

રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ-સંબંધથી વૃત્તિ એવી પ્રતિયોગિતાના નિરૂપક અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ. (બોલ્ડ ટાઇપમાં દર્શાવેલ પરિષ્કાર જ નવો કરવામાં આવેલ છે. તે સિવાયનું લક્ષણ યથાવત્ છે.)

લક્ષણનું તાત્પર્ય એ છે કે - સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકમાં રહે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકમાં અનુયોગિતા આવે છે અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પ્રતિયોગિતા આવે છે. આ પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક બે બને - (૧) સાધ્યતા (૨) અવચ્છેદકતા. સાધ્યતા નિરૂપિતત્વસંબંધથી અવચ્છેદકતામાં રહે છે. માટે, સાધ્યતામાં પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા આવે છે. એટલે સાધ્યતાનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાને નિરૂપિતત્વસંબંધથી અવચ્છિન્ન બનાવી. હવે, તમે બતાવ્યું તે મુજબ જ્યારે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં રહેનારી અને વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની હોય એટલે કે એક હોય ત્યારે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં ન જતાં તદ્વ્યક્તિત્વમાં જ જાય. મતલબ કે એક સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં જ રહે. નિરૂપિતત્વસંબંધથી અવચ્છેદકતામાં સાધ્યતા રહે છે. માટે, નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતા સાધ્યતામાં જ રહે, તદ્વ્યક્તિત્વમાં નહીં.

તાત્પર્યાર્થ એ થયો કે -

મહાનસીયવહ્નિ વગેરે સાધ્યક સ્થલ જ્યારે હશે = સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જ્યારે અનેક હશે ત્યારે તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા બેમાં જાય - (૧) સાધ્યતામાં, (૨) અવચ્છેદકતાત્વમાં. તથા જ્યારે વહ્નિસાધ્યક સ્થલો હોય = જ્યારે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા એક હોય ત્યારે તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા ફક્ત તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહે. મતલબ કે ગમે ત્યારે પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા એક હોય કે અનેક પરંતુ તે અવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા ત્રણ ધર્મોમાં જ રહે છે - (૧) સાધ્યતામાં, (૨) અવચ્છેદકતામાં અને (૩) તદ્વ્યક્તિત્વમાં. આ ત્રણ ધર્મ સિવાયના કોઈ પણ ધર્મથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા ન હોવી જોઈએ. મતલબ કે આ ત્રણ ધર્મોમાં રહેલ અવચ્છેદકતાથી ભિન્ન અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત પ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ.

આમ,

(૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-

(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-

(૩) તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-

અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી હોય તેવી પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે.

❋ વહ્નિસાધ્યક સ્થલે આવતી અપ્રસિદ્ધિ દૂર ❋

હવે, **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં આવતી અપ્રસિદ્ધિ દૂર થઈ જશે. પૂર્વે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન સાધ્યતાની અવચ્છેદકતા એક હોવાથી તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં સ્વીકારવામાં આવી હતી. તેથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાત્વભિન્ન એવા તદ્‌વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતા લક્ષણઘટક બની ન શકી. અવ્યાપ્તિ આવી.

હવે તે પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે. કારણ કે તે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા સાધ્યતા, અવચ્છેદકતાત્વ અને તદ્‌વ્યક્તિત્વ - આ ત્રણ સિવાયના અન્ય કોઈ ધર્મોમાં તો નથી જતી ને ? બસ, તે પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે. કારણ કે હવેના લક્ષણ મુજબ જે પ્રતિયોગિતા સાધ્યતા, અવચ્છેદકતાત્વ, તદ્‌વ્યક્તિત્વ - આ ત્રણ ધર્મોથી ભિન્ન ધર્મથી અવચ્છિન્ન હોય તો જ તે પ્રતિયોગિતા ન લઈ શકાય. પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતા તો તદ્‌વ્યક્તિત્વ ધર્મથી જ અવચ્છિન્ન છે. તે સિવાયના કોઈ ધર્મો આ પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક નથી. તો પછી આ પ્રતિયોગિતા શા માટે ન લેવાય ? લઈ જ શકાશે.

વિ ના ભ્રા

આ રીતે, સ્વનિષ્ઠ - (= સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ)

(૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૩) તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન -

અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વ-ગતએકત્વ.

તથા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન -અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે.

આથી,

સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહેશે. અને

સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ રૂપ પણ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ થશે.

આ રીતે,

સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા રહેતી હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ ત્યાં વૃત્તિ નથી. માટે, લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, અવ્યાપ્તિ નહીં આવે."

⁂ તાદૃશ લક્ષણ પ્રમાણે મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલે અવ્યાપ્તિ ⁂

જો આ રીતે તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન... ઈત્યાદિનો પ્રવેશ કરી લક્ષણ બનાવવામાં આવે તો **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ (કે જે અપ્રસિદ્ધિને કારણે આવતી હતી) તે દૂર થઈ જવા છતાં **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લઈને અવ્યાપ્તિ આપી શકાશે. તે આ રીતે - સામાન્યથી (જો કોઈ છલ = ટેકનીક વાપરો નહીં તો) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ મળે.

તથા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ-સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદ-

કતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ.

આથી, સામાન્યથી વહ્નિઅભાવ લઈ શકાતો નથી. જો તમારે વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો બેમાંથી એક કાર્ય પાર પાડવું પડે -

(૧) જો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતા-ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થઈ જાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. અથવા તો,

(૨) જો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ-સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વ-ગતએકત્વ થઈ જાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય.

આમાંથી પ્રથમ કાર્ય તો અઘરું છે, દુઃશક્ય છે. કદાચ અશક્યપ્રાયઃ પણ હોઈ શકે. કિંતુ દ્વિતીય વિકલ્પને સરળતાથી સાકાર કરી શકાય તેમ છે -

તમે જણાવ્યું હતું કે - સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા (૧) સાધ્યતા અને (૨) અવચ્છેદકતાત્વ - આ બે ધર્મમાં રહે અથવા તો તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહે. પણ, આ વખતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા આપણે (૧) સાધ્યતા (૨) અવચ્છેદકતાત્વ (૩) તદ્વ્યક્તિત્વ - આ ત્રણેયમાં લઈ જઈએ. અથવા તદ્વ્યક્તિત્વને અવચ્છેદક બનાવીએ.

વાસ્તવમાં, મહાનસીયવહ્નિસાધ્યકસ્થલે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વોમાં - આ બે સ્થલે રહેતી હોવાથી એક નથી. ભિન્ન - ભિન્ન છે. માટે, સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મમાં રહે. તદ્વ્યક્તિત્વમાં નહીં. કારણ કે તદ્વ્યક્તિત્વ તો માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતામાં રહે કે મહાનસીયત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતામાં રહે. માટે, અતિપ્રસંગાદિઅનાપાદક ધર્મ તરીકે લઈ ન શકાય.

❋ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ શક્ય ❋

પરંતુ તમે જે લક્ષણ બનાવ્યું તે મુજબ આ ત્રણમાંથી કોઈ પણ ધર્મ અવચ્છેદક બની

શકતા હોય તો અમે વહ્નિત્વવૃત્તિ જે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તેમાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા લઈશું. આ તદ્‌વ્યક્તિત્વ તો માત્ર વહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેશે. માટે, તદ્‌વ્યક્તિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા પણ માત્ર વહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહેશે. આમ,

તદ્‌વ્યક્તિત્વ ધર્મથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ ગયું.

આ જે પ્રતિયોગિતા આપણે લીધી તે માત્ર તદ્‌વ્યક્તિત્વ ધર્મથી જ અવચ્છિન્ન છે. તે સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન જ છે. મતલબ કે,

તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત આ પ્રતિયોગિતા છે. એટલે જ તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત આ પ્રતિયોગિતા છે. જો આ પ્રતિયોગિતા તદ્‌વ્યક્તિત્વ ધર્મમાં રહેલ અવચ્છેદકતાથી ભિન્ન અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય તો તદ્‌વ્યક્તિત્વ, સાધ્યતા અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ ત્રણ ધર્મોમાં રહેલ અવચ્છેદકતાથી ભિન્ન અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય જ ને ! એટલે કે,

વિ ન મ્રા

(૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૩) તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા તરીકે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ ઉક્ત પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે. આ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ હોવાથી સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ જશે.

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ તો વહ્નિત્વગતએકત્વ છે જ.

આ રીતે (સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ =) સ્વનિષ્ઠ-સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠ-

एतद्दोषस्य भवल्लक्षणेऽपि समानत्वात् । तथा हि - 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतावच्छेदकतानिरूपितवृत्तिताप्रतियोगिकप्रति-योग्यसमानाधिकरणाऽभावविशिष्टरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-

●

अवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेद-कत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकताथी विशिष्ट वह्नित्वगतएकत्व रूपमां स्वनिष्ठ-निरूपितत्व-संबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी वह्निअभावीय-प्रतियोगिता वृत्ति होवाथी तादृशप्रतियोगितानिरूपक वह्निअभाव लई शकाशे.

❀ तद्व्यक्तित्वनिष्ठ अवच्छेदकतानो प्रवेश आपत्तिदायक ❀

तेनुं अधिकरण **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते'** - आ ज्ञान थई शकशे. कारण के आ ज्ञानमां वह्नि विषय नथी बनतो. महानसीयवह्नि ज विषय बने छे. माटे, विषयितासंबंधथी महानसीयवह्नि ज उक्त ज्ञानमां रही शकशे, वह्नि नहीं रहे. माटे, वह्निअभाव रही जशे. वह्निअभावनुं अधिकरण उक्त ज्ञान. तेमां तज्ज्ञानत्व हेतु वृत्ति होवाथी लक्षणसमन्वय नहीं थाय. अव्याप्ति स्पष्टतया आवी जशे.

माटे, तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्न... ईत्यादिनो प्रवेश पण लक्षणमां करावी नहीं शकाय. जो प्रवेश करावो तो **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इति एतत् ज्ञानम्, विषयिता-सम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - आ स्थलमां अव्याप्ति आवती होवाथी अने न प्रवेश करावो तो **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां अव्याप्ति आवती होवाथी अमे जे लक्षण बनाव्युं ते ज स्वीकारवुं पडशे. मतलब के स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति..... ईत्यादि रीते ज लक्षण बनाववुं पडशे.

❀ समानन्यायथी ग्रंथकारना लक्षणमां पण दोषप्रदर्शन ❀

प्रश्न :- वाह ! तमे पण गजब छो. तमे साध्यताअवच्छेदकतामां विचारो छो तो प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां पण विचारो. मतलब के जे रीते वह्नित्वअवच्छिन्नसाध्यतानी अवच्छेदकता एक होवाथी साध्यताअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानी अवच्छेदकता

निरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणाङ्गीकारेऽपि 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र वह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयो नैव सम्भवति । तथा हि -

●

અવચ્છેદકતાત્વમાં ન રહેતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં રહે તે રીતે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક હોવાથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ અવચ્છેદકતાત્વમાં ન રહેતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં જ રહેશે - એમ સ્વીકારો ! મતલબ કે તમારા લક્ષણમાં પણ અવ્યાપ્તિ આવશે જ.

વાત થોડી વિગતે વિચારવા જેવી છે -

અમે આ લક્ષણ બનાવવાનું તમને જણાવેલું હતું કે -

સ્વનિષ્ઠ (= સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ)-સાધ્યતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-(તદ્‌વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-)અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટ રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

જ્યારે તમે બનાવેલું લક્ષણ -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

આ બે લક્ષણની વાત પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ. માટે, પુનઃ એના અર્થની ચર્ચા અસ્થાને લેખાશે. તમે અમને અવ્યાપ્તિ કેવી રીતે આપી ? - એ હવે તમે યાદ કરો. તમે અમને જણાવ્યું કે -

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જ્યારે એક જ હોય ત્યારે તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં ન રહેતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં રહે. વહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની અવચ્છેદકતા એક છે. માટે, તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં રહેશે, અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં. મતલબ

यथा वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेन अवच्छिन्ना वर्तते, तथैव वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनैव अवच्छिन्ना भवेत्, वह्न्यभावीय-प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन च नावच्छिन्ना भवेदिति वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-

●

કે તાદૃશસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતા-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવ-ચ્છેદકતાથી નિરૂપિત છે. આ રીતે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી બધી પ્રતિયોગિતાઓ સાધ્યતા અને અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તદ્વ્યક્તિત્વ વગેરે ધર્મોથી અવચ્છિન્ન થઈ જવાને કારણે (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-સાધ્યતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદક-તાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અપ્રસિદ્ધ થઈ જશે. લક્ષણઘટક પ્રતિયોગિતા અપ્રસિદ્ધ થાય તો તેનાથી ઘટિત લક્ષણ પણ અપ્રસિદ્ધ થાય જ. માટે, અવ્યાપ્તિ દોષ દુર્વાર !

✱ પૂર્વ પદ્ધતિથી જ વહ્નિઅભાવ અપ્રસિદ્ધ ✱

તમે અમને આ રીતે અવ્યાપ્તિ દોષ આપેલો. અમે સામે તમને આ જ રીતે અવ્યાપ્તિ દોષ આપીશું. ફક્ત સાધ્યતાની જગ્યાએ પ્રતિયોગિતાને મૂકીશું. તે આ રીતે → **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં લક્ષણસમન્વય કરવા માટે વહ્નિઅભાવ મળવો જોઈએ. વહ્નિઅભાવ તો જ મળે જો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયો-ગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં વૃત્તિ હોય. કારણ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ જ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી અવૃત્તિ છે. અને તમારા લક્ષણ મુજબ જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ હોય તે જ અભાવ લઈ શકાતો હોવાથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-ત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વમાં વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-

य शो ल

प्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नतद्व्यक्तित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमेव भवेत् । ततश्च वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न

●

निष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी २हे ते જરૂરી છે. तो જ वह्निअभाव લઈ शકાय.

तथा જો वह्निअभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप वह्नित्वगतएकत्व थाय तो જ स्वनिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वसंबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगिता वह्नित्वगतएकत्वमां वृत्ति थाय.

वि ना भ्रा

वह्निअभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप वह्नित्वगतएकत्व કરવા માટે वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां એવી प्रतियोगिता મળવી જોઈએ કે જે प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप वह्नित्वगतएकत्व થતું હોય અને જે प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्व અને प्रतियोगिता - આ બે સિવાયના ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય. એટલે કે (१) अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्न - (२) निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताथी अनिरूपित होय.

⁎ प्रतियोगिताअवच्छेदकता तद्व्यक्तित्वमां ⁎

પરંતુ, तादृशवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां એવી કોઈ प्रतियोगिता नहीं મળે કે જે प्रतियोगिता -

(१) निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-

(२) अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकताथी अनिरूपित होय. કારણ કે જે રીતે वह्नित्वअवच्छिन्नसाध्यताની अवच्छेदकता એક જ હોવાથી तादृशसाध्यता-

-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते । तथा च न काऽपि तादृशी प्रतियोगिता लभ्यते या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)-अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्या भवेत् । अतः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-

●

અવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં ન રહે, કિંતુ તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહે તે જ રીતે વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક જ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં રહે, કિંતુ તદ્વ્યક્તિત્વમાં જ રહેશે.

મતલબ કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતા કે જે પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થાય છે તે પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા [(૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન એવી તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા] માત્ર તદ્વ્યક્તિત્વમાં જ રહેશે. અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં. એટલે કે વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન -પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત થઈ જશે.

તમારા લક્ષણઘટક સંબંધ મુજબ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી જે પ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય તે જ પ્રતિયોગિતા લઈ શકાય છે. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી કોઈ પ્રતિયોગિતા એવી નથી કે જે (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય. કારણ કે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી બધી પ્રતિયોગિતા પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તદ્વ્યક્તિત્વ વગેરે ધર્મથી અવચ્છિન્ન જ છે. આમ, લક્ષણઘટક પ્રતિયોગિતા જ અપ્રસિદ્ધ થતા તેનાથી ઘટિત એવું લક્ષણ પણ અપ્રસિદ્ધ થઈ જ જાય. માટે, અવ્યાપ્તિ તમારા મતમાં પણ સ્પષ્ટ રીતે આવશે જ. આનાથી છૂટવાનો કોઈ વિકલ્પ તમારી પાસે નથી.

·⁘· तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नत्वनो प्रवेश ·⁘·

જો આ અવ્યાપ્તિ દૂર કરવા માટે તમે આ પ્રમાણે લક્ષણ બનાવો કે -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-***तद्व्यक्तित्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्न***-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

✲ અપ્રસિદ્ધિપ્રયુક્તઅવ્યાપ્તિનિવારણ ✲

આ લક્ષણ મુજબ **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લક્ષણઘટક બની જવાથી અપ્રસિદ્ધિપ્રયુક્ત અવ્યાપ્તિ દોષ નહીં આવે. તે આ રીતે → વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી એવી કોઈ પ્રતિયોગિતા ન મળી કે જે પ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય. માટે, અવ્યાપ્તિ આવી હતી. કારણ કે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક હોવાથી તેમાં રહેલી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહેશે. માટે, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન - (૩) તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત છે.

પણ, હવે ત્રણ ધર્મ અવચ્છેદક બની શકે ત્યાં સુધીની નવા લક્ષણમાં છૂટ આપી છે. મતલબ કે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી તેવી પ્રતિયોગિતા તમે લઈ શકો કે જે પ્રતિયોગિતા (૧) પ્રતિયોગિતા, (૨) અવચ્છેદકતાત્વ, (૩) તદ્વ્યક્તિત્વ - આ ત્રણ સિવાયના ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય. એટલે કે (૧) પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધ-અવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્ન-(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-(૩) તદ્વ્યક્તિત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત હોય.

આથી, આ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી તદ્વ્યક્તિત્વ ધર્મથી અવચ્છિન્ન એવી પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે. કારણ કે તે તદ્વ્યક્તિત્વ સિવાયના ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન જ છે. આથી, નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદક-તાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાથી અનિરૂપિત

પ્રતિયોગિતા તરીકે આ પ્રતિયોગિતા લઈ શકાશે. અને તે પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ તરીકે વહ્નિત્વગતએકત્વ મળી શકશે.

આમ, સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગત-એકત્વમાં રહેશે કે જે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-ત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ છે. આ રીતે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતા-અનિરૂપિતપ્રતિ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વૃત્તિ હોવાથી તાદશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, અપ્રસિદ્ધિપ્રયુક્ત જે અવ્યાપ્તિ હતી તે દૂર થઈ જશે.

❁ અપ્રસિદ્ધિ દૂર, છતાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ ❁

આ પ્રમાણે લક્ષણ બનાવવાથી તમે **'पर्वतो वह्निमान् धूमात्'** - આ સ્થલમાં અપ્રસિદ્ધિ-પ્રયુક્ત અવ્યાપ્તિ દૂર કરી શકશો. **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં પણ અવ્યાપ્તિ દૂર કરી શકશો. કારણ કે તમે જે લક્ષણ બનાવ્યું તે મુજબ પણ વહ્નિઅભાવ તો ઉક્ત સ્થલમાં લઈ નહીં શકાય. કારણ કે સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા માત્ર વહ્નિત્વગત-એકત્વમાં જ રહેશે. અને વહ્નિત્વગતએકત્વ તો સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ છે. સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે. પરંતુ, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિ-

વિ
ન
મ્રા

યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વૃત્તિ નથી.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં જ વૃત્તિ હોવાથી અને વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી અવૃત્તિ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે નહીં.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવ જ મળશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્નજ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ
વિ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિ નહીં આવે.

ના

❀ वह्निसाध्यक स्थले महानसीयवह्निअभाव ग्रहण शक्य ❀

પ્રા આ રીતે, આ નૂતન લક્ષણ મુજબ **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં અપ્રસિદ્ધિપ્રયુક્ત અવ્યાપ્તિ દૂર થઈ જવા છતાં પણ અને **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દૂર થઈ જવા છતાં પણ આ લક્ષણ સ્વીકારી શકાય તેમ નથી. કારણ કે આ લક્ષણમાં **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ન થતા અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને છે.

તે આ રીતે - સામાન્યથી (કોઈ છળ કર્યા વિના) વિચારીએ તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી અવૃત્તિ રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ છે તથા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વ-સંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં વૃત્તિ છે. માટે, સામાન્યથી મહાનસીય-વહ્નિઅભાવ લઈ શકાતો નથી.

જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો નિમ્નોક્ત બે વિકલ્પોમાંથી એક વિકલ્પ સાકાર કરવો પડે.

(૧) સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી અવૃત્તિ રૂપ તરીકે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ આવવું જોઈએ અથવા તો

(૨) મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં વૃત્તિ હોવી જોઈએ.

⁂ વહ્નિઅભાવને લેવા માટે દ્વિતીય વિકલ્પ શક્ય ⁂

આમાં આપણે પ્રથમ વિકલ્પને છોડી દ્વિતીય વિકલ્પ સાકાર કરવા પ્રયત્ન કરીએ -

દ્વિતીય વિકલ્પ રજૂ કરવા પાછળ આશય એ છે કે - પ્રસ્તુત વહ્નિસાધ્યક સ્થલે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ છે. માટે, જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહી જાય તો મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છે-દકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપકમહાનસીય-વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. આથી, જણાવ્યું કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં વૃત્તિ હોય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય.

વિ ના મા

વહ્નિત્વમાં રહેનારી જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તેમાં જ રહેનારી પ્રતિયોગિતા જોઈએ છે. કારણ કે તો જ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ શકે. જો વહ્નિત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ લઈએ તો તે તદ્વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા માત્ર મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી માત્ર વહ્નિત્વમાં રહેલ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં જ રહેશે. માટે, આપણે તદ્વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા લઈએ.

આ પ્રતિયોગિતા તદ્વ્યક્તિત્વ સિવાયના ધર્મોથી અવચ્છિન્ન નથી જ. માટે, આ પ્રતિયોગિતામાં -

(૧) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન -

(૩) તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતત્વ રહી જશે.

તમારા પરિષ્કાર મુજબ તે પ્રતિયોગિતા લઈ શકાય કે જે પ્રતિયોગિતા (૧) નિરૂપિતત્વ-સંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન - (૨) અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છે-દકતાભિન્ન - (૩) તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત હોય. આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા કે જે મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં આ બેમાં રહે છે તે બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર પ્રતિયોગિતાની જગ્યાએ માત્ર વહ્નિત્વમાં રહેનાર પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકત્તામાં જ રહેનારી પ્રતિયોગિતા પણ પકડી શકાશે. તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગત-એકત્વ થાય છે તે તો પૂર્વે જણાવી જ દીધું છે.

વિ ના મ્રા

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ વહ્નિત્વગત-એકત્વમાં રહી જશે. માટે, સ્વનિષ્ઠ(= પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ)-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વમાં વૃત્તિ થઈ જશે.

તથા આ વહ્નિત્વગતએકત્વ પ્રસ્તુત વહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ છે.

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकत्ताऽनिरूपितप्रतियोगिताऽप्रसिद्ध्या लक्षणमिदम् अप्रसिद्धमेव भवेत् । यदि भवान् एतदव्याप्तिनिराकरणाय कमप्युपायमन्विष्यात् तदा तेनैवाऽस्माकं लक्षणे याऽव्याप्तिः तन्निराकरणं भवेदेवेति 'यश्चोभयोः समो दोषः परिहारस्तयोः समः' इतिन्यायापातः ***इति चेत् ?***

मैवम्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः अभावभेदे भिन्नत्वेन अभावस्याधिकरणभेदे भिन्नत्वेन ऐक्याऽसम्भवात् तदवच्छेदकता नैका इति न तन्निष्ठप्रतियोगितायाः अवच्छेदकता तद्व्यक्तित्वे, लघुभूतत्वेऽपि अतिप्रसङ्गाद्यापादकत्वादिति तादृशमतमाश्रित्यैवैतल्लक्षणप्रवृत्तेः ।

●

આમ, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-તદ્વ્યક્તિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે.

તેનું અધિકરણ પર્વત. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ ન હોવાથી લક્ષણસમન્વય નહીં થાય. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનશે. આ અવ્યાપ્તિના નિવારણ માટે તદ્વ્યક્તિત્વનો પ્રવેશ નહીં કરાવી શકાય, તેને લક્ષણમાંથી બહાર કાઢવું પડશે. પરંતુ તેમ કરવા જતા અપ્રસિદ્ધિપ્રયુક્ત અવ્યાપ્તિની વાત પણ ઊભી જ રહે છે.

આ રીતે, તમે જેમ અમને દોષ આપ્યો સામે તેવો જ દોષ અમે તમને આપ્યો. સ્પષ્ટ છે કે આના સમાધાન માટે તમે જે પણ પ્રયત્ન કરશો તે અમારું પણ સમાધાન શોધી લાવશે. માટે, આ બાબતમાં તમે કશું નહીં કહી શકો.

यश्चोभयोः समो दोषः परिहारस्तयोः समः । - ઇત્યાદિ ન્યાય લાગુ પડશે.

❋ પૂર્વે જણાવેલ પ્રશ્નનું સમાધાન ❋

ઉત્તર :- આ તમે નવી કંઈ વાત કરી ? જાણે પોતે નવો પ્રશ્ન રજૂ કરતા હોય તે રીતે તમે તો વાતને ચગાવો છો. આ જ પ્રશ્ન અમે ખુદ પૂર્વે રજૂ કરી જ ગયા છીએ. આનું સમાધાન પણ અમે આપીશું - આ પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા પણ અમે કરેલી જ છે. ચલો ! જ્યારે તમે પ્રશ્ન રજૂ કરી જ દીધો છે અને હવે તે વાતનો ઉત્તર આપવાનો સમય પણ થઈ જ ગયો છે ત્યારે આપણે

अयमाशयः - वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता एकेति तन्निष्ठा प्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना इति नात्र कोऽपि विवदते । किन्तु या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तत्र द्वौ विकल्पौ विद्वद्भिः मुण्डे मुण्डे मतिर्भिन्नेति न्यायेनोपदर्शितौ -

(१) वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अपि ऐक्येन तन्निष्ठा प्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना इति केचन विद्वांसः ।

(२) वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ऐक्याऽसम्भवेन तन्निष्ठप्रतियोगिता न तद्व्यक्तित्वेन, अपितु प्रतियोगितावच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना इति अपरे मेधाविनः ।

तत्र द्वितीयविकल्पानुसारेण प्रकृतलक्षणं सङ्गच्छते, तन्मतानुसारेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ऐक्याऽसम्भवाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताप्राप्तिः स्यादेवेति नापत्तिः काऽपि । एतन्मतानुसारेण ***अथे***त्यादिना मूलग्रन्थे या पङ्क्तिः वर्तते तत्र उपलक्षणादपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ग्रहणं नैव कार्यम् । अतः द्वितीयविकल्पानुसारेण नास्ति काऽप्यापत्तिः ।

●

પૂર્વોક્ત બે વિકલ્પો તપાસી લઈએ.

ન્યાય જગતમાં બે મતો પ્રવર્તમાન છે -

(૧) વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની અવચ્છેદકતા જે રીતે એક છે તે રીતે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ એક જ છે.

(૨) વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની અવચ્છેદકતા જ એક હોય છે. વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક ન હોય.

અત્યાર સુધીનું નિરૂપણ આપણે પ્રથમ મતને અનુસરીને કર્યું છે. એટલે જ **अथ वह्नित्वावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकताया ऐक्येन**..... - ઈત્યાદિ પંક્તિ દ્વારા જ્યારે અવ્યાપ્તિઆપાદન કર્યું ત્યારે આ પંક્તિમાં માત્ર વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અભેદનો જ = એકત્વનો જ ઉલ્લેખ હોવા છતાં અને આદિ, વગેરે... પદો પણ ન હોવા છતાં ઉપલક્ષણથી વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતાને પણ એક કરી આપણે તે પંક્તિના અર્થમાં અવ્યાપ્તિ જોઈ ગયા હતા. આ વાત પ્રથમ વિકલ્પ - મત પ્રમાણે જ સંગત છે. એટલે હવે

य शो ल ता वि ज य भा

प्रथमविकल्पानुसारेण चेयं लक्षणपद्धतिः नैव घटामञ्चति इति पूर्वं प्रतिपादितमेव, ततः
य तदर्थमेवं लक्षणम् -

शो स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेद-
ल कतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन
ता अविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

लक्षणसमन्वयः एवम् - 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता, वह्नित्वभिन्नेषु सर्वेषु अवर्तमानत्वात् । तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-

●

પ્રથમ વિકલ્પ પ્રમાણે આપણે નિરૂપણ આગળ ચલાવવું હોય તો લક્ષણમાં ફેરફાર કરવો પડશે. જો દ્વિતીય મત પ્રમાણે નિરૂપણ કરીશું તો મૂળ ગ્રંથમાં **अथ** વાળી પૂર્વોક્ત પંક્તિમાં ઉપલક્ષણથી કશાનું ગ્રહણ નહીં કરવું પડે અને અત્યારનું લક્ષણ પણ યથાશ્રુત જ બેસી જશે. તેમાં કોઈ બદલાવ નહીં લાવવો પડે. પરંતુ તેની વાત પછી. સૌપ્રથમ પ્રથમ વિકલ્પ સ્વીકારનારના મતે લક્ષણ કેવી રીતે બનાવી શકાય ? તે જોઈ લઈએ :-

✱ બે મતમાંથી પ્રથમ મત મુજબ વિચારણા ✱

પ્રથમ મત મુજબ વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ એક હોવાથી
વિ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતા-
ન અવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતાને રહેવા માટેનો જે
ભા સંબંધ નક્કી કર્યો છે, કે સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-
નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-
અવચ્છેદકત્વસંબંધ, તે સંબંધ ઘટી ન શકે. કારણ કે પ્રથમ મત મુજબ વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન-
પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક હોવાથી જ્યારે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતા લેવી જરૂરી હોય ત્યારે તાદૃશ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહેતી હોવાથી લક્ષણઘટકસંબંધ સાકાર થવો મુશ્કેલ થઈ જાય છે. આથી, આ સંબંધ આપણે બદલવો પડશે. બાકીના લક્ષણમાં કોઈ તકલીફ નથી. જે મુશ્કેલી છે તે આ સંબંધમાં જ છે. માટે, આ સંબંધને આપણે બદલવો જોઈએ. જેવી રીતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ બને તે માટે સંબંધ બનાવ્યો તેવી રીતે જ અહીં લક્ષણ બનાવવું પડશે, સંબંધ બનાવવો પડશે. આટલી આપણી જરૂરિયાતને લક્ષમાં રાખી હવે લક્ષણ બનાવીએ -

निरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे एव भवेत्, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदिति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्याऽप्राप्तेः वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वमेव भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं न भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति एव भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वमेव अवृत्ति भवेत् ।

ततश्च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-

●

❀ नूतन लक्षण अने तदनुसार समन्वय ❀

स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति रूपथी ***स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्माभाववन्निरूपितत्वसंबंधथी अविशिष्ट*** प्रतियोगितानिरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व. બોલ્ડ ટાઈપમાં જણાવેલ અક્ષર સિવાયનું લક્ષણ યથાવત્ છે. સૌ પ્રથમ લક્ષણસમન્વય કરી લઈએ. પછી પદકૃત્ય જોઈશું -

स्थल → **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** -

આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લઈએ. આ સ્થલમાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તરીકે વહ્નિત્વગતએકત્વ જ મળશે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ નહીં. કારણ કે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - આ બન્ને ધર્મમાં રહેતી હોવાથી તાદૃશઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પણ તેમાં જ રહે કે જે પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - આ બન્ને ધર્મમાં રહેલ હોય. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પ્રસ્તુત સ્થલમાં તો પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. માટે, પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં તો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા ન જ રહે. માટે, તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જાય.

આ રીતે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

वच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव धर्तुं शक्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव । यदि प्रकृते महानसीयवह्न्यभावः ग्राह्यः तदा उक्तलक्षणानुसारेण महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितानिरूपकावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्व-सम्बन्धेन तादृशवह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा न भवेत् तदावश्यकम् । ततश्च वह्नित्वगतैक-त्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितानिरूपकमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयनिष्ठावच्छेदकतायां न भवेत् चेत् तदैव स्वावच्छि-न्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकता तादृशवह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा न भवेत्, तदैव च महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

अर्थात् तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् तदैव महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा न भवेत् । किन्तु वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता केवलवह्नित्वे भवेदिति तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता केवलवह्नित्वे पर्याप्ता-

●

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલું હોવાથી સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ થઈ જશે. પરિણામે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ લઈ ન શકાય.

વહ્નિત્વગતએકત્વ લઈ શકાશે. કારણ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા જે પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહેતું હોય તેમાં રહે. પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે. આથી, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ જ થશે.

વિ ન ભા

આ રીતે, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવ-ચ્છેદકધર્મ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ

वच्छेदकतादिषु एव भवेत्, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता न केवलवह्नित्वे पर्याप्ता, किन्तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता, तथा च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत्, किन्तु केवलवह्नित्वे एव पर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतायाम् एव भवेत् । तथा च तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकः धर्मः तादृशवह्नित्वपर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतादिवृत्तितद्व्यक्तित्वमेव भवेत् । तादृशतद्व्यक्तित्वञ्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेदिति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या एव भवेत् ।

ततश्च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसत्त्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टत्वमेव तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत् । अतः एव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेणाऽविशिष्टावच्छेदकतावच्छेदकताविधया तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते ।

●

साध्यताअवच्छेदकतामां नहीं रहे. आथी, स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति रूप तरीके वह्नित्वगतएकत्व आवी जाय. जो आ वह्नित्वगतएकत्वरूप स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्माभाववन्निरूपितत्वसंबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगितामां न रहे तो वह्निअभाव लई शकाशे. अन्यथा वह्निअभाव न लई शकाय.

❁ वह्निसाध्यक स्थले वह्निअभावनुं ग्रहण शक्य ❁

वह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक जे अवच्छेदकता छे ते वह्नित्वमां रहेली छे. आ वह्नित्वमां रहेली प्रतियोगिताअवच्छेदकता जो प्रतियोगितकअवच्छेदकधर्मविशिष्ट थई जाय तो ज वह्नित्वगतएकत्वरूप उक्त संबंधथी वह्निअभावीयप्रतियोगितामां अवृत्ति थई शके. एक वात तो स्पष्ट ज छे के - वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वमां पर्याप्तिसंबंधथी रहेनारमां आवे. वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता पण पर्याप्तिसंबंधथी वह्नित्वमां ज रहे छे. माटे, तादृशप्रतियोगिता वह्नि-

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्ना हि अनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तावच्छेदकतायामेव भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते इति तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता स्यादेव । तादृश-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकधर्मविधया प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वञ्चोभयमेव प्राप्यते । तादृशोभयं महानसीयवह्न्यभावीयमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकताद्विके भवेदेवेति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत्, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या नैव भवेत् । तथा च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-

य शो ल ता

●

અભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જશે. આ પ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક તાદશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ બનશે. પૂર્વે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ બનેલ. અત્યારે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ બને છે. આ બન્ને તદ્વ્યક્તિત્વ જુદા - જુદા હોવા છતાં પણ બન્ને તદ્વ્યક્તિત્વ તાદશપ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક થાય જ છે.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક જે અવચ્છેદકતા છે તે વહ્નિત્વગત-એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ છે. વહ્નિત્વ-ગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મનો અભાવ મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મળે. કારણ કે પૂર્વે જોઈ ગયા તે મુજબ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારમાં રહે. મહાનસીયત્વનિષ્ઠ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા તો પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહે છે. આથી, વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વમાં રહેલ મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં નહીં રહે. આથી તાદશ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ પણ ન જ રહે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય મહાનસીયત્વવૃત્તિ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં જે અવચ્છેદકતાત્વ રહે છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક નથી થઈ શકતું.

वि न भा

प्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वृत्ति नैव भवेदिति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽविशिष्टा एव भवेत्।

●

જો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ તરીકે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વને બનાવવું હોય તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેવી જોઈએ.

એટલે કે જો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બને.

❋ साध्यता + प्रतियोगिताअवच्छेदकता समान रीते ग्राह्य ❋

જેવી રીતે,

(૧) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પ્રસ્તુતસ્થલીય સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહે છે. તેથી પ્રસ્તુત વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ થાય છે. તથા

(૨) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પ્રસ્તુતવહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે છે. આથી, વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ થાય છે.

પરંતુ,

વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિ-

य शो ल ता वि न म्रा

किन्तु एतद् महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया धर्तुं न शक्यते, पूर्वप्रदर्शितरीत्या -वह्नित्वगतैकत्वमेव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

ततश्च यद्रूपं (= वह्नित्वगतैकत्वं) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति भवति, स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तद्रूपेणाऽविशिष्टत्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्ति । यद्रूपेण (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपेण) अविशिष्टत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते तद्रूपं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति नैव भवति । तथा च महानसीयवह्न्यभावः कथं हि धर्तुं शक्यते ?

●

અભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતામાં નથી રહેતી. તેથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ નહીં બની શકે.

આ રીતે, થશે એવું કે -

વિ ન પ્રા

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં જે અવચ્છેદકતાત્વ છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક નથી અને જે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદક બે તદ્વ્યક્તિત્વ છે તે ક્રમશઃ પ્રસ્તુત વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે છે. કિંતુ એક પણ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં નથી રહેતું.

આથી, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તરીકે વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મળે. તથા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તરીકે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિ-

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितायाः केवलवह्नित्वे एव वर्तमानत्वाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्ता नास्ति, किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तु केवलवह्नित्वे एव पर्याप्ता, ततः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता भवेदेव । तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकधर्मविधया तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं लभ्यते एव । तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या नैव भवेत् । इत्थञ्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामवृत्ति एव भवेत्, अर्थात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावत् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा नैव भवेत्, किन्तु तादृशरूपेणाऽविशिष्टा एव भवेत् ।

●

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મળે.

❁ वह्निअभावने लईने लक्षणसमन्वय ❁

આમાંથી, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી જ નિરૂપિત છે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નહીં. એટલે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટથી (= વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી) જ નિરૂપિતત્વ રહેલું છે. પણ, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યથી (= ધર્માભાવવિશિષ્ટથી = મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી) નિરૂપિતત્વ રહેલું નથી.

માટે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેશે નહીં. આમ, સ્વઅવચ્છિન્ન-

इदमेव वह्नित्वगतैकत्वरूपं पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति अपि वर्तते । तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति यद्रूपं वह्नित्व-

અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વ રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી અવિશિષ્ટ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા થવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. તથા અવ્યાપ્તિ પણ ટળી જશે. કારણ કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ હવે આ લક્ષણ મુજબ લઈ શકાય તેમ નથી. તદ્યથા -

✱ મહાનસીયવહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય ✱

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તો વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ નહીં. આ વાત તો પૂર્વે સ્પષ્ટતયા જણાવી જ ગયા છીએ. તેથી જો હવે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હશે તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ ન થાય એટલે કે વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વૃત્તિ ન થઈ જાય - તે જરૂરી છે, અનિવાર્ય છે.

જો વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં અવૃત્તિ હોય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. જો વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વૃત્તિ થઈ જાય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાય.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક અવચ્છેદકતા બે છે - (૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા. આમાંથી જો કોઈ પણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય થઈ ગઈ તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-

गतैकत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तद्रूपविशिष्टत्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपकावच्छेदकतायां नास्तीति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टाऽवच्छेदकतानिरूपितंप्रतियोगिता-

अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यनिरूपितत्व महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितामां रही जवाथी स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यनिरूपितत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्व महानसीयवह्निअभावीय प्रतियोगितामां रही जाय. माटे, महानसीयवह्निअभाव लई न शकाय.

जो, आ बन्ने प्रतियोगिताअवच्छेदकता = (१) वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता अने (२) महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता - आ बन्ने महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता - वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट थई जाय तो आ बे सिवायनी कोई पण प्रतियोगिताअवच्छेदकताथी अनिरूपित महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगिता होवाथी वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यअवच्छेदकताअनिरूपितत्व महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितामां रहो जशे. आथी, स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यनिरूपितत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्व महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितामां अवृत्ति थई जाय. फलतः महानसीयवह्निअभाव लई शकाय.

❋ प्रतियोगिताअवच्छेदकता विशिष्ट के शून्य ? ❋

आम, बधी वातनो मदार महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता अने वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट छे के शून्य छे ? - आ वात उपर रहेलो होवाथी आपणे એ જ જોઈએ. सौ प्रथम वह्नित्ववृत्ति-महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता लईએ.

वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्म જ્યાં वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता होय त्यां જ होय. तथा वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता तो पूर्वे जणावी गया ते

निरूपकाभावरूपेण महानसीयवह्न्यभावः नैव प्राप्यते, वह्न्यभावः एव लभ्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपकावच्छेदकतायाः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन विशिष्टत्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकतायाः अविशिष्टत्वाच्च। तादृशवह्न्यभावाधिकरणं जलह्रदादिकम्, धूमस्तत्राऽवृत्तिरिति लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

●

મુજબ જે અવચ્છેદકતા/વસ્તુ વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં રહે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બે છે. (૧) મહાનસીયત્વમાં રહેનારી અને (૨) વહ્નિત્વમાં રહેનારી. આમાં, મહાનસીયત્વમાં રહેનારી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહે, તે વહ્નિત્વમાં ન રહે. તથા વહ્નિત્વમાં રહેનારી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે, તે મહાનસીયત્વમાં ન રહે.

આમ, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જશે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહેતી હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતા તેમાં નહીં રહે.

વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા, જે અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તે (પ્રતિયોગિતા)અવચ્છેદકતામાં જ રહેતી હોવાથી તથા મહાનસીયત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-અવચ્છેદકતામાં નહીં રહી શકે.

ફલિતાર્થ - મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેશે. કિંતુ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા નહીં રહે. માટે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય વહ્નિત્વવૃત્તિ જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તેમાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બનશે. પરંતુ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય

મહાનસીયત્વવૃત્તિ જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તેમાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગત-એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક નહીં બને.

·⁂· મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ અસંભવિત ·⁂·

આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય થશે. અને મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થશે. એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ છે અને એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય છે. આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ-(મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા)થી પણ નિરૂપિત છે અને વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય (એવી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વ-વૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા)થી પણ નિરૂપિત છે. માટે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવ-ચ્છેદકધર્મશૂન્યથી નિરૂપતત્વ નથી - એવું ન કહેવાય. આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-નિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ રહેલું હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી અવિશિષ્ટ નહીં થાય, વિશિષ્ટ જ થશે.

વિ ના પ્રા

⁂ વહ્નિસાધ્યક સ્થલે અવ્યાપ્તિ દૂર + લક્ષણસમન્વય ⁂

નવા લક્ષણ મુજબ જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી અવિશિષ્ટ હોય તે જ અભાવ લઈ શકાતો હોવાથી અને મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽपि अव्याप्तिः नैव भवेत् । तथा हि - वह्नित्वगतैकत्वस्य वह्नित्वे एव वर्तमानत्वाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिताऽपि वह्नित्वे एव भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वा-

●

प्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यनिरूपितत्वसंबंधथी विशिष्ट होवाथी महानसीयवह्निअभाव लई शकाशे नहीं. पूर्वोक्त रीते वह्निअभाव ज लई शकाशे. तेनुं अधिकरण तो जलह्रद. धूम त्यां अवृत्ति होवाथी लक्षणसमन्वय थई जशे, अव्याप्तिने कोई अवकाश नहीं रहे. आ नूतन लक्षण मुजब **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां लक्षणसमन्वय + अव्याप्तिनिराकरण जोई हवे **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत् तज्ज्ञानत्वात्** - आ स्थलमां लक्षणसमन्वय जोई लईए.

❁ महानसीयवह्निसाध्यक स्थले विचारणा ❁

आ स्थलमां स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्व-संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति रूप महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व ज आवशे. वह्नित्वगतएकत्व नहीं थाय. कारण के वह्नित्वगतएकत्व वह्नित्वमां ज रहेतुं होवाथी वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगिता पण मात्र वह्नित्वमां रहे. तेथी, वह्नित्वगतएकत्व-अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता पण वह्नित्वमां पर्याप्तिसंबंधथी रहेनार अवच्छेदकतामां रहे. साध्यताअवच्छेदकता महानसीयत्वमां पण रहे छे अने वह्नित्वमां पण रहे छे. आमां वह्नित्वमां रहेनारी साध्यताअवच्छेदकता तो स्पष्ट छे के मात्र वह्नित्वमां ज रहे. माटे, वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता पण वह्नित्व-वृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतामां रहेशे. वह्नित्वमां रहेनारी साध्यताअवच्छेदकतामां जे तद्व्यक्तित्व रहे छे ते वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितानुं अवच्छेदक बनी जशे. आथी, वह्नित्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्न-अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट थाय. तादृशप्रतियोगिता-अवच्छेदकधर्मथी शून्य न कहेवाय. आथी स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रति-योगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्व वह्नित्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतामां न रहे.

परंतु, महानसीयत्ववृत्ति जे साध्यताअवच्छेदकता छे तेमां स्वअवच्छिन्नअनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्ववृत्ति थई जशे.

वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्ताऽवच्छेदकतादौ एव भवेत् । प्रकृते साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता, न केवलवह्नित्वे महानसीयत्वे वेति प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता नैव भवेत् । अतः प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानं साध्यतावच्छेदकतात्वोभयं तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकं नैव भवेत्, तस्यावच्छेदकत्वाभ्युपगमे प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां तस्य वर्तमानत्वेन तादृशप्रतियोगितायाः अपि वर्तमानत्वापत्तेः,

य शो ल ता

●

કારણ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા માત્ર પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહેનાર અવચ્છેદકતામાં જ રહે. જ્યારે મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતા-અવચ્છેદકતા તો માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વમાં રહેનારી સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં રહેશે નહીં. માટે, મહાનસીયત્વમાં રહેનારી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર જે અવચ્છેદકતાત્વ તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક ન થવાને કારણે મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ રહી જશે. આથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગત-એકત્વ મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જશે.

વિ ન ભ્રા

❋ अवृत्ति = वृत्तितावि‌शिष्टभिन्न ❋

પૂર્વે જણાવી ગયા હતા કે "अवृत्ति = वृत्तितावि‌शिष्टभिन्न. તેથી જ્યાં જ્યાં વૃત્તિતા હોય ત્યાં ત્યાં અવૃત્તિતા (= वृत्तितावि‌शिष्टभेद) ન જ હોય." આ કારણે મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ વૃત્તિ હોવાથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ અવૃત્તિ છે - એવું કહી ન શકાય. સ્પષ્ટ છે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તરીકે વહ્નિત્વગતએકત્વ લઈ ન શકાય. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ લેવું પડે.

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેલ હોવાથી મહાન-સીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે.

अवच्छेदकस्य अन्यूनानतिरिक्तवृत्तित्वादिति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-
प्रतियोगिता यस्मिन् वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ भवेत् तद्वृत्तिधर्मः एव तादृशवह्नित्व-
गतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकः भवेत्, तादृशः धर्मश्च
तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ एव भवेत्, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां कथं भवेदिति
प्रकृतसाध्यतावच्छेदकता तु तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छे-
दकधर्मशून्या एव भवेत् ।

●

આથી, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પણ પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેનાર અવચ્છેદકતામાં રહે. પ્રસ્તુતમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે છે. માટે, મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં - બન્નેમાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેશે. ફલતઃ મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વમાં રહેલ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ બનશે.

▩ अवच्छेदकतात्व केवी रीते अवच्छेदक ? चित्र द्वारा समजूती ▩

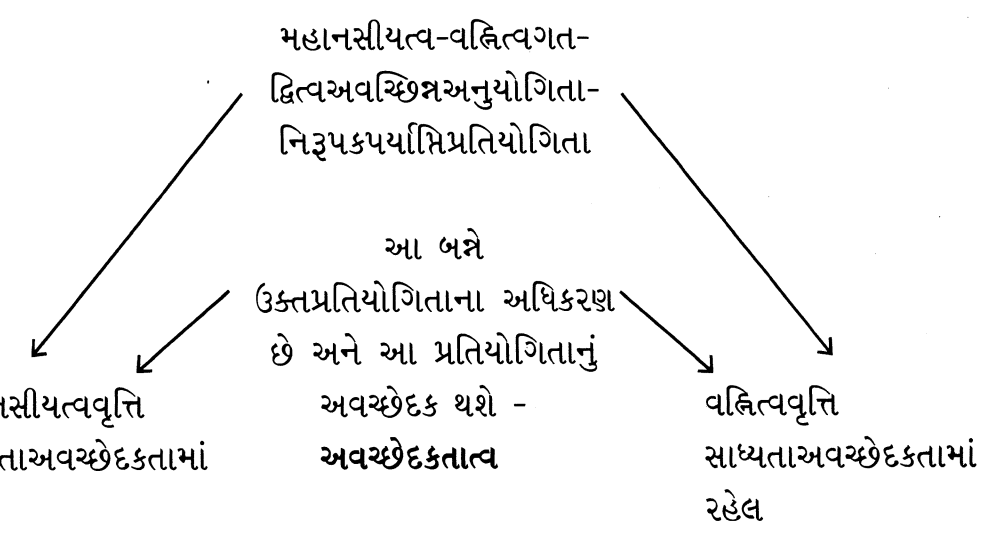

આ રીતે, મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ (= ઉભયસાધ્યતાઅવચ્છેદ-

ततश्च साध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसत्त्वात् तादृशवह्नित्वगतैकत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति एव भवेत्, न तु अवृत्ति इति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं नैव लभ्यते । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्ना हि अनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत्, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति साध्यतावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता भवेदेव । तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकधर्मविधया साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानं साध्यत्वम् अवच्छेदकतात्वञ्चोभयं प्राप्यते एव । तथा च तादृशमहानसीयत्ववह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकसाध्यतावच्छेदकतात्वोभयविशिष्टत्वस्य प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां सत्त्वात् साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या नैव भवेत् ।

●

કતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ)થી વિશિષ્ટ છે તથા વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પણ મહાનસીયત્વવહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક (= તાદૃશ અવચ્છેદકતાત્વ) ધર્મથી વિશિષ્ટ છે. માટે, મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં કે વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ક્યાંય પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ રહેશે નહીં. તેથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વૃત્તિ થઈ શકે નહીં. આ રીતે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તરીકે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ પકડાશે, વહ્નિત્વગતએકત્વ નહીં.

જો આ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ-સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવું જે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ રૂપ તેનાથી

ततश्च प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं धर्तुं शक्यते । तथा च यदभावीयप्रतियोगितानिरूपकावच्छेदकता (स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण) महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वेन स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टा भवेत्, सोऽभावः धर्तुं शक्यते। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिता एव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता नैव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमानतया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः सम्भवात्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छे-दकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वाऽभावाच्च ।

●

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વિશિષ્ટ ન થાય એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં ન રહે તો જ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય, જો રહી જાય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાય.

⁂ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે કે નહીં ? ⁂

પૂર્વે જણાવી ગયા છીએ તે મુજબ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી અવચ્છેદકતામાં આવે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે. આથી, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં પણ રહેશે. અને વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહેશે. માટે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અને મહાનસીય-

अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकं नैव भवेत्, तादृशप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वे तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मस्य तादृशप्रति-योगितावच्छेदकत्वाऽसम्भवात् । तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या एव भवेत् ।

एवञ्च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसत्त्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकतायां वृत्ति एव भवेत् । ततः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक-धर्मशून्यत्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपेणाऽविशिष्टावच्छेदकतावियया वह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं नैव शक्यते ।

वह्निअभावीयवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेल अवच्छेदकतात्व महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदक बनशे. आथी, महानसीयवह्निअभावीय महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगिताअवच्छेदकता अने वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगिताअवच्छेदकता - आ बन्ने प्रतियोगिताअवच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट छे.

तथा महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगिताની निरूपक अवच्छेदकता बे छे - (१) महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगिताअवच्छेदकता अने (२) वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिताअवच्छेदकता. हमणां ज जोई गया ते मुजब आ बन्ने प्रतियोगिताअवच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी शून्य नथी, विशिष्ट ज छे. घटाभावीयघटत्वनिष्ठप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां घटत्वगतएकत्वअवच्छिन्न-अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता ज रहेली होवाथी तथा महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता न रहेली होवाथी घटत्वनिष्ठ-घटा-भावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्य बनशे. परंतु घटाभावीय-घटत्वनिष्ठप्रति-योगिताअवच्छेदकताथी निरूपित प्रतियोगिता घटाभावीय ज होय, महानसीयवह्निअभावीय नहीं.

य शो ल ता वि न भा

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकं भवेदिति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या नैव भवेदिति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वृत्ति नैव भवेदिति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टा भवति । किन्तु पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वगतैकत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति नास्ति ।

●

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ મહાનસીયત્વનિષ્ઠ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી અને વહ્નિત્વનિષ્ઠ-મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિતત્વ રહેલું છે. કિંતુ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય ઘટાભાવીયઘટત્વ-નિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિતત્વ રહેલું નથી.

⁂ નૂતન લક્ષણ મુજબ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ⁂

આથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિત-તત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેતું નથી. એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત દ્વિત્વથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-નિરૂપિતત્વસંબંધથી અવિશિષ્ટ છે. આથી, તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. તેનું અધિકરણ '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - આ જ્ઞાન સિવાયનું જ્ઞાન. તેમાં તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ અવૃત્તિ. આ રીતે લક્ષણસમન્વય થઈ જશે તથા વહ્નિઅભાવને લઈને

इत्थञ्च यद्रूपं (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम्) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति वर्तते, स्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तद्रूपेणाऽविशिष्टत्वं तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्ति, यद्रूपेण (= वह्नित्वगतैकत्वरूपेण) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता अविशिष्टा वर्तते तद्रूपं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्ति नास्ति इति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छि-न्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टत्वविरहात् तादृशो वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

य शो ल ता

●

અવ્યાપ્તિ પણ નહીં આપી શકાય. કારણ કે નવા લક્ષણ મુજબ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય તેમ નથી. તે આ રીતે →

❖ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ શક્ય છે કે નહીં ? વિચારણા ❖

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે, વહ્નિત્વગતએકત્વ નથી - આ વાત પૂર્વે જણાવી જ ગયા છીએ. જો હવે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વથી અવિશિષ્ટ થાય એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જો વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતામાં અવૃત્તિ હોય તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. બાકી નહીં. માટે, સૌ પ્રથમ તો આપણે એ જ જોઈએ કે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ એ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિ-તામાં રહેશે કે નહીં ? આપણે આ વાત ક્રમસર જોઈશું.

વિ ન ર્મા

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં જ રહે. આથી, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપ્રતિયોગિતા મહાનસી-યત્વ-વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનાર અવચ્છેદકતામાં રહે. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता भवेदेवेति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकं स्यादेव । ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत्, न तु तच्छून्येति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽविशिष्टा एव भवेत् ।

●

અવચ્છેદકતા તો પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. માટે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જ ન શકે. આથી, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે ન મળી શકે. તેથી, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ નહીં થઈ શકે.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેતી હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મથી વિશિષ્ટ થઈ શકે. પરંતુ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે જ નહીં. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં ન રહેતી હોવાથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પણ તે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેતી નથી. પરિણામે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ થઈ શકે નહીં. આમ, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય

इत्थञ्च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टत्वसत्त्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । तदधिकरणम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानभिन्नम्, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

एवं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगित्वादेरवच्छेदकविधया तद्व्यक्तित्वस्यैवाङ्गीकारः यैः विद्वद्भिः क्रियते तेषां मतेऽपि एतल्लक्षणं सङ्घटते । लघुभूतत्वाच्चान्येषां मतेऽपि । ततश्च न काऽप्यापत्तिरिति विभावनीयम् ।

●

વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિતત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલું હોવાથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહી જાય છે. એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા થશે, અવિશિષ્ટ નહીં થાય.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જાય છે. માટે, તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

❀ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય, અવ્યાપ્તિ દૂર ❀

જો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાયો હોત તો '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - આ જ્ઞાનમાં તે વહ્નિઅભાવ રહી શકતો હોવાથી સાધ્યાભાવના અધિકરણમાં તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ વૃત્તિ થઈ જાત. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બનત. પરંતુ જ્યારે વહ્નિઅભાવ જ લેવો અશક્ય થઈ ગયો ત્યારે અવ્યાપ્તિની વાત તો ક્યાં રહી ?

પ્રસ્તુતમાં પૂર્વોક્ત રીતે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ જ લેવો પડશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન તો ન જ બને. કારણ કે **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते** - આ જ્ઞાનમાં તો મહાનસીયવહ્નિ વિષય

ननु लक्षणं सुन्दरम्, किन्तु गुरुभूतम्, यतः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टत्वनिवेशाऽपेक्षया = उभयत्र नञ्द्वयप्रवेशापेक्षया स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टत्वप्रवेशस्यैव उचितत्वाद् लघुभूतत्वाच्च । तथा चैवं लक्षणम् - "स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण (स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण, स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टा - इत्यस्य स्थाने →) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः"- इति ।

●

બને જ છે. માટે, તેનો અભાવ તે જ્ઞાનમાં ન રહે તે વાત સ્વાભાવિક છે. આમ, મહાનસીયવહ્નિઅભાવનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્નજ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, અવ્યાપ્તિ પણ નહીં આવે. આ રીતે, આપણે **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** તથા **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિનિરાકરણ તથા લક્ષણસમન્વય આપણે જોઈ ગયા.

❀ નૂતન લક્ષણમાં પદકૃત્ય ❀

હવે, પદકૃત્ય --

પ્રશ્ન :- લાગે છે તમને દ્રાવિડપ્રાણાયામ કરવાનો બહુ શોખ છે. વારે તહેવારે તમારે દ્રાવિડપ્રાણાયામ કરે રાખવાનો. અને અમારે પ્રશ્ન કરે રાખવાના ! ચલો, બતાવી દો હવે કે આ દ્રાવિડપ્રાણાયામ કરવા પાછળનું કારણ શું છે ? અમને તો લાગે છે કે આ દ્રાવિડપ્રાણાયામ કર્યા વિના ય લક્ષણસમન્વય થઈ જ જાય છે. મતલબ કે જો તમે લક્ષણ આ પ્રમાણે બનાવો કે -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ. જોઈએ હવે લક્ષણસમન્વય કેવી રીતે થઈ જાય છે ? -

સ્થલ - **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** ।

लक्षणसमन्वयः एवम् - 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्तिरूपविधया वह्नित्व-गतैकत्वमेव प्राप्यते, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वपर्याप्ता-वच्छेदकतादौ एव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्ता, किन्तु महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तु महान्सीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता, न तु केवलवह्नित्वे इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मः वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वमेव भवेत्, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयं नैव भवेदिति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत्, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा नैव भवति । अतः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता नास्ति, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एवाऽस्ति ।

●

અભાવ લઈએ વહ્નિઅભાવ. સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે. આ વહ્નિત્વગતએકત્વથી અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા માત્ર વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેલ અવચ્છેદકતામાં જ રહે. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે. માટે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેશે. એટલે જ વહ્નિ-અભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થશે. આથી વહ્નિત્વગત-એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ અવચ્છેદકતા તરીકે વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતા મળશે. આ અવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે. આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહેતું હોવાથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ-સંબંધથી (સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् सत्त्वाद् महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदिति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं स्यादेव । ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत् । तथा च महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म-विशिष्टत्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपविशिष्टा भवति । किन्तु महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्ति नास्ति ।

तथा च यद्रूपं (= वह्नित्वगतैकत्वं) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक-धर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति वर्तते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन तद्रूपेण विशिष्टा नास्ति, यद्रूपेण च (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपेण) तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टत्वसम्बन्धेन विशिष्टा वर्तते तद्रूपं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्ति नास्ति इति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकताविधया तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता धर्तुं नैव शक्यते ।

●

અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી અવૃત્તિ એવું) વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયો-ગિતામાં વૃત્તિ થઈ જશે. એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી વિશિષ્ટ થશે.

આમ, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયો-ગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગત-

किन्तु यद्रूपेण (= वह्नित्वगतैकत्वरूपेण) वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टा वर्तते तद्रूपस्य स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते एव । तथा च महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते, वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणं जलह्रदादिकम्, धूमस्तत्राऽवृत्तिरिति लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ।

य शो ल ता

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय नैवाऽव्याप्तिः भवेत्, यतः प्रकृते स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपं महानसीयत्व

●

એકત्વરૂપથી स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदકधर्मनिरूपितत्व-संबंधथी विशिष्ट थઈ જवाथी तादृशप्रतियोगितानिरूपक वह्निअभाव લઈ शકाशे. तेनुं अधिકरण જલહ્રદ. धूम त्यां अवृत्ति होवाथी લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, अव्याप्ति नहीं आवे.

❋ બે વાર નञ્નો પ્રવેશ ન કરવા છતાં લક્ષણસમન્વય ❋

આ જ રીતે, **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં પણ લક્ષણસમન્વય થઈ જશે.

वि न भा

અભાવ લઈએ - મહાનસીયવહ્નિઅભાવ.

પ્રસ્તુતમાં स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदકधर्मशून्यत्व-संबंधथी साध्यताअवच्छेदકतामां अवृत्ति રૂપ तो महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व જ છે. वह्नित्वगतએકत्व नथी જ - આ આપણે પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ. અત્યારે આપણે એ જ જોવાનું છે કે - स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदકधर्मविशिष्ट-निरूपितत्वसंबंधथी महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वथी अवच्छिन्न (= विशिष्ट) महानसीय-वह्निअभावीयप्रतियोगिता थाय छे કે नहीं ? એટલે કે स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदકधर्मविशिष्टनिरूपितत्वसंबंधथी महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितामां रहे छे કે नहीं ?

-वह्नित्वगतद्वित्वमेव वर्तते । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तावच्छेदकतादिषु एव भवेत्, वह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता नास्ति, महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता वर्तते इति महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिता स्यात्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । तथा च वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं नैव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियो-गितावच्छेदकतात्वोभयमेव भवेत् । एतच्चोभयं महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैवेति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव । अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपेण विशिष्टा भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव तादृशसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपविशिष्टा भवेत् ।

●

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહેતા હોવાથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહે. આથી, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી વ્યાપીને રહેનાર અવચ્છેદકતામાં જ આવે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી તો વ્યાસજ્યવૃત્તિ જ છે, મતલબ કે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહેનારી છે.

❀ पूर्वापर वाक्यमां विरोध नहीं, विरोधाभास ❀

(અહીં એક બાબતની સ્પષ્ટતા કરી લો - પૂર્વે અમે જ જણાવેલ છે કે "મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં જ રહે. વહ્નિત્વમાં ન રહે. વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં જ રહે, મહાનસીયત્વમાં ન રહે. મહાન-સીયત્વમાં રહેનારી અને વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ભિન્ન-ભિન્ન છે."

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ सत्त्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिता स्यादेव, तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं वह्नित्वगतैकत्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मः भवेदेवेति वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायाः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टत्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा वर्तते, किन्तु वह्नित्वगतैकत्वं स्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्ति नास्ति ।

●

જ્યારે અત્યારે અમે જણાવીએ છીએ કે "મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા બેમાં રહે." અત્યારની વાતનો અર્થ એ નીકળે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક છે. તો જ તે બેમાં રહી શકે ને ? - આમ, બે વાત વચ્ચે વિરોધ જણાય છે.

પરંતુ, આ વિરોધ નથી, વિરોધાભાસ છે. કારણ કે મહાનસીયત્વમાં રહેલી પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં ન રહે - આ જે વાત હતી તે સ્વરૂપસંબંધથી હતી. તથા મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં - ઉભયમાં રહે - આ વાત પર્યાપ્તિસંબંધથી છે. જેવી રીતે ચાર જણા ડોળી ઊંચકી શકતા હોય ત્યારે પ્રત્યેક વ્યક્તિમાં શક્તિ રહેલી છે. પરંતુ તેમાં છગનની શક્તિ સમવાયસંબંધથી છગનમાં જ રહે, મગનમાં ન રહે અને મગનની શક્તિ સમવાયસંબંધથી મગનમાં જ રહે. છગનમાં ન રહે. હા ! જો પર્યાપ્તિસંબંધથી પૂછવામાં આવે તો પર્યાપ્તિસંબંધથી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ છગન-મગન વગેરે ચારે ચાર વ્યક્તિમાં જ રહે. કોઈ એકમાં નહીં.

આ જ રીતે પ્રસ્તુતમાં સ્વરૂપસંબંધથી જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં રહે તે વહ્નિત્વમાં ન રહે અને જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સ્વરૂપસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહે છે તે જ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં ન જ રહે. પણ, જો પર્યાપ્તિસંબંધથી પૂછવામાં આવે તો, પર્યાપ્તિસંબંધથી તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - ઉભયમાં જ રહે.

આથી, પૂર્વાપર બાબત વચ્ચે વિરોધ નથી. મૂળ વાત ઉપર આગળ વધીએ -)

तथा च यद्रूपं (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम्) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकवत्त्वसम्बन्धेन तद्रूपेण विशिष्टा नास्ति, यद्रूपेण (= वह्नित्वगतैकत्वेन) च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टा वर्तते, तद्रूपं स्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति नास्ति इति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता-यामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टा-वच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते ।

●

આમ, પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેનારી મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીય જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તેમાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહી જશે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય મહાનસીયત્વ-નિષ્ઠ અને વહ્નિત્વનિષ્ઠ - બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેલી હોવાથી મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયો-ગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અને વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છે-દકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદક બનશે.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં પણ મહાન-સીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે છે તથી તે પ્રતિયોગિતાનો અવચ્છેદક તાદૃશ પ્રતિયોગિતા અવચ્છેદકતામાં જરૂર રહે.

※ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ※

તેવી જ રીતે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેતી હોવાથી તે પ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક પોતાનામાં જરૂર રહે. ટૂંકમાં, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થાય છે. આ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી

यद्रूपञ्च (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वञ्च) स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति वर्तते, तद्रूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टत्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाऽभावविधया वह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते । तदधिकरणम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानातिरिक्तम्, तज्ज्ञानत्वहेतोस्तत्रावृत्तित्वाल्लक्षणसमन्वयः, कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

●

નિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલું હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહેશે.

આથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વૃત્તિ થઈ જાય. એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ થઈ જાય.

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જાય છે. માટે, તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્ન જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી આસાનીથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. તથા વહ્નિઅભાવને લઈને પૂર્વે જે અવ્યાપ્તિ આપતા હતા તે પણ હવે લાગુ નહીં પડે. કારણ કે આ લક્ષણ મુજબ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય તેમ છે જ નહીં.

❋ વહ્નિઅભાવને આશ્રયીને વિચારણા ❋

તે આ રીતે → સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે - આ વાત પૂર્વે સાબિત કરી જ ગયા છીએ. જો આ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જાય એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે તો વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય.

તથા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ-નિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ તો જ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં આવે.

વિ
ના
શ્રા

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ આવે જો વહ્નિઅભા-વીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થાય. એટલે કે પ્રસ્તુતમાં વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે. આથી, જો વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મથી વિશિષ્ટ થાય તો જ વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિ-યોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહે.

વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થાય કે જો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે.

તથા વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા તો જ રહે જો વહ્નિઅભાવીય-

વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે.

❀ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ તો જ શક્ય કે જો... ❀

તાત્પર્યાર્થ એ કે - જો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે

→ તો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહી જાય.

→ તો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ/તદ્વ્યક્તિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થઈ જાય.

→ તો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ થઈ જાય.

→ તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ થઈ જાય.

→ તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહી જાય.

→ તો સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહી જાય.

→ તો તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય.

આટલી પરંપરા સ્પષ્ટ રીતે જોયા પછી આપણે કહી શકીએ કે જો વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં રહે તો જ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય.

❀ પરંતુ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ અશક્ય ❀

પરંતુ સ્પષ્ટ છે કે વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી અને સ્વરૂપસંબંધથી પણ માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં = ઉભયમાં ન જ રહી શકે. આથી, હવે જે ઉક્ત પરંપરા જ ઉલટી કેવી રીતે પડશે ? - તે જોઈએ.

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં નથી રહેતી. માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહી ન શકે. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક નહીં થાય. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ નહીં થાય. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા કે જે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક છે તે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ નહીં થઈ શકે. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિત નહીં થાય. માટે,

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેશે નહીં. માટે,

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ નહીં થાય.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વરૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ નહીં થાય. માટે, વહ્નિઅભાવ લઈ જ નહીં શકાય.

⁎ વહ્નિઅભાવ ન લઈ શકાતા અવ્યાપ્તિ દૂર ! ⁎

જો વહ્નિઅભાવ લઈ જ ન શકાય તો 'વહ્નિઅભાવના અધિકરણ એવા તજ્જ્ઞાનમાં તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ વૃત્તિ હોવાથી અવ્યાપ્તિ આવે' - આ વાત જ ક્યાંથી આવે ? ઉલટું

एवं नञ्द्वयप्रवेशमन्तरैव लक्षणादरेऽपि उक्तरीत्या न काऽप्यापत्तिः, पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय, 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय च लक्षणसमन्वयसम्भवात्। तथा च नञ्द्वयप्रवेशे गौरवं स्फुटमेवेति

"कल्पनालाघवं यत्र तत्पक्षं तु सहामहे ।
कल्पनागौरवं यत्र तत्पक्षं न सहामहे ।।"

इत्येवं प्रोद्घोषकस्य भवतः इदं कथं शोभते ? ***इति चेत् ?***

अत्रोच्यते - उभयत्र नञ्प्रवेशमनङ्गीकृत्य 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरण-

महानसीयवह्निअभाव पूर्वोक्त रीते लई तेनुं अधिकरण जे तज्ज्ञानभिन्नज्ञान त्यां तज्ज्ञानत्वहेतु अवृत्ति होवाथी लक्षणसमन्वय थई जशे. अव्याप्ति नहीं आवे.

आ रीते, तमे जे बताव्युं ते रीते द्राविडप्राणायाम न करवा छतां पण (१) **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थले लक्षणसमन्वय थई जाय छे अने (२) **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानम्, विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - आ स्थले पण लक्षणसमन्वय थई जाय छे. अव्याप्ति पण नथी आवती.

तो पछी द्राविडप्राणायाम करवा पाछळनुं प्रयोजन छे शुं ? के आ वखते एमने एम द्राविडप्राणायाम करी दीधो छे ?

⊠ बे वार नञ्नो प्रवेश करावववानुं प्रयोजन ⊠

उत्तर :- महाशय ! घेटुं एक वार नहीं, अनेक वार खाडामां पडे तो य न सुधरे. अनेक वार अमारी उपर आक्षेप कर्या पछी तमारे भोंठा पडवानुं आव्युं. छतां आप आक्षेप कर्या विना रह्या नहीं. जुओ ! आ वखते पण केवा भोंठा पडवानुं आवे छे ?

जो तमे बताव्युं ते लक्षण मानवामां आवे तो '**पर्वतो वह्निमान् धूमात्**' - आ स्थलमां महानसीयवह्निअभावने लईने अव्याप्ति दुर्वार बनशे.

तमारुं लक्षण छे - स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्म-

 निरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणाङ्गीकारेऽपि 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीय-वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिर्दुर्वारा एव ।

●

શૂન્યત્વ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ પ્રતિયોગિતા-નિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

આ લક્ષણ મુજબ **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને કેવી રીતે લક્ષણસમન્વય થાય ? - તે આપે દેખાડ્યું. પરંતુ સાથે જરૂરી એ પણ છે કે મહાન-સીયવહ્નિઅભાવ આ લક્ષણ મુજબ પકડાવો ન જોઈએ. તો જ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં આવતી અવ્યાપ્તિને તમે દૂર કરી શકશો. જોઈએ કે આ લક્ષણ મુજબ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય છે કે નહીં ? -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ પ્રસ્તુત સ્થલમાં વહ્નિત્વગતએકત્વ જ મળે. મહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ નહીં. આ વાત આપણે પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ.

 જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થવી જોઈએ.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા તો જ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી (સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી અવૃત્તિ એવા) વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી વિશિષ્ટ થાય જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ-નિરૂપિતત્વ રહેતું હોય.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ તો જ રહે જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મથી વિશિષ્ટ થાય.

એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક અવચ્છેદકતા બે છે - (૧)

મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા, (૨) વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા. જો આ બેમાંથી કોઈ પણ એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થાય તો, આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક હોવાથી, મહા-નસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહી જાય.

❀ નઞ્દ્વયનો પ્રવેશ ન કરાવતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવ ગ્રાહ્ય ! ❀

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા (૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્નેમાંથી કોઈ પણ એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ તો જ થાય જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-નિરૂપક બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી કોઈ એક પણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બને.

→ તથા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તેમાંથી કોઈ પણ એક અવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બને જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી કોઈ એક પણ અવ-ચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તે બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી કોઈ એક પણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાંથી કોઈ એક અવચ્છેદકતા પણ વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે. કારણ કે આપણે પૂર્વે જોઈ ગયા છીએ કે વહ્નિત્વગત-એકત્વ માત્ર વહ્નિત્વમાં રહેતું હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા પણ માત્ર વહ્નિત્વમાં રહે છે. તેથી જે વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-

य शो ल

तथा हि - एतत्स्थले स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्व-सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव वर्तते, न तु महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वमिति स्पष्टमेव । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्वेऽपि वर्तते,

અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે.

આથી, આપણે કહી શકીએ કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે બે અવચ્છેદકતા છે - (૧) મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા અને (૨) મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બેમાંથી કોઈ પણ એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જો વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહી જાય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તમારા લક્ષણ મુજબ લઈ શકાશે.

✱ ડોળીના દૃષ્ટાંતથી સ્પષ્ટતા ✱

વિ ના મ્રા

(હવે પુનઃ જૂનું દૃષ્ટાંત યાદ કરીએ - પહેલા જણાવ્યું હતું કે ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી ૪ માં રહે. અને સમવાયસંબંધથી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ જે છગનમાં રહેતી હોય તે મગનમાં ન રહે. અને મગનમાં રહેતી શક્તિ છગનમાં ન રહે. હવે આમાં જ ઊંડાણથી વિચારીએ - છગનમાં રહેલી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી ક્યાં રહે ? તો કહેવું પડે કે છગનમાં રહે. ફક્ત એમ પૂછવામાં આવે કે ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી ક્યાં રહે ? તો ચારમાં રહે - એમ આપણે કહીએ. પરંતુ છગનમાં રહેનારી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી ક્યાં રહે ? આ પ્રમાણે જ્યારે પૂછવામાં આવે છે ત્યારે સામાન્યથી ડોળીની શક્તિના આધારનો પ્રશ્ન નથી. પરંતુ પ્રાતિસ્વિક છગનમાં રહેલી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ માટે પ્રશ્ન છે. તો સ્પષ્ટ છે કે તે પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર છગનમાં જ રહે. આમ, ફલિત એ થયું કે -

(૧) સામાન્યથી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી છગન વગેરે ચારમાં રહે.

(૨) સામાન્યથી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ સમવાયસંબંધથી છગન વગેરે ચારે વ્યક્તિમાં છૂટી છૂટી રહે. અહીં જે છગનમાં રહેલી શક્તિ છે તે છગનમાં જ રહે.

(૩) છગનમાં રહેલી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર છગનમાં જ રહે. તથા

(૪) છગનમાં રહેલી ડોળી ઊંચકવાની શક્તિ સમવાયસંબંધથી પણ માત્ર છગનમાં જ રહે.

वह्नित्वेऽपि च वर्तते । वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्ता, महानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्वे पर्याप्ता, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता सामान्येन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता । वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता (= पर्याप्त्यनुयोगिता) वह्नित्वे एव भवेत्, अतः वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमपि भवेदेव ।

●

આ જ વાત પ્રસ્તુતમાં લાગુ પાડીએ -

(૧) સામાન્યથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - ઉભયમાં જ રહે.

(૨) સામાન્યથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સ્વરૂપસંબંધથી છૂટી છૂટી મહાનસીયત્વમાં રહે અને વહ્નિત્વમાં રહે. મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - આ બેમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ભિન્ન - ભિન્ન હોવાથી મહાનસીયત્વમાં સ્વરૂપસંબંધથી રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં ન રહે અને વહ્નિત્વમાં સ્વરૂપસંબંધથી રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વમાં ન રહે.

(૩) મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહે. વહ્નિત્વમાં ન રહે. વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે, મહાનસીયત્વમાં નહીં તથા

(૪) મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સ્વરૂપસંબંધથી પણ માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહે. વહ્નિત્વમાં ન જ રહે. તેવી રીતે વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ સ્વરૂપસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે, મહાનસીયત્વમાં ન રહે. આથી,)

સ્પષ્ટ છે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. પર્યાપ્તિસંબંધથી પણ અને સ્વરૂપસંબંધથી પણ. હા ! મહાનસીયત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં ન રહે તે મહાનસીયત્વમાં રહે. માટે, મહાનસીયત્વવૃત્તિ-મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વ-ગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા ન રહે. કિંતુ વહ્નિત્વવૃત્તિ-મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-

तथा च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकः भवेदेवेति वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा भवेदेव । यथा वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा भवति तथैव शुद्धाऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा भवेदेव, 'विशिष्टं शुद्धान्नातिरिच्यते' इति न्यायात् ।

●

निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता रही जशे.

❋ महानसीयवह्नि अभाव लई शकाशे - तर्कबद्ध परंपरा ❋

हवे जोईए - केवी रीते आखी परंपरा सर्जाय छे ? अने केवी रीते महानसीयवह्निअभाव लई शकाशे ?

→ महानसीयवह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता पर्याप्तिसंबंधथी मात्र वह्नित्वमां ज रहे छे. माटे,

→ वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयवह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रही जशे. माटे,

→ महानसीयवह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेल अवच्छेदकतात्व(/तद्व्यक्तित्व) वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितानुं अवच्छेदक थई जशे. माटे,

→ महानसीयवह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट थशे. माटे,

→ महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक जे बे प्रतियोगिताअवच्छेदकता - (१) महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता, (२) वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता तेमांथी एक वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मविशिष्ट थई जशे. माटे,

तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसत्त्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वविशिष्टा एव भवेत् । अतः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन विशिष्टावच्छेदकतारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगितानिरूपकमहानसीयवह्न्यभावोऽपि अतः धर्तुं शक्यते एव, तत्प्रतियोगितायाः तादृशविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितत्वादिति महानसीयवह्न्यभावग्रहणं नासुलभम्, तदधिकरणं पर्वतः, धूमस्तत्र वृत्तिरिति लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव अव्याप्तिः ।

●

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત થઈ જશે. માટે,

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ રહી જશે. માટે,

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ રહી જશે.

એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થઈ જશે.

❋ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ દુર્વાર ❋

આ રીતે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જતી હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ પર્વત. ધૂમ હેતુ ત્યાં વૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય નહીં થાય. આમ, દ્રાવિડપ્રાણાયામ વિનાના તમે બતાવેલા લક્ષણ મુજબ **पर्वतो वह्निमान्**

य शो ल ता वि ना भा

यदि चोभयत्र नञ्प्रवेशमङ्गीकृत्य 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा न स्यादेव उक्ताव्याप्तिः, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्वेऽपि वर्तते, महानसीयत्ववृत्तितावि‌शिष्टप्रतियोगितावच्छेदकता न वह्नित्वपर्याप्ता, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता तु वह्नित्वपर्याप्तावच्छेदकतायामेव भवेदिति महानसीयत्ववृत्तितावि‌शिष्टप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या एव वर्तते, प्रतियोगितायाः असत्त्वे तदवच्छेदकतायाः अपि अवश्यमवृत्तेः । तथा च महानसीयत्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसत्त्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं महानसीयत्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वृत्ति एव भवेत्, न तु अवृत्ति ।

●

धूमात् - આ સ્થલે મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને છે.

❀ નઞ્દ્વયનો પ્રવેશ કરતા અવ્યાપ્તિ દૂર ❀

જો દ્રાવિડપ્રાણાયામ કરવામાં આવે તો આ દોષ નથી આવતો. અમારું લક્ષણ છે -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક***ધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી અવિશિષ્ટ***પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

તમારા લક્ષણ મુજબ પ્રતિયોગિતા ઉક્ત અવૃત્તિ રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ હોવી જોઈએ. પછી તે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ હોય પણ ખરી, ન પણ હોય.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે બે અવચ્છેદકતા હતી તેમાંથી વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જ વહ્નિત્વવૃત્તિએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

तथा च 'विशिष्टं शुद्धान्नातिरिच्यते' इतिन्यायेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं वृत्ति एव भवेदिति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वाऽविशिष्टा नैव भवेत्, तेन सम्बन्धेन तस्याः तद्विशिष्टत्वात् । तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव गृह्यते, किन्तु पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते । तथा च नोक्ताव्याप्तिरिति नञ्द्वयप्रवेशः अनिवार्यः ।

●

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ છે. મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ રહેતી હોવાથી, વહ્નિત્વમાં રહેતી જ ન હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહે તે સ્વાભાવિક છે. માટે, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ ન જ મળે - તે પણ સ્વાભાવિક છે. આમ, મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય જ છે.

આનો સીધો મતલબ એ થયો કે -

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બે અવચ્છેદકતામાંથી વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ હોવાથી અને મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં -

(૧) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વ પણ રહે. અને (૨) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વ પણ રહે.

ननु अस्तु नञ्द्वयप्रवेशोऽनिवार्यः, तथापि पर्याप्तिनिवेशः किमर्थं क्रियते ? पर्याप्तिनिवेशमन्तराऽपि लक्षणसमन्वयसम्भवा***दिति चेद् ? न,*** आपत्तेः सद्भावात् । तथाहि - पर्याप्तिविरहितं लक्षणमेवं भवेत् - स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेनाऽविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति। एतल्लक्षणानुसारेण 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः भवेत् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्वे वह्नित्वे चोभयस्मिन् वर्तते, किन्तु स्वरूपेण तु महानसीयत्वेऽपि वर्तते, वह्नित्वेऽपि वर्तते इति महानसीयवह्न्य-

●

આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા

(૧) સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી પણ વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થશે તથા

(૨) સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી પણ વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થશે.

આથી, જો ફક્ત એમ જ કહેવામાં આવે કે જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી (પ્રસ્તુત સ્થલમાં) વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ હોય તે અભાવ લઈ શકાય તો પછી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય પ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને.

જો એમ કહેવામાં આવે કે જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ ન હોય તે અભાવ લઈ શકાય, તો પછી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ હોવાથી, અવિશિષ્ટ ન હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. માટે, અવ્યાપ્તિ આવવાનો કોઈ અવસર રહેતો નથી.

भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता केवलवह्नित्वेऽपि वर्तते एव । तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव । ततश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं भवेदेव ।

तथा च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टत्वाद् महानसीयत्वनिष्ठतादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वह्नित्वनिष्ठतादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत्, न तु शून्या । तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वविरहात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टा एव भवेत् । तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, तथा च महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते इति स्यादेव अव्याप्तिः ।

यदि पर्याप्तिः निवेश्यते तदा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता पर्याप्त्या महानसीयत्वे वह्नित्वे - उभयस्मिन्नेव वर्तते, केवलमहानसीयत्वे केवलवह्नित्वे वा नैव वर्तते इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्ववह्नित्वोभयस्मिन्नेव स्यात्, न तु केवलवह्नित्वे इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेवं भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वं नैवेति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेदिति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वस्य महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वात्

स्वाव-च्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन तादृशवह्नित्वगतैकत्व-रूपेण अविशिष्टावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते। तथा च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं न शक्यते, किन्तु पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते । तथा च न काऽप्यापत्तिः ।

ततश्च 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्व-सम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीकार्यमिति दिक्।

ननु एवमपि नेदं लक्षणं सर्वथाऽदुष्टम्, पूर्वोक्तस्थले 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रैव महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तेः । तथा हि - महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता द्विधा - (१) महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता, (२) वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता च । तत्र वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता तु केवलवह्नित्वे एव पर्याप्ता इति वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता स्यादेव। ततश्च वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकः स्यादेवेति वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैक-त्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मविशिष्टा एव भवेत्, न तु शून्या । तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताव-च्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता अविशिष्टा एव भवेत् ।

यद्यपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेणाऽविशिष्टा नैव भवति, महानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छे-दकधर्मशून्यत्वसत्त्वेन तदभिन्नमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताया अपि तथात्वसिद्ध्या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेण विशिष्टत्वात्; ***तथापि*** वह्नित्वनिष्ठमहानसीयवह्न्य-

भावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तु कथमपि स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेण विशिष्टा नैव भवति इति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेण अविशिष्टावच्छेदकतारूपेण वह्नित्वनिष्ठमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते । वह्नित्वनिष्ठमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्यादेव, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः एव वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टावच्छेदकता प्रकृते गृहीतेति महानसीयवह्न्यभावः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टवह्नित्ववृत्तितावविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकः स्यादेवेति (अत्र महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिताऽपि भवति, तन्निरूपिकाऽपि इति पूर्वोक्तं न विस्मर्तव्यम्) महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च पर्वतादौ धूमहेतोः वृत्तित्वात् कुतो न स्याद् अव्याप्तिः ? अर्थात् स्यादेव अव्याप्तिः ***इति चेत् ?***

न, तादृशावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशे तन्निवारणसम्भवात् । अयमाशयः - अस्माभिः एवं लक्षणमङ्गीक्रियते - स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यतासम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता या वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टा सा पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वाऽविशिष्टा भवति, किन्तु महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वविशिष्टा भवति, यतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता हि वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत्, महानसीयत्ववृत्तिमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तु न वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते । स्वरूपेणाऽपि न वर्तते, ततः पर्याप्तिसम्बन्धस्य का कथा ? इति महानसीयत्ववृत्तिमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वा-

वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता नैव भवेत् ।

तथा च महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकः नैव स्यात्, यत्र प्रतियोगिता नास्ति तन्निष्ठः धर्म कथं नु प्रतियोगितावच्छेदकः भवेत् ? तथा च महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्या एव भवेदिति महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसत्त्वात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वृत्ति भवेदेवेति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टावच्छेदकताविधया एव महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, किन्तु तादृशसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टावच्छेदकतारूपेण धर्तुं न शक्यते । महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वर्तते एव, यतः एतत्प्रतियोगितावच्छेदकता अपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः एव वर्तते । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता (१) वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता, (२) महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता च ।

तत्र वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपेण अविशिष्टा भवति, किन्तु महानसीयत्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वगतैकत्वरूपेण विशिष्टा भवतीति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि वर्तते, वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टावच्छेदकताभिन्ना(= वह्नित्वगतैकत्वरूपविशिष्टा)वच्छेदकतानिरूपितत्वमपि वर्तते ।

नूतनपरिष्कारानुसारेण सः एवाऽभावः धर्तुं शक्यो भवेत्, यदभावीयप्रतियोगितायां तादृश-

वह्नित्वगतैकत्वरूपाविशिष्टावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं भवेत्, अर्थाद् अभिप्रेताभावीय-प्रतियोगितानिरूपिकाः याः याः अवच्छेदकताः ताः ताः सर्वाः अपि उक्तसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्व-रूपाऽविशिष्टाः भवेयुः तदैव अभिप्रेताऽभावो धर्तुं शक्यः भवेत् । यदि महानसीयवह्न्यभावः धर्तुम् इष्यते तदा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिका या महानसीयत्वनिष्ठा प्रतियोगिता-वच्छेदकता या च वह्नित्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता तदेतदुभयमपि यदि उक्तसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टं भवेत् तदैव महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वह्नित्वगतैकत्व-रूपाऽविशिष्टावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं भवेत्, तदैव च महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यः भवेत् । किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिका या वह्नित्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता सैव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्व-सम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टा वर्तते, या महानसीयत्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता सा नैव वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टा इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वह्नित्वगतैकत्व-रूपाऽविशिष्टवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितत्वं नैव वर्तते । ततः स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म-शून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावरूपेण महानसीय-वह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपकवह्नित्वनिष्ठावच्छेदकता स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टा एव वर्तते इति पूर्वं भावितम्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिका वह्नित्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता एव, तद्भिन्ना या महानसीयत्वादिनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपिका नास्तीति वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वह्नित्वगतैकत्वरूपाऽविशिष्टावच्छेदकतानिरूपितत्वमेव भवेत्, तादृशा-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतानिरूपितत्वं नैवेति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक-धर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपित-

प्रतियोगितानिरूपकाऽभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणं जलह्रदादिकम्, धूमस्तत्राऽवृत्तिरिति लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

इत्थञ्च ***गूढार्थतत्त्वालोक*** कृता 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवं लक्षणमुपदर्शितम् । तदनुसारेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अवच्छेदकता प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्मिन्नेव, न तु तद्व्यक्तित्वे ।

य शो ल ता

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकतायाः तद्व्यक्तित्वेऽभ्युपगमे पुनरेवं लक्षणमस्माभिरुपदर्शितम् - 'स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपेण स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अविशिष्टावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इति । एतल्लक्षणं यद्यपि लघुभूतमुपादेयञ्च तथापि अग्रेतनवार्ता मूलग्रन्थानुसारेण पूर्वोक्तलक्षणानुसारेणैव भविष्यतीति दृढतरमवधेयम् । अत्र नाना लक्षणानि तद्विशेषाश्च सम्भवन्ति, तत्तल्लक्षणेऽपि बहु वक्तव्यम्, एतत्सर्वमपि स्वयमूह्यम् ।

●

⁎ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય, કારણ કે... ⁎

આ રીતે અમારા લક્ષણમાં અવ્યાપ્તિ ન આવે. હવે, લક્ષણ મુજબ પદ્ધતિસર રીતે અવ્યાપ્તિ દૂર કરીએ -

વિ ના મ્રા

પ્રસ્તુત સ્થલમાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે, મહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ નથી.

આથી, જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો તે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ ન હોવી જોઈએ.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી (સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા) વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ તો જ ન થાય જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વ ન રહેતું હોય.

→ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યનિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં તો જ ન રહે કે જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાના નિરૂપક જે પણ હોય તેમાંથી કોઈ પણ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય ન હોય.

એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક અવચ્છેદકતા બે છે - (૧) મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા, (૨) વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા. જો આ બન્ને અવચ્છેદકતામાંથી કોઈ પણ અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય ન થાય તો મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વ ન રહે = તાદૃશનિરૂપિતત્વનો અભાવ રહી જાય.

વિ ત પ્રા

❀ અનિરૂપિતત્વ તો રહે કે જો... ❀

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય ન થાય જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ રહેતા હોય.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે (૧) મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિ-યોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બે પ્રતિયો-ગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ રહે કે જો મહાનસીયત્વ-નિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ અને વહ્નિત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા-

અવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ - આ બન્ને અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક થાય.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ તથા વહ્નિત્વમાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ - આ બન્ને અવચ્છેદકતાત્વ તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદક બને કે જો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં - આ બન્ને અવચ્છેદકતામાં રહે.

→ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા તો જ મહાન-સીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં - બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે કે જો આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહેતી હોય. એટલે કે જો મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ પર્યાપ્તિ-સંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહે અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ જો પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહે તો જ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં - આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતા નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે.

પરંતુ આ વાત શક્ય નથી. વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિ-સંબંધથી રહે તે વાત બરાબર! પરંતુ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો પર્યાપ્તિ-સંબંધથી વહ્નિત્વમાં ન જ રહે. આથી, હવે આખી પરંપરા ઊલટી ચાલશે -

✱ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા લઈ શકાતી નથી, માટે... ✱

→ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા - આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહે છે - તેવું કહી શકાતું નથી. માટે,

→ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં - આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા ન રહે. માટે,

→ મહાનસીયવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ અને વહ્નિત્વ-

વૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ - આ બન્ને અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક બની નહીં શકે.

→ માટે, મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્ને વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મથી વિશિષ્ટ નહીં થાય. માટે,

→ (૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્નેમાંથી કોઈ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા (= મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકશૂન્ય સાબિત થઈ જશે.

→ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વ રહી જશે. વિ

માટે, ન

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ જ થશે, અવિશિષ્ટ નહીં થાય. મા

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જાય છે.

અમારા લક્ષણ મુજબ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા વિશિષ્ટ ન થાય તે જ પ્રતિયોગિતા લઈ શકાતી હોવાથી અને તે જ અભાવ લઈ શકાતો હોવાથી તથા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા અને મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તાદૃશ ન હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

જ્યારે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ જ લેવો અશક્ય બની ગયો ત્યારે મહાનસીયવહ્નિ-અભાવના અધિકરણમાં ધૂમ વૃત્તિ હોય કે અવૃત્તિ તેનાથી અવ્યાપ્તિ તો નહીં જ આપી શકાય.

પ્રસ્તુતમાં વહ્નિઅભાવ જ લેવો પડશે. તેનું અધિકરણ તો જલહ્રદ છે. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જ જાય છે. માટે કોઈ અવ્યાપ્તિને અવકાશ રહેતો નથી.

★ નૂતન લક્ષણની વિચારણા ★

આ એક રીતે આપણે લક્ષણ જોયું. અર્થથી સમાન જ, માત્ર થોડાક જ શાબ્દિક ફેરફારવાળું એક અન્ય લક્ષણ પણ બની શકે છે. સંક્ષેપમાં તેની સમજૂતી -

લક્ષણ :- સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ-સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક**ધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ** પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવ-અધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

વિ

ર્ત

મા

આખું લક્ષણ યથાવત્ જ છે. ફક્ત બોલ્ડ ટાઈપમાં દર્શાવેલ શબ્દો જ બદલ્યા છે.

✲ શબ્દ જુદા જુદા, અર્થ એક ✲

પૂર્વે એમ કહેતા હતા કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ (અથવા તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ઉક્ત સંબંધથી અવૃત્તિ એવું કોઈ પણ રૂપ) અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં ન રહેવું જોઈએ. મતલબ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વ જો અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં ન રહે તો સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયો-ગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં ન રહે.

તાત્પર્યાર્થ - વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વઅભાવ (= અનિરૂપિતત્વ) કહો કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી અવૃત્તિત્વ કહો - બન્ને સમાનાર્થી છે.

મતલબ કે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-નિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વથી અવિશિષ્ટ અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા =

स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यअनिरूपितत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्वथी विशिष्ट अभिप्रेतअभावीयप्रतियोगिता. आम, बन्ने लक्षणो अर्थनी दृष्टिए तो यथावत् ज छे. छतां समजण पडे ते माटे **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - आ स्थलमां वह्निअभावने लईने लक्षणसमन्वय केवी रीते थाय छे ? अने महानसीयवह्निअभावने लईने आवती अव्याप्तिनुं निराकरण केवी रीते थाय छे ते जोईए

❀ वह्निसाध्यक स्थले लक्षणसमन्वय ❀

आ स्थलमां स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्व-संबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति रूप वह्नित्वगतएकत्व छे ते तो सर्वविदित छे. तेथी जो महानसीयवह्निअभाव लेवो होय तो महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगिता स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यअनिरूपितत्वसंबंधथी वह्नित्वगतएकत्वथी विशिष्ट थवी जोईए.

महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक बे अवच्छेदकता छे. (१) महानसीयत्व-वृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता (२) वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता. आमांथी मात्र वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता ज वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट छे. महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी विशिष्ट छे ज नहीं. महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकता तो वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्न-अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मथी शून्य छे. आ बधी बाबतो आपणे पूर्वे विस्तारथी निश्चित करी ज चूक्या छीए. माटे पुनः पिष्टपेषण नथी करता.

महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक-महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअव-च्छेदकता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्म-शून्य होवाथी महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितामां वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनु-योगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्य(= महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगिता-अवच्छेदकता)थी निरूपितत्व ज रहेलुं छे. अनिरूपितत्व नहीं. माटे, स्वअवच्छिन्न-अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यअनिरूपितत्वसंबंधथी महानसीय-वह्निअभावीयप्रतियोगिता वह्नित्वगतएकत्वथी विशिष्ट नहीं थई शके.

❁ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ અગ્રાહ્ય ❁

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ ન થવાને કારણે તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીય-વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે નહીં.

હવે જો તમારે વહ્નિઅભાવ લેવો હશે તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા પણ સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગત-એકત્વથી વિશિષ્ટ થવી જોઈએ. વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનાર અવચ્છેદકતામાં રહે. વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. પર્યાપ્તિસંબંધથી પણ તે માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે.

વિ
ન
મા

માટે, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિ-અભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેશે. માટે, વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક બનશે. માટે, વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મવિશિષ્ટ થશે. શૂન્ય નહીં. વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય તો મહાનસીયત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતા છે.

❋ વહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ❋

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક અવચ્છેદકતા તો માત્ર વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિ-યોગિતાઅવચ્છેદકતા જ છે. તે સિવાયની બધી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી વહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતા અનિરૂપિત જ છે. આમ, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગત-એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ રહી ગયું. તેથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-અનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થશે.

આ રીતે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ-

સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ નહીં રહે.

આ જ રીતે **महानसीयवह्निः अत्र वर्तते - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં પણ મહાનસીયવહ્નિઅભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય અને વહ્નિ-અભાવને લઈને આવતી અવ્યાપ્તિનું નિરાકરણ પણ પૂર્વોક્ત રીતે નૂતન લક્ષણ મુજબ સમજી લેવા.

આ રીતે, જો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની અવચ્છેદકતા એક હોય તો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ એક હોય - આ મત મુજબ નિરૂપણ થયું.

❀ तद्व्यक्तित्वनी जग्याओ अवच्छेदकतात्व केम अवच्छेदक ? ❀

प्रश्न :- વાહ ! તમે પણ ખરેખર જબરી વાત કરી. મૂળ વાત હતી કઈ દિશામાં અને તમે ચાલ્યા ગયા કઈ દિશામાં ! આ આખું લક્ષણ બદલાવવું પડ્યું તેનું કારણ એ હતું કે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક માનનારાઓના મતે વહ્નિત્વ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં જાય. અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં. માટે, પૂર્વોક્ત લક્ષણ બદલાવવું પડેલું. જ્યારે લક્ષણસમન્વય કરવાનો આવ્યો ત્યારે તમે બધે એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા હોય તો પણ તદ્વ્યક્તિત્વને તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે બતાવવાના બદલે તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વને જ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક તરીકે બતાવેલ છે. આ તો ખરો વિરોધાભાસ થયો ને ! જે માટે તમે નવું લક્ષણ બનાવ્યું તેનો આશય જ તમે જાળવ્યો નહીં.

उत्तर :- તમારી શંકા વ્યાજબી છે. પણ, તેમાં આટલું બધું મન ઉપર લેવાની જરૂરત નથી. અમારા ધ્યાનમાં તમે જણાવેલી વાત છે જ. છતાં અમુક કારણસર જ અમે તદ્વ્યક્તિત્વને બદલે અવચ્છેદકતાત્વને એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે બતાવેલ છે. હવે એ કારણ તમને બતાવી દઈએ -

વાસ્તવમાં જે લોકો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતાને પણ એક માને

છે તે લોકોના મતે આ નિરૂપણ ચાલી રહ્યું છે. પૂર્વોક્ત નૂતન લક્ષણ એટલે જ બતાવ્યું છે. પરંતુ પૂર્વેના લક્ષણ અને વર્તમાન લક્ષણ વચ્ચે તુલના કરીએ તો ખ્યાલ આવી જાય કે વર્તમાન લક્ષણ વધુ લઘુ છે. આથી જે લોકો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતાને એક નથી માનતા તે લોકોના મતે પણ આ લક્ષણ સ્વીકાર્ય છે. તે લોકોના મત મુજબ તો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક અવચ્છેદકતાત્વ થાય. માટે, તે લોકોનો પણ સંગ્રહ કરવા માટે અમે અવચ્છેદકતાત્વને જણાવેલ છે. જ્યાં એક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે ત્યાં અવચ્છેદકતાત્વની જગ્યાએ તદ્વ્યક્તિત્વ મૂકી દો એટલે તમને પણ કોઈ વાંધો નહીં આવે.

❀ तद्व्यक्तित्वने आश्रयीने वह्निसाध्यकमां लक्षणसमन्वय ❀

છતાં સ્પષ્ટતા ખાતર **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - આ સ્થલમાં લક્ષણસમન્વય દેખાડી દઈએ -

વિ ત્ર ા આ સ્થલમાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ-સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થશે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વ નહીં થાય. તે આ રીતે -

વહ્નિત્વગતએકત્વ માત્ર વહ્નિત્વમાં રહેતું હોવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે. જ્યાં અનુયોગિતા હોય ત્યાં જ પ્રતિયોગી હોય - આ નિયમ મુજબ જે વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે. પ્રસ્તુત સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિ-સંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા આવશે. અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની હોવાથી એક છે. માટે તેમાં રહેલ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ થશે. માટે, સાધ્યતા-અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મથી વિશિષ્ટ થશે, શૂન્ય નહીં થાય. આથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ ન થઈ શકે, અવૃત્તિ જ થશે.

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહેતું હોવાથી

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પૂર્વે બતાવ્યું તે મુજબ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારમાં રહે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહેતી હોવાથી, મહાનસીયત્વમાં રહેતી ન હોવાથી તે લઈ ન શકાય. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા લઈએ. આ પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેતી હોવાથી મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેશે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં નહીં રહે.

આથી, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક નહીં થાય. કિંતુ મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક થશે. મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં તો ન જ રહે - તે વાત સ્વાભાવિક છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય જ થશે. ફલતઃ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી મહાન-સીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ જ થશે. અવૃત્તિ નહીં. મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક ન હોવાથી તેમાં રહેલ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક તદ્વ્યક્તિત્વ ન બનતા અવચ્છેદકતાત્વ જ થાય. માટે, તે રીતે પ્રસ્તુતમાં જણાવેલ છે.

વિ ન મ્રા

આ રીતે, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ-સંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તરીકે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ નહીં આવે, વહ્નિત્વગતએકત્વ જ આવશે. જો હવે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો મહાન-સીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી વિશિષ્ટ હોવી જોઈએ. એટલે કે વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવ-ચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેવું જોઈએ.

❋ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય ❋

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ-સંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપ તો જ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે જો મહાનસીય-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિ-યોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ રહેતું હોય.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બે અવચ્છેદકતા છે - (૧) મહાનસી-યત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા. વહ્નિત્વ-વૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વગત-એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદક-તામાં રહેશે. મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી વહ્નિત્વમાં રહેતી જ ન હોવાથી, માત્ર મહાનસીયત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેતી હોવાથી મહાનસીયત્વ-વૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા ન રહે.

આથી, વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક બનશે. કિંતુ મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક નહીં બને. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા બે હતી. માટે જો એ બન્નેમાં પ્રતિયોગિતા આવે તો તેની અવચ્છેદકતા માત્ર અવચ્છેદકતાત્વમાં જ રહી શકે, તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં નહીં.

કિંતુ વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા - આ બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તો એક - એક જ. વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક જ છે. અને મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ એક જ છે. માટે, તેમાં જે પ્રતિયોગિતા આવે તેની અવચ્છેદકતા તદ્‌વ્યક્તિત્વમાં રહે. અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં.

વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ તો મહાનસીયત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં ન જ રહે. અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક

બને છે. મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ નહીં.

❁ બે સ્પષ્ટતા મગજમાં તો પંક્તિમાં પણ સ્પષ્ટતા ❁

અહીં, બે વાતની તો મગજમાં સ્પષ્ટતા કરી જ રાખવી કે - (૧) જ્યારે પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા કે કોઈ પણ અવચ્છેદકતા એક હોય ત્યારે જ તેમાં રહેલી પ્રતિયોગિતાના અવચ્છેદક તરીકે તદ્‌વ્યક્તિત્વ આવે. જો અવચ્છેદકતા અનેક હોય તો અવચ્છેદકતાત્વ જ અવચ્છેદક બને. તથા (૨) એકમાં રહેલું તદ્‌વ્યક્તિત્વ બીજામાં ન રહે. ભલે દુનિયાની તમામ વસ્તુમાં તદ્‌વ્યક્તિત્વ રહેલું હોય.

આ રીતે, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક જે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ તેનાથી શૂન્ય મહાનસીયત્વ-વૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા થઈ જશે. જો મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થયું હોત તો મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થઈ શકત.

પરંતુ, મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વ તો વહ્નિત્વ-ગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક થતું નથી. માટે, મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય થશે. અને મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા આ મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત છે. માટે, મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ રહેશે નહીં.

આપણા લક્ષણ મુજબ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ હોય તે પ્રતિયોગિતા અને તે જ અભાવ લઈ શકાતો હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય કે જેના કારણે અવ્યાપ્તિની આશંકા પણ ઊઠે.

❁ વહ્નિઅભાવનું ગ્રહણ થતાં લક્ષણસમન્વય ❁

પ્રસ્તુતમાં વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. કારણ કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્ન-

વિ
ન
મા

અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગત-એકત્વથી વિશિષ્ટ છે. તે આ રીતે →

વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા જે વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં રહે. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક જ છે. અને તે વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે. માટે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તેમાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહી જશે.

આથી, વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થઈ શકશે. એટલે કે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થશે, શૂન્ય નહીં.

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅવચ્છેદકતા આ એક જ છે કે જે વહ્નિત્વગતએકત્વ-
વિ અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ છે. આ સિવાયની
ન અન્ય કોઈ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા છે જ નહીં.
મા માટે, વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય
જે મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તેનાથી નિરૂપિત વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા નહીં થાય.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ છે. તથા જે મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય છે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા તેનાથી નિરૂપિત નથી. આથી, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યથી અનિરૂપિતત્વ જ રહેશે.

આમ, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય-અનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ રહી જશે. એટલે કે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વથી વિશિષ્ટ થઈ જશે.

આ રીતે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા વહ્નિત્વગત-એકત્વરૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ(વિશિષ્ટ ભિન્ન =)શૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ જલહ્રદ. ધૂમ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે. અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ નહીં રહે.

❋ મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલે વિચારણા ❋

'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં પણ લક્ષણસમન્વય + અવ્યાપ્તિનિરાકરણ જોઈ લઈએ -

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેતું હોવાથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ જાય ને ? તેથી, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા જે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં રહે. પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહી જશે. આથી, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થશે.

વિ ત ભા

પ્રસ્તુતમાં, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા એક નથી, બે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં રહે. કિંતુ તદ્વ્યક્તિત્વમાં ન રહે. આમ, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મવિશિષ્ટ થશે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ નહીં રહે. તેથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થશે. વહ્નિત્વગતએકત્વ નહીં થઈ શકે. કારણ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા, જે વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે તેમાં જ રહે.

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો પ્રસ્તુતમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા રહેશે નહીં. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ વહ્નિત્વગત-

એકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક ન થઈ શકે. કિંતુ વહ્નિઅભાવીયવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહેતી હોવાથી વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થાય. મતલબ કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વગેરે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ જે તદ્વ્યક્તિત્વ તેનાથી વિશિષ્ટ થશે. કિંતુ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક ન હોવાથી પ્રસ્તુત સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકશૂન્ય જ થશે.

આથી, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ થઈ જશે. આમ, સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ તરીકે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ મળશે. વહ્નિત્વગતએકત્વ નહીં.

❀ વહ્નિઅભાવ તો જ લઈ શકાય કે જો... ❀

હવે જો આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ થવી જોઈએ. આ વખતે પૂર્વની જેમ શૃંખલા જોઈએ -

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા તો જ થાય જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યથી અનિરૂપિતત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે.

→ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ તો જ રહે, જો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે હોય તે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્ય ન હોય.

→ એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્ય ન થવી જોઈએ.

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો જ ન થાય કે જો વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વધર્મ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થાય.

→ વહ્નિત્વવૃત્તિ - વહ્નિઅભાવીય - પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થાય કે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે.

→ અને વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે કે જો વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે.

વિ ન ભા

✲ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્ત અવચ્છેદકતા નથી. માટે... ✲

પરંતુ વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં રહે છે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં નહીં તેથી,

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી શકે નહીં. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થશે નહીં. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ નહીં થાય, શૂન્ય થઈ જશે. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતા તે મહાનસીયત્વ

-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય થઈ જશે. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યથી નિરૂપિતત્વ રહેશે, અનિરૂપિતત્વ નહીં. માટે,

→ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ રહેશે નહીં.

એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ થશે નહીં.

આ રીતે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ ન થવાને કારણે તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

વિ ન મા

મહાનસીયવહ્નિઅભાવ અંગે હવે આપણે વિચારણા કરીએ. પૂર્વવત્ સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ હોવાથી જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ થાય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે.

⁂ મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તો જ લઈ શકાય કે જો... ⁂

ફરીથી શૃંખલા સર્જાશે -

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ(વિશિષ્ટભિન્ન -)શૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ તો જ થાય જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે.

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા-

અવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં તો જ રહે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મશૂન્ય મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા ન થાય.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બે છે - (૧) મહાનસીયત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને (૨) વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા. જો આ બન્નેમાંથી કોઈ પણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહા-નસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય ન થાય તો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી શૂન્ય ન થાય કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બને.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ તો જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક બને કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસી-યત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા રહે.

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા તો જ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહે કે જો મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે. કારણ કે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહે. માટે, મહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પણ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારમાં જ રહે - તે સ્વાભાવિક છે.

※ तदवच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां ज पर्याप्त. माटे... ※

તથા મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - ઉભયમાં રહે છે. માટે,

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા

પણ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી જશે. માટે,

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક થઈ જશે. માટે,

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગત-દ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મથી વિશિષ્ટ થશે, શૂન્ય નહીં. માટે,

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-ધર્મથી શૂન્ય નહીં થાય. આ બન્ને સિવાયની પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક ન હોવાથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક-
વિ ધર્મશૂન્યથી અનિરૂપિતત્વ રહી જશે. માટે,

→ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિ-
ત તત્વસંબંધથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી વિશિષ્ટ
મા થઈ જશે. આ રીતે,

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા મહાન-સીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા અવચ્છેદક-ધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિ-અભાવ લઈ શકાશે.

તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્ન જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય નહીં થાય. અવ્યાપ્તિ આવવાનો કોઈ અવકાશ રહેતો નથી.

❁ બે લક્ષણ, બન્ને નિર્દોષ ❁

આમ, વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નસાધ્યતાની અવચ્છેદકતા એક છે તે રીતે વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ એક જ છે - આ માન્યતાના આધારે આખું લક્ષણ થયું. આ માન્યતાના આધારે આપણે બે લક્ષણ જોયા -

(૧) સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યઅનિરૂપિતત્વસંબંધથી વિશિષ્ટ એવી પ્રતિયોગિતાનિરૂપક-અભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ. અને

(૨) સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપથી સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યનિરૂપિતત્વસંબંધથી અવિશિષ્ટ એવી પ્રતિયોગિતાનિરૂપક-અભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

આ બન્ને લક્ષણો આપણે વિસ્તારથી જોઈ ગયા. પણ, આ માન્યતા પ્રમાણે ગ્રંથની પંક્તિ મુજબનું લક્ષણ બેસી શકતું નથી. માટે, હવે એક બીજી માન્યતાના આધારે આખું નિરૂપણ ફરીથી જોઈએ. પંક્તિની શરૂઆત બહુ પૂર્વથી કરવી પડશે.

❋ મૂળપાઠનું પુનરવલોકન, ભિન્ન દૃષ્ટિએ ❋

સૌ પ્રથમ આટલો મૂળપાઠ ફરીથી લક્ષમાં લો. નિમ્નોક્ત પંક્તિનો અર્થ આપણે ફરીથી જોવો પડશે -

अथ वह्नित्वावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकताया ऐक्येन तन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकत्वस्य लाघवेन तद्व्यक्तित्वस्यैव कल्पनीयतया साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगित्वाऽप्रसिद्ध्याऽव्याप्तिरिति चेन्न,

एतल्लक्षणकर्तृमते गुरुधर्मस्य प्रतियोगितावच्छेदकत्वस्वीकारात्... अथवा साध्यतावच्छेदकता... साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिरूपवृत्तित्वं वा विवक्षणीयम्, वृत्तित्वञ्च स्वावच्छिन्नानुयोगिताकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन । तथा च वह्नित्वगतैकत्वपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकतद्व्यक्तित्व-शून्यत्वस्य महानसीयत्वनिष्ठाऽवच्छेदकतायां सत्त्वेन महानसीयवह्निसाध्यकस्थले न वह्न्यभावस्य लक्षणघटकताप्रसङ्गः ।

रूपवृत्तित्वञ्च परम्परायाः संसर्गत्वाभ्युपगमे यथाश्रुतमेव । - પૂર્વે 'વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ એક હોય' - તેમ જણાવી પ્રથમ પંક્તિમાં ઉપલક્ષણથી પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા પણ લઈ વહ્નિઅભાવને પણ લક્ષણઘટક બનાવી દીધો હતો. આની સામે કેટલાંક લોકો એમ જણાવે છે કે -

❋ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા જુદી જ હોય - બીજી માન્યતા ❋

વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક ન સંભવે. (આ મતને નજર સામે રાખીને જ પૂર્વે અમે માત્ર સાધ્યતાની જ વાત જણાવી હતી. ફરીથી એક વાર પૂર્વેનું

વિવેચન, જે આ પંક્તિ ઉપર કરેલું છે તે વાંચી જવું, સ્પષ્ટ થઈ જશે. હવે આ જ મતની વાત આપણે જોઈએ.)

વહ્નિઅભાવ અધિકરણ ભેદે બદલાય છે. માટે, ભૂતલમાં રહેલો વહ્નિઅભાવ જુદો અને જલહ્રદમાં રહેલો વહ્નિઅભાવ જુદો. સ્વાભાવિક છે કે અભાવ બદલાય એટલે પ્રતિયોગિતા પણ બદલાય. છતાં તે બન્ને અભાવીયપ્રતિયોગિતા છે તો વહ્નિત્વથી અવચ્છિન્ન જ. માટે, જો વહ્નિત્વથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક માનો તો આ બન્ને અભાવની પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાને એક માનવી પડે. જે શક્ય નથી. સાધ્યતા કોઈ એકમાં જ જતી હોય છે. મતલબ કે સાધ્યતા ક્યાં ક્યાં રહે તે આપણા મનમાં નક્કી છે. જો તે સાધ્યતા વહ્નિત્વથી અવચ્છિન્ન હોય તો તેની અવચ્છેદકતા એક જ થાય. સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાને એક માનવામાં કોઈ બાધ નથી. જો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા એક હશે તો તેમાં રહેલી પ્રતિયોગિતા પણ એક થવાથી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહે. .....ઈત્યાદિ આખી અવ્યાપ્તિ પૂર્વ રીતે જોઈ લેવી.

વિ

ન

મા

અથવા કહીને બીજો વિકલ્પ પણ જોઈ લેવો. તેને આ બે માન્યતાના આધારે કોઈ ફરક પડતો નથી. હવે, પ્રસ્તુત પંક્તિનો અર્થ જોઈએ. ગ્રંથકારે દર્શાવેલ લક્ષણ છે -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણ-અવૃત્તિત્વ.

આ લક્ષણ આ માન્યતા પ્રમાણે બેસી જશે. પૂર્વે દર્શાવેલી અવ્યાપ્તિ નહીં આવે. કારણ કે પૂર્વે જે અવ્યાપ્તિ આપી હતી તેના મૂળમાં એ હતું કે વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન -પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા એક હોવાથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તદ્વ્યક્તિત્વમાં રહેતી હતી.

પરંતુ હવે તો વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા પણ એક ન હોવાથી તેની અવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં જ રહેશે, તદ્વ્યક્તિત્વમાં નહીં.

માટે, પૂર્વોક્ત રીતે લક્ષણસમન્વય થઈ જતાં કોઈ વાંધો નહીં આવે. હવે પછી પણ આ માન્યતાના આધારે જ આપણે ચાલવાનું છે. આખી પરિસ્થિતિ આ રીતે સ્પષ્ટ બને છે. હવે (ભાવાર્થ જોઈ લીધા બાદ) શબ્દાર્થ જોઈ લઈએ -

साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिरूपवृत्तित्वं वा विवक्षणीयम्, वृत्तित्वञ्च स्वावच्छिन्नानुयोगिताकपर्य्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म्मशून्यत्वसम्बन्धेन ।

●

एतत्सर्वं मनसिकृत्याह - **साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिरूपवृत्तित्वं वा** प्रतियोगिताविशेषणविधया **विवक्षणीयम्**, वाशब्दः साध्यतावच्छेदकतात्वसमनियतत्वपरिष्कारापेक्षया विकल्पार्थम्, तथा च साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति लक्षणं फलितम् । 'भूतले घटः अवृत्तिः - इत्येवं कथने केन सम्बन्धेन अवृत्तिता ? इति जिज्ञासा उदियात्, तत्र घटः भूतले येन सम्बन्धेन वर्तमानः भवेत् सः एव सम्बन्धः कथनीयः, ततः भूतले घटः संयोगसम्बन्धेन वर्तते इति भूतले घटस्य अवृत्तिताऽपि संयोगसम्बन्धेनैव भवेत्, न तु समवायसम्बन्धेन, समवायसम्बन्धेन भूतले घटस्य वृत्तितायाः अशक्यत्वात् तेन सम्बन्धेन अवृत्तिताऽपि न कथ्यते । तथा च येन सम्बन्धेन वृत्तिता अभिप्रेता भवेत् तेन सम्बन्धेनैव अवृत्तिता कथ्यते इति साध्यतावच्छेदकतायां रूपं यदि भवेत् तदा येन सम्बन्धेन भवेत् तं दर्शयति, येन तत्सम्बन्धेन तस्यामेव तस्य अवृत्तित्वं स्फुटं निश्चीयते - **वृत्तित्वञ्च स्वावच्छिन्नानुयोगिताकपर्य्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म्मशून्यत्वसम्बन्धेन**। रूपवृत्तित्वञ्च यथाश्रुतमेव ग्राह्यमिति वक्ष्यते, तथा चैवं लक्षणम् - स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

●

❋ शब्दशः अर्थ, शब्दार्थमां ❋

शब्दार्थ :- અથવા તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં વૃત્તિતા વિવક્ષિત છે. મતલબ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં વૃત્તિ પ્રતિયોગિતાનિરૂપક અભાવના અધિકરણમાં અવૃત્તિત્વ - આ પ્રમાણે લક્ષણ થાય. અવૃત્તિત્વ (અહીં એક વાતની સ્પષ્ટતા કરી દઈએ. મૂળમાં વૃત્તિત્વ જણાવેલ છે. અને અમે બધે અવૃત્તિત્વ લખીએ છીએ. તે સ્પષ્ટતા માટે છે. બાકી વૃત્તિત્વ અને અવૃત્તિત્વ બન્ને વચ્ચે ગેરસમજ થવાની શક્યતા છે. પ્રસ્તુતમાં વૃત્તિતા, અવૃત્તિતા ઉભયનો લક્ષણમાં પ્રવેશ છે. ન્યાયની શૈલિ મુજબ તો 'વૃત્તિત્વ' આ પ્રમાણે ગ્રંથકારે જે લખ્યું છે તે બરાબર જ છે. તેનો અર્થ અવૃત્તિત્વપ્રતિયોગિવૃત્તિત્વ - એવો કરવો. વ્યાપ્તિપંચક માથુરીકારે પણ સાધ્યાભાવવદ્‌અવૃત્તિ આ લક્ષણમાં **वृत्तिश्च**

तथा च वह्नित्वगतैकत्वपर्य्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकतद्व्यक्तित्व-शून्यत्वस्य महानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां सत्त्वेन

●

एतल्लक्षणानुसारेण यथा 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय नाऽव्याप्तिः तथा प्रदर्शयति - **तथा च** = उक्तरीत्या लक्षणाङ्गीकारे च **वह्नित्वगतैकत्वपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकतद्व्यक्तित्व-शून्यत्वस्य** = वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकतद्व्यक्तित्वधर्म-शून्यत्वस्य **महानसीयत्वनिष्ठावच्छेदकतायां** = महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां सत्त्वेन, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकत्वसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितायाः वह्नित्वगतैकत्वरूपे एव वर्तमानतया यदि वह्नित्वगतैकत्वरूपं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति भवेत् तदैव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक-धर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्वगतैकत्वरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न -स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन अवृत्ति-प्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यः भवेत् । यदि च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं साध्यतावच्छेदकतायां न भवेत् तदैव स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वं

●

हेतुताऽवच्छेदकसम्बन्धेनैव विवक्षणीया - આ પ્રમાણે જ જણાવ્યું છે. **अवृत्तिश्च** - ઈત્યાદિ રીતે નથી બતાવ્યું. માટે, ગ્રંથકારે જે લખ્યું છે તે વ્યાજબી જ છે. અમે ફક્ત ગેરસમજ ટાળવા માટે જ અવૃત્તિત્વ લખીએ છીએ. આગળ પણ આ પ્રમાણે સ્પષ્ટતા રાખવી.) સ્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી હોવું જોઈએ. આ રીતે બે વાર નઞ્નો પ્રવેશ કરવાથી મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં = **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લક્ષણઘટક બની ન શકે. કારણ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન(અનુયોગિતાનિરૂપક)પર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક તદ્વ્યક્તિત્વધર્મથી શૂન્યત્વ મહાનસીયત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતામાં રહેલું છે. કહેવાનો આશય એ છે કે - સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં વૃત્તિ જે પ્રતિયોગિતા તન્નિરૂપક અભાવ લઈ શકાય છે. મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ

साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्ति भवेत् । साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्वेऽपि वर्तते, वह्नित्वेऽपि च वर्तते । तत्र महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं वर्तते, यतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्ना हि अनुयोगिता वह्नित्वे भवेत्, ततः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्ता-वच्छेदकतादौ एव भवेत्, वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता, तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्वादौ असत्त्वात्, अन्यथा वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यहानेरिति वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिता भवेदेव, तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वम्, तथा च वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यता-वच्छेदकतायां तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं न स्यात् ।

किन्तु महानसीयत्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे स्वरूपेणाऽपि न वर्तते इति महानसीयत्व-वृत्तिसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वं वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकं नैव भवेदिति महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं वर्तते एव । तथा च वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैकत्वस्य अवृत्तित्वेऽपि महानसीयत्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वस्य वृत्तित्वेन साध्यता-वच्छेदकतायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन अवृत्ति-रूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं नैव गृह्यते, प्रतियोग्यसमानाधिकरणवृत्तित्वाभावस्यैव ग्राह्यत्वात्, अन्योन्याभावस्य नैयायिकमते व्याप्यवृत्तित्वाद् वा ।

अनेन इदमपि सूचितम् - यदि स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म-वत्त्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति रूपे... इत्यादिरीत्या एव लक्षणम् अभ्युपगम्यते तदा वह्नित्वगतैकत्वरूपं प्रकृतस्थले स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्म-वत्त्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति भवेत्, यतः मूलकृता 'महानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वस्य सत्त्वेन'- इत्येव उक्तम्, 'साध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वस्य सत्त्वेन'- इत्येवं नोक्तम् । तथा च महानसीयत्वनिष्ठत्वस्य

निवेशाद् 'वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं नास्ति' इति निश्चीयते । तथा च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेद-कतायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन वह्नित्वगतैक-त्वमवृत्ति अस्ति - इति स्पष्टं ज्ञायते ।

वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रति-योगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं नास्तीति वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वमस्तीति ज्ञायते । तथा च वह्नित्वगतैकत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति स्यादेव । किञ्च, वह्नित्वगतैकत्वं स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता-वच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायाम् अवृत्ति नास्ति, किन्तु 'महानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायां तादृशशून्यत्वसत्त्वादि'त्युक्त्या साध्यतावच्छेदकतायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन वृत्ति अस्तीति निश्चीयते एव । तथा च वह्न्यभावीय-प्रतियोगितायां स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मवत्त्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायां वृत्ति वह्नित्वगतैकत्वरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वर्तमानत्वसत्त्वाद् वह्न्यभावः धर्तुं शक्यः भवेत्, स्यादेव च ततः अव्याप्तिरिति उभयत्र नञ्प्रवेशः आवश्यकः । तत्प्रवेशे च पूर्वोक्तरीत्या स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं धर्तुं नैव शक्यते इति स्पष्टमेव ।

तथा च स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यता-वच्छेदकतायामवृत्तिरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते, यतः महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्वेऽपि, वह्नित्वेऽपि च वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तावच्छेद-कतादौ एव भवेत् । ततः महानसीयत्व-वह्नित्वपर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता स्यादेव, महानसीयत्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकता वा न महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता, अपि तु महानसीयत्वे वह्नित्वे वा पर्याप्ता इति महानसीयत्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यता-

वच्छेदकतायां वा न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता भवेत् । तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिसाध्यतावच्छेदकतात्वोभयमेव महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकं भवेत्, महानसीयत्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठतद्व्यक्तित्वम्, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठतद्व्यक्तित्वं वा महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मः नैव भवेत् ।

साध्यताऽवच्छेदकतात्वोभयं तु महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि विद्यते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि नास्ति, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाम् अपि नैव अस्ति इति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वृत्ति नास्ति, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वृत्ति नास्तीति स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते, न वह्नित्वगतैकत्वम् ।

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपे नैव वर्तते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता एव उक्तसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वे वर्तते इति महानसीयवह्न्यभावः एव गृह्यते, न वह्न्यभावः, महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तेः नाऽ-

लेवो होय तो वह्नि अभावीयप्रतियोगिता જે રૂપમાં વૃત્તિ હોય તે રૂપ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ હોવું જોઈએ. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહે છે. તેથી વહ્નિત્વગતએકત્વ સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ-શૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ હોવું જોઈએ.

પ્રસ્તુતમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા બે છે. (૧) મહાનસીયત્વનિષ્ઠ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા (૨) વહ્નિત્વનિષ્ઠ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા. આ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં સ્વઅવચ્છિન્ન-

महानसीयवह्निसाध्यकस्थले न वह्न्यभावस्य लक्षणघटकताप्रसङ्गः ।
रूपवृत्तित्वञ्च परम्परायाः संसर्गत्वाभ्युपगमे यथाश्रुतमेव ।

●

व्याप्तिरेवं **महानसीयवह्निसाध्यकस्थले** = 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र **न वह्न्यभावस्य लक्षणघटकताप्रसङ्गः** = स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावरूपेण ग्राह्यत्वप्रसङ्गः नैव स्याद् इति भावः ।

साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वं केन सम्बन्धेन ? तदुक्तम्, किन्तु रूपवृत्तित्वं केन सम्बन्धेन? तन्मूले नोक्तमिति मूलकारः आह - **रूपवृत्तित्वञ्च परम्परायाः संसर्गत्वाभ्युपगमे** = यदि परम्परा संसर्गः भवतीति अभ्युपगम्यते तदा **यथाश्रुतमेव** = निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियो-

●

અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી વહ્નિત્વગતએકત્વ અવૃત્તિ હોવું જોઈએ. એટલે કે આ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ન રહેવું જોઈએ.

આમાં, વહ્નિત્વનિષ્ઠ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ રહેતું નથી. પરંતુ, મહાનસીયત્વનિષ્ઠ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ રહી જાય છે. માટે, પરંપરાએ વહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાતા અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેતો નથી. રૂપવૃત્તિતા, જો પરંપરા સંબંધને માનો (= પરંપરાને સંબંધ માનો) તો, પૂર્વોક્ત સંબંધથી જ સમજવી. (જો ન માનો તો..... આની વાત આગળ આવશે.) આ રીતે, આખું લક્ષણ થશે -

સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

गितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेनैव इति भावः।

ननु किमेवं सापेक्षोक्तिः ? 'परम्परायाः संसर्गत्वाभ्युपगमे' इति कथने कः आशयः ? ***इति चेत् ? शृणु*** -

केचन विद्वांसः एवं प्रज्ञापयन्ति - न खलु परम्परायाः संसर्गत्वकल्पनमुचितम्, अनुभवविरुद्धत्वात्, व्यवहारविलोपप्रसङ्गाच्च । यथा भूतले घटसत्त्वेऽपि स्वाभाववत्त्वसम्बन्धेन घटाभावोऽपि स्यात्, न चैतदनुभूयते, व्यवहारोऽपि एवं न भवेत् - अत्र घटः एव, घटाभावः एव वा इति, न वा लोकैः तथा प्रतीयते यदुत वह्नित्वगतैकत्वादिकं साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते... इति साक्षादेव यत्र संसर्गः अनुभूयते तत्र तस्यैव संसर्गत्वकल्पनमुचितमिति संयोगादेरेव संसर्गत्वम्, न तु पूर्वोक्तस्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वादेः परम्पराभूतस्य संसर्गत्वकल्पनमुचितमिति ।

तेषां मते तु उक्तलक्षणं नैव सम्भवति । अतः उक्तं परम्परायाः संसर्गत्वाभ्युपगमे इति। तथा च ये विद्वांसः परम्परासम्बन्धानामपि संसर्गत्वमभ्युपगच्छन्ति तेषां मते एव उक्तलक्षणं परम्परासंसर्गघटितं सङ्गच्छते इति नापत्तिः ।

ननु तथापि ये विज्ञाः परम्परायाः संसर्गत्वं नाभ्युपगच्छन्ति तेषां मते तु का गति***रिति***

●

આમાં, 'अवृत्तित्व'નો साध्यताअवच्छेदकतानिरूपितवृत्तितासामान्याभाव અર્થ આપણે કર્યો હતો.

હવે જો આ પરંપરાને સંબંધ તરીકે ન માનો તો આખે આખા સંબંધને લક્ષણમાં જ ગોઠવી દેવો પડે. હવે એ જ વાત આપણે જોઈએ -

❋ પરંપરા સંબંધ ન માનનારના મતે લક્ષણ ❋

(**अन्य.**) કેટલાંક વિદ્વાનોનું કહેવું એમ છે કે - આટલા બધાં લાંબા પરંપરા સંબંધો માની ન શકાય. કારણ કે લક્ષણ તરીકે તો એમ જ બોલવામાં આવે કે साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति એવા રૂપમાં वृत्ति प्रतियोगितानिरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व. કારણ કે લક્ષણ તો આટલું જ છે. જે સંબંધો છે તે આકાંક્ષાભાસ્ય છે. એટલે કે શાબ્દબોધમાં સંબંધો પદથી ઉપસ્થાપ્ય હોતા નથી. પરંતુ, આકાંક્ષાથી તે જણાય છે. આ હકીકત હોવાથી આવા લાંબા સંબંધો શબ્દ વિના સમજાઈ જાય તેવું અનુભવસિદ્ધ નથી. માટે, આટલા લાંબા સંબંધોને લક્ષણની પદરચનામાં જ સ્થાન આપી દેવું જોઈએ." જો તમે આ વિદ્વાનોની માન્યતા

चेत् ?

न, तेषां मते एवं लक्षणं सम्भवतीति परम्परायाः संसर्गत्वाऽनभ्युपगन्तृमतानुसारिलक्षणप्रदिदर्शयिषयाह - **अन्यथा** = परम्परायाः संसर्गत्वानभ्युपगमे **तादृशरूपावच्छिन्नानुयोगिताकपर्याप्तीया या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितप्रतियोगिता तदाश्रयावच्छेदकतानिरूपितत्वं** वाच्यमिति शेषः । तथा चैवं लक्षणम् - स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयीभूतावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः। लक्षणार्थः तत्समन्वयश्चाग्रे प्रदर्शयिष्येते।

ननु परम्परायाः संसर्गत्वानभ्युपगमे स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वस्य कथं संसर्गत्वं प्रतिपाद्यमानं शोभते भवादृशामिति आशङ्कायामाह - **एवञ्च** = परम्परायाः संसर्गत्वानभ्युपगमेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वस्य संसर्गत्वानभ्युपगमे **अनुपदोक्ताऽवृत्तित्वमपि** = अनुपदमेव यत् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वमुपदर्शितं तद् **यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वरूपं वाच्यम्,** अर्थात् तत्स्थाने एतत्प्रवेशनीयमिति परम्परायाः संसर्गत्वानभ्युपगमे एवं लक्षणम् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियो-

स्वीकारता हो तो लक्षण आ प्रमाणे बनशे. (આ બહુ સ્થૂલથી કારણ બતાવ્યું છે. છતાં અહીં અતિવિસ્તારના ભયથી તેવું દર્શાવવું અનુચિત નહીં લેખાય.)

સૌથી પહેલા રૂપમાં પ્રતિયોગિતાની વૃત્તિતાના નિયામક તરીકે જે સંબંધ છે તેને લક્ષણમાં પલોટીએ - અત્યારે લક્ષણ છે તે મુજબ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ સંબંધથી અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ.

गिताकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाऽभावः इति ।

तत्सरलार्थः एवम् - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र लक्षणसमन्वयार्थं वह्न्यभावः गृह्यते, प्रकृते साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वनिष्ठा एका एव, तादृशसाध्यतावच्छेदकतायां तद्व्यक्तित्वधर्मः विद्यते। वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता पूर्वमसकृद् यथा भावितं तथा वह्नित्वे एव विद्यते इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानाऽवच्छेदकतादौ एव भवेत्, उक्तसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता तादृशसाध्यतावच्छेदकतायां भवेदेव। एतत्प्रतियोगितावच्छेदकः धर्मः तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठं तद्व्यक्तित्वम्, एतत्तद्-व्यक्तित्वातिरिक्तैः सर्वैरपि धर्मैः एतत्साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अनवच्छिन्ना एव वर्तते। तथा च साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मेणैव वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता अवच्छिन्ना वर्तते, साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-

●

એટલે કે પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છે-દકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયો-ગિતાઅવચ્છેદકત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહેવું જોઈએ. હવે, આ વાક્યને આખું ઊંધું કરવું પડશે. તો જ સળંગ વાક્યમાં ગોઠવી શકાય. અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ વહ્નિત્વગત-એકત્વમાં છે, એટલે કે તાદૃશ વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપથી અવચ્છિન્ન અનુયોગિતા છે. પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅનુયોગિતા છે. માટે એનું ઊંધું એ થાય કે પ્રતિયોગિતા અનુયોગિતા-નિરૂપિત છે. (જો કે 'નિરૂપક' પણ કહી જ શકાય છે.) પહેલા પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતા હતી. હવે, અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા થશે.

આ વાતને થોડી સમજવી જોઈએ. ધારો કે આપણને તમામ વહ્નિની અનુયોગિતા બે પર્વત ઉપર અભિપ્રેત છે. એટલે કે તમામે તમામ વહ્નિ બે પર્વત ઉપર છે. માત્ર બે પર્વત ઉપર જ તમામ વહ્નિ સમાઈ ગયા છે. આપણે તમામ વહ્નિમાં પ્રતિયોગિતા છે તેવું દર્શાવવું છે. અને જેટલા અનુયોગી છે, અર્થાત્ જે બે પર્વતો અનુયોગી છે તેમાં રહેલી બન્ને અનુયોગિતાનો પણ નિર્દેશ કરવો છે. આ અપેક્ષા મુજબ આપણે આ રીતે કહી શકીએ.

प्रतियोगिता नैव अवच्छिन्ना इति साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्व-गतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशसाध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता केवलवह्नित्वे एव भवेत्, ततश्च तादृशसाध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत्, ततः महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताऽपि महानसीयत्व -वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत्, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकता हि पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे एव वर्तते, न महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्निति महानसीयत्व-वह्नित्व-

●

֍ એક જ વાત, અલગ અલગ માળખામાં ֍

(૧) वह्नित्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता अथवा

(૨) पर्वतद्वयगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता.

પ્રથમ વાક્યમાં वह्नित्वअवच्छिन्नप्रतियोगिता લીધી. તેના દ્વારા તમામે તમામ વહ્નિમાં આવેલી પ્રતિયોગિતા સૂચવાઈ ગઈ. આપણે તમામ વહ્નિ બે પર્વત ઉપર રહે છે - એવું જણાવવું હતું. વહ્નિત્વ તમામે તમામ વહ્નિમાં રહે. માટે, વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા પણ તમામે તમામ વહ્નિમાં રહે. વહ્નિત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા તમામે તમામ વહ્નિમાં રહે છે એનો મતલબ સ્પષ્ટ છે કે તમામે તમામ વહ્નિ ક્યાંક (= બે પર્વતમાં) રહે છે. તાદૃશ-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા લેવી. પર્યાપ્તિઅનુયોગિતા કહેવા દ્વારા એકલ દોકલ અધિકરણ લઈ નહીં શકાય. જેટલા પણ અધિકરણો છે તે તમામ જ લઈ શકાય. કારણ કે પર્યાપ્તિસંબંધથી અવચ્છિન્ન અનુયોગિતા તાવદ્અનુયોગીમાં જ રહે. આમ, વહ્નિત્વ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા બે પર્વતમાં રહેનારી જ મળશે. કોઈ એકાદ પર્વતમાં રહેનારી નહીં મળે.

જો આમાંથી કોઈ પણ શબ્દની બાદબાકી કરો તો અનુયોગિતા બે પર્વતમાં રહેનારી ન મળે. મતલબ કે જો ફક્ત प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता... આ પ્રમાણે કહેવામાં આવે કે वह्नित्वअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकअनुयोगिता કહેવામાં આવે તો બે પર્વતમાં રહેનારી અનુયોગિતા ન મળે.

गतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां नैव भवेत् । किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता स्यात् । तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकं भवेत् । एतत्प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं साध्यतावच्छेदकतायां तु नैव वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना नैव कथ्यते, किन्तु साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते, अतः साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं प्राप्यते, किन्तु साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण

य शो ल ता

●

આ જ વાતને ઉલટાવીને કહીએ તો કહી શકાય કે પર્વતદ્વયગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા. આ પ્રતિયોગિતા પણ તમામે તમામ વહ્નિમાં રહેનારી મળે. કારણ કે બે પર્વતમાં તમામે તમામ વહ્નિ સમાઈ ગયા છે. પર્વતદ્વયગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતા લીધી છે. પર્વતગતદ્વિત્વ બે પર્વતમાં રહેતું હોવાથી પર્વતગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતા પણ બે પર્વતમાં જ રહે. આ અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા પણ તમામે તમામ વહ્નિમાં આવી જાય.

વિ ન ભ્રા

⁂ પર્યાપ્તિસંબંધઅવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાનો ફાયદો ⁂

આના દ્વારા આપણે સ્પષ્ટ કરી શકીએ કે - જ્યારે તમામે તમામ પ્રતિયોગિતા કે અનુયોગિતા લેવી હોય ત્યારે (૧) પ્રતિયોગિતા કે અનુયોગિતાની આગળ પર્યાપ્તિ વિશેષણ લગાડવું પડે. અથવા તો (૨) પ્રતિયોગિતાના કે અનુયોગિતાના જેટલા પણ અધિકરણ હોય તેટલા તમામે તમામ અધિકરણમાં રહેનાર ધર્મને તેના અવચ્છેદક તરીકે મૂકવો પડે. પ્રસ્તુતમાં તમામે તમામ પ્રતિયોગિતા લેવી હોય તો (૧) પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા - આ પ્રમાણે કહેવું પડે. અથવા (૨) પ્રતિયોગિતાના અધિકરણ એવા તમામે તમામ વહ્નિમાં રહેનાર વહ્નિત્વથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાનો નિર્દેશ કરવો પડે. આ જ વાત અનુયોગિતામાં પણ

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः अग्राह्यत्वात् साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वमेव पूर्वोक्तरीत्या भवेत् ।

एतादृशवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्ति-सम्बन्धेन यद् वर्तते तत्रैव भवेत्, तथा च साध्यतावच्छेदकतायाम्, वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायाम् इत्यादौ सा भवेत्, यदा च "(१) वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयाऽपि भवेत्, (२) निरूपितत्वसम्बन्धेन केनचिदपि अवच्छिन्ना भवेत्, अवच्छेदकतात्वेन च, एतदतिरिक्तेन न केनाऽपि अवच्छिन्ना भवेत्" - एतादृशी प्रतियोगिता इष्यते तदा सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव गृह्यते, साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वेऽपि निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्व-प्रतियोगित्वादिभिन्नेन अवच्छेदकतात्वभिन्नेन च तद्व्यक्तित्वेनाऽ-

●

સમજી લેવી. આ જ વાત આપણે આપણી મૂળ વાતમાં લાગુ પાડીએ.

અત્યાર સુધી આપણે કહેતા હતા કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા. આનું ઊંધું કરીએ તો તાદશરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા કહેવાય. આમ અત્યારે આપણે કહી શકીએ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીયા જે પ્રતિયોગિતા.....

આ પ્રતિયોગિતા માત્ર અવચ્છેદકતાત્વ અને નિરૂપિતત્વસંબંધથી પ્રતિયોગિતા - આ બેથી જ અવચ્છિન્ન હોવી જોઈએ. મતલબ કે આ પ્રતિયોગિતા અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવ-ચ્છેદકતાઅનિરૂપિત હોવી જોઈએ. આ પ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ જે પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા છે તેનાથી નિરૂપિત અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ.

આ રીતે, પહેલા આપણે પરંપરા સંબંધ મૂક્યો હતો કે અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપમાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી વૃત્તિ હોવી જોઈએ. આ આખી વાતને ઊલટાવી સંબંધ કાઢી આખે આખું સળંગ લક્ષણ હવે આ પ્રમાણે થાય કે.....

वच्छिन्नत्वात्। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगित्वावच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वावच्छिन्ना च, प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयभिन्नेनाऽनवच्छिन्ना एव, वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि भवेत् ।

अत्रेदमवधेयम् - पूर्वं वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक... इत्यादौ अनुयोगितानिरूपिका पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तदवच्छेदक.. इत्यादिरीत्या अर्थः अनुस्रियते । किन्तु तादृशरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया या... इत्येवं व्यस्तनिर्देशाद् रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकत्वस्य प्रतियोगितावि‌शेषणत्वं न लभ्यते । किन्तु एतद् दृष्ट्वा व्यामोहो नैव कार्यः, नव्यन्यायपरिभाषामाहात्म्याद् एकः एव पदार्थः नानारीत्या अभिव्यक्तुं शक्यते एव, प्रकृते ह्येवमर्थः ज्ञेयः -

यथा भूतले संयोगसम्बन्धेन घटः - इत्येवं कथने भूतलेऽनुयोगिता, संयोगे संसर्गता, घटे प्रतियोगिता च भासन्ते, अनुयोगितादिकञ्च परस्परं सापेक्षमिति निरूप्य-निरूपकभावापन्नमिति घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकं भूतलम्, संयोगोऽपि च, घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपिता या अनुयोगिता तद्विशिष्टं भूतलम्, या च संसर्गता तद्विशिष्टः संयोगः, एवं भूतलनिष्ठानुयोगितानिरूपकः यः संयोगः तन्निरूपितप्रतियोगितावि‌शिष्टः घटः, एवं भूतलनिष्ठानुयोगितानिरूपकसंयोगावच्छिन्न-

य शो ल ता

❀ संबंधरहित सळंग लक्षण ❀

साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति रूपथी अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय जे प्रतियोगिता के जे प्रतियोगितानिष्ठ-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताथी अनिरूपित छे ते प्रतियोगितानुं अधिकरण जे प्रतियोगिताअवच्छेदकता तेनाथी निरूपित एवी जे प्रतियोगिता तन्निरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व - आ प्रमाणे आखुं लक्षण थयुं.

वि न भा

आ प्रमाणे अवृत्तित्व माटे जे परंपरासंबंध दर्शाव्यो हतो तेने पण सळंग वाक्यमां ढाळी देवानो छे. अत्यार सुधी आपणे आ प्रमाणे लक्षण बनाव्युं छे के स्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्वसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकतामां जे रूप अवृत्ति होय ते रूपथी अवच्छिन्न..... ईत्यादि. आ जे संबंध छे ते त्यारे ज साकार थाय के ज्यारे साध्यताअवच्छेदकतामां तादृशरूपअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्व न रहे. हवे सळंग वाक्य करवा माटे आखो आ संबंध

प्रतियोगितावि॰शिष्टः घटः, अनुयोगिता-प्रतियोगित्वयोः संयोगाऽवच्छिन्नत्वाद्... इत्येवमनेकधा भूतले संयोगसम्बन्धेन घटः इत्यत्रत्यपदार्थः उपदर्शयितुं शक्यते, एवं प्रकृते पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वृत्तिरभिप्रेता वर्तते इति वह्नित्वनिष्ठानुयोगिता-निरूपकः यः पर्याप्तिसम्बन्धः तन्निरूपिता तदवच्छिन्ना वा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगिता कथ्यते एव ।

ततश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिनिरूपिता या प्रतियोगिता... इत्येवं वक्तुं शक्यते एव, पर्याप्तिनिरूपिता = पर्याप्त्यवच्छिन्ना = पर्याप्तीया इति वह्नित्वगतैकत्वाव-च्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया या प्रतियोगिता तदाश्रयीभूता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता - इत्येवं वक्तुं शक्यते एव, तथा च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकत्वं न प्रतियोगितायाः विशेषणम्, अपि तु पर्याप्तेरेवेति न किमप्यनुपपन्नमिति सूक्ष्मधिया सर्वं विभावनीयम् । प्रकृत-मनुसरामः ।

●

ઊંધો કરવો પડશે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ન રહેવું જોઈએ. એનો અર્થ એ જ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેલ કોઈ પણ ધર્મ પ્રતિયોગિતાનો અવચ્છેદક ન થવો જોઈએ. જેમ કે ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ઘટમાં ન રહેવું જોઈએ. એનો મતલબ એ જ કે ઘટમાં ન રહેલો કોઈ પણ ધર્મ ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાનો અવચ્છેદક ન થવો જોઈએ. જો એમ કહો કે "ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ઘટમાં ન રહેવું જોઈએ. એનો અર્થ એ જ કે ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ ઘટમાં રહેવા જોઈએ." તો આ વાત વ્યાજબી નથી. કારણ કે ઘટ-પટઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ઘટમાં રહે છે. સાથે સાથે ઘટ-પટઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક ધર્મ પણ છે. ઘટ-પટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક પટત્વ ધર્મ ઘટમાં નથી રહેતો, ઘટત્વ ધર્મ ઘટમાં રહે છે.

તેથી, જો ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વઅસત્ત્વ = ઘટાભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મસત્ત્વ - આ પ્રમાણે માનવામાં આવે તો ઘટમાં ઘટ-પટાભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મ રહે છે, તેથી ઘટ-પટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વ ન રહેવું જોઈએ. પરંતુ, આવું તો છે નહીં.

આથી નક્કી થયું કે, ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વઅસત્ત્વ ઘટમાં રહે = ઘટમાં ન રહેલ કોઈ પણ ધર્મ ઘટાભાવીયપ્રતિયોગિતાનો અવચ્છેદક ન હોવો જોઈએ.

या प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन केनचिदवच्छिन्ना भवेत्, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना भवेत्, अर्थाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता च भवेत् (यथा घटत्वावच्छिन्ना घटनिष्ठप्रतियोगिता = घटत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता घटनिष्ठा प्रतियोगिता), एतदतिरिक्तेन न केनाऽप्यवच्छिन्ना भवेत्, तादृशी एव प्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितारूपेण यदि ग्राह्या तदा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव ग्राह्या। तथा च वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता च प्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव वर्तमाना अस्ति ।

●

प्रस्तुतमां पण तादृशप्रतियोगिताअवच्छेदकधर्मशून्यत्व साध्यताअवच्छेदकतामां न रहेवुं जोईએ. = साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति धर्मथी अनवच्छिन्न प्रतियोगिता होवी जोईએ. आवा प्रकारनी जे प्रतियोगिता तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्व तादृशरूपमां रहेवुं जोईએ.

❀ अतिरिक्तअनवच्छिन्न नहीं, अवृत्तिअनवच्छिन्न : शा माटे ? ❀

साध्यताअवच्छेदकतात्वअतिरिक्तधर्मअनवच्छिन्न - आवुं न कहेता साध्यता-अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न - कहेवा पाछळनुं तात्पर्य એ જ કે આ લક્ષણ ગુરુ ધર્મને અનવચ્છેદક માનનારાઓના મતે કરવાનું છે. તે લોકોના મતે વહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતા-અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વઅતિરિક્ત તદ્વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન છે. માટે, લક્ષણસમન્વય ન થાય. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ કહેવાથી આગળ દર્શાવવામાં આવશે તે મુજબ લક્ષણસમન્વય થઈ જશે.

આ આખી ચર્ચા દ્વારા આખું લક્ષણ આ પ્રમાણે ફલિત થશે કે,

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વથી વિશિષ્ટ રૂપથી અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિસંબંધી (= પર્યાપ્તીયા) જે પ્રતિયોગિતા કે જે નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અભિપ્રેતઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત છે તે

यदि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा तादृशी प्रतियोगिताऽपि निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयभिन्नेनाऽनवच्छिन्ना इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता एव भवेत्, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता, न तु केवलवह्नित्वे इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता नैव भवेत्, वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सत्त्वात्, तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नैव भवेत् । अतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

●

પ્રતિયોગિતાના આશ્રય એવી અવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત એવી પ્રતિયોગિતાનિરૂપક-અભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

લક્ષણ આખું - સળંગ આ પ્રમાણે કહી શકાય કે - સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ(= કિંચિન્નિષ્ઠ)-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-અધિકરણઅવચ્છેદકતાનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

❋ સળંગ લક્ષણનો સત્સ્થલમાં સમન્વય ❋

આમ તો આ લક્ષણમાં નવું કશું નથી. છતાં **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - વગેરે બેએક સ્થલમાં લક્ષણસમન્વય કરી લઈએ. સૌ પ્રથમ સ્થળ લઈએ - **'पर्वतो वह्निमान् धूमात्'** અભાવ લઈએ - વહ્નિઅભાવ. તાદૃશઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થાય છે કે વહ્નિત્વગતએકત્વ તે જોઈએ. વહ્નિત્વઅવચ્છિન્ન સાધ્યતાની

અવચ્છેદકતા એક છે. માટે, તેમાં જે પ્રતિયોગિતા આવે તે તદ્‌વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન હોય. આટલી સ્પષ્ટતા રાખી સૌ પ્રથમ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ-ધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ થાય છે કે નહીં ? - તે શૃંખલાબદ્ધ રીતે જોઈએ.

→ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં તો જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવ-ચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતા રહી શકે કે જો માત્ર મહાન-સીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિ-યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા મળે.

→ માત્ર મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા તો જ મળે કે જો મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી (પ્રતિયોગિતાની કે સાધ્યતાની) અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થાય.

→ મહાનસીયત્વમાં અને વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થાય કે જો પ્રતિયોગિતાના જેટલા પણ અવચ્છેદક ધર્મ હોય તે બધાં સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં રહેનારા હોય.

→ પોતાનામાં રહેલી પ્રતિયોગિતાના બધાં અવચ્છેદક ધર્મો તો જ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં રહેનારા હોય કે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેતી હોય. કારણ કે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાની જગ્યાએ માત્ર અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જ રહેતી હોય તો તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર અવચ્છે-દકતાત્વમાં જ રહેશે. સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર અવચ્છેદકતાત્વમાં નહીં. એટલે કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવ-ચ્છેદકતામાં રહેનાર પ્રતિયોગિતા અવચ્છિન્ન થઈ જાય. આથી જણાવ્યું કે સાધ્યતાઅવ-ચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન એવી પ્રતિયોગિતા જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં વૃત્તિ અવચ્છેદકતામાં રાખવી હોય તો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેવી જ જોઈએ.

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्वेऽपि वर्तते, वह्नित्वेऽपि वर्तते, तत्र यदि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते तदा तादृश-प्रतियोगितावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे पर्याप्तत्वात् तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेत्, वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सत्त्वात् । 'विशिष्टं शुद्धान्नातिरिच्यते' इतिन्यायेन वह्नित्ववृत्तिता-वैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रति-योगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रति-योगिता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवेत् ।

●

⁂ महानसीयवह्निअभाव लई नहीं शकाय ⁂

પરંતુ, પ્રસ્તુત '**पर्वतो वह्निमान् धूमात्**' - સ્થલમાં તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં નહીં. માટે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ઉભયમાં રહેનાર અવચ્છેદકતા તરીકે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા લઈ ન શકાય. મહાનસીયવહ્નિ-અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જ લઈ શકાશે. પણ, તાદશમહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા તાદશપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં રહેલ અવચ્છેદકતાત્વમાં જ રહેતી હોવાથી અને તે અવચ્છેદકતાત્વ માત્ર તાદશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહેતું હોવાથી, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેતું હોવાથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા તરીકે તાદશમહાનસીયત્વ -વહ્નિત્વઉભયમાં રહેનાર પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ પ્રતિયોગિતા ન લઈ શકાય. આમ,

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં એવી કોઈ અવચ્છેદકતા નથી કે જે સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા ધર્મથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ હોય. જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેનારી એવી કોઈ એકાદ અવચ્છેદકતા પણ મળી હોત કે જે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા ધર્મથી અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ હોય તો તાદશપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેતી હોવાથી તાદશ-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહી જાત. અને તાદશઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ થઈ જાત.

किन्तु इयं प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन, वह्नित्व-वृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेद-कतायां तत्प्रतियोगितायाः वर्तमानत्वात्, अभेदवशेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-यामपि तत्प्रतियोगितायाः सत्त्वेऽपि न तस्य वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वमपसरति, अतः एव महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमाना केवलप्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्ना प्रतियोगिता भिन्ना, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येनाऽपि अवच्छिन्ना अभेदवशात्तादृश-महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाञ्च वर्तमाना प्रतियोगिता भिन्ना। महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमाना या प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयभिन्नानवच्छिन्नप्रतियोगिता सा तु वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नास्त्येव। या प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्व-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यत्रितयावच्छिन्ना प्रतियोगिता सैव वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरू-पकपर्याप्तीया वर्तते । किन्तु सा प्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन वह्नित्ववृत्तिता-वैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना, तथा च तादृशप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठप्रति-योगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं वर्तते, अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि वर्तते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि वर्तते । तथा च वह्नित्व-गतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-(प्रकृते प्रतियोगित्वनिष्ठ)-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रति-योगितावच्छेदकताभिन्न-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता एव वर्तते, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेद-कतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता नैव वर्तते ।

●

પરંતુ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ કોઈ પણ અવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં ન રહેતી હોવાથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ-ધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં નહીં રહે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં નહીં રહે.

❀ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ મળશે, કારણ કે... ❀

હવે, વહ્નિત્વગતએકત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-

इत्थञ्च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमाना या प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता वर्तते सा वह्नित्वगतैकत्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नास्ति, या च प्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीया वर्तते सा निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न

●

निरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्व रहे छे के नहीं ? ते जोईએ.

→ वह्नित्वगतએકत्वमां साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपકपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदકत्व तो ज रहे के जो वह्नित्वमां साध्यताअवच्छेदकता-अवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपકपर्याप्तिअनुयोगिता रहे.

→ वह्नित्वमां साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपકपर्याप्ति-अनुयोगिता तो ज रहे के जो मात्र वह्नित्वमां रहेनारी કોઈ એકાદ પણ અવચ્છેદકता साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्नप्रतियोगिताथी विशिष्ट थઈ જાય.

→ वह्नित्वमां रहेनारी अवच्छेदकता तो ज साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न એવી प्रतियोगिताथी विशिष्ट थाय के जो पोतानामां रहेली प्रतियोगिताना अवच्छेदक બધાં धर्मो साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनारा ज होय. साध्यताअवच्छेदकतामां न रहेनारो કોઈ પણ धर्म पोतानामां रहेली प्रतियोगितानो अवच्छेदक न बनतो होय तो ज वह्नित्वमां रहेनारी अवच्छेदकता साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न-प्रतियोगिताथी विशिष्ट थઈ शકे.

→ साध्यताअवच्छेदकतामां न रहेनारो કોઈ પણ धर्म त्यारे ज पोतानामां रहेली प्रतियोगितानो अवच्छेदक न बने એटले के साध्यताअवच्छेदकतामां त्यारे ज पोतानामां रहेली प्रतियोगिताना अवच्छेदक બધાં धर्मो रहेता होय के જ્યારે पोते साध्यताअवच्छेदकता होय. એટले के वह्नित्वमां जो पर्याप्तिसंबंधथी साध्यताअवच्छेदकता रहेती होय तो साध्यता-अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न प्रतियोगिताथी विशिष्ट अवच्छेदकता तरीके वह्नित्वमां रहेनारी કોઈ अवच्छेदकता मળी शકे.

जो वह्नित्वमां साध्यताअवच्छेदकता रहेती ज न होय तो जे પણ वह्निअभावीय-प्रतियोगिताअवच्छेदकता वगेरे लो ते वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतानिष्ठप्रति-

-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता नास्ति इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयीभूतावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता नैव प्राप्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव पूर्वोक्तरीत्या प्राप्यते, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकः अभावः वह्न्यभावः, तदधिकरणं जलह्रदादिकम्, धूमस्तत्राऽवृत्तिरिति लक्षणसमन्वयः।

●

योगिताની અવચ્છેદકતા અવચ્છેદકતાત્વમાં (આ વાત પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા એક ન હોય - તે મતને આધારે. પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ એક હોઈ શકે છે - આ મત મુજબ તો તદ્ વ્યક્તિત્વમાં જ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાની અવચ્છેદકતા રહે.) રહે. અને આ અવચ્છેદકતાત્વ (અથવા તો તદ્ વ્યક્તિત્વ) સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં તો ન જ રહે ને ! માટે, અન્ય તમામ અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થઈ શકે નહીં. માત્ર સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થઈ શકે.

આથી, જો વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહે તો જ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં રહી શકે.

પ્રસ્તુત **पर्वतो वह्निमान् धूमात्** - સ્થલમાં તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહે છે.

માટે, વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ એવી અવચ્છેદકતા તરીકે આ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા લઈ શકાશે. આ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાની નિરૂપક પર્યાપ્તિસંબંધઅવચ્છિન્ન અનુયોગિતા વહ્નિત્વમાં રહે છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક વહ્નિત્વગત એકત્વ જ થશે.

❀ જો મહાનસીયવહ્ન્યભાવ લેવો હોય તો... ❀

હવે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હશે તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા

प्रकृते महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते, यतः पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्त्येव । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत् । अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानत्वात्। ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया अस्त्येवेति निश्चीयते। इयञ्च प्रतियोगिता न वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यादिना अवच्छिन्ना, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं वर्तते एव ।

●

વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વવિશિષ્ટ થવી જોઈએ. એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેવું જોઈએ.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહે કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ ઉભયમાં રહેનારી અવચ્છેદકતા છે તે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-

तथा च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वाच्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

●

अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्नप्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताथी विशिष्ट होय એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વ-ઉભયમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત એવી પ્રતિયોગિતા રહે.

→ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વ-સંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા રહે કે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતા (૧) વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક બને. (૨) પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી હોય. (૩) પ્રતિયોગિતા અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ બે સિવાયના કોઈ પણ ધર્મથી અવચ્છિન્ન ન હોય.

જો પ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ જે અવચ્છેદકતા હોય તે પર્યાપ્તિસંબંધથી માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહેતી હોય તો પ્રથમ શરત પ્રતિયોગિતાને લેવામાં અટકાયત ન કરે.

જો તે પ્રતિયોગિતા માત્ર તે અવચ્છેદકતામાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેતી હોય તો દ્વિતીય શરતમાંથી પ્રતિયોગિતા પાસ થઈ જાય. મતલબ કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા બે છે - (૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિ પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા, (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા. આમાંથી માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ-

य
शो
त

अतो यदि महानसीयवह्न्यभावः ग्राह्यः तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेत् तदावश्यकम्। यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मः नाम पूर्वोक्तरीत्या एकस्यामपि साध्यतावच्छेदकतायाम-

●

પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા લો તો તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપક છે જ. પરંતુ તેનું પર્યાપ્તિસંબંધથી અધિકરણ માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા બને, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા નહીં. વાસ્તવમાં, પર્યાપ્તિસંબંધથી પ્રતિયોગિતાના અધિકરણ તરીકે તો મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા બન્ને પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જ લેવી પડે. આ બન્નેમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા તો વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક છે જ નહીં.

ત્રીજી શરતમાંથી જો પ્રતિયોગિતાને પાસ થવું હોય તો તે પ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વવૃત્તિતા-વૈશિષ્ટ્ય વગેરે ધર્મોથી અવચ્છિન્ન ન હોવી જોઈએ.

✲ महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता लक्षणानुसारी नथी ✲

वि
न
भ्रा

આ ત્રણે શરતનું પાલન મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતામાં થતું જ નથી. જો પ્રથમ શરતમાંથી પાસ થાઓ તો બીજીમાં ફસાઓ, એમાંથી છૂટી નીકળો તો (= જો વહ્નિત્વવૃત્તિતાવૈશિષ્ટ્યઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાને લઈને ઉક્ત બન્ને શરતમાંથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાને પાસ કરી દો તો) પણ ત્રીજી શરતમાંથી પાસ થઈ જ ન શકો.

આથી, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવ-ચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ નહીં થાય, પ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ નહીં થાય. માટે,

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છે-દકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેશે નહીં.

वर्तमानधर्मः । प्रकृते साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे वर्तते, एका एव च सा । तादृशवह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना एव प्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत्, साध्यतावच्छेदकतायामवर्तमाना प्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिधर्मेणाऽवच्छिन्ना एव भवेत्। प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना प्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनैव अवच्छिन्ना वर्तते इति तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेणाऽनवच्छिन्ना भवेत्। तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकता-वृत्ति-तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशतद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता केवलवह्नित्वे एव भवेत्, साध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः वह्नित्वे एव सत्त्वादिति तादृश-तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

●

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટવહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવ-ચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-અધિકરણથી નિરૂપિત ન થવાને કારણે તાદશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

✱ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે, કારણ કે... ✱

હવે જો વહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા પણ સાધ્યતાઅવ-ચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ જે વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપ છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વથી વિશિષ્ટ થવી જોઈએ. એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છે-દકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેવું જોઈએ.

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । किन्तु यदि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत् तदैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेत्, प्रकृते साध्यतावच्छेदकता तु न महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्ता, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्ता, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना भवेत्, साध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वेन नैव, एतच्च प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं न प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते

●

-- वह्निअभावीयप्रतियोगितामां वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्नप्रतियोगितानिष्ठअवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताअधिकरणनिरूपितत्व तो જ રહે કે જો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ થાય, એટલે કે વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા રહે.

-- વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં તો જ વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતા રહે કે જો વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા (૧) માત્ર વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેતી હોવી જોઈએ, (૨) વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેવી જોઈએ. એટલે કે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સિવાય અન્ય કોઈ તેનું અધિકરણ ન બનતું હોવું

इति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना नैव भवति, साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना च प्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतायां नास्ति, किन्तु वह्नित्वपर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतायामेवाऽस्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव भवेत् ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं (वह्नित्वगतैकत्वम्) यद् वर्तते तदवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयनिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न वर्तते । यद्रूपेण (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपेण) अवच्छिन्नानु-

य शो ल ता

●

જોઈએ અને (૩) તે માત્ર પ્રતિયોગિતા અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ બે સિવાયના અન્ય કોઈ પણ ધર્મથી અવચ્છિન્ન ન હોવી જોઈએ.

આ ત્રણેય શરતમાંથી વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા પાસ થઈ જાય છે. કારણ કે - (૧) વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે છે. એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનું પર્યાપ્તિસંબંધથી અધિકરણ વહ્નિત્વ જ છે. (૨) તે પ્રતિયોગિતા વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે. તેનું (= પ્રતિયોગિતાનું) બીજું કોઈ અધિકરણ નથી. (૩) તથા વહ્નિત્વવૃત્તિતાવૈશિષ્ટ્ય વગેરે કોઈ પણ ધર્મથી (= પ્રતિયોગિતા અને અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના કોઈ પણ ધર્મથી) અવચ્છિન્ન બનાવ્યા વિના જ વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીયપ્રતિયોગિતા રહી જાય છે.

વિ ના મા

❋ વહ્ન્યભાવનું ગ્રહણ થતાં લક્ષણસમન્વય ❋

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેશે. માટે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુ-

योगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते तद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं नास्ति इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वारूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता नैव सम्भवति, ततः कुतः महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते ? किन्तु पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावः एव ग्राह्यः । तदधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? (लक्षणपदकृत्यञ्चाग्रे स्फुटीभविष्यति) एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय यथा नाऽव्याप्तिः यथा च वह्न्यभावमादाय भवति लक्षणसमन्वयः तथा उपदर्शितम् ।

अधुना 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्,

●

યોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણીભૂત-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી નિરૂપિત થઈ જશે.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટવહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિત થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાય તેમ નથી - તે વાત આપણે પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ. આ વહ્નિઅભાવનું અધિકરણ જલહ્રદ જ થશે. ધૂમ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જતાં અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેતો નથી.

⁜ મહાનસીયવહ્નિસાધક સ્થલે લક્ષણસમન્વય ⁜

હવે, **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्,**

तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र यथा वह्न्यभावमादाय नास्ति अव्याप्तिः, यथा च महानसीयवह्न्यभावमादाय भवति लक्षणसमन्वयः तथा प्रदर्श्यते - प्रकृते साध्यतावच्छेदकता द्वेधा - (१) महानसीयत्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकता, (२) वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता च । एतत्साध्यतावच्छेदकता-द्वितयाऽन्यतरस्मिन्नपि अवर्तमानधर्मेणाऽनवच्छिन्ना प्रतियोगिता ग्राह्या । या प्रतियोगिता केवलमहान-सीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते सा प्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्ति-तद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना भवेत्, तादृशं तद्व्यक्तित्वञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां नैवेति तादृशतद्व्यक्तित्वं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छे-दकतायामवृत्ति कथ्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानत्वादिति महानसीयत्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तमाना प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मेण अवच्छिन्ना एव भवेत्, अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण केवल-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

●

तज्ज्ञानत्वात् - આ સ્થલમાં લક્ષણસમન્વય + અવ્યાપ્તિનિરાકરણ વિચારીએ. સૌ પ્રથમ તો આ સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વ થાય છે કે મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ તે વિચારવું પડે.

જો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકતાથી વિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વને બનાવવું હોય તો માત્ર વહ્નિત્વમાં જ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહેવી જોઈએ.

વિ ન ભા

વહ્નિત્વમાં જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતા તો રહે જો વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી કોઈ અવચ્છેદકતા સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થાય.

-- વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી કોઈ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ અવચ્છેદકતા તો જ મળે કે જો વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેતી હોય. કારણ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા રહે. અન્ય કોઈ પણ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વગેરેમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા ન રહે. તેથી જો વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિ-

एवं केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना भवेत्, तादृशञ्च तद्व्यक्तित्वं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां नैव वर्तते, अतः तादृशतद्व्यक्तित्वं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति एव कथ्यते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानत्वात्। तथा च केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण नैव धर्तुं शक्यते ।

संबंधथी साध्यताअवच्छेदकता रहे तो ज वह्नित्व साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितावિशिष्टअवच्छेदकतानुं पर्याप्तिसंबंधथी અધિકરણ બને.

પરંતુ પ્રસ્તુત મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં તો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે. મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક સ્થલમાં એકલા વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા ન રહે.

આથી, વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી કોઈ પણ અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ નહીં થાય. માટે,

વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા નહીં રહે.

ફલતઃ વહ્નિત્વગતએકત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક નહીં બને.

❁ महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व જ મળે ❁

જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક બનાવવું હોય તો ઉક્ત રીતે જ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી કોઈ પણ અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થવી જોઈએ.

મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનારી કોઈ અવચ્છેદકતા તો જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ થાય કે જો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેતી હોય. કારણ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-

किन्तु या प्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते सैव प्रतियोगिता ग्राह्या, तादृशप्रतियोगिता साध्यताऽवच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना भवेत्, साध्यतावच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते । एवं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्ति साध्यतावच्छेदकतात्वोभयं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति नैव कथ्यते, साध्यतावच्छेदकताद्वितयेऽपि तस्य वर्तमानत्वात् । एषा हि प्रतियोगिता महानसीयत्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वेन वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वेन वा नैवाऽवच्छिन्ना, न्यूनवृत्तित्वात् तादृशतद्व्यक्तित्वादेः, तस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतादौ एकस्मिन्नेवाधिकरणे वृत्तित्वात्, तादृशप्रतियोगितायाश्च उभयत्र वृत्तित्वादिति साध्यतावच्छेदकता-त्वोभयावच्छिन्नप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता उभयसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन यदधिकरणं भवेत् तत्रैव स्यात्, यतः प्रतियोगिता नाम प्रकृते आधेयता, अनुयोगिता नाम आधारता, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्च आधेयता वर्तते, ततः महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयमपि आधेयं भवतीति सुज्ञेयम्, तस्य पर्याप्त्या आधारविधया यत् प्राप्यते तत्रैव महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता लभ्यते तत् स्पष्टमेव । महानसीयत्व-

अवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिता मात्र साध्यताअवच्छेदकतामां ज रहे, अन्य प्रतियोगिता-अवच्छेदकता वगेरेमां नहीं.

प्रस्तुत महानसीयवह्निसाध्यकस्थलमां साध्यताअवच्छेदकता पर्याप्तिसंबंधथी महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां रहे छे. माटे, महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां साध्यताअवच्छेदकता-अवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता रही जशे. फलतः महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्ति-अनुयोगिताअवच्छेदक रूप तरीके मळी जशे.

य
शो
ल
ता

वि
न
भा

निष्ठसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता च पर्याप्त्या महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् एव वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-(महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्ति)प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते ।

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवतीति वह्नित्वपर्याप्तावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमेव वह्नित्वगतैकत्वं भवेत् । साध्यतावच्छेदकता तु पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव भवेत् । वह्नित्ववृत्तितावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता इति वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेत् । यदि वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत् तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वं भवेत् ।

वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठतद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना । तद्व्यक्तित्वञ्च वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयत्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायां नैव भवेत्, ततः तद्व्यक्तित्वं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति एव कथ्यते इति तादृशतद्व्यक्तित्वावच्छिन्ना हि वह्नित्ववृत्तितावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव भवेत् । तथा च वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वप्राप्तौ अपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-

❀ वह्न्यभाव तो ज लई शकाय के जो... ❀

हवे जो आ स्थलमां वह्निअभाव लेवो होय तो वह्निअभावीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगिताअधिकरणनिरूपितत्वथी विशिष्ट थवी जोईએ.

पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं नैव प्राप्यते, किन्तु पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव ।

प्रकृते यदि वह्न्यभावः धर्तुमिष्यते तदा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां तादृश-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता भवेत्, तदावश्यकम् । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एका एव वह्नित्वनिष्ठा, तन्निष्ठा या प्रतियोगिता गृह्यते सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तद्भिन्नेन नावच्छिन्ना इति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेदेव । किन्तु सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वा-

●

એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણ-નિરૂપિતત્વ રહેવું જોઈએ.

-- વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીયનિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણ-નિરૂપિતત્વ તો જ રહે કે જો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપકવહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થાય. એટલે કે વહ્નિત્વવૃત્તિવહ્નિઅભાવીયતાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા રહે.

-- વહ્નિઅભાવીય-વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં તો જ મહાનસીયત્વ-

वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नास्ति, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया एव वर्तते, यतः महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिताऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, तादृश-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकः पर्याप्तिसम्बन्धः सः एव भवेत्, येन पर्याप्ति-सम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् किमपि वर्तमानं स्यात्, यदि वह्नित्वे येन पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते सः पर्याप्तिसम्बन्धः गृह्यते तदा तादृशपर्याप्ति-निरूपिताऽनुयोगिता वह्नित्वे एव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् नैव भवेत्, यथा भूतले घटः येन संयोगेन वर्तते तत्संयोगनिरूपितानुयोगिता भूतले एव भवेत्, न तु अन्यत्राऽपि ।

वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपित-प्रतियोगिता रहे के जो वह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगिता -

(१) महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक होय. एटले के पोतानी अधिकरणभूत जे प्रतियोगिताअवच्छेदकता तेना अधिकरण महानसीयत्व अने वह्नित्व बन्ने बनवा जोईए.

(२) पर्याप्तीय होवी जोईए. एटले के पर्याप्तिसंबंधथी अवच्छिन्न ते प्रतियोगिता लेवानी. कोई अन्य संबंधथी अवच्छिन्न नहीं. अने

(३) निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्व-निष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताथी अनिरूपित होवी जोईए. एटले के ते प्रतियोगिताना अवच्छेदक प्रतियोगिता अने अवच्छेदकतात्व - आ बे सिवाय अन्य कोई न होवा जोईए.

वह्नित्ववृत्ति-वह्निअभावीयप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगितानुं अधिकरण जे प्रतियोगिताअवच्छेदकता ते तो मात्र वह्नित्वमां ज रहेती होवाथी प्रथम शरतमांथी ज ते प्रतियोगिता पसार थई नहीं शके. माटे,

वह्निअभावीय-वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिता रहेशे नहीं. माटे,

तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वयोः पर्याप्तिसम्बन्धः वह्नित्वनिष्ठानुयोगिता-निरूपकः = वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकः एव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकः नैव भवेत् । महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् तु पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव वर्तते, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते, ततश्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रति-योगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयभिन्नेन अवच्छिन्ना नास्ति इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चि-न्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता भवेत् । किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-

●

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છે-દકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેશે નહીં.

❋ પ્રસ્તુત સ્થલે વહ્ન્યભાવ અગ્રાહ્ય ❋

આ રીતે,

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણ-નિરૂપિત ન થવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય.

❋ મહાનસીયવહ્ન્યભાવ તો જ લઈ શકાશે કે જો... ❋

હવે મહાનસીયવહ્નિઅભાવને આશ્રયીને વિચારણા કરીએ - જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લેવો હોય તો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ

प्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)-अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वसत्त्वेऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वविरहात् तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वृत्तित्वाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत्, तादृशप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकत्वात्वेन चैव अवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेन केनचिदपि अनवच्छिन्नेति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वमपि तादृशप्रतियोगितायां वर्तते इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीय-

●

-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताअधिकरणनिरूपितत्वथी विशिष्ट होवी जोईએ. એટલે કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીયનિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેવું જોઈએ.

-- મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ તો રહે કે જો મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે મહાનસીયત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા - આ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિ-

प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

किन्तु वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव वर्तते इति प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वरूपेण अवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता नास्ति । वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तादृशवह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, अर्थाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता तादृशवह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायां भवेदिति । तादृशवह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितद्व्यक्तित्वमेव तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितायाः वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानायाः अवच्छेदकं भवेदिति तादृशतद्व्यक्तित्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाम् अवर्तमानत्वेन तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्माऽनवच्छिन्ना नैव भवेदिति पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-

य शो ल ता

●

तत्वसंबंधअवच्छिन्न-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगितानुं अधिकरण थाय.

એટલે કે महानसीयत्ववृत्तिप्रतियोगिताअवच्छेदकतामां अने वह्नित्ववृत्तिप्रतियोगिता-अवच्छेदकतामां - आ बन्ने प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व-अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिता रहेवी जोईએ.

वि ना भा

-- महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगिता तो ज रहे के जो महानसीयवह्निअभावीयप्रतियोगितानिरूपक-प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेल प्रतियोगिता (१) महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व-अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक होय એटले કે तादृशप्रतियोगितानुं अधिकरण जे प्रतियोगिता-अवच्छेदकता ते महानसीयत्व अने वह्नित्व - आ बन्नेमां रहेती होय. (२) पर्याप्तीय होय. मतलब કે प्रतियोगिता पर्याप्तिसंबंधथी अवच्छिन्न होय अने (३) प्रतियोगितानिष्ठ

पर्याप्त्यनुयोगिताावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

इत्थञ्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं यद् भवति (= महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवति) तद्रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता) अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्ति, यद्रूपेण (= वह्नित्वगतैकत्वरूपेण) अवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)-अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामस्ति तद्रूपं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं नास्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् ।

अतः वह्न्यभावो धर्तुं नैव शक्यते । किन्तु पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन

-निરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત હોય. એટલે કે પ્રતિયોગિતા અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ બે સિવાયના અન્ય કોઈ પણ ધર્મથી તાદૃશપ્રતિયોગિતા અવચ્છિન્ન ન હોવી જોઈએ.

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા સ્વાભાવિક રીતે જ મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - ઉભયમાં રહેતી હોવાથી ઉક્ત ત્રણેય શરતમાંથી મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા પસાર થઈ જશે.

❀ મહાનસીયવહ્ન્યભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ❀

માટે,

-- મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયવૃત્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-

वर्तमानावच्छेदकतादौ भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्ति-प्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव । महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, एतदतिरिक्तेन न केनाऽप्यवच्छिन्ना अस्ति इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिता वर्तते एव । यदि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते तदा तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना इति तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकतानिरूपितत्वम्, अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वम्, वह्नित्ववृत्तिता-वैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वञ्च स्युः, अर्थाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं नैव भवेत् ।

तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे एव वर्तमानत्वेन तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वृत्तिप्रतियोगितायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमपि नास्ति इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव ग्राह्या, तादृशप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमपि भवेत्,

પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ = અધિકરણ થઈ જશે. આથી,

-- મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વ-સંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वमपि भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेद-कताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रति-योगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमपि अस्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रति-योगिता तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत्, व

च्छेदकतायां नैव वर्तते इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायामेव तादृशाऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकता-निरूपितत्वसत्त्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितायामसत्त्वाद् महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते इति । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणं तज्ज्ञानभिन्नं ज्ञानादिकम्, तत्र तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तिता ध्रुवेति लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ?

इत्थञ्च 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयीभूताऽवच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणं निर्दुष्टं फलितम् । अधुना पदकृत्यावसरः -

ननु साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येव लक्षणमङ्गीक्रियताम् ? साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वप्रवेशेनैवोपपत्तौ किमर्थं यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशः ? एवं हि लक्षणसमन्वयः -

'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगिता हि उभयसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, न एकस्याम्, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तमाना प्रतियोगिता न हि साध्यतावच्छेदकतात्वेनावच्छिन्ना भवति, साध्यतावच्छेदकतात्वस्य साध्यतावच्छेदकताद्वितयस्मिन् वर्तमानतया, तादृशप्रतियोगितायाः महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तमानतया साध्यतावच्छेदकतात्वस्य अतिरिक्तवृत्तित्वात् ।

तथा च साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता एव गृह्यते, तादृशप्रतियोगिताश्रयीभूतोभयसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानत्वात् साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, ततश्च साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव वर्तते, न तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामिति पूर्वं प्रतिपादितमेव, तथा च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न तु वह्न्यभावः इति सर्वं सुस्थम्, नास्ति काऽप्यापत्तिः ।

'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं न शक्यते, वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, यतः साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वनिष्ठा इति साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, ततश्च साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताऽपि वह्नित्वे एव स्यादिति साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेदिति वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न तु महानसीयवह्न्यभावः इति का आपत्तिः?

य शो ल ता

न च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि 'अत्र महानसीयवह्निः'-इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन साध्यतावच्छेदकतात्वेनेत्युभयधर्मेण अवच्छिन्नेति साध्यतावच्छेदकतात्वेनावच्छिन्ना कथ्यते एव, न तु साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नभिन्ना इति साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते। तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं प्राप्यते इति साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि वह्नित्वगतैकत्वं लभ्यते एव ।

तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वाद्

वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्ति***रिति वाच्यम्,***

साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वनिवेशेन तन्निवारणसम्भवात्, तादृशवह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः साध्यतावच्छेदकतात्वेतरवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येनाऽपि अवच्छिन्नत्वात्, साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितायाः साध्यतावच्छेदकताद्वितये एव वर्तमानत्वाच्च । "निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितासामान्यस्य साध्यत्वेन अवच्छिन्नत्वान्न साध्यतावच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगित्वप्राप्तिसम्भवः" - इत्याशङ्कायां 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमङ्गीकार्यम्, तथा सति वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन, साध्यत्वेन, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्नत्वाद् वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्ट-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रति-योगितावच्छेदकतानिरूपितैव स्यात्, न त्वनिरूपिता इति तादृशवह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टसाध्यता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता न ग्राह्या, किन्तु शुद्धसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव ग्राह्या, तादृशप्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात् तादृश-प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अव-च्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेत् ।

साध्यतावच्छेदकतायाः तादृशप्रतियोगिताश्रयभूतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभय-स्मिन् वर्तमानतया तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वमेव स्यात्, अतः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता) अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । महानसीयत्व-वह्नित्वगत-

द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाद् महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाच्च न स्यादेव अव्याप्तिः, वह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वात्, महानसीयवह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयसम्भवाच्च । इत्थञ्च उक्तलक्षणाङ्गीकारे नास्ति काऽप्यव्याप्तिः, तर्हि किमर्थं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं निवेशितम् ?

न च भवता 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न...' इत्यादिलक्षणे पूर्वं 'साध्यतानिष्ठ'- इत्येवं स्पष्टोल्लेखः कृतः, अग्रे च 'किञ्चिन्निष्ठ' - इत्येवं सामान्योल्लेखः किमर्थम् ? अग्रे यदि 'किञ्चिन्निष्ठ' इत्येवं सामान्योल्लेखेनाऽपि कार्यं सिध्यति तदा पूर्वमपि 'किञ्चिन्निष्ठ'- इत्येवं सामान्येनैवोल्लेखः कर्तव्यः, पूर्वं च 'साध्यतानिष्ठ'- इत्येवं विशेषेणोल्लेखे अग्रेऽपि तथैव 'प्रतियोगितानिष्ठ' - इत्येवं विशेषोल्लेखः एव कर्तव्यः, युक्तेरुभयत्र तुल्यत्वात्, विशेषे विनिगमकाभावाच्च। तथा च 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयीभूतावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणम्, 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवं वा लक्षणम् अङ्गीक्रियताम् ***इति वाच्यम्,***

प्रथमलक्षणस्याऽसम्भवग्रस्तत्वात्, द्वितीयस्य गुरुत्वाच्च । तथा हि - प्रथमलक्षणानुसारेण हि 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय लक्षणाऽसमन्वयः स्यात्, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव अस्ति, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्नेति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वात् तादृशप्रतियोगितायाः। किञ्चिन्निष्ठा = प्रतियोगितानिष्ठाऽपि स्यात्, साध्यतानिष्ठाऽपि स्यात्, 'किञ्चित्'पदेन कस्यचिदपि ग्रहणस्य शक्यत्वात्।

तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेदेव, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेवेति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च पर्वतादौ धूमहेतोरवृत्तित्वाभावाल्लक्षणाऽसमन्वयः सुदुर्निवारः। एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र यथेच्छमभावः ग्रहीतुं शक्यते ।

अतः 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता हीयं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता स्यादेव । तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव ।

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयः स्यादेव । एवं सर्वत्राऽपि यथेच्छमभावग्रहणसम्भवेन लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव असम्भवः इति नैव धर्तुं शक्यते प्रथमं लक्षणम् ।

द्वितीयं लक्षणञ्च गौरवग्रस्तम्, उत्तरत्र 'प्रतियोगितानिष्ठ' इत्येवं तत्प्रवेशस्य निरर्थकत्वात्, 'किञ्चिन्निष्ठ' - इत्युक्तौ अपि कार्यसिद्धौ तत्प्रवेशस्य गुरुत्वस्य उतथ्यानुजेनाऽपि अप्रत्याख्येयत्वात्। न हि 'प्रतियोगितानिष्ठे'त्यस्य स्थाने 'किञ्चिन्निष्ठे'ति प्रवेशे काचिद्धानिः समस्ति, तथा हि - 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावः गृह्यते । निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव वर्तते इति पूर्वं प्रतिपादितम् । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ वर्तते, वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकताऽपि वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वर्तते । साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-

वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताऽपि च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव । तादृशप्रतियोगिताद्वितयञ्च पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयमपि वर्तते ।

तथा च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि धर्तुं शक्यते, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि धर्तुं शक्यते । तदाश्रयावच्छेदकतारूपेण साध्यतावच्छेदकताऽपि तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि च गृह्येते, किन्तु साध्यतावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि अभिप्रेतमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां नास्ति, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि नास्ति । अतः महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितायां महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं वर्तते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्नत्वेन, तदतिरिक्तेन अनवच्छिन्नत्वेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः ग्रहीतुं शक्यत्वेऽपि तादृशप्रतियोगितायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वविरहात् तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयनिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

इत्थञ्च 'किञ्चिन्निष्ठे'ति पदेन साध्यतानिष्ठस्य प्रतियोगितानिष्ठस्य वा ग्रहणं करोतु

तथापि महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, यतः यदि वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतानिरूपितत्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां नैव भवेत्, तथापि वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण ग्रहीतुं शक्यायाः एव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताया आश्रयीभूता या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तन्निरूपितत्वस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां सत्त्वाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतानिरूपितत्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां नास्तीति नेति वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । ततः तमादाय लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि नाऽव्याप्तिः, वह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वात्, महानसीयवह्न्यभावमादाय लक्षणसमन्वयसम्भवाच्च । तथा हि - निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेवाऽस्ति, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्वे वह्नित्वे च वर्तमानावच्छेदकतादौ भवेत् । साध्यतावच्छेदकता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतायां तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाञ्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेत् ।

साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन केनचित् (= साध्यत्वेन) अवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वेन च । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि निरूपितत्वसम्बन्धेन केनचित् (= प्रतियोगित्वेन), अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, एतदुभयातिरिक्तेन

न केनाऽपीति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते। किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतानिरूपितत्वमपि, तादृश-प्रतियोगिताश्रयमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वम् अपि नास्ति ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं वर्तते, वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवा-ऽवच्छिन्ना इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता वर्तते । किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेद-कतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नैव भवतीति महान-सीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । ततश्च किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतारूपेण साध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता प्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता वा गृह्यताम्, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपित-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न सम्भवेदेवेति वह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते ।

किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता विद्यते इति महानसीयवह्न्यभावे महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगिता निरूपकत्वसत्त्वाद् महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया

लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः इति अग्रे 'किञ्चिन्निष्ठ' - इत्येवं सामान्योल्लेखेनैवोपपत्तौ 'प्रतियोगिता-निष्ठ' - इत्येवं विशेषोल्लेखो नैवौचित्यं वहति । एकत्र विशेषोल्लेखेन सामञ्जस्ये न हि उभयत्र तदनुसरणं कोऽपि प्राज्ञोऽङ्गीकुर्यात् ।

न च अग्रे विशेषोल्लेखः पूर्वं वा ? इत्यत्र विनिगमकाऽभावादुभयत्र तदुल्लेखः एव न्याय्य ***इति वाच्यम्;***

पूर्वं विशेषोल्लेखे अग्रे सामान्येन उल्लेखः एव अनुगन्तव्यः, व्यत्यासे असम्भवाऽऽपत्तेरिति विनिगमकसद्भावात् ।

अयमाशयः- लक्षणं हि 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरण-निरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेवाङ्गीकरणीयम्, व्यत्यासेन 'निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रय(प्रतियोगिता)अव-च्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणं नैवाङ्गी-करणीयम्, असम्भवापत्तेः । तथा हि - पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावः धर्तुमिष्यते । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्वे वह्नित्वे च सत्त्वेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयनिष्ठायाः अवच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपिता हि सा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धा-

वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव ।

तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं स्यादेव । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न(प्रति-योगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रति-योगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते । महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाश्च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वेन महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तितादृशप्रतियोगितायां भवेत् । तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च पर्वतादौ धूमहेतोर्वृत्तित्वेन लक्षणाऽ-समन्वयो वज्रलेपायितः । एतल्लक्षणानुसारेण सर्वत्र सर्वेऽपि अभावाः लक्षणघटकाः भवन्ति।

अतः 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञान-त्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानतया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितायाः वह्नित्वनिष्ठायाः अवच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव । इयञ्च वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता अस्त्येव । अतः निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-

प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवत्येव ।

पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि वर्तते, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिता भवेदेव। इत्थञ्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्याकारकज्ञाने तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयः दुर्निवारः एव ।

एवं सर्वत्र यथेच्छमभावग्रहणस्य शक्यत्वाल्लक्षणाऽसमन्वयो भवेदेवेति असम्भवः । अतः पूर्वं 'किञ्चिन्निष्ठ' - इत्येवं निवेश्य अग्रे 'प्रतियोगितानिष्ठ' - इत्येवं निवेशः न सम्भवति इति स्थितम्। किन्तु पूर्वं 'साध्यतानिष्ठ' - इत्येवं निवेश्य अग्रे एव 'किञ्चिन्निष्ठ' - इत्येवं निवेशनीयम्। तथा सति नोक्ताऽसम्भवः सम्भवति, यतः पूर्वोक्तरीत्या 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-रूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं प्राप्यते, किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ग्रहणसम्भवात्, किन्तु निरूपितत्व-

सम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव भवेत्, यतः यथा निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते तथा निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत्, किन्तु साध्यतावच्छेदकतायामेव भवेदिति निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव ।

ततश्च यादृशाऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वर्तते तादृशः एवाभावः धर्तुं शक्यते, अत्र किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतारूपेण साध्यतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता अपि, प्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि च धर्तुं शक्येते । अतः यदभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता भवेत्, सोऽभावोऽपि धर्तुं शक्यते, यदभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रति-योगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता भवेत् सोऽभावोऽपि धर्तुं शक्यते इत्यर्थः ।

किन्तु अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया तु अवच्छिन्ना भवेदेव, साध्यत्वेन च अवच्छिन्ना न कदापि भवेदिति सकलाभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिताः एव

य शो ल ता

भवेयुरिति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यता-निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता कस्यचिदपि अभावस्य प्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव सम्भवति।

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगिता-निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रति-योगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताऽपि वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन यदभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता वर्तते तस्यामेव भवेद् इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ततया वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्नप्रतियोगितानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायां नैव भवेत्, किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेदिति वह्न्यभावः
य एव ग्राह्यः, न महानसीयवह्न्यभावः इति वह्न्यभावाधिकरणे जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया
श्लोक लक्षणसमन्वयात् कुतोऽसम्भवः ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्रापि वह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, किन्तु महानसीयवह्न्यभावः, यतः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताविधया पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता एव प्रकृते ग्रहीतुं शक्यते, साध्यता-निष्ठत्वस्य स्पष्टोल्लेखाद् इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता यथा पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवति तथा निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यता-निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रति-योगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता नैव भवति, किन्तु तादृशप्रतियोगिता तु महानसीयत्व-वह्नित्वगतसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत् । तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं प्राप्यते तथा

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं नैव प्राप्यते, किन्तु महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते।

तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता यदभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत् सोऽभावः एव धर्तुं शक्यते। अत्रापि किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतारूपेण साध्यतानिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतायाः अपि, प्रतियोगितानिष्ठावच्छेदकतायाः अपि ग्रहणसम्भवेऽपि प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता एव ग्राह्या, पूर्वोक्तहेतोः। तादृशप्रतियोगिता च महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायामेव, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामिति महानसीयवह्न्यभावा-धिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नैवाऽव्याप्तिः असम्भवो वा ।

इत्थञ्च पूर्वं साध्यतानिष्ठत्वं निवेश्यैवाऽग्रे किञ्चिन्निष्ठत्वं निवेशनीयमिति स्थितम्। एवञ्च स्थिते निर्दुष्टं हि सिद्ध्यति अस्माकं लक्षणम् । ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिवेशेनैवोपपत्तौ किमर्थं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिवेशः ? ***इति चेत् ?***

य शो ल ता

न, मूर्खप्रश्नतुल्यत्वादेतत्प्रश्नस्य, न हि कोऽपि प्राज्ञः एवं पृच्छेत् 'किमर्थं वक्रं पन्थानं त्यक्त्वा भवान् ऋजुपथाऽऽगतः ?' इति । यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्व-प्रवेशापेक्षया निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)-अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशः महान्, गुरुः च। किञ्च, एतत्प्रवेशे लक्षणाऽसमन्वयोऽपि 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र, यतः पूर्वम् असकृत् परिभावितं यथा, तथा प्रकृते साध्यतावच्छेदकतायाः ऐक्यात् साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना, न साध्यतावच्छेदकतात्वोभयेन, सम्भवति लघौ धर्मे गुरौ तदभावादिति प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नतद्व्यक्तित्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता एव स्यात् । तथा च न काऽपि तादृशी प्रतियोगिता

प्राप्यते या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेत् ।

ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः अप्रसिद्ध्या लक्षणमपि अप्रसिद्धमेव भवेत्, घटकाऽप्रसिद्ध्या घटिताऽप्रसिद्धिः दुर्निवारा । यदि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता निवेश्यते तदा नोक्ताऽऽपत्तिः, यतः साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गुरुधर्मस्यानवच्छेदकत्वात् तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना भवति, तद्व्यक्तित्वञ्च साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते एव, तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वभिन्नेन न केनाऽप्यवच्छिन्ना, साध्यतावच्छेदकता प्रकृते एका इति तद्व्यक्तित्वं यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति एव इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशतद्व्यक्तित्वावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वात् तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव प्राप्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नास्ति । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता न तद्व्यक्तित्वेनावच्छिन्ना अभ्युपगम्यते, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैव, नान्येन केनचिदिति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत् । तथा च वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाप्रसिद्धिः अव्याप्तिर्वा ।

ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशाऽपेक्षया

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशः एव समञ्जसः इति स्थितम् ।

ननु अस्तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(साध्यता) अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशे 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्राप्रसिद्धिः, किन्तु तादृशाऽप्रसिद्धिनिवारणार्थं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशः नैव अनिवार्यः, साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वनिवेशेनाऽपि सामञ्जस्यात् । तथा चैवं लक्षणम् - साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(किञ्चिद्)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

एतल्लक्षणानुसारेण 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र लक्षणसमन्वयः स्यादेव, यतः प्रकृते साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकधर्मः वह्नित्वगतैकत्वं भवेत्, साध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तमानत्वात् । तादृशसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या तद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, तद्व्यक्तित्वं साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति एवेति साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव। अतः साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात् ।

य शो ल ता

वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत् । तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । अतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । तथा च साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-

वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एव ग्राह्यत्वेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अग्राह्यत्वेन च वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते इति वह्न्यभावाधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि? इति किमर्थं साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमनिवेश्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं निवेश्यते ***इति चेत् ?***

न, 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तेः दुर्वारत्वात् । तथा हि - प्रकृते साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्। ततश्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । किन्तु तथा सति वह्न्यभावः धर्तुं दुष्करः भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वसत्त्वेऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाऽसम्भवात् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवेत् । अतः यदि वह्न्यभावः ग्राह्यः तदा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेत् तदावश्यकम् । साध्यतावच्छेदकता यदि सामान्येन गृह्यते तदा तस्याः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानत्वात् तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-

●

·※· महानसीयवह्निसाध्यक स्थले अव्याप्ति ·※·

प्रश्न :- ઊભા રહો ! જરા થોભો ! કોણે કહ્યું કે '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ નહીં આવે ? આ સ્થલમાં તમે જે નવું લક્ષણ બતાવ્યું તે મુજબ પણ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય છે અને વહ્નિઅભાવ લઈ શકાતો હોવાથી અવ્યાપ્તિ પણ આવે જ છે. તદ્યથા --

તમે જણાવ્યું કે મહાનસીયવહ્નિસાધ્યક પ્રસ્તુત સ્થલમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-

पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, किन्तु या वह्नित्ववृत्तिता-विशिष्टसाध्यतावच्छेदकता तस्याः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे एव वर्तमानत्वात् तादृशवह्नित्ववृत्तिता-विशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे एव भवेत्, तादृश-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अवच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यादेव ।

तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना, (यद्वा तद्व्यक्तित्वेन, तद्व्यक्तित्वस्यावच्छेदकत्वमाश्रित्य निरूपणं स्वयमनुगन्तव्यम्) एते त्रयोऽपि धर्माः साध्यतावच्छेदकतायां वर्तन्ते एवेति वह्नित्ववृत्तिता-विशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव कथ्यते इति साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्नत्वात्, तदतिरिक्तेना-ऽनवच्छिन्नत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं भवेत् ।

●

અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વમાં ન રહે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વમાં જ રહે. હવે જો એમ સાબિત થઈ જાય કે સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વ વહ્નિત્વગતએકત્વમાં રહે છે તો પછી વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. કારણ કે તમારા લક્ષણ મુજબ તે અભાવ લઈ શકાય કે જે અભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદક-તાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણથી નિરૂપિત હોય.

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન

य शो

तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानतया तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि भवेदेवेति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरू-

-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगिताथी विशिष्ट छे. परंतु, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताथी विशिष्ट नथी. कारण के तादृशप्रतियोगिताअवच्छेदकता मात्र वह्नित्वमां ज रहेली होवाथी, महानसीयत्व अने वह्नित्व उभयमां रहेली न होवाथी तादृशप्रतियोगिताअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक छे, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपक नहीं.

⊠ वह्नित्वगतएकत्व मळे तो वह्न्यभाव ग्राह्य बने ⊠

वि जा भा

आथी, कही शकाय के जो वह्नित्वगतएकत्व साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वथी विशिष्ट थई जाय तो वह्निअभावीयप्रतियोगितामां साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वविशिष्टवह्नित्वगतएकत्वरूपअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताअधिकरणनिरूपितत्व रही जवाने कारणे वह्निअभाव लई शकाय.

जो वह्नित्वगतएकत्व साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वथी विशिष्ट न थाय, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व ज साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वथी विशिष्ट थाय तो वह्निअभावीयप्रतियोगितामां साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वविशिष्टमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकता-अनिरूपितप्रतियोगिताअधिकरणनिरूपितत्व रहेतुं न होवाथी वह्निअभाव लई न शकाय.

पितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं तादृशवह्नित्ववृत्तिवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां भवेदेव । तथा च साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयाद् अव्याप्तिः दुर्वारा एव ।

य शो ल ता

●

તમે પણ આ જ જણાવ્યું કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ થતું હોવાથી, વહ્નિત્વગતએકત્વ થતું ન હોવાથી વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ ન રહે. પરિણામે, વહ્નિઅભાવ પણ ન લઈ શકાય.

વિ ના શ

આની સામે અમારે એ જ જણાવવું છે કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વ પણ થઈ શકે છે. માટે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહી જશે. ફલતઃ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે.

વહ્ન્યભાવ લઈ શકાય છે. કારણ કે...

જુઓ, આ રીતે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વથી વિશિષ્ટ વહ્નિત્વગતએકત્વ થશે.

यदि एतदव्याप्तिनिराकरणाय साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य स्थाने साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वनिवेशमादृत्य 'साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-

-- જો વહ્નિત્વગતએકત્વને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વથી વિશિષ્ટ બનાવવું હોય એટલે કે વહ્નિત્વગતએકત્વને જો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક બનાવવું હોય તો માત્ર વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રાખવી પડે.

-- વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા તો જ રહે કે જો વહ્નિત્વમાં રહેનારી અવચ્છેદકતામાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા રહે.

-- વહ્નિત્વમાં રહેનારી અવચ્છેદકતા તો જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ બને કે વહ્નિત્વમાં રહેનારી અવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય.

-- વહ્નિત્વમાં રહેનારી અવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન તો જ બને કે જો વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક બધાં ધર્મો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેતા જ હોય.

પ્રસ્તુત સ્થલમાં મહાનસીયવહ્નિ સાધ્ય છે. માટે, મહાનસીયત્વ અને વહ્નિત્વ - આ બન્નેમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે. આમાંથી જો ફક્ત વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પકડો તો આ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ તો વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ જાય.

પરંતુ, વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા તો જ લઈ શકાય કે જો તે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન હોય. વાસ્તવમાં જો માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પકડો તો તેમાં રહેલી પ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં

वृत्तित्वाभावः' इति एवं लक्षणमङ्गीक्रियते तदापि नोक्ताऽऽपत्तिनिवारणं सम्भवति, यतः वह्नित्व-वृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता (१) वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन, (२) साध्यत्वेन, (३) अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना, तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छे-दकतायां वर्तते, साध्यत्वम् अवच्छेदकतात्वञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तेते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तेते । तथा च वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकाः सर्वेऽपि धर्माः साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानाः एव सन्ति, न कोऽपि धर्मः साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिः कथ्यते, उभयसाध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानधर्मस्यैव

य
शो
ल
ता

●

રહેલ તદ્‌વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન બને. આ તદ્‌વ્યક્તિત્વ માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં જ રહે. આ તદ્‌વ્યક્તિત્વ મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં તો ન જ રહે. મતલબ કે વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ તદ્‌વ્યક્તિત્વધર્મથી અવચ્છિન્ન છે, અનવચ્છિન્ન નહીં. જો મહાન-સીયત્વમાં રહેનારી અને વહ્નિત્વમાં રહેનારી - બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા લઈ લઈએ તો તે બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા તો અવચ્છેદકતાત્વથી અવચ્છિન્ન થશે, તદ્‌વ્યક્તિત્વથી નહીં. અને આ અવચ્છેદકતાત્વ તો બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ છે. માટે, આ પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન થશે.

✱ વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનું ગ્રહણ ✱

વિ
ન
ભા

સાર એ કે - મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહેનારી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન છે. જ્યારે, માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા તદ્‌વ્યક્તિત્વથી અવચ્છિન્ન છે.

તદ્‌વ્યક્તિત્વ એ મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ છે તે વાત બરાબર ! પરંતુ તદ્‌વ્યક્તિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મ તરીકે લઈ ન શકાય. કારણ કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મ તે જ કહેવાય કે જે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ ન હોય. અવૃત્તિ = વૃત્તિત્વવદ્‌ભિન્ન. તદ્‌વ્યક્તિત્વ જો એક પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ ન હોય તો જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ તદ્‌વ્યક્તિત્વ કહેવાય. જ્યારે આ તદ્‌વ્યક્તિત્વ તો વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહે જ છે. માટે, તેને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ કઈ રીતે કહી શકાય ?

साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तित्वोक्तेः इति वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मैः अनवच्छिन्ना एव भवेत् । तथा च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्व-स्यैव प्राप्तेः, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाश्च साध्यतावच्छेद-कताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यत्वात् साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव । ततश्च पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यत्वात् साध्यता-

●

માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મ તરીકે -

(૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર તદ્વ્યક્તિત્વ,

(૨) વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર તદ્વ્યક્તિત્વ અને

(૩) મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વવૃત્તિ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર અવચ્છેદકતાત્વ - આ ત્રણ ધર્મ સિવાયના તમામ ધર્મો જ લઈ શકાશે. માત્ર તદ્વ્યક્તિત્વ ધર્મથી અવચ્છિન્ન એવી વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા જો તદ્વ્યક્તિત્વ સિવાયના દુનિયાના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોય તો પછી બે તદ્વ્યક્તિત્વ અને અવચ્છેદકતાત્વ - આ ત્રણ સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન જ હોય.

આ રીતે,

વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ-ધર્મઅનવચ્છિન્ન થઈ જશે. વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ હોવાથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ જશે. એટલે કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ તરીકે વહ્નિત્વગતએકત્વ લઈ શકાશે.

❀ वह्न्यभाव ग्राह्य थतां अव्याप्ति दुर्वार ❀

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિત્વવૃત્તિપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા પણ માત્ર

वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपा-
वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छे-
दकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-
प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता प्राप्यते। ततश्च वह्न्यभावो
धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव अव्याप्तिः ।

वह्नित्वमां જ રહેતી હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાવૃત્તિપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-
અનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ પણ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ થશે. તથા તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવ-
ચ્છેદકતાવૃત્તિપ્રતિયોગિતા પણ માત્ર અવચ્છેદકતાત્વ અને પ્રતિયોગિતાથી જ અવચ્છિન્ન
છે, એટલે કે તાદૃશપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન
-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતા-
અનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થાય છે.

આનો સીધો મતલબ એ જ કે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય
-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-
અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણીભૂત વહ્નિત્વવૃત્તિ-વહ્નિ-
અભાવીયપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાનિરૂપિતત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહેલ છે.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-
પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટવહ્નિત્વગતએકત્વરૂપઅવચ્છિન્ન-
અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-
ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણ-
નિરૂપિતત્વથી વિશિષ્ટ થઈ જવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે.
તેનું અધિકરણ '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - આવું જ્ઞાન. આ જ્ઞાનમાં તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ વૃત્તિ
છે. આથી લક્ષણસમન્વય થઈ નહીં શકે, અવ્યાપ્તિ આવ્યા વિના નહીં રહે.

આમ, તમારા નવા લક્ષણ મુજબ '**महानसीयवह्निः अत्र वर्तते**' - **इत्येतज्ज्ञानं विषयिता-
सम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં જડબેસલાક અવ્યાપ્તિ આવી જશે.

✲ यत्किंचित्पदनो प्रवेश ठाठमाठथी ✲

उत्तर :- અરે ભાઈ ! તમે થોડી વાત તો સમજો. અમારું લક્ષણ માત્ર સાધ્યતા-

अतः एतदव्याप्तिनिवारणाय यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यैव निवेशः कर्तव्यः । यत्प्रतियोगितायाः अवच्छेदकाः यावन्तः धर्माः तावन्तः सर्वेऽपि यदि यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः तावतीषु सर्वासु साध्यतावच्छेदकतासु वर्तमानाः भवेयुः तदैव सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत्, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायाम् = एकस्यामपि साध्यतावच्छेदकतायां यः धर्मः अवृत्तिः तेनाऽनवच्छिन्ना प्रतियोगिता एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना इत्यर्थः । तथा च प्रकृते वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः अवच्छेदकाः ये त्रयो धर्माः (१) वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यम्, (२) साध्यत्वम् (३) अवच्छेदकतात्वञ्च ते सर्वेऽपि यदि महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि भवेयुः, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च भवेयुः तदैव वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत् ।

तत्र साध्यत्वम् अवच्छेदकतात्वञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति साध्यत्वम् अवच्छेदकतात्वञ्च यावत्साध्यतावच्छेदकता-

●

अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न..... આટલું જ નથી, પરંતુ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ - આ પ્રમાણે અમારું લક્ષણ છે. આ લક્ષણ મુજબ કોઈ અવ્યાપ્તિ નહીં આવે. તે આ પ્રમાણે -

તમે જે અવ્યાપ્તિ આપી તેના મૂળમાં તમે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ તરીકે વહ્નિત્વગતએકત્વ સાબિત કરી દીધું - તે છે. વહ્નિત્વગતએકત્વ પણ એટલા માટે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક બન્યું કે વહ્નિત્વવૃત્તિ-સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદક તદ્વ્યક્તિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ થઈ ગયું. તે વખતે તમે જણાવ્યું હતું કે - "અવૃત્તિ = વૃત્તિત્વવદ્ભિન્ન, એટલે કે જે કોઈ પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ હોય તે જ ધર્મ લઈ શકાય. તદ્વ્યક્તિત્વ તો વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ છે. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મ તરીકે તદ્વ્યક્તિત્વ લઈ ન શકાય."

वृत्तिताविशिष्टौ धर्मौ इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया साध्यत्वमपि धर्तुं नैव शक्यते, अवच्छेदकतात्वमपि च । किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां नैव, अतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्ये साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वाभावेऽपि सर्वासु साध्यतावच्छेदकतासु वृत्तित्वमपि नास्ति, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति (= महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति) वर्तते । तथा च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन अवच्छिन्ना हि सा प्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते ।

य शो ल ता

●

❋ यत्किंचित्पद द्वारा अव्याप्तिनिवारण ❋

પરંતુ, હવે અમે જે લક્ષણ બનાવ્યું તેમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના વિશેષણ તરીકે યત્કિંચિત્પદ મૂક્યું છે. એટલે કે કોઈ પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જે ધર્મ અવૃત્તિ હોય તે ધર્મથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ. દા.ત. પ્રસ્તુતમાં મહાનસીયત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વનિષ્ઠસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા - આમ બે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા છે. આ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એટલે કે મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં (- આ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં) ન રહેનાર ધર્મથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ - એવું નથી કહેવું. પરંતુ, બન્નેમાંથી કોઈ એક પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેનાર એટલે કે મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં - આ બન્નેમાં રહેનારા ધર્મો સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોવી જોઈએ.

વિ ન મા

મતલબ કે (૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર તદ્વ્યક્તિત્વ,
(૨) વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર તદ્વ્યક્તિત્વ અને
(૩) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા - આ બન્નેમાં રહેનાર સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ - આ ત્રણ સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ - એવું નહીં. કિંતુ,

(૧) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા હોવી જોઈએ. આ પ્રમાણે અમારા લક્ષણનો આશય છે. કારણ કે વહ્નિત્વવૃત્તિ

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यौ यावत्साध्यतावच्छेदकतावर्तमानौ यौ साध्यतावच्छेदकतात्वधर्मौ ताभ्यामेवाऽवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेन न केनाऽप्यवच्छिन्ना या प्रतियोगिता सैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते । तत्र यदि महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा सा साध्यतावच्छेदकतात्वोभयभिन्नेन यावत्साध्यतावच्छेदकतासु अवर्तमानमहानसीयत्ववृत्तितावैशिष्ट्येनावच्छिन्ना भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव ग्राह्या, तादृशप्रतियोगितायाः साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वेन साध्यतावच्छेदकतात्वयोः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यत्वेन च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः ग्रहणं शक्यमेव । तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानतया तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवतीति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽग्राह्यत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव भवेत् ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ

●

साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनार तद्व्यक्तित्व महानसीयत्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां नथी रहेतुं. अने महानसीयत्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनार तद्व्यक्तित्व वह्नित्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां नथी रहेतुं.

मात्र साध्यताअवच्छेदकतात्व ज महानसीयत्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां पण रहे छे अने वह्नित्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतामां पण रहे छे. माटे, साध्यताअवच्छेदकतात्व सिवायना महानसीयत्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतानिष्ठ तद्व्यक्तित्व, वह्नित्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतानिष्ठ तद्व्यक्तित्व... वगेरे कोई पण धर्मोथी अनवच्छिन्न जे प्रतियोगिता होय ते ज लई शकाशे.

-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वसत्त्वेऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं न सम्भवति इति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां नैव भवेत् । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् ।

⊠ वह्नित्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकता लई नहीं शकाय ⊠

वह्नित्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगिता तो वह्नित्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनार तद्व्यक्तित्वथी अवच्छिन्न छे. मतलब के साध्यताअवच्छेदकताअवृत्ति धर्मथी अवच्छिन्न छे, अनवच्छिन्न नहीं. माटे, साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न तरीके वह्नित्ववृत्ति साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगिता लई नहीं शकाय.

महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां रहेनारी जे साध्यताअवच्छेदकता तेमां रहेली प्रतियोगिता लईए तो ते प्रतियोगिता मात्र साध्यताअवच्छेदकतात्वथी ज अवच्छिन्न छे. साध्यताअवच्छेदकतात्व सिवायना तमाम धर्मोथी अनवच्छिन्न ज छे. माटे, साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिता तरीके महानसीयत्व-वह्नित्ववृत्तिसाध्यताअवच्छेदकतानिष्ठ प्रतियोगिता लेवी पडे. आ प्रतियोगितानुं अधिकरण जे महानसीयत्व-वह्नित्वउभयवृत्तिसाध्यताअवच्छेदकता ते महानसीयत्व अने वह्नित्व - बन्नेमां रहेती होवाथी साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नतादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकरूप महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व ज थशे.

आ रीते, साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वविशिष्ट तरीके महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व ज प्राप्त थशे, वह्नित्वगतएकत्व नहीं. वह्निअभावीयप्रतियोगितामां वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्नअवच्छे-

किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-(प्रतियोगिता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्याऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽपि च सत्त्वात् तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां स्यादेवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते। तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः।

●

દકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાથી જ નિરૂપિતત્વ રહેલું છે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિ-કરણથી નિરૂપિતત્વ રહેલું નથી - આ વાત પૂર્વે જણાવી જ દીધેલ છે. માટે, કેવી રીતે આ વાત શક્ય બને ? - તે અંગે વિસ્તૃત છણાવટ અમે કરતા નથી.

❄ વહ્ન્યભાવ અગ્રાહ્ય બનતા અવ્યાપ્તિ દૂર ❄

ટૂંકમાં, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણથી નિરૂપિતત્વ રહેલું ન હોવાથી તાદશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. મહાનસીયવહ્નિઅભાવ જ લઈ શકાશે. કારણ કે મહાનસીયવહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતા જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्याऽपि प्रवेशः नैव कार्यः, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितवच्छेदकताभिन्न-(साध्यता)अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्यापि प्रवेशः नैव कार्यः, साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्यापि प्रवेशः नैव कार्यः, साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यापि प्रवेशः नैव कार्यः, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यैव प्रतियोगिता-विशेषणविधया प्रवेशः कार्यः इति स्थितम् ।

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितायाः प्रवेशे कृतेऽपि पर्याप्त्यनिवेशेन केवलं 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकरूपा-ऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रया-वच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणा-ऽभ्युपगमे पुनरपि 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्रैव वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः स्यात्, यतः पूर्वं यथा प्रदर्शितं तथा प्रकृते साध्यतावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेनैव महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत्, स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहानसीयत्वेऽपि भवेत्, केवलवह्नित्वेऽपि भवेत्, तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता वह्नित्वेऽपि सम्भवति, केवलमहानसीयत्वेऽपि च । साध्यतावच्छेदकतानिष्ठा इयं प्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित्, साध्यत्वावच्छेदकतात्वधर्मौ तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यौ इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-

●

અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિત છે. આ મહાન-સીયવહ્નિઅભાવનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્નજ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેશે નહીં. આ રીતે આપણે જે જે વસ્તુ પરંપરાસંબંધમાં રાખી હતી તે બધીને સળંગ વાક્યમાં સ્થાન આપી દીધું.

प्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः केवलवह्नित्वेऽपि सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिताऽपि वह्नित्वे स्यादिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्व-गतैकत्वं स्यात्, तथा च पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-गतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियो-गितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तित्वाभावाल्लक्षणाऽसमन्वयः अव्याप्तिश्च । पर्याप्तिसम्बन्धेनैव साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते, स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहानसीयत्वेऽपि वर्तते, केवलवह्नित्वेऽपि - एतदेव एतदव्याप्तिमूलमिति ।

यदि पर्याप्तिः निवेश्यते तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणं भवति, एतल्लक्षणानुसारेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपिका पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता एव ग्राह्या, न तु स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ना। प्रकृते 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्वे वह्नित्वे चैव भवेत्, तथा च यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना अनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । ततश्च पूर्वोक्तरीत्या तादृशयत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-

वच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अग्राह्यत्वाद् महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एव ग्राह्यत्वाच्च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः नैव । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणविधया यत्प्राप्यते तत्र तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया नैव अव्याप्तिरिति पर्याप्तिः अवश्यन्तया निवेशनीया ।

ननु अस्तु पर्याप्तिनिवेशस्याऽऽवश्यकत्वं तथापि अनुयोगितावच्छेदकत्वपर्यन्तमनुधावनमनुचितमेव, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणाङ्गीकारेणाऽपि इष्टसिद्धेः । लक्षणसमन्वयश्चैवम् - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्राप्यते, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता केवलवह्नित्वे एव वर्तते इति तादृशानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता केवलवह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ भवेत् ।

तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ एव तादृशवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ नैव, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वात्, न तु केवलवह्नित्वे । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु केवलप्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्ना, एतदतिरिक्तेन न केनापीति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां स्यादेव । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, अतः वह्न्यभावः एव

धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणसमन्वयात्कुतोऽव्याप्तिः ?

'अत्र महानसीयवह्निः' इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि वह्न्यभावमादाय नाऽव्याप्तिः, यतः पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् या अनुयोगिता भवेत्, तन्निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत्, नान्यत्र कुत्रचित्, यतः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता = महानसीयत्व-वह्नि-त्वोभयनिष्ठाधारतानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नाधेयता, अर्थाद् महानसीयत्व-वह्नित्वो-भयं पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानस्य कस्यचिदाधेयस्याधारं भवतीति निश्चीयते, तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ति-सम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेदिति स्थितम् ।

य शो ल ता

अतः तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे पर्याप्तत्वात्, न महानसीयत्व-वह्नित्वो-भयस्मिन्निति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तादृशमहानसीयत्व -वह्नित्वोभयवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवेदेव, इयमेव प्रतियोगिता केवलप्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्नत्वात्, तदतिरिक्तेन अनवच्छिन्नत्वाच्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न -किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपिता स्यादेव । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव लभ्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव । तादृशमहानसीयवह्न्यभावाधिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? एवमनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशमन्तराऽपि उपपत्तौ किमर्थमनुयोगितावच्छेदकत्वपर्यन्तमनुधावनम् ? ऋजुणा सिध्यतोऽर्थस्य वक्रेण साधना-

ऽयोगादिति न्याया***दिति चेत् ?***

न, अनभिज्ञानमूलत्वादेतद्विलासस्य । किं भवान् न्यायसिद्धान्तं जानाति ? भूतले घट -पटोभयसत्त्वे संयोगसम्बन्धावच्छिन्न-घटनिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपिता संयोगसम्बन्धावच्छिन्न-पटनिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपिता च भूतलनिष्ठा अनुयोगिता एका एव भवति ? भिन्ना भिन्ना वा ? यदि एका तदा घटस्यान्यत्र नयने घटाऽसत्त्वदशायां पटाऽसत्त्वप्रसङ्गः, घटनिरूपिताऽधारतायाः भूतलतोऽपगमात् तदभिन्नभूतलनिष्ठपटीयाधारताया अपगमध्रौव्यात्, भूतले पटीयाधारताऽभावे न हि पटः भूतले स्यात्, भूतले तदाधारताऽभावेऽपि पटाभ्युपगमे सर्वत्र पटवृत्तित्वप्रसङ्गः, सर्वेषु तदाधारत्वाभावस्याऽविशेषात् । न हि सर्वत्र पटाधारत्वाभावे समानेऽपि एकत्र तद्वृत्तित्वस्य अन्यत्र तदभावस्याङ्गीकारे यदृच्छाभिन्नं किमपि प्रमाणम् ! न हि भूतले घटापगमे पटस्याप्यपगमः केनाऽपि अङ्गीक्रियते । ***यदि च*** घटाऽसत्त्वदशायामपि घटानुयोगितायाः भूतले सत्त्वात् तदभिन्नपटानुयोगितायाः अपि सत्त्वसिद्ध्या न घटापगमे पटापगमाऽऽपत्तिः ***इत्युच्यते; तदापि न निस्तारः,*** घटाऽसत्त्वदशायामपि घटानुयोगितायाः भूतले सत्त्वाऽभ्युपगमे घटसत्त्वं प्रति घटानुयोगिता नियामिका न स्यात्, अर्थाद् यत्र घटानुयोगिता भवेत् तत्र घटः स्यादेव, यत्र घटानुयोगिता न स्यात् तत्र घटोऽपि न स्यादित्येवं घटीयानुयोगिता घटवृत्तितां प्रति नियामिका नैव भवेत्, ततश्च घटानुयोगिताऽसत्त्वेऽपि घटवृत्तौ बाधकाभावात् सर्वत्र घटवृत्तिताप्रसङ्गः दुर्निवारः एव। ततश्च भूतलनिष्ठायाः घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः पटनिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाश्चाऽभेदः नैव सहृदयहृदये प्रतीयते ।

तथा च तादृशानुयोगिताद्वितयस्य भेदः एवाऽभ्युपगन्तव्यः, ततश्च पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता भिन्ना, घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता भिन्ना, पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता पटे एव भवेत्, न घटे, घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता घटे एव भवेत्, न पटे, यतः यदाधारताऽपेक्षया घटे आधेयत्वं सम्भवति न हि तदपेक्षया एव पटेऽपि आधेयत्वं भवतीति अस्य सुप्रतीतत्वेन तादृशानुयोगिताद्वितयस्याभेद-निराकरणात् । ततश्च एकस्मिन् वह्नित्वे यदा साध्यतावच्छेदकताऽपि वर्तते, वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वर्तते तदा वह्नित्वनिष्ठा या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपकानुयोगिता या च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता तयोः द्वयोः अनुयोगितयोः भेदः एवाऽभ्युपगन्तव्यः, न तु अभेदः, अतः साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-

प्रतियोगितानिरूपकानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, न वह्नित्वे पर्याप्तायामपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अपि वह्नित्वे वर्तमानतया तदनुयोगितायाः वह्नित्वे सत्त्वेऽपि तादृशानुयोगितायाः साध्यतावच्छेदकतानिरूपिताऽनुयोगितातो भिन्नतया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिताऽनुयोगितानिरूपकप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सम्भवेऽपि साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सर्वथा असम्भवात्।

अत एव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, साध्यतावच्छेदकतायां नैव। तथा च वह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितायाः वह्नित्ववृत्त्यवच्छेदकतादौ सत्त्वेऽपि यदि वह्नित्वनिष्ठानुयोगिता साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितादिना निरूपिता भवेत्, तदा तादृशवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतादौ एव भवेत्, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ । अत एव वह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगितायाः साध्यतावच्छेदकतायामपि, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि च सत्त्वेऽपि वह्नित्वनिष्ठयदनुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते न हि वह्नित्वनिष्ठतदनुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता एव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते, किन्तु भिन्ना एव ।

अतः भवता प्रदर्शितलक्षणाऽनुसारेणाऽसम्भवः निवारयितुमशक्यः एव भवेत्, तथा हि- पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र अव्याप्तिनिराकरणार्थं महानसीयवह्न्यभावः लक्षणघटकः न स्यात्तदावश्यकम्, तथैव लक्षणसमन्वयार्थं वह्न्यभावो लक्षणघटकः भवेत् तदप्यावश्यकमेव। किन्तु वह्न्यभावः प्रकृतलक्षणानुसारेण लक्षणघटको नैव भवति, न केवलं वह्न्यभावः, किन्तु कोऽप्यभावः प्रकृतलक्षणानुसारेण लक्षणघटको नैव भवेत्, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे भवति इति निश्चितम्, तत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इत्यपि निश्चितम् । ततश्च प्रकृतलक्षणानुसारेण अभिप्रेताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यदि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवेत्, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-

भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता च भवेत् तदैवाऽभिप्रेताऽभावः धर्तुं शक्यः भवेत्, तत्र वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता तु अस्त्येव, किन्तु तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगितायां तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं कथमपि नैव सम्भवति, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितावधिया ग्राह्यवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव सत्त्वात् । न हि तादृशानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ सर्वत्र भवेत्, किन्तु तादृशाऽनुयोगितायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगित्वेन = प्रकृते वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगित्वेन निरूपितत्वात् । (यद्यपि तादृशानुयोगितायाः निरूपकतया निर्देशः क्रियते, तथापि तन्निरूपितत्वमपि भवत्येवेति उभयथाऽपि प्रयोगो भवति, नास्ति तत्र व्यामोहनिमित्तत्वमिति गुरुचरणप्रसादप्राप्तविद्यैः विद्वद्भिः विभावनीयम्) तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, नैव वह्नित्वे पर्याप्तायामपि वह्न्यभा-वीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम् ।

य शो ल ता

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यताव-च्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाश्च तद्व्यक्तित्वेनावच्छिन्नत्वात् तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता नैव भवेत्, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-तद्व्यक्तित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतया निरूपिता एव । तथा च प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-

भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता एवाऽप्रसिद्धा इति लक्षणाऽप्रसिद्धिरेतत्स्थले दुर्वारा एवेति लक्षणाऽसमन्वयोऽपि ध्रुवः ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावोऽपि महानसीयवह्न्यभावोऽपि च धर्तुं नैव शक्यौ भवेताम्, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभय-वृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्ति-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् एव भवेत् । ***यद्यपि*** महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व -वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ सर्वत्र भवेत् ***तथापि*** महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ नैव भवेत् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवति ।

महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेन न केनापीति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि स्यादेव । अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव प्राप्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेद-कतावृत्तिप्रतियोगिता तु नैव प्राप्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगि-ताऽपि नैव प्राप्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानव-

य शो ल ता

च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाऽभावात् ।

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकताविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकता एव प्राप्यते, तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकः अभावः [1] विश्वेऽपि विश्वे नैव प्राप्यते, यतः प्रतियोगितावच्छेदकता एव प्रतियोगितायाः निरूपिका भवेत्, साध्यतावच्छेदकता कथं प्रतियोगितायाः निरूपिका भवेत् ? प्रतियोगितावच्छेदकता प्रतियोगितायाः = प्रतियोगितासम्बन्धिनी अस्तीति प्रतियोगितानिरूपिका प्रतियोगितावच्छेदकता कथयितुं शक्यते, किन्तु साध्यतावच्छेदकता साध्यतायाः = साध्यतासम्बन्धिनी अस्तीति साध्यतानिरूपिका साध्यतावच्छेदकता कथ्यते, प्रतियोगितानिरूपिका साध्यतावच्छेदकता इति तु स्वप्नेऽपि कल्पयितुं न शक्यते इति तादृशोऽभावः अप्रसिद्धः एव भवेत्, ततश्च लक्षणसमन्वयः असम्भवः इति असम्भवः सुसम्भवः ।

किञ्च, यदि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतादौ अपि भवेदिति अभ्युपगमवादेन असत्कल्पनया वा अङ्गीक्रियते तदाऽपि 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः भवेदेव, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकताविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृहीता, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्वेऽपि वर्तते, वह्नित्वेऽपि वर्तते, अर्थात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते, किन्तु सा न एका एवानुयोगिता, महानसीयत्वनिष्ठानुयोगिता भिन्ना, वह्नित्वनिष्ठानुयोगिता भिन्ना, यथा महानसीयत्वनिष्ठा साध्यतावच्छेदकता भिन्ना, वह्नित्व-निष्ठा साध्यतावच्छेदकता भिन्ना । तत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठानुयोगिताऽपि धर्तुं शक्यते, वह्नित्वनिष्ठा-नुयोगिताऽपि धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

१. निखिलेऽपि इत्यर्थः ।

यदि च उक्ताऽभ्युपगमानुसारेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतादौ सर्वत्र भवेत् तदा तादृशवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ सर्वत्र भवेदिति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां तादृशवह्नित्वनिष्ठा-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेदेव । तादृशवह्नित्वनिष्ठानुयोगितायाः पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितारूपेण ग्राह्यत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता भवेदेव, इयञ्च वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेन न केनाऽप्यवच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेद-कताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ग्राह्यत्वात् तादृशवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तित्वाभावाल्लक्षणाऽसमन्वयादव्याप्तिः भवेदेवति अनुयोगिताघटितमिदं लक्षणं दुरन्तम् इति स्पष्टं संवेद्यते ।

यदि अनुयोगितावच्छेदकत्वं निवेश्य पूर्वोक्तं 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इति एवं लक्षणमङ्गीक्रियते तदा नोक्ताऽऽऽपत्तिः, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता यद्यपि केवलमहानसीयत्वेऽपि वर्तते, केवलवह्नित्वेऽपि, तथापि तादृशपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, न वह्नित्वगतैकत्वं महानसीयत्वगतैकत्वं वा, तयोः महानसीयत्वे वह्नित्वे वा एकस्मिन्नेव वर्तमानत्वेन, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमानत्वेन च तयोः न्यूनवृत्तित्वात् । तथा च तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

ततश्च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयनिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एव प्राप्तेः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अप्राप्तेश्च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

किञ्च, पूर्वं साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ नैव भवेदिति सर्वत्र लक्षणाऽसमन्वयाद् असम्भवः आपादितः सः अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशे असम्भवितः, यतः यथा पूर्वं दर्शितं तथा घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपिता भूतलनिष्ठानुयोगिता पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपिता भूतलनिष्ठानुयोगिता च भिन्ना भिन्ना एव तथापि घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपितभूतलनिष्ठानुयोगितायाः अवच्छेदकं यद् भूतलत्वं तदेव पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपितभूतलनिष्ठानुयोगितायाः अवच्छेदकम्, भूतलत्वस्य जातित्वेन ऐक्यात्, न हि घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपितानुयोगितावच्छेदकं यद् भूतलत्वं ततो भिन्नं भूतलत्वं पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपितानुयोगितायाः अवच्छेदकं भवति इति घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपितानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता पटे नैव भवति, किन्तु घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपिताऽनुयोगितावच्छेदकभूतलत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपितप्रतियोगिता पटे भवत्येव, यतः पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः भूतलत्वाऽवच्छिन्नत्वेन घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः अपि तथात्वेन घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकभूतलत्वावच्छिन्ना पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता कथ्यते एव । एवं घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अपि पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकाऽनुयोगितावच्छेदकभूतलत्वावच्छिन्नत्वेन पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकभूतलत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता घटे भवेदेव ।

य शो ल ता

एवं साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितायाः साध्यतावच्छेदकतायामेव सत्त्वेऽपि, अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वेऽपि साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः वह्नित्वनिष्ठायाः यद् वह्नित्वगतैकत्वमवच्छेदकं तदेव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमपि, अनुयोगिताद्वितयावच्छेदकं वह्नित्वगतैकत्वमेकमेव, वह्नित्वस्यैकत्वेन तद्गतैकत्वस्याऽपि अभेदात् । तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अवच्छिन्नत्वेन साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, एवं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अवच्छिन्नत्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां सम्भवतीति अधुना एवं लक्षणसमन्वयः भवेत् -

'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तमानत्वेन तादृशवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि वह्नित्वगतैकत्वमेव प्राप्यते । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताया अपि वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानतया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवति । एवं महानसीयवह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अपि वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानतया तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव, एतत्त्रितयानुयोगितावच्छेदकं वह्नित्वगतैकत्वन्तु एकमेव ।

ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते। किन्तु तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता वर्तते। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता एव वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव गृह्यते इति वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावः नैव, वह्न्यभावाधिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽसम्भववार्ताऽपि अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशाङ्गीकारे ?

य शो ल ता

'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न सम्भवति, किन्तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानत्वेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं यद् महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवति, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अपि पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानतया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं तदेव महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवति, तादृशानुयोगिताद्वितयावच्छेदकं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेकमेवेति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्ति-

साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सम्भवत्येव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां तु तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता नैव सम्भवति, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नवर्तमानत्वात् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नतया तादृशप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेदेवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नाश्रयावच्छेदकत

तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता स्वरूपसम्बन्धेन पर्याप्तिसम्बन्धेन च वह्नित्वे एव वर्तते इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया वह्नित्वमेव प्राप्यते, न तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयम् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते, यदि स्वरूपसम्बन्धेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अधिकरणं गवेष्यते तदा केवलं महानसीयत्वमपि प्राप्यते, केवलवह्नित्वमपि। किन्तु यदा पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अधिकरणम् अन्विष्यते तदा महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तायां महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव वर्तते, न तु केवलवह्नित्वे पर्याप्तायां वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम् । तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न वह्न्यभावः, महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ? एवमनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशमन्तराऽपि निरुक्ताऽव्याप्तिनिवारणं सम्भवत्येव ।

किञ्च, एतल्लक्षणानुसारेण पूर्वोक्ताऽसम्भवोऽपि निराक्रियते । तथा हि - पूर्वोक्तरीत्या घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकभूतलनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता घटे एव भवेत्, न भूतलवृत्तिपटेऽपि, पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकभूतलनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिताऽपि पटे एव भवेत्,

न घटे - इत्यत्र न कोऽपि विवादः अस्माकम् । किन्तु घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता यस्मिन् भूतले विद्यते तस्मिन्नेव भूतले पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता वर्तते, अर्थाद् घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिताधिकरणभूतले पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिता वर्तते एवेति घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिताधिकरणभूतलवृत्त्यनुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता पटेऽपि स्यादेव । एवं पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिताधिकरणे घटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः सत्त्वाद् घटे पटनिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगिताधिकरणभूतलनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता स्यादेव ।

ततश्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपितपर्याप्तीयप्रतियोगिता अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न भवतु, एवम् अभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिताऽपि साध्यतावच्छेदकतायां मास्तु तथापि यत्र साध्यतावच्छेदकता अभिप्रेताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता च एकस्मिन्नेवाधिकरणे वर्तेते, यथा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकताऽपि वह्नित्वे वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वह्नित्वे वर्तते तत्र साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणे वह्नित्वे वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः सत्त्वात् । एवं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणवह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां भवेदेव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणे वह्नित्वे साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः सत्त्वात् ।

तथा चैवं लक्षणसमन्वयो भवेत् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तमानतया वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणविधया वह्नित्वस्य प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणमपि वह्नित्वमेव प्राप्यते, वह्नित्वे च तादृशानुयोगिता पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते इति वह्नित्वं तादृशानुयोगितायाः पर्याप्त्यधिकरणं कथ्यते । महानसीयवह्न्य-

भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्य प्राप्तेः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत् । यद्यपि तादृशानुयोगितायाः स्वरूपसम्बन्धेनाधिकरणविधया केवलं वह्नित्वं प्राप्यते, किन्तु तादृशानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धेनाधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया वह्नित्वं नैव प्राप्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता, अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणं वह्नित्वमेव भवति । एवं वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि वह्नित्वे एव पर्याप्ता इति वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमपि वह्नित्वमेव भवेत् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाञ्च भवेत्, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । तत्र वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, न वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता, न वा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता । अतः वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न महानसीयवह्न्यभावः । वह्न्यभावा-

य शो ल ता

धिकरणे च जलह्रदादौ धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि लक्षणसमन्वयः भवत्येव, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमाना एव भवेत्, तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः स्वरूपसम्बन्धेन अधिकरणविधया केवलमहानसीयत्वमपि प्राप्यते, केवलवह्नित्वमपि प्राप्यते, किन्तु तादृशानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते।

तादृशयत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, न महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तायामपि । एवं महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिताऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, साध्यतावच्छेदकतायां नैव भवेत् । किन्तु साध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः च पर्याप्तीयानुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः सत्त्वात् साध्यतावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव । एवं महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहानसीयत्व-वह्नित्वो-भयस्मिन् साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः सत्त्वात् तादृशमहानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहान-सीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां भवेदेव।

अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-पर्याप्त्यधिकरणधर्मपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायामेव भवेत्, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम् । अत्र महानसीयवह्न्यभावीय-

प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरण-धर्मपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रया-वच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, न वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता ।

तथा च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तव्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षण-समन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? ततश्च अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशमन्तराऽपि उक्तरीत्या लक्षणाऽङ्गीकारेणैव सर्वसामञ्जस्ये किमर्थमनुयोगितावच्छेदकत्वपर्यन्तमनुधावनम्" ***इति;***

तत्तुच्छम्, पर्याप्तिद्वितयप्रवेशापेक्षया अनुयोगितावच्छेदकत्वघटितलक्षणस्य लघुतरत्वादिति स्पष्टमेव । न च तत्र पर्याप्तिचतुष्टये एकाऽपि पर्याप्तिः न्यूनीकर्तुं शक्यते, अव्याप्त्यादेरापत्तेः। तथा हि - यदि प्रथमा पर्याप्तिः न निवेश्यते तदा एवं लक्षणम् -

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितापर्याप्त्यधिकरण-पर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रया-वच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति । एतल्लक्षणानुसारेण 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः भवेत्, यतः पूर्वं यथा प्रदर्शितं तथा प्रकृते साध्यतावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, किन्तु स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहान-सीयत्वेऽपि, केवलवह्नित्वेऽपि च वर्तते, अतः साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूप-सम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता केवलवह्नित्वेऽपि वर्तते, केवलमहानसीयत्वेऽपि वर्तते। किन्तु साध्यता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता या वह्नित्वे वर्तते सा वह्नित्वे एव भवेत्, न महानसीयत्वेऽपि, या च महानसीयत्वे भवेत्, सा महानसीयत्वे एव स्यात्, न वह्नित्वेऽपि । इयञ्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽ-वच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना हि सा साध्यता-

य शो ल ता

वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते । तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्वमपि प्राप्यते, वह्नित्वमपि, महानसीयत्वेऽपि वह्नित्वेऽपि च तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगितायाः पर्याप्तत्वात् ।

प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया वह्नित्वं गृह्यते । तत्र वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे एव वर्तते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे एव वर्तमानत्वात् । तादृशानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धेनाधिकरणमपि वह्नित्वमेवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वे तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्म-पर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाश्च प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात् तदितरेणाऽनवच्छिन्नत्वाच्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकानुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता धर्तुं शक्यते एव, ततश्च वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते । तादृशवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणासमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काविरहः ?

यदि पर्याप्तिः निवेश्यते तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता एव ग्राह्या भवेत् । साध्यतावच्छेदकता स्वरूपसम्बन्धेन केवलमहानसीयत्वेऽपि वर्तते, केवलवह्नित्वेऽपि, किन्तु पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव

भवेत्, न केवलमहानसीयत्वे न वा केवलवह्नित्वे । तादृशाऽनुयोगिता स्वरूपसम्बन्धेन केवलवह्नित्वेऽपि भवेत्, केवलमहानसीयत्वेऽपि च । किन्तु पर्याप्तिसम्बन्धेन तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत् । तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते । साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव विद्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् अवर्तमानत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे एव वर्तते, न तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्निति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्मपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः असत्त्वाद् वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु पूर्वोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमानतया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणे पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, सा च प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि सा प्रतियोगिता वर्तते । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एव ग्राह्यत्वाद् महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः? इति प्रथमपर्याप्तिपदकृत्यम् ।

यदि द्वितीया पर्याप्तिः न निवेश्यते, किन्तु 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-

प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवमेव लक्षणमङ्गीक्रियते तदापि, 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्रैवाऽव्याप्तिः स्यात्, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितारूपेण महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमाना, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपिता, पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता एव धर्तुं शक्यते । किन्तु तादृशानुयोगिता पर्याप्तिसम्बन्धेनैव महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत्, स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहानसीयत्वेऽपि स्यात्, केवलवह्नित्वेऽपि स्यात् ।

यथा वह्नित्वगतैकत्वं पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नैव भवेत्, किन्तु वह्नित्वे एव भवेत् । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्। किन्तु तदपि पर्याप्तिसम्बन्धेनैव महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत्, स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहानसीयत्वेऽपि भवेत्, केवलवह्नित्वेऽपि भवेत्, तथैव प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्ना हि याऽनुयोगिता वह्नित्वनिष्ठा महानसीयत्वनिष्ठा वा सा पर्याप्त्याऽपि महानसीयत्वे वह्नित्वे वा स्यात्, न तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्, साध्यतावच्छेदकतायाः स्वरूपसम्बन्धेन महानसीयत्वे वा वह्नित्वे वा एव सत्त्वात् । यदि च प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता(= यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता)निरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता गृह्यते तदा सा महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत्, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् सत्त्वात् । किन्तु तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताऽपि स्वरूपसम्बन्धेन केवलमहानसीयत्वेऽपि भवेत्, केवलवह्नित्वेऽपि भवेत्, पर्याप्तिसम्बन्धेनैव महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवेत् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः स्वरूपसम्बन्धेन अधिकरणविधया महानसीयत्वस्य वह्नित्वस्य वा ग्राह्यत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणं वह्नित्वं भवेदेव । ततश्च पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-

वच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगिताधिकरणे वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छे-दकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणवह्नित्वपर्याप्तानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छे-दकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छे-दकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव अव्याप्तिः ।

यदि च द्वितीया पर्याप्तिः निवेश्यते तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितारूपेण ग्राह्यमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमानायाः पर्याप्तिसम्बन्धेनाधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते, न वह्नित्वम्, न वा महानसीयत्वं केवलमिति यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव लभ्यते । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्ममहानसीयत्व-वह्नित्वपर्याप्तानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगितायाः वह्नित्वनिष्ठवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वात्, तादृश-प्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितायाः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतायां सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्मपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तव्या । तथा च महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः इति द्वितीया पर्याप्तिरपि

य शो ल ता

अवश्यं निवेशनीया।

यदि तृतीया पर्याप्तिः न निवेश्यते, किन्तु "यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्मवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावा-धिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः"- इत्येवं लक्षणमङ्गीक्रियते तदा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः दुर्वारा भवेत् । तथा हि - साध्यतावच्छेदकतायाः प्रकृते वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणं वह्नित्वमेव स्यात् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीय-त्वेऽपि स्यात्, वह्नित्वेऽपि स्यात् । तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः स्वरूपसम्बन्धेन अधिकरणं केवलं महानसीयत्वमपि भवति, वह्नित्वमपि भवति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणे वह्नित्वे महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अधिकरणता भवेदेव। न हि वह्नित्वे महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता न वर्तते इति वक्तुं शक्यते । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्ववृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महान-सीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव । अतः एव महानसीयत्ववृत्त्यनुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते, वह्नित्ववृत्त्यनुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताऽपि च इति वक्तुं शक्यते एव ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमाना यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताधिकरणवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रति-योगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-

निरूपिताऽपि वर्तते । अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवृत्त्यनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चि-न्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, तथा च महानसीयवह्न्यभावोऽपि ग्राह्यः भवेत्, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि तृतीया पर्याप्तिः निवेश्यते तदा नोक्ताऽऽपत्तिः, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे वर्तते स्वरूपसम्बन्धेन, न तु पर्याप्ति-सम्बन्धेन, अर्थात् तादृशपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे स्वरूपसम्बन्धेन वर्तमाना, न तु पर्याप्ता । यथा शिबिकावहनशक्तिः चतुर्षु पुरुषेषु एव पर्याप्ता वर्तते । चैत्र-मैत्र-यज्ञदत्त-देवदत्तलक्षण-पुरुषेषु पर्याप्ता हि सा चैत्रेऽपि वर्तते, मैत्रेऽपि वर्तते, अर्थात् शिबिकावहनशक्तिः चैत्रे वर्तमाना कथ्यते न तु चैत्रे पर्याप्ता इति चैत्रवृत्तिशक्तिरूपेण शिबिकावहनशक्तिः धर्तुं शक्यते, चैत्रपर्याप्त-शक्तिरूपेण नैव, शिबिकावहनशक्तेः चैत्रादौ चतुर्षु एव पर्याप्तत्वात् । एवं महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तीया या अनुयोगिता सा वह्नित्वे महानसीयत्वे वा वर्तमाना अस्ति, किन्तु महानसीयत्वे वह्नित्वे वा पर्याप्ता नास्ति, पर्याप्ता तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव अस्ति ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-पर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वे तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितायाः वर्तमानत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगित-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्व*वृत्त्य*नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत्, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानव-च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वे तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः पर्याप्तत्वाभावाद् यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्व*पर्याप्ता*-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयवह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यप्रतियोगिता-

वच्छेदकतायाश्च वह्नित्वे यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणे पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायाञ्च वर्तते । तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेद-कतायां वर्तमाना तादृशप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता नास्ति, वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तु प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चाऽवच्छिन्नत्वात्, तदतिरिक्तेनाऽ-नवच्छिन्नत्वाच्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता अस्ति ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-पर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्ताऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते, न महान-सीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टा महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमाना वा । तथा च वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का इति तृतीया पर्याप्तिरपि आवश्यकी ।

यदि च चतुर्थपर्याप्तिः न निवेश्यते, किन्तु 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपक-निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधि-करणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवमेव लक्षणमभ्युपगम्यते तदापि 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः भवेदेव, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, किन्तु स्वरूपसम्बन्धेन तु केवलमहान-सीयत्वेऽपि, केवलवह्नित्वेऽपि च भवेत् । तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-

निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता केवलवह्नित्वेऽपि पर्याप्ता भवेत्, केवलमहानसीयत्वेऽपि। तथा च महानसीयत्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्वे वह्नित्वे च पर्याप्तत्वाभावेऽपि वर्तमानत्वेऽविवादात् ।

प्रकृते पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणं वह्नित्वमेव वर्तते । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वे महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकाऽनुयोगितायाः (केवलमहानसीयत्वे केवलवह्नित्वे वा पर्याप्त्या वर्तमानायाः) पर्याप्त्या वर्तमानत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, इयञ्च प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता अपि वर्तते, प्रतियोगितया अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात् तस्याः इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपक-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः।

यदि च चतुर्थपर्याप्तिः निवेश्यते तदा महानसीयवह्न्यभावमादाय नाऽव्याप्तिः, यतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव विद्यते, स्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नायाः तादृशानुयोगितायाः केवलवह्नित्वादौ सत्त्वेऽपि पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नायाः तस्याः केवलवह्नित्वादौ असत्त्वात्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः स्वरूपसम्बन्धेन केवलवह्नित्वादौ सत्त्वेऽपि पर्याप्तिसम्बन्धेन असत्त्वात् । स्पष्टञ्च

तत्त्वमेतदिति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता भवति । तथा च प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वे महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः पर्याप्त्याऽवर्तमानत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणवह्नित्वपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । तथा च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं न शक्यते ।

एवं वह्नित्ववृत्तितावि शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि पूर्वोक्तरीत्या धर्तुं न शक्यते, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सत्त्वेऽपि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः असत्त्वात् । ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितापर्याप्त्यधिकरणधर्मपर्याप्तानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण धर्तुं शक्यते। तथा च वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नैवाऽव्याप्तिः इति चतुर्थपर्याप्तिरपि अवश्यं निवेशनीया ।

तथा च पर्याप्तिचतुष्टयस्याऽपि एतल्लक्षणे आवश्यकतया अनुयोगितावच्छेदकताघटितलक्षणस्यैव लघुत्वात्तदेवोपादेयमिति कदाग्रहमुक्तमानसतया परिभाव्यमेतत्तत्त्वं पर्युपासितगुरुकुलवासैः।

अनुयोगितावच्छेदकघटिते 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चि-न्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदक-ताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वा-भावः'- इत्येवं लक्षणाङ्गीकारे नास्ति आपत्तिलेशोऽपि इति पूर्वमसकृद्भावितितया स्पष्टमेव।

एतावता "ननु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं प्रतियोगिताविशेषणविधया किमर्थं निवेश्यते ? यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिभिन्नत्वस्यैव प्रतियोगिताविशेषणविधया प्रवेश्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक.. इत्यादिलक्षणाऽपेक्षया 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियो-गिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' इत्येवमेव लक्षणाङ्गीकारे लाघवात् ।

लक्षणसमन्वयः एवम् - 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तते इति वह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां भवत्येव । इयञ्च प्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवति, प्रकृते वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताभिन्नसाध्यतावच्छेदकता नास्ति एव, एका एव साध्यतावच्छेदकता । तथा च वह्नित्वनिष्ठानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकतायां = कस्याञ्चिदपि साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना नास्तीति तु नास्त्येव, अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगिताविधया तादृशवह्नित्वनिष्ठा-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽ-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण या वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्राप्यते सैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि प्राप्यते । वह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तमानतया वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे भवतीति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-प्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्।

य शो ल ता

प्रकृते वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना नास्तीति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगितविधया सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता न अभिप्रेतवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितावत् साध्यतावच्छेदकतायामवर्तमाना इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते, तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवतीति बोध्यम् ।

तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न सम्भवति, तादृशप्रतियोगितायाः वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव सत्त्वात्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् एव पर्याप्तत्वात्, न केवलवह्नित्वादौ । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता च केवलवह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तेते इति तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि भवेत्, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि भवेत् । तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता, या वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया वर्तते सा, प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित प्रतियोगितारूपेण सा प्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति -वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण सा प्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चि-

य शो ल ता

न्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि च धर्तुं नैव शक्येते। तथा च वह्न्यभावः एव एतल्लक्षणानुसारेण ग्राह्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्रापि वह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, यतः प्रकृते वह्नित्वे महानसीयत्वे चोभयत्र साध्यतावच्छेदकता वर्तते, ततश्च वह्नित्वेऽनुयोगिता साध्यतावच्छेदकतायां प्रतियोगिता, एवं महानसीयत्वेऽनुयोगिता साध्यतावच्छेदकतायाञ्च प्रतियोगिता भवेदेव । अर्थाद् महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि प्रतियोगिता भवति, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि प्रतियोगिता भवति । तत्र यदि केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा सा वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताभिन्नमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना नैव भवेदिति तादृशप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगितारूपा एव । यदि महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च वर्तमाना प्रतियोगिता गृह्यते तदैव सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवर्तमाना न भवेत् । तथा च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्ना भवेत् । तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्य महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिताऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् ।

अत्र यदि वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते तदा तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेत्, किन्तु वह्नित्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितारूपेण नैव गृह्यते, महानसीयत्ववृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायां तस्याः अवृत्तित्वात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यता-

वच्छेदकताऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, न वह्नित्वगतैकत्वम् । तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेदिति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, न तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतादौ, तस्याः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तत्वाभावात्, वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तस्याः । तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते एव ।

ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगिताभिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु नैव धर्तुं शक्यते । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः ।

वस्तुतः एतल्लक्षणे उभयत्र नञ्प्रवेशोऽपि नैवाऽऽवश्यकः, किन्तु यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरण-निरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीकार्यम्, तथापि न काऽपि आपत्तिः । 'पर्वतो वह्निमान धूमाद्'- इत्यत्र यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव गृह्यते । वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तमानत्वेन वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-

य शो ल ता

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितासत्त्वेऽपि वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः असत्त्वात्, वह्नित्ववृत्तितावि‌शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सत्त्वेऽपि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः असत्त्वाच्च ।

ततश्च यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एव ग्रहणसम्भवाद् वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ? लक्षणाऽसमन्वयो वा ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः नैव भवेत्, यतः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्मिन्नपि वर्तमाना प्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, केवलमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिः कथं भवति ? वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां तस्याः अवर्तमानत्वात्, एवं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तमाना प्रतियोगिताऽपि कथं यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताविधया धर्तुं शक्यते ?, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां तस्या अवर्तमानत्वात् । अतः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताविधया गृह्यते, यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः तावतीषु वर्तमानत्वात् ।

तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वाद् महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतो-

भयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेदिति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, ततश्च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाद् यावत्साध्यतावच्छेदकत्ववृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्या-प्त्यनुयोगितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते। ततश्च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तव्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

इत्थञ्च उभयत्र नञ्प्रवेशविरहप्रयुक्तलाघवेन अस्मल्लक्षणमेव स्वीकार्यम्, केनचिद् अनवच्छिन्न-त्वादिविशेषणस्य प्रवेशे नैतल्लाघवं सम्भवति ।

ननु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्थाने यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति-धर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि नास्ति काचिदनुपपत्तिः । तथा चैवं लक्षणम् - यावत्साध्यतावच्छेदकता-वृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकधर्मावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति । 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र वह्नित्वनिष्ठ-साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना भवति, तद्व्यक्तित्वं च यावत्साध्यता-वच्छेदकतावृत्ति, तद्व्यक्तित्वस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वात् । तथा च तद्व्यक्ति-त्वावच्छिन्ना हि सा वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति-धर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते ।

तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतायाः वह्नित्वपर्याप्तत्वाद् वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदिति यावत्साध्यता-वच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव

भवेत् । पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, न तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम् ।

अतः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते। तादृशवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावाधिकरणे धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय नाऽव्याप्तिः, यतः निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वम्, अवच्छेदकतात्वञ्चैतदुभयमपि यावत्साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानधर्मविधया गृह्यते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च तादृशसाध्यतावच्छेदकतात्वोभयस्य सत्त्वात् । तथा च निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चोभयेन अवच्छिन्ना हि प्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि भवेत्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि भवेत् । तथा च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

ततश्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेदिति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-

य शो ल ता

ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभाव एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाव्याप्तिः । इत्थञ्चाऽस्माकमपि नञ्द्वयप्रवेशप्रयुक्तगौरवाऽपहृतिः सम्भवत्येवेति चेत् ?

न, तथा सति 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तेः दुर्वारत्वात् । तथा हि - प्रकृते साध्यतावच्छेदकता महानसीयत्वेऽपि वर्तते, वह्नित्वेऽपि वर्तते, तत्र यदि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टा एव साध्यतावच्छेदकता गृह्यते तदा तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति अत्र निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वम्, अवच्छेदकतात्वञ्च यावत्साध्यतावच्छेदकतासु वर्तमानधर्मविधया ग्रहीतुं शक्येते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च साध्यताऽवच्छेदकतात्वोभयस्य सत्त्वात् । वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यञ्च केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते, न महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाम् ।

तथा च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नाऽपि वर्तते, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकसाध्यताऽवच्छेदकतात्वोभयस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि सत्त्वात्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि सत्त्वाच्च, यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मभिन्नधर्मावच्छिन्नाऽपि वर्तते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यस्य तादृशप्रतियोगितावच्छेदकस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव सत्त्वात् । अतः तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मानवच्छिन्ना न कथ्यते, यावत्साध्यताविच्छेदकतावृत्तिधर्मेण एकेनाऽपि अनवच्छिन्नायाः प्रतियोगितायाः एव तथात्वात्, इयञ्च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिसाध्यताऽवच्छेदकतात्वोभयेन अवच्छिन्ना वर्तते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वात् तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्निगतैकत्वमेव विद्यते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-

य शो ल ता

पर्याप्तीयप्रतियोगिता तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवत्येव, इयञ्च प्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते, तथा च यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छे-दकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, वह्न्य-भावोऽपि ततः धर्तुं शक्यते । वह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एतदव्याप्तिनिराकरणाय यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि न निवेशयितुं शक्यते, अव्याप्त्यापादकत्वात् तत्परिष्कारस्य । तादृशपरिष्कारस्याऽर्थः स्यात् - यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः स्युः तावतीषु सर्वासु अवृत्तिः यः धर्मः तेनाऽनवच्छिन्ना या प्रतियोगिता सा यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना कथ्यते । तथा च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता पुनरपि यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव भवेत्, यतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन वह्नित्व-वृत्तितावैशिष्ट्येन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति । तत्र साध्यत्वं यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति इति यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तन्न गृह्यते, एवमवच्छेदकतात्वमपि यावत्साध्यतावच्छे-दकतावृत्ति, अतः तदपि यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया न गृह्यते। वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति नास्ति, किन्तु साध्यतावच्छेदकतायां वृत्ति तु अस्ति एव, महानसीयत्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानत्वेऽपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वात्।

तथा च यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं न गृह्यते, यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः स्युः तावतीषु सर्वासु अवर्तमानत्वाभावात्, न हि महानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमवर्तमानं वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वात् । उक्तरीत्या यः धर्मः महानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायामपि, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च अवर्तमानः भवेत् स एव धर्मः यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया गृह्यते ।

ततश्च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकविधया ये साध्यत्वावच्छेदकतात्व-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यलक्षणाः धर्माः प्राप्यन्ते ते सर्वेऽपि यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्याः इति तादृशधर्मत्रितयातिरिक्तसर्वधर्मैः तादृशप्रतियोगितायाः अनवच्छिन्नत्वाद् यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वाद् वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवतीति यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव । तथा च पूर्वोक्तरीत्या यावत्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः ग्रहीतुं शक्यत्वाद् वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

अतः एतदापत्त्यपाकरणाय 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इत्येवमेव लक्षणमङ्गीकरणीयं स्यात्, तत्र च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं नाम यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः स्युः तावतीसु यस्यां कस्याञ्चिदपि साध्यतावच्छेदकतायां = कस्याञ्चिदपि एकस्यां साध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानधर्मेणाऽपि अनवच्छिन्नत्वम्, ततः सर्वासु साध्यतावच्छेदकतासु अवर्तमानधर्मस्य का कथा ? तेन तु सुतरामनवच्छिन्ना या प्रतियोगिता सैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते ।

वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकं यत् साध्यत्वावच्छेदकतात्व-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्मत्रितयं तत्र साध्यत्वमवच्छेदकतात्वञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति तादृशं साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयं नैकस्यामपि साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया नैव गृह्यते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदक-

तायामेव वर्तमानं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां नैव वृत्तिमदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यम्, अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्मेणाऽवच्छिन्ना हि वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते । किन्तु केवलसाध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना, अतः एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता एव ग्राह्या, तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तिसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवतीति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तु महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाम्, महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वाभावात्। महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमाना हि तादृशी प्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि अस्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभाव एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ?

इत्थञ्च भवता तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं प्रतियोगितविशेषणविधया अवश्यं निवेशनीयम्, अस्माकं तु यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वप्रवेशेनाऽपि सर्वं समञ्जसं भवतीति तादृशगुरुलक्षणाऽपेक्षया 'यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' इत्येवं लघु लक्षणमेवाङ्गीकार्यम्, पूर्वोक्तरीत्या नास्त्येतल्लक्षणे कुत्राऽपि अव्याप्त्यवकाशः इति एतल्लक्षणमेव अङ्गीकार्यम्" ***इत्यारेकाऽपि निरस्ता,***

अत्र केचन विदग्धाः एवं वदन्ति - अनुयोगितावत् प्रतियोगिताऽपि साध्यतावच्छेदकताभेदे भिद्यते इति महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता भिन्ना वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता भिन्ना, किन्तु पर्याप्तिसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि भवेत्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च भवेत्। यदि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा सा केवलवह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव पर्याप्ता भवेत्, एवं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि केवलमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव पर्याप्ता भवेत् । किन्तु यदा सामान्येन प्रतियोगितायाः पर्याप्त्याधिकरणं गृह्यते तदा महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयम् एव गृह्यते इति बोध्यम् ।

अत्र यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव ग्राह्या इति भवता लक्षणे निविष्टम्, तेन महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता एव गृह्यते, किन्तु तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता एव वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनाऽवच्छिन्ना गृह्यते तदा तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता केवलवह्नित्वे एव भवेत् ।

अयम्भावः - पूर्वं महानसीयवह्निवृत्तितावैशिष्टवह्नित्वजात्यवच्छिन्नप्रतियोगिताकाभावः आपत्त्यापादनार्थं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र स्थले एव गृहीतः आसीत्, तत्रैतत् सुसूक्ष्मरीत्या पश्यतु - वह्नित्वजातिः जातिरेव भवति, केवलं सा महानसीयवह्निवृत्तितावच्छिन्ना गृह्यते । एवं यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता या वर्तते सैव वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनाऽवच्छिन्ना गृह्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्नयावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितारूपेण वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना प्रतियोगिता गृह्यते एव । ***न च*** वदतो व्याघातः, यावत्साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना भवेत्, ततः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनाऽवच्छिन्ना कथं भवेत् ? वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिता-

वैशिष्ट्येनाऽवच्छिन्ना भवेत्, ततः यावत्साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना कथं भवेत् ? यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितावैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वप्रवेशे तस्याः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वविलयात्, तथा चैतन्न सम्भव***तीति वाच्यम्,***

यतः महानसीयवह्निवृत्तितावैशिष्ट्यविशेषणेन वह्नित्वस्य जातित्वमपहृतम्, वह्नित्वस्य जातित्वं स्वरूपम्, अन्यविशेषणप्रक्षेपेण तच्च्यावनं कथं शक्यम् ? एवं देवदत्तीयत्वविशिष्टा अङ्गुलिः अङ्गुलिस्तु भवत्येव, न च तेन अङ्गुलित्वनिरासः भवति, अङ्गुलित्वस्य व्यापकत्वं देवदत्तीयत्वस्य व्याप्यत्वम्, व्याप्यधर्मावच्छिन्नं हि व्यापकधर्मविशिष्टं न स्वस्य व्यापकधर्मविशिष्टत्वं जहातीति सम्यग् विभावनीयम् ।

तथा च प्रकृतेऽपि यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यदि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनाऽवच्छिन्ना भवेत् तर्हि सा वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्त्यपि कथ्यते । यदि साध्यतावच्छेदकतात्वोभयावच्छिन्ना यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा तु सा महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि भवेत्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाम् अपि भवेत्, यदि च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनाऽपि अवच्छिन्ना यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा सा वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत्, यदि च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्येनावच्छिन्ना सा यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते तदा सा महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव भवेत् ।

तथा च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव लब्धम्, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता च तादृशी प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता एवाऽस्ति ।

अतः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-

वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, ततः वह्न्य-भावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽ-व्याप्तिरिति सूक्ष्ममीक्षणीयम् ।

यदि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं प्रतियोगिताविशेषणविधया निवेश्यते तदा न स्यादेव उक्ताऽव्याप्तिः, यतः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना भवति, अत्र साध्यत्वाऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्म-विधया नैव गृह्यते, किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां नैव वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति एव वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यम्, ततः तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्मेण अवच्छिन्ना एव भवेत्, नानवच्छिन्ना ।

अतो यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्ववृत्तिता-वैशिष्ट्यावच्छिन्नयावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । किन्तु साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चोभयधर्मेणाऽवच्छिन्ना प्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, साध्यत्वस्य अवच्छेदकता-त्वस्य च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात् । तादृशसाध्यत्वावच्छेदकता-त्वोभयधर्मेणैवाऽवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेन अनवच्छिन्ना हि प्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, साध्यतावच्छेदकतात्वोभय-स्याऽपि उभयत्र वृत्तित्वात् । तथा च तादृशप्रतियोगिताश्रयविधया लभ्यमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्य पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तमानत्वात् तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्ति-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-रूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानाऽवच्छेदकतादौ एव भवेदिति तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वेहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ?

विद्वत्तल्लजास्त्वेवं ब्रुवन्ति - यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकेत्यादिलक्षणाभ्युपगमे 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः ध्रुवा, तद्यथा - प्रकृते महानसीयवह्न्यभावीया या महानसीयत्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता या च वह्नित्वनिष्ठा साध्यतावच्छेदकता - एतदुभयवृत्तिप्रतियोगिता गृह्यते । एतादृशावच्छेदकताद्वितयाधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव प्राप्यते । साध्यतावच्छेदकता प्रकृते एका वह्नित्वनिष्ठा एवेति महानसीयत्वनिष्ठा प्रतियोगितावच्छेदकता गृहीता। महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाः अधिकरणविधया महानसीयत्वं लभ्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्चाधिकरणविधया वह्नित्वं लभ्यते इति तादृशप्रतियोगिता-साध्यतावच्छेदकताद्वितयस्य अधिकरणविधया महानसीयत्व-वह्नित्वोभयं प्राप्यते एवेति तादृशावच्छेदकताद्वयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

एषा हि प्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते एव, प्रकृते साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वनिष्ठा एकैवेति वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमाना प्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिः कथ्यते एव। प्रकृते गृहीता प्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां

वर्तते एवेति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितावि‌धया सा प्रतियोगिता गृह्यते, तादृश-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्य प्राप्तेः यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं स्यादेव।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि वर्तते, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते । तथा च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च पर्वतादौ धूमहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितेत्यादिरीत्या लक्षणाभ्युपगमे नेयमव्याप्तिः। यतः महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभय-वृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगितया साध्यतया, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना। तत्र साध्यत्वम् अवच्छेदकतात्वञ्च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतयां वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्ति न कथ्यते किन्तु तत्र प्रतियोगित्वं न विद्यते, प्रतियोगित्वं हि प्रतियोगितावच्छेद-कतायामेव वृत्ति भवति, अतः प्रतियोगित्वं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति इति तदवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण कथं धर्तुं शक्यते ? ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यादिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियो-

य शो ल ता

गितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव प्राप्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैवेति वह्न्यभाव एव धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्यव्याप्तिवार्ताऽपि इति यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वं नैव प्रतियोगिताविशेषणविधया निवेश्यम्, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति धर्मानवच्छिन्नत्वमेव निवेशनीयम् ।

न च यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तित्वस्थाने यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वं निवेश्य 'यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणाङ्गीकारे नास्त्येवोक्ताऽव्याप्तिः, यतः 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र या महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतावह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता गृहीता सा यावत्साध्यतावच्छेदकतावृत्तिः वर्तते, किन्तु यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्ता न विद्यते, तत्पर्याप्तत्वं नाम तस्मिन्नेव वृत्तित्वमन्यत्राऽवृत्तित्वं तत्र च सर्वत्र वृत्तित्वमिति यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वं नाम यावत्यः साध्यतावच्छेदकताः तावतीषु सर्वासु वृत्तित्वं तदन्यत्राऽवृत्तित्वञ्च, अतः तादृशप्रतियोगितायाः साध्यतावच्छेदकताभिन्नायां महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमानत्वात् यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितविधया सा प्रतियोगिता न गृह्यते । किन्तु या प्रतियोगिता वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तते, तदतिरिक्तेषु न कुत्रापि वर्तते तादृश्येव प्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितविधया गृह्यते, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात् । तथा च यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदिति पूर्वोक्तरीत्या यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव प्राप्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैवेति वह्न्यभाव एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वया-

य शो ल ता

न्नास्त्येवाऽव्याप्तिरिति यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वप्रवेशे नास्ति काऽप्यापत्ति***रिति वाच्यम्,***

यावत्त्व-पर्याप्तिभ्यां घटितपरिष्कारापेक्षया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशे लाघवात्। न हि यावत्त्वं पर्याप्तिं वाऽनिवेश्य तल्लक्षणं निर्दुष्टं भवति। पर्याप्तिनिवेशाऽऽवश्यकताऽनुपदमेव उक्ता, यावत्त्वमनिवेश्य 'साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणाभ्युपगमे 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिर्दुवारा, यतः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव वर्तमाना, नान्यत्र कुत्रचिद् वर्तमाना प्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतापर्याप्ता एव कथ्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां पर्याप्तत्वात् । वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्य प्राप्तेः साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्। तथा च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात्। तथा च वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः।

यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिवेशे नाऽऽपत्तिः, तादृशप्रतियोगितायाः यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वाऽभावात्। न हि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव पर्याप्ता प्रतियोगिता यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्ता कथ्यते। किन्तु महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता, अन्यत्र कुत्रचिदवर्तमाना प्रतियोगिता एव यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्ता कथ्यते। तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव लभ्यते इति यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः यावत्साध्यता-

वच्छेदकतापर्याप्त प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभाव एव धर्तुं शक्यते, न वह्न्यभाव इति नास्त्येवाऽव्याप्तिरिति यावत्त्वं पर्याप्तिश्चोभयमेव निवेशनीयम्, तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वापेक्षया यावत्साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तत्वं गुरुभूतमेवेति यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमेव प्रतियोगिताविशेषणविधया उपादेयमिति ।

इत्थञ्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमवश्यं निवेश्य 'यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीकार्यम्, तथा च नोक्ताऽऽपत्तिः ।

अत्र अनुयोगितावच्छेदकत्वप्रवेशं कृत्वाऽपि तदवच्छिन्नत्वविशेषणमनुयोगिताविशेषणविधयाऽवश्यं निवेशनीयम्, केवलतत्सामानाधिकरण्यनिवेशमादृत्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकसमानाधिकरणाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणाभ्युपगमे 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'-इत्यादौ अव्याप्तिः दुर्वारा । तथा हि -

'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र साध्यतावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता इति यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवति । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्ता इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेदिति तादृशानुयोगिता वह्नित्वे वर्तमाना एव कथ्यते, न

तु अवर्तमाना इति वह्नित्ववृत्तित्वं तादृशाऽनुयोगितायामनाविलमिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वाधिकरणवह्नित्वे तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः वर्तमानत्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-वह्नित्वगतैकत्वरूपाधिकरणवृत्ति(=तादृशरूपसमानाधिकरण)अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितावधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकसमानाधिकरणाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, ततश्च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्येतत्स्थलेऽपि वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः स्यात्, यतः प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवति । महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वाधिकरणं महानसीयत्वं वह्नित्वञ्च । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे एव भवेत्, वह्नित्वे वर्तमाना हि साऽनुयोगिता महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वाधिकरणे अवर्तमाना वर्तते - इति नैव कथयितुं शक्यते, वह्नित्वस्य महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वाधिकरणत्वात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वाधिकरणवह्नित्वे वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः वर्तमानत्वात्, अतः तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक

समानाधिकरणाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तादृशप्रतियोगिता च प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वाद् निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिताऽपि वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वसमानाधिकरणाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते, अतः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि च सामानाधिकरण्यस्थाने अवच्छिन्नत्वं निवेश्यते तदा नोक्ताऽऽपत्तिसद्भावः सम्भवति, यतः पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपसामानाधिकरण्यं तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायां सम्भवति, किन्तु तादृशवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नत्वं न सम्भवति, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नत्वस्यैव सत्त्वात्, तादृशानुयोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तमानतया वह्नित्वगतैकत्वस्य न्यूनवृत्तित्वाच्च । तथा च यथा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकसमानाधिकरणानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते तथा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-

वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधयाऽपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते एव । तथा च वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोर-वृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञान-त्वाद् - इत्यत्रापि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वसामानाधिकरण्यं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायां सम्भवति, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वाधिकरण-वह्नित्वे तादृशानुयोगितायाः वृत्तित्वात्, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नत्वं वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायां नैव वर्तते, किन्तु वह्नित्वगतै-कत्वावच्छिन्नत्वमेव वर्तते, तादृशानुयोगितायाः वह्नित्वे एव वर्तमानतया महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वस्यातिरिक्तवृत्तित्वात् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितायामेव सम्भवति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नत्वम् ।

अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, न वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न वह्न्यभावः, महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिरिति अवच्छिन्नत्वमवश्यं निवेशनीयमिति स्थितम् ।

यदि द्वितीया पर्याप्तिः न निवेश्यते, किन्तु 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीक्रियते तदा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र महानसीयवह्न्य-

भावमादायाऽव्याप्तिः भवेदेव, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवतीति नाऽत्र विवादावकाशः ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् भवति । तत्र पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्वे वह्नित्वे चोभयत्र भवेत्, ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्वेऽपि भवेत्, वह्नित्वेऽपि च भवेत्, किन्तु स्वरूपसम्बन्धेन तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता केवलमहानसीयत्वेऽपि भवेत्, केवलवह्नित्वेऽपि, पुनरत्र शिबिकावहनशक्तिदृष्टान्तः परिभावनीयः, समवायेन स्वरूपेण वा तादृशी शक्तिः केवलैकस्मिन् पुरुषेऽपि यथा भवति तथा प्रकृतेऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता स्वरूपसम्बन्धेन केवलमहानसीयत्वेऽपि भवेत्, केवलवह्नित्वेऽपि च भवेत् ।

अर्थात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगिता महानसीयत्वेऽपि पर्याप्तिसम्बन्धेन स्यात्, वह्नित्वेऽपि स्यादिति तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगितावच्छेदकं महानसीयत्व-वह्नित्वोभयगतद्वित्वमेव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकस्वरूपसम्बन्धावच्छिन्नानुयोगितावच्छेदकं महानसीयत्वगतैकत्वमपि भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वमपि भवेदिति सूक्ष्मं विचारणीयम् ।

तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वं मास्तु वह्नित्वगतैकत्वे, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितावच्छेदकत्वं तु वह्नित्वगतैकत्वे सम्भवत्येवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्या न गृहीताऽस्ति इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, न तु तदतिरिक्तेन वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यादिना केनाऽपि इति सा प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धा-

वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता अपि स्यादेव ।

ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियो-गितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरू-पितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं शक्यते एव । तथा च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोर्वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि च पर्याप्तिः निवेश्यते तदा स्पष्टमेव महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वमेव भवेदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-
य नुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्य-
शो भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत् ।
ल तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता
ता -वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ
-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकता-ऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तव्या । ततश्च वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽ-व्याप्तिः ।

यदि च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नत्वादेः प्रवेशमनङ्गीकृत्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽ-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणमङ्गीक्रियते तदा 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र लक्षणसमन्वयः सम्भवति, यतः प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-

वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता-वच्छेदकतादौ एव सत्त्वात् । न हि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता न सम्भवति ।

ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताश्रया-वच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, किन्तु वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिवार्ताऽपि ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्राऽपि महानसीयवह्न्यभावः नैव ध्रियते, यतः यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्व-गतैकत्वमेव भवति । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तु वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता न वह्नित्वे पर्याप्ता इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता नैव भवेत्, किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् ।

अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते, न महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतेति वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षण-समन्वयात् कुतोऽव्याप्तिरिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नेत्यादि नैव प्रवेशनीयम् - इति नैवाशङ्क-नीयम्, पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्त्यापत्तेः । यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैक-त्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत्, नात्र

य शो ल ता

कोऽपि विवादः, तत्र महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे नास्ति पर्याप्ता, किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्वे एव पर्याप्ता। ततश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट-महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव । तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः प्राप्यते एव, तथा च यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाविधया महानसीय-वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्त्यभावः।

यदि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नेत्यादिकं निवेश्यते तदा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिता यद्यपि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते तथापि सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्नेति निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता एव वर्तते इति निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण सा वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव धर्तुं शक्यते । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चि-न्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव गृह्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव गृह्यते, तथा च वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न महानसीयवह्न्यभावः, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽऽपत्तिरिति

अत्र बहु वक्तव्यं तत्स्वयमूह्यम् । निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नत्वादिप्रवेशप्रयोजनं प्राग्वदुन्नेयम्। इति सार्थक्यप्रक्रिया यथाश्रुतलक्षणस्य।

यदा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एका एवाऽभ्युपगम्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता च तद्व्यक्तित्वेन अवच्छिन्ना अभ्युपगम्यते तदा नोक्तलक्षणं सङ्गच्छते, यतः 'पर्वतो वह्निमान धूमाद्'- इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकता हि नैव प्राप्यते, या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तन्निष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अवच्छेदकं यद् वह्नित्वगतैकत्वं तदवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवति, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता नास्ति तादृशप्रतियोगिता, यतः वह्न्यभावीप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन नाऽवच्छिन्ना, किन्तु तद्व्यक्तित्वेन, सम्भवति लघौ धर्मे गुरौ तदभावादिति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नतद्व्यक्तित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपिता वर्तते ।

ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितासत्त्वे अपि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः असत्त्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते ।

या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तन्निष्ठप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेद-

कतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत् । ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । अर्थाद् महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता एव महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत् । तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वाभावात्तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव भवेदिति तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रति-
य योगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता नैव भवेत् ।
शो
ल इत्थञ्च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न
ता -किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितायाः सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितायाः असत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वधर्मावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्ब-न्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकता नैव धर्तुं शक्यते ।

या वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तन्निष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवति, तादृशवह्नित्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन तादृशप्रतियोगितावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः । किन्तु

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यायाः ग्रहणात् तादृश-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चाऽवच्छिन्ना भवेत्, ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपिता नैव भवेत् तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता, किन्तु निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतानिरूपिता एव भवेत् । ततश्च साऽपि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते, तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽ-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयत्वसत्त्वेऽपि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽ-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वाऽसत्त्वात् ।

तथा च या प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवति सा निरूपित-त्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता न भवति, या च प्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपिता भवति सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया न भवतीति प्रकृते 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानव-च्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयनिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता एवाऽप्रसिद्धा इति तदाश्रयावच्छेदकतादेरपि अप्रसिद्ध्या संपूर्णञ्च लक्षणमप्रसिद्धं भवेत्, घटकाऽप्रसिद्ध्या तद्घटिताऽप्रसिद्धेः न्याय्यत्वात्। अतः ये वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितां तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्नाम् अभ्युपगच्छन्ति तेषां मते एतल्लक्षणं नैव सङ्गच्छते ।

तेषां मतानुसारेणैवं लक्षणम् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

लक्षणसमन्वयः एवम् - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव वर्तते, वह्नित्वगतैकत्वाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत्। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता च वह्नित्वे एव पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तते इति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि भवेत्, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि भवेत्, तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगितया, अवच्छेदकतात्वेन, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन चावच्छिन्ना । प्रतियोगित्वम् अवच्छेदकत्वात्वञ्चैतदुभयं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, अर्थाद् महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताः यावत्यः वर्तन्ते तावतीषु सर्वासु प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं वर्तते, नास्ति तादृशी एकाऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता यत्र प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं न भवेत् । तथा च यत्किञ्चित्प्रतियोगिताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं न प्राप्यते, तस्य यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतासु वर्तमानत्वात् । किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं न यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतासु वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यस्य सत्त्वेऽपि महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां तस्याऽसत्त्वात्। तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायां = महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिधर्मरूपेण वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं लभ्यते, तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना हि वह्नित्ववृत्तिता-

विशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना न कथ्यते, किन्तु अवच्छिन्ना एव ।

यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता सैव भवेत्, यत्प्रतियोगितावच्छेदकाः सर्वेऽपि धर्माः यावत्यः (अभिप्रेताऽभावीय)प्रतियोगितावच्छेदकताः तासु सर्वासु वर्तमानाः भवेयुः । वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्माः तेषु प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्य यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतासु वर्तमानत्वेऽपि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यस्य यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतासु वर्तमानत्वाभावात् तादृशव

वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं न सम्भवति । अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिताऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगिता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते ।

या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तन्निष्ठप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयञ्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एवेति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद् यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यमेव । तथा च तेनैवाऽवच्छिन्ना, तदतिरिक्तेनाऽनवच्छिन्ना प्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेदेवेति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण गृह्यते एव। तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताऽपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां पूर्वोक्तरीत्या अस्ति एव । तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽपि सत्त्वात्, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्याऽपि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतावच्छेदकतावृत्तिविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते । ततश्च वह्न्यभावोऽपि गृह्यते, महानसीयवह्न्यभावो नैव गृह्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः? इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नेत्याद्यपेक्षया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशस्यैव लघुभूतत्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयावच्छिन्नत्वाङ्गीकर्तृमतेऽपि उक्तरीत्या लक्षणसमन्वयः प्रदर्शितः, ये च तद्व्यक्तित्वाव-

च्छिन्नत्वमेव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायामङ्गीकुर्वन्ति तेषां मते एवं लक्षणसमन्वयः -

या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा तद्व्यक्तित्वेन अवच्छिन्ना भवति, तद्व्यक्तित्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एवेति वह्न्यभावीययावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तद्व्यक्तित्वं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यमेव, तथा च तद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना हि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव, तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव। अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽपि सत्त्वात्, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता धर्तुं नैव शक्यते । अतः महानसीयवह्न्यभावोऽपि नैव ग्राह्यः, किन्तु वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्रापि वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः न भवेत्, यतः प्रकृते साध्यतावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं नैव प्राप्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते । यदा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना गृह्यते तदा तु सुतरां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेत् ।

या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते तन्निष्ठप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेन अवच्छिन्ना, तद्व्यक्तित्वञ्च वह्न्यभावीयवह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव, न हि एतदतिरिक्ता

काऽपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता इति तद्व्यक्तित्वस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-सामान्यवृत्तितया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तद्व्यक्तित्वं नैव गृह्यते, तद्व्यक्तित्वाऽतिरिक्तेन अनवच्छिन्ना हि सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता, अतः यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । किन्तु तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे पर्याप्तत्वेन तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमिति वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता एव वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेत्, महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकतायां स्यात्, वह्नित्वनिष्ठवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां तु नास्त्येव ।

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यथा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते तथैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय -यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियगितारूपेणाऽपि तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य असत्त्वात् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः अवच्छेदकं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेदिति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयो-गितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव। तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन

चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । तत्र प्रतियोगित्वमपि महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाञ्च वर्तते, अवच्छेदकतात्वमपि उभयत्र विद्यते इति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तादृशधर्मद्वितयं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया कथं गृह्यते ?

तथा च तादृशप्रतियोगित्वाऽवच्छेदकतात्वलक्षणधर्मद्वितयेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना हि प्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव भवेत् । इत्थञ्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽपि सत्त्वात्, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव । अतः महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न वह्न्यभावः । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ? एवं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमेव निवेशनीयम् ।

अत्र यदि यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं न निवेश्यते तदा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र अव्याप्तिः भवेदेव, यतः पूर्वोक्तरीत्या 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणाङ्गीकारे यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं यद्रूपं वह्नित्वगतैकत्वं तदवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि धर्तुं शक्यते, वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि धर्तुं शक्यते, ततः महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि च प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वं निवेश्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मा-

नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदापि पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र पूर्वोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते एव, यतः पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपेणाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया या महानसीयवह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन प्रतियोगितावच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना वर्तते एवेति वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्ना च सा प्रतियोगिता प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण गृह्यते एव, न तु न गृह्यते।

अतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वस्याऽपि सत्त्वात्, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः गृह्यते एव, महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तिताभावाल्लक्षणाऽसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्यभावः ?

किञ्च एतल्लक्षणानुसारेण पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्रैव लक्षणसमन्वयार्थमनिवार्यः वह्न्यभावः एव धर्तुं न शक्यते, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं वर्तते, तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात्, किन्तु तादृशप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना अभ्युपगता, न तु प्रतियोगितावच्छेदकतात्वेन, प्रतियोगितावच्छेदकतात्वधर्मस्य तद्व्यक्तित्वापेक्षया गुरुत्वात्, तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्-

साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्व-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वसत्त्वेऽपि प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-गतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैव धर्तुं शक्यते, ततः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यः नैव। हा ! महदसमञ्जसं समजनि - महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः धर्तुमपि न शक्यते । ततश्च नेदं लक्षणं सर्वथा ग्राह्यम् । अत्र वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगितायाः तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वाभ्युपगन्तृमतेन लक्षणं क्रियते इति अवधातव्यम् ।

यदि उक्ताऽऽपत्त्यपाकरणाय तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वं निवेश्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वा-ऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'- इति लक्षणमेवाऽभ्युपगम्यते तदा पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र वह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमस्त्येव, तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वमपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां वर्त्तते । अतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽ-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभाव-विधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते एव । तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

महानसीयवह्न्यभावश्च प्रकृते नैव धर्तुं शक्यते, यतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया वर्तते, किन्तु तद्व्यक्तित्वाऽवच्छिन्ना नैव, तद्व्यक्तित्वञ्च प्रकृते वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्ति गृह्यते, तदवच्छिन्ना हि प्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव भवेत्, महानसीय-वह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टप्रतियोगितावच्छेदकतायां कथं भवेत् ? तथा च वह्नित्ववृत्तिता-

विशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वसत्त्वेऽपि तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः एव धर्तव्यः। ततः काऽऽपत्तिः ?

किन्तु एवं लक्षणाऽभ्युपगमे अन्यत्र कुत्राऽपि लक्षणसमन्वयः नैव भवेत्, यतः 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र लक्षणसमन्वयार्थमावश्यकः महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं नैव शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते, साध्यतावच्छेदकताऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते, ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, इयञ्च प्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तद्व्यक्तित्वेन नैव, तथा च तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयतद्व्यक्तित्वावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, ततः महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते इति कमभावमादाय लक्षणसमन्वयः भविष्यति इति महदसामञ्जस्यमिति।

यदि चैतदापत्तिभया प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं निवेश्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'पर्वतो

वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र एवं लक्षणसमन्वयः भवेत् - अत्र वह्न्यभावः गृह्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया अस्त्येव । तादृशप्रतियोगिता च तद्व्यक्तित्वेन अवच्छिन्ना, तद्व्यक्तित्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव, न तु न वर्तते इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिभिन्नं नास्ति तद्व्यक्तित्वम्, किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति एव, ततश्च तद्व्यक्तित्वभिन्नेन अनवच्छिन्ना वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना कथ्यते एव ।

अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमपि वर्तते, प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि वर्तते, ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, अतः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः नैव भवेत्, यतः प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव विद्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता न महानसीयत्व-वह्नियत्वोभयस्मिन् पर्याप्ता इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नैव भवेत् । तादृशप्रतियोगिता तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना, तद्व्यक्तित्वस्य च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमानतया प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तद्व्यक्तित्वं नैव गृह्यते ।

ततश्च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-

य शो ल ता

पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते। ततश्च वह्न्यभावोऽपि धर्तुं न शक्यते । या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियगिता सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित्, प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते । अतः प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयमपि न गृह्यते, तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवत्येव । तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिताऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवत्येव ।

तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्यापि सत्त्वात् प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । अतः महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते । तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्का ?

किन्तु तादृशलक्षणाङ्गीकारे 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय कथमव्याप्तिः न स्यात् ? किन्तु स्यादेव, तथाहि - ***यद्यपि*** महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्ति-

धर्माऽनवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यत्वं नास्ति, यतः तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवावच्छिन्नत्वेन, तदतिरिक्तेनाऽनवच्छिन्नत्वेन, प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्य तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेन च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां प्रतियोगिताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्माऽनवच्छिन्नत्वं सम्भवति, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वमेव प्राप्यते, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता च वह्नित्वे पर्याप्तावच्छेदकतादौ एव भवेत्, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तु न वह्नित्वे पर्याप्ता, किन्तु महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्निति तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं नैव सम्भवतीति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाऽसत्त्वात् प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते । अतः महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यः न स्यात्,

य शो ल ता

तथापि या वह्नित्ववृत्तितावच्छिन्नमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता वर्तते, तन्निष्ठा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, यतः वह्नित्ववृत्तितावच्छिन्नमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता केवलवह्नित्वे एव पर्याप्ता, अतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशवह्नित्ववृत्तितावच्छिन्नमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव अस्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानव-

च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते, इयञ्च प्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन, प्रतियोगित्वेन, अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यम्, प्रतियोगित्वम्, अवच्छेदकतात्वञ्चैतत्त्रितयमपि प्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमानमेव ननु । तत्र प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्व-वृत्तितावैशिष्ट्यञ्च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामवर्तमानमपि वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतायां वर्तते एवेति प्रतियोगितावच्छेदकतायां वृत्ति एव कथ्यते, न तु अवृत्ति । तथा च प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया प्रतियोगित्वमपि न गृह्यते, अवच्छेदकतात्वमपि न प्राप्यते, वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमपि न लभ्यते, एतत्त्रितयेन चैवावच्छिन्ना सा प्रतियोगिता, तदतिरिक्तेनाऽनवच्छिन्ना इति प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि वह्नित्ववृत्तिता-
य विशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां स्यादेव ।

शो ततश्च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्-
ल साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्व-
ता रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्यापि सत्त्वात्, प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-त्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-नुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितावच्छेदकत्वा-ऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । ततश्च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकत्वात् । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणासमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्यभावः ?

यदि यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तित्वं निवेश्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-याव-त्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपका-भावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यते तदाऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः स्यादेव, यतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्य-

भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना वर्तते, तत्र वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव विद्यते, महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां नैव विद्यते इति यावत्यः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताः वर्तन्ते तावतीषु सर्वासु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं नैव वर्तते, अतः यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मविधया वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं नैव गृह्यते, किन्तु प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयं तु महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मविधया प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयमपि प्राप्यते एव ।

तदवच्छिन्ना च वह्नित्ववृत्तितावि्शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता इति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं वह्नित्ववृत्तितावि्शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां स्यादेव, तत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वन्तु वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्नित्ववृत्तितावि्शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तदाश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणसमन्वयाऽसम्भवात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि यावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिवेशमादृत्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'– इत्येवं लक्षणमङ्गीक्रियते तदा आपाततः 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः न भवेत्, तथा हि - पूर्वोक्तरीत्या वह्नित्ववृत्तितावि्शिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तत्र प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियो-

गितावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति भवति, किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां न विद्यते, केवलं वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव विद्यते इति वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति नास्ति, अर्थाद् वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्ति वर्तते, तेन चावच्छिन्ना सा वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना न भवति ।

अतः वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वसत्त्वेऽपि यावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वविरहाद् यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयवह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तिताविशिष्टप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, तदाश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, किन्तु वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना (वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्येन नावच्छिन्ना) प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयञ्च वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां विद्यते, प्रकृते प्रतियोगितावच्छेदकता एकैव वह्नित्वनिष्ठा इति यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति तत्, तदतिरिक्तेनाऽनवच्छिन्ना वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव भवेत्, तादृशप्रतियोगिता च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया तु वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । ततश्च वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः ।

किन्तु एतदव्याप्तिनिवारणम् आपाततः एव, यतः यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मा-

नवच्छिन्नप्रतियोगिता सा कथ्यते या यावत्यः प्रतियोगितावच्छेदकताः तावतीषु सर्वासु अवर्तमानधर्मेणाऽनवच्छिन्ना भवेत् । वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं न यावत्यः प्रतियोगितावच्छेदकताः तावतीषु सर्वासु अवर्तमानम्, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमानत्वात् । तथा च यावत्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यमपि धर्तुं न शक्यते, प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयमपि धर्तुं न शक्यते, अतः तदवच्छिन्ना प्रतियोगिता यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना न कथ्यते, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना (= प्रतियोगितावच्छेदकतात्व-वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यत्रितयभिन्नानवच्छिन्ना) हि महानसीयवह्न्यभावीयवह्नित्ववृत्तिताविशिष्टप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव भवेत् । तादृशप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं तु अस्त्येवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यः भवेत्, वह्नित्ववृत्तिताविशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतारूपेण ग्राह्यत्वात्। तादृशमहानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः।

यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तत्वप्रवेशः पूर्वोक्तयुक्त्या (दृश्यतां पृ. २३०६) दूरतोऽपास्तः, तदपेक्षया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्यैव लघुत्वात् ।

इत्थञ्च (१) प्रतियोगितावच्छेदकतात्वावच्छिन्नत्वस्य, (२) तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वस्य, (३) प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य, (४) प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, (५) यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य, (६) यावत्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य वा निवेशेऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय अन्यत्र वा लक्षणाऽसमन्वयाद् भवत्येवाऽव्याप्तिः । एवं (७) यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि स्वयं भाव्यम् । (८) यावत्प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तत्वनिवेशोऽपि निरस्तः । अतः यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमेव निवेश्य 'यत्किञ्चित्-

य शो ल ता

साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येव लक्षणमभ्युपेयम् ।

तथा च 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय अव्याप्तिः नैव सम्भवति, यतः वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वत्रितयेनावच्छिन्ना, तत्र प्रतियोगित्वाऽवच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि विद्यते, तथा च यावत्यः प्रतियोगितावच्छेदकताः विद्यन्ते तासु यस्यां कस्याञ्चिदपि प्रतियोगितावच्छेदकतायां प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्याऽवर्तमानत्वाभावाद् यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम् । किन्तु वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं न तथा, यावत्यः प्रतियोगितावच्छेदकताः विद्यन्ते तासु यस्यां कस्याञ्चिदपि (= महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायाम्) वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यस्य अवर्तमानत्वाद् यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकता(= महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता)ऽवृत्ति एव वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यं भवेत् ।

तेनाऽवच्छिन्ना हि वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना कथं भवेत् ? किन्तु तादृशी प्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्मावच्छिन्ना एव भवेत् । ततश्च वह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वसत्त्वेऽपि तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यधर्मेणाऽवच्छिन्नत्वेन तादृशप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् तादृशवह्नित्ववृत्तितावैशिष्टमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते ।

य शो ल ता

या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तस्यां यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं वर्तते एव, यतः प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयस्य महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि सत्त्वाद् वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि सत्त्वात् प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः एतदतिरिक्तायाः अभावाच्च यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं नैव धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना हि सा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेणाऽपि अनवच्छिन्ना एव भवेत् । किन्तु तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं नैव सम्भवति।

अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वविरहात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते । य शो ल ता

या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा तद्व्यक्तित्वेनाऽवच्छिन्ना, तद्व्यक्तित्वं वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव, प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकताऽपि एकैव विद्यते इति नास्ति तादृशी प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता यस्यां तद्व्यक्तित्वमवर्तमानं भवेदिति यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तद्व्यक्तित्वं नैव गृह्यते । तथा च तद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेदेव । तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-

पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तथा च वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽ-व्याप्तिः, महानसीयवह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वादिति ।

'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः नैव सम्भवति, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मान-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपमेव प्राप्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकंतावृत्तिप्रतियोगिता न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया भवितुमर्हति, तादृशप्रतियोगिताश्रयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगितायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्तावच्छेदकतादौ एव सत्त्वात् । तथा च वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यतद्व्यक्तित्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वात्, तदितरेणाऽनवच्छिन्नत्वात् तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायामसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, अतः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं नैव शक्यते।

या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तस्याः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् एव पर्याप्तत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व

-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं स्यादेव, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता च प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैव अवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्य च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि सत्त्वाद् वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यमेव प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयम् । तथा च तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मेणाऽनवच्छिन्ना तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना एव भवेत् । तथा च महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, अतः महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेव अव्याप्तिः ।

इत्थञ्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः तद्व्यक्तित्वावच्छिन्नत्वाङ्गीकर्तृमते लघुभूतं 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणं फलितम् ।

मूलकृतोपदर्शितञ्च लक्षणम् - 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः' इति फलितम् ।

मूढार्थ

अन्यथा तादृशरूपावच्छिन्नानुयोगिताकपर्य्याप्तीया या निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकत्वाऽनिरूपितप्रतियोगिता तदाश्रयावच्छेदकतानिरूपितत्वम्।

●

शब्दार्थश्च पूर्वं (दृश्यतां पृ. २१९८) सामान्येन दर्शितः, कठिनपरिष्कारशब्दार्थश्च अत्र दर्श्यते - **तादृशरूपावच्छिन्नानुयोगिताकपर्याप्तीया या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठाऽ-**(प्रतियोगिता)**वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकत्वानिरूपितप्रतियोगिता तदाश्रयाऽवच्छेदकतानिरूपितत्वम्**, अर्थात् स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगितावच्छेदक-धर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति यद्रूपं तादृशरूपेण अवच्छिन्ना या अनुयोगिता तन्निरूपिका या पर्याप्तिः तयाऽवच्छिन्ना या प्रतियोगिता, किञ्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपिता या प्रतियोगिता, ततश्च तादृशरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिसम्बन्धा-वच्छिन्ना निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता या प्रतियोगिता तदाश्रयविधया या अवच्छेदकता प्राप्यते तन्निरूपितत्वम् अभिप्रेताऽभावीयप्रतियोगितायां भवेत् तदा तादृशोऽभावः धर्तुं शक्यते इति भावः । यथा पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र स्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगितावच्छेदकधर्मशून्यत्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायामवृत्ति रूपं वह्नित्वगतैकत्वं

●

❀ લાંબો - લાંબો અર્થ ટૂંકા - ટૂંકા શબ્દોમાં ❀

शब्दार्थ :- (अन्यथा =) જો આવા લાંબા - લાંબા પરંપરાસંબંધોને તમે સ્વીકારતા ન હો તો રૂપવૃત્તિત્વ પ્રતિયોગિતામાં સ્વનિષ્ઠ-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વસંબંધથી લેવાને બદલે તાદશરૂપ(= સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપ)અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય જે નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ (= કિંચિન્નિષ્ઠ. શબ્દતઃ પ્રતિયોગિતાનો ઉલ્લેખ કરવાની જરૂરત નથી. કિંચિત્થી પ્રતિયોગિતા જ લઈ શકાશે. સાધ્યતા વગેરે અન્ય કશું જ નહીં. જિજ્ઞાસુ કિંચિત્પદથી સાધ્યતાને લઈને લક્ષણસમન્વય કરવા પ્રયત્ન કરે. હકીકત સ્પષ્ટતયા સમજાઈ જશે.)-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતા તેના આશ્રયભૂત

एवञ्चानुपदोक्ताऽवृत्तित्वमपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्म्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताकपर्य्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वरूपं वाच्यम्।

तदवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता या प्रतियोगिता तदाश्रयावच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते, तन्निरूपितत्वं वह्न्यभावीयप्रतियोगितायां वर्तते इति वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते ।

एवाञ्चाऽनुपदोक्ताऽवृत्तित्वमपि इति उक्तार्थम्, **यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वरूपं वाच्यम्**, अर्थाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामपि अवर्तमानो यः तेन धर्मेणाऽनवच्छिन्ना या प्रतियोगिता तन्निरूपिका पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना या अनुयोगिता तदवच्छेदकं यद्रूपं तत् 'तादृशरूप'पदेन पूर्वोक्तेन ग्राह्यमित्यर्थः । यथा 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तद्व्यक्तित्वं न गृह्यते इति तद्व्यक्तित्वभिन्नधर्मानवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवत्येव, तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता वह्नित्वे भवेत्, वह्नित्वे साध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानत्वात् तादृशानुयोगितायाः अवच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदिति एतावता प्रबन्धेन 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-

જે અવચ્છેદકતા તન્નિરૂપિતત્વવિશિષ્ટપ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ..... આ પ્રમાણે લક્ષણ થાય. આ પ્રમાણે પહેલા જે સ્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકધર્મશૂન્યત્વસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ રૂપથી..... ઈત્યાદિ જણાવેલ તેની જગ્યાએ હવે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટરૂપ..... ઈત્યાદિ સમજવું.

આખું લક્ષણ આ પ્રમાણે થશે કે - યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદક-તાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વવિશિષ્ટ-

वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवमेव लक्षणं फलितम् ।

अथ पूर्वं (दृश्यतां पृष्ठ-१७०५) निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणं प्रदर्शितम् आसीत् तदा 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इति प्रतीतेः प्रमात्वाङ्गीकारे निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नसाध्यत्वादिनिष्ठावच्छेदकतानिरूपितत्वादिरूपेण अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशः उभयत्र कृतः आसीत्, विस्मरणशीलविनेयानुग्रहार्थं लेशतः तद् दर्श्यते -

'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इति प्रतीतिः यदि प्रमा तदा तत्र वह्नित्वे अवच्छेदकता भासते, सा अवच्छेदकता वह्नित्वे पर्याप्ता एवेति अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता केवलाऽ-वच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, सा अवच्छेदकता साध्यतायाः प्रतियोगितायाः वा ? इत्यनिर्देशात् तादृशाऽवच्छेदकतायां साध्यत्वं प्रतियोगित्वं वा निरूपितत्वसम्बन्धेन वर्तमानं नैव भवेदिति तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेन प्रतियोगित्वेन वा अवच्छिन्ना नैव भवेत्, अतः अभिप्रेतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वावच्छिन्ना एव भवेदिति अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदेव।

●

પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

•❋• પુનઃ અવ્યાપ્તિ આપાદન •❋•

(अव.) **પ્રશ્ન :-** ભાઈ સાહેબ ! તમે ગમે તેટલી મહેનત કરો. પણ, જ્યારે અવ્યાપ્તિ જ તમારા લલાટે લખાયેલી હોય તો તમારો પ્રયાસ સફળ કેવી રીતે થશે ? જુઓ, **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्**

प्रकृते पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, गुरुधर्मोऽपि प्रतियोगितावच्छेदको भवतीति मन्तव्यानुसारेण उक्तलक्षणं निर्मितमिति साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेदेव, साध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वात् साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवतीति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात्। अत्र महानसीयवह्न्यभावः धर्तुमिष्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगित्वम् अवच्छेदकतात्वं चैतद्धर्म-द्वितयाति-रिक्तसर्वधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारक-प्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तसर्वधर्मानव-च्छिन्नायाः अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्नत्व-ध्रौव्यात् । तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तादृशावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः निरूपितत्वसम्ब-न्धावच्छिन्न-तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकत्वसम्बन्धेन तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वरूपे वर्तमाना अस्त्येव। ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयो-गितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्ना-वच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वे वर्तमानप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्य-भावस्य प्राप्तिः शक्या एव । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽ-

व्याप्तिः ।

एतदव्याप्तिनिराकरणाय अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं निवेश्यम्, तथा च महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मा-वच्छिन्ना च या प्रतियोगिता भवेत् सैव प्रतियोगिता प्रकृते ग्राह्या, 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छे-दकतात्वोभयातिरिक्तधर्मैरनवच्छिन्ना वर्तते, किन्तु अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना नास्ति, केवलावच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना च सा प्रतियोगिता अवच्छे-दकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मैः कथमवच्छिन्ना भवेत् ? तथा च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः ग्राह्यत्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताविधया अग्राह्यत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितानिष्ठनिरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियो-गितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रति-योगितारूपेण तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता नैव धर्तुं शक्यते । ततश्च न स्यादव्याप्तिरिति पूर्वोक्तरीत्या अनुसन्धेयम् ।

'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय भवत्येव अव्याप्तिः, यतः 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इत्याकारक-प्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मेणानवच्छिन्ना

- આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આવશે જ.

પહેલા તમે જણાવ્યું કે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ છે, વહ્નિત્વ-ગતએકત્વ નથી. વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક જે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા છે તેમાં રહેલી (૧) પર્યાપ્તીય - (૨) નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત પ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વ-ગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક છે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપક નથી. એટલે કે વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં વહ્નિત્વગતએકત્વ-

एव वर्तते इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाव-च्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात् । ततश्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न -साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रति-योगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपे निरू-पितत्वसम्बन्धाऽवच्छिन्न-स्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति(प्रतियोगित्व)धर्मावच्छिन्नप्रतियो-गितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकत्वसम्बन्धेन वर्तमानप्रतियोगितानिरूपकाभाववविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणासमन्वयान्न अव्याप्त्यभावः ।

●

અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠઅવચ્છે-દકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઆશ્રય-નિરૂપિતત્વ જ રહેલું છે. મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વ રહેલું નથી.

✳ વહ્ન્યભાવ લેવા માટેની મથામણ ✳

તેથી જો વહ્નિત્વગતએકત્વ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ થાય તો જ વહ્નિઅભાવ લઈ શકાય. જો ફક્ત મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ થાય, વહ્નિત્વગત-એકત્વ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-

यदि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं निवेश्यते तदा 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, साध्यतावच्छेदकतात्वोभयधर्मातिरिक्तधर्मानवच्छिन्नत्वस्य तादृशावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां सत्त्वेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-साध्यतानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगितायाः धर्तुं शक्यत्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिसाध्यत्वादिधर्मेण अवच्छिन्नत्वाभावेन अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगितायाः धर्तुमशक्यत्वात् । ततश्च न स्यादेवाऽव्याप्तिरिति पूर्वोक्तरीत्या अनुसन्धेयम् ।

●

અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ ન થાય તો વહ્નિઅભાવ લઈ ન શકાય.

-- વહ્નિત્વગતએકત્વ તો જ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વથી વિશિષ્ટ થાય કે જો વહ્નિત્વમાં યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહે.

-- વહ્નિત્વમાં યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા તો જ રહે કે જો વહ્નિત્વમાં જ રહેનારી કોઈ પ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય.

યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા સામાન્યથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે અને વહ્નિત્વમાં તો પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેતી નથી. માટે, વહ્નિત્વમાં રહેનારી કોઈ અવચ્છેદકતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ થતી નથી.

વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહેતી નથી. કારણ કે 'એક વહ્નિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદક છે.' = **'एकं वह्नित्वं साध्यतावच्छेदकम्'** - આવા પ્રકારની પ્રતીતિ નથી થતી. જો 'એક વહ્નિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદક છે' - આવા પ્રકારની પ્રતીતિ થતી હોય તો વહ્નિત્વમાં પર્યાપ્તિસંબંધથી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા રહી જાય અને વહ્નિત્વમાં સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહી જાય.

इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमुभयत्र निवेशनीयं तादृशलक्षणे इति भवता प्रतिपादितम् । किन्तु प्रकृतलक्षणे नोभयत्र तन्निवेशः आवश्यकः । तथा हि - अवच्छेदकतात्व-न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य प्रतियोगितावि‌शेषणकोटौ अनिवेशेऽपि पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः नास्त्येव, यतः प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकता-ऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं विद्यते,

●

परंतु प्रस्तुतमां महानसीयवह्नि साध्य होवाथी 'महानसीयत्व अने वह्नित्व साध्यताअवच्छेदक छे' - आवा प्रकारनी ज प्रतीति थाय. माटे, महानसीयत्व अने वह्नित्व - उभयमां ज पर्याप्तिसंबंधथी प्रस्तुत साध्यताअवच्छेदकता रहे. आटली वात तो जाणे बराबर. पण हवे एक जूनी वात याद करो.

❀ केवल अवच्छेदकतानुं ग्रहण ❀

पूर्वे जणावेल के 'एक वह्नित्व साध्यताअवच्छेदक छे' - आवी प्रतीति नथी थती. पण, जो तमे 'एक वह्नित्व अवच्छेदक छे' - आवा प्रकारनी प्रतीतिने साची मानता हो तो एक वह्नित्वमां अवच्छेदकता (साध्यतानी के प्रतियोगितानी ? - कोई खुलासा/स्पष्टता विनानी) रही जाय. आ अवच्छेदकतामां जे प्रतियोगिता आवशे ते अवच्छेदकतात्वथी अवच्छिन्न होय. आ अवच्छेदकतात्व प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां रहेल पण होई शके, साध्यताअवच्छेदकतामां रहेल पण होई शके, प्रकारताअवच्छेदकतामां रहेल पण होई शके. आथी, आ अवच्छेदकतात्व साध्यताअवच्छेदकता, प्रतियोगिताअवच्छेदकता, प्रकारता-अवच्छेदकता - आ बधी अवच्छेदकतामां रहेल छे. दुनियानी तमाम अवच्छेदकतामां पर्याप्तिसंबंधथी रहेनार आ अवच्छेदकतात्व छे.

'एक वह्नित्व अवच्छेदक छे' - आ वाक्यमां भासमान अवच्छेदकता तो दुनियानी अनेक अवच्छेदकतामांथी कोई पण अवच्छेदकता होई शके छे. माटे, वह्नित्वमां रहेनारी आ अवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगिता जे अवच्छेदकतात्वथी अवच्छिन्न छे ते अवच्छेदकतात्व दुनियानी तमाम अवच्छेदकतामां रहेल छे. कोई पण अवच्छेदकतामां न रहेल अवच्छेदकतात्व वह्नित्वनिष्ठतादृशअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानुं अवच्छेदक न बनी शके.

आथी, आपणे एम कही शकीए के अवच्छेदकतात्व अवच्छेदकतामां व्यापक धर्म छे. तेनी अपेक्षाए साध्यताअवच्छेदकतात्व, प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्व वगेरे धर्मो व्याप्य छे,

'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इतिप्रतीतेः प्रामाणिकत्वे अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, अतः वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तादृशावच्छेदकतात्वावच्छिन्नाऽवच्छेदकतायां भवेत् । इयञ्च प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वञ्च महानसीयवह्न्यभावीया या महान-सीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता या च वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता तत्रोभयस्मिन्नपि भवति इति यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं न गृह्यते, ततश्च केवलावच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना वर्तते एव । इत्थञ्च अवच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायाम् 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इत्याकारकप्रतीतौ भासमानायां यत्किञ्चित्-

न्यूनवृत्ति छे. मूળ वात ઉપર આવીએ - 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' - આ પ્રતીતિસિદ્ધ વહ્નિત્વવૃત્તિઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા અવચ્છેદકતાત્વથી જ અવચ્છિન્ન છે. અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન છે. આ પ્રતિયોગિતા નિરૂપિતત્વસંબંધથી કોઈ પણ પ્રતિયોગિતાથી કે સાધ્યતાથી અવચ્છિન્ન નથી.

❋ अवच्छेदकतात्वअवच्छिन्न प्रतियोगिता ग्राह्य ❋

જો આ અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ન હોય (= વૃત્તિ હોય) તો વહ્નિત્વવૃત્તિતાદશઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્ન થઈ જાય. જો આ અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ હોય તો વહ્નિત્વવૃત્તિ તાદશઅવચ્છેદકતામાં રહેલ પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન થઈ જાય, અનવચ્છિન્ન નહીં.

અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ જો કે દુનિયાની તમામ અવચ્છેદકતામાં રહેલ હોવાથી પ્રસ્તુત મહાનસીયત્વવૃત્તિસાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં - આ બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહેશે જ. એટલે કે 'અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ માત્ર મહાનસી-યત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે, વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં નથી રહેતો અથવા તો તે અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહે છે, મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં નથી' - એવું નથી, કિંતુ મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ તે અવચ્છેદકતાત્વ રહે છે અને વહ્નિત્વવૃત્તિસાધ્યતા-

साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्व-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-त्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकता लभ्यते । किन्तु तादृशावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते, तादृशाऽवच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितायाः एवाऽप्रसिद्धेः, न हि 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' इत्याकारकप्रतीतौ साऽवच्छेदकता प्रतियोगितायाः साध्यतायाः वा इत्याद्युल्लिखितम्, येन तादृशाऽवच्छेदकतानिरूपितत्वं कस्याऽपि अभावस्य प्रतियोगितायां सम्भवति इति तादृशावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया न कोऽपि तादृशोऽभावः लभ्यते । तथा च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावस्याऽग्राह्यत्वात् स्यादेवाऽव्याप्तिनिरासः ।

●

અવચ્છેદકતામાં પણ રહે છે. માટે, યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મ તરીકે અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ નહીં આવી શકે. યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ધર્મ તરીકે ત્રણ પ્રકારના ધર્મ આવી શકે -

(૧) માત્ર મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ ધર્મો. જેમ કે મહાન-સીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ. આ ધર્મ વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતા-અવચ્છેદકતામાં રહેતો નથી.

(૨) માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ ધર્મો. જેમ કે વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલ તદ્વ્યક્તિત્વ. આ ધર્મ વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે, મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેતો નથી.

(૩) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવ-ચ્છેદકતામાં - બન્ને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેનાર ધર્મો. જેમકે ઘટાભાવીયપ્રતિયો-ગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ.

આ ત્રણ સિવાયના જે ધર્મો હોય એટલે કે મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહેનારા હોય અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહેનારા હોય - તેવા ધર્મો યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ન કહેવાય. કિંતુ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ જ

एतच्च यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वनिवेशाऽपेक्षया उक्तम्, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वप्रवेशेऽपि न स्यादेवाऽव्याप्तिः । तथा हि - पूर्वोक्तरीत्या 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव वर्तते । 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'- इत्याकारकप्रतीतौ भासमानाऽवच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तावच्छेदकताविधया भासमानत्वात् तादृशावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं यद् वह्नित्वगतैकत्वं विद्यते तदवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वर्तते एव । तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता च अवच्छेदकतात्वेनैवाऽ-

કહેવાય. દુનિયાની તમામ અવચ્છેદકતામાં રહેનાર અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ ઉક્ત ત્રણે'ય પ્રકારમાંથી એક પણ પ્રકારમાં ફીટ થતો નથી.

❁ અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ અપેક્ષાઅનુસારી ❁

(૧) તે અવચ્છેદકતાત્વધર્મ માત્ર મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે, તેવું નથી. વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહેલ છે. તેથી,

(૨) આ અવચ્છેદકતાત્વધર્મ માત્ર વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં જ રહે છે - તેવું પણ ન કહેવાય. કારણ કે હમણાં જ બતાવ્યું તે મુજબ મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ તે રહે જ છે. તેથી,

(૩) મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ - બન્ને પ્રકારની સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેનાર ધર્મ તરીકે તો તાદૃશઅવચ્છેદકતાત્વ તો આવે જ નહીં. કારણ કે તાદૃશઅવચ્છેદકતાત્વ તો મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહે છે અને વહ્નિત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં પણ રહે છે.

આ રીતે, 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' - આ પ્રતીતિમાં ભાસમાન જે વહ્નિત્વગતએકત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા છે તે માત્ર અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મથી જ અવચ્છિન્ન હોવાથી, અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના તમામ ધર્મોથી અનવચ્છિન્ન હોવાથી અને તાદૃશઅવચ્છેદકતાત્વ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ ન હોવાથી તાદૃશ-પ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન જ કહેવાશે.

वच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना इति महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयातिरिक्त-धर्मानवच्छिन्नत्वं तु सुतरां स्यादेवेति तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वमपि स्यादेव ।

ततश्च तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्व-स्यापि च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्य-

●

એટલે કે, यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिता तरीके वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता लઈ शકાશે. આ પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ જ છે. આ રીતે, यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्ति-अनुयोगिताअवच्छेदकत्व वह्नित्वगतएकत्वમાં રહી જશે. એટલે કે यत्किंचित्साध्यता-अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकताविशिष्ट-રૂપ તરીકે માત્ર મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ પકડાશે - તેવું નથી. વહ્નિત્વગતએકત્વ પણ साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअव-च्छेदकताविशिष्टરૂપ તરીકે લઈ શકાય છે.

❋ वह्न्यभाव લઈ શકાતા अव्याप्तिना પડઘમ ❋

આ वह्नित्वगतएकत्वअवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंध-अवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताआश्रयनिरूपितत्व वह्निअभावीयप्रतियोगितामां રહેલું જ છે - આ વાત પૂર્વે બતાવી જ ગયા છીએ. હા ! महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व-अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अव-च्छेदकताभिन्नअवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिता-आश्रयनिरूपितत्व वह्निअभावीयप्रतियोगितामां न રહે - આ વાત કબૂલ ! પરંતુ,

नुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, किन्तु पुनः पूर्वोक्तैवाऽऽपत्तिः, तादृशप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकतानिरूपितत्वं कस्याऽपि अभावस्य प्रतियोगितायां नास्ति, तथा च महानसीयवह्न्यभावो नैव धर्तुं शक्यते, ततः कुतः अव्याप्तिः?

इत्थञ्च परम्परासम्बन्धमनभ्युपगम्योक्तलक्षणाङ्गीकारे अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वनिवेशावश्यकता नास्ति, किन्तु तत्राऽयमस्माकं पर्यनुयोगः - किं लक्षणे कुत्राऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं नैव निवेशनीयम्, उभयत्र वा निवेशयितुमिष्यते, एकत्र वा ? यदि न किञ्चित् स्पष्टीक्रियते तदा उभयत्र निवेशः पूर्वोक्तरीत्याऽनुषज्यते यद्वा कुत्राऽपि तन्निवेशः न स्यात्, ततः किं भवतोऽभिप्रेतमि"त्याशङ्कायां स्पष्टीकुर्वन्नाह - **अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितावारणाये**त्यादि ।

●

વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાઆશ્રયનિરૂપિતત્વ તો વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં રહે જ ને !

તથા આ વહ્નિત્વગતએકત્વ પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદક સાબિત થઈ જવાથી વહ્નિઅભાવીય-પ્રતિયોગિતામાં યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટવહ્નિત્વગતએકત્વરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઆશ્રયનિરૂપિતત્વ રહી જશે.

માટે, યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટવહ્નિત્વગતએકત્વરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાશ્રયનિરૂપિતત્વવિશિષ્ટપ્રતિયોગિતા-નિરૂપક વહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં વૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય ન જ થાય. અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બને.

अयम्भावः - अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य लक्षणे उभयत्र निवेशे गौरवम्, पूर्वोक्तरीत्या प्रतियोगिताविशेषणविधया तदनिवेशेऽपि अव्याप्तेरभावात् सर्वथा तदनिवेशेऽपि व्यथा, तथा हि - 'अत्र महानसीयवह्निः'- इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावग्रहणं शक्यं भवेत् । प्रकृते यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वं प्राप्यते, अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धाव-च्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वसत्त्वेऽपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगिता-

आम, यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिता तरीके **'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्'** - आ प्रतीतिनी साक्षीએ अवच्छेदकतात्वअवच्छिन्न-वह्नित्वनिष्ठ-अवच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता પકડાઈ જવાથી यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्म-अनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वविशिष्ट રૂપ તરીકે વહ્નિત્વગત-એકત્વ મળી ગયું. ફલતઃ વહ્નિઅભાવ લક્ષણઘટક બની ગયો. અને **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બની. તમારા નવા લક્ષણ મુજબ, यत्किंचित्पदनो પ્રવેશ કરાવ્યા પછી પણ આ અવ્યાપ્તિ દુર્વાર બની. આનું નિરાકરણ છે તમારી પાસે ?

❖ अव्याप्ति दूर करवा परिष्कारप्रवेश ❖

उत्तर :- અવશ્યમેવ ! તમારી દરેક શંકાના સમાધાન અમારી પાસે ઉપલબ્ધ છે. આ પ્રશ્નનો તો અમે પૂર્વે એક વાર થોડો જુદી રીતે પણ, જવાબ આપી દીધો છે. જુઓ, આ અવ્યાપ્તિના મૂળને વિચારીએ તો સમજાશે કે - **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવ લઈ શકાયો. માટે અવ્યાપ્તિ આવી. તેના મૂળમાં -- વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા यत्किंचित्साध्यताअवच्छे-दकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकताविशिष्टરૂપ-अवच्छिन्नअनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अव-च्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिता-आश्रयअधिकरणनिरूपितत्वविशिष्ट થઈ ગઈ તે. આની પાછળનું કારણ એ કે -

-- વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતામાં જે વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-

निरूपकपर्याप्तीयत्वविरहादेव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रति-
य योगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रति-
शो योगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

ल ततश्च यदि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-
ता योगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यात् तदा वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयत्वस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपाव-च्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-

●

પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઆશ્રયનિરૂપિતત્વ રહે છે તે વહ્નિત્વગતએકત્વ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટ થઈ ગયું. તેની પાછળ કારણ એ કે,

-- વહ્નિત્વમાં યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહી ગઈ. આની પાછળ કારણ એ કે -

વિ -- વહ્નિત્વમાં રહેનારી અવચ્છેદકતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-
ના અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાવિશિષ્ટ થઈ ગઈ. આની પાછળ કારણ એ કે -

-- જે અવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતા છે તે અવચ્છેદકતાત્વથી અવચ્છિન્ન છે અને
भ्रा આ અવચ્છેદકતાત્વ દુનિયાની તમામ અવચ્છેદકતામાં રહેતું હોવાથી તેને યત્કિંચિત્સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ તરીકે લઈ ન શકાય.

માટે, અવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન થઈ ગઈ. અને આ અવચ્છેદકતા 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' - આ પ્રતીતિના આધારે વહ્નિત્વમાં રહી જાય છે. જો આપણે એવો કોઈક પરિષ્કાર કરીએ કે જેના દ્વારા તમે કોઈ એકલી શુદ્ધ અવચ્છેદકતા ન લઈ શકો. પરંતુ તમારે કાં પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા જ લેવી પડે, કાં અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતા લેવી પડે, કાં પ્રકારતાઅવચ્છેદકતા લેવી પડે,

भिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्या भवेत्। 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवत्येव, तादृशाऽवच्छेदकतायाः एकस्मिन् वह्नित्वे पर्याप्तत्वात्। तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वञ्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यम्, अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तमानत्वात्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तमानत्वाच्च । तथा च अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितविधया धर्तुं शक्यते एव ।

●

એકલી અવચ્છેદકતા ન લઈ શકાય. તો પછી યત્કિંચિત્સાધ્યતાવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેલી જ મળે.

જો વહ્નિત્વમાં રહેલી શુદ્ધઅવચ્છેદકતા લઈ ન શકાતી હોય તો તો વહ્નિત્વમાં એવી કોઈ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા વગેરે અવચ્છેદકતા છે જ નહીં કે જે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય. કહેવાનો આશય એ છે કે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા બેમાં જ રહે -

(૧) શુદ્ધ અવચ્છેદકતામાં = પ્રતિયોગિતા વગેરે વિશેષણ વિનાની અવચ્છેદકતામાં,

(૨) શુદ્ધ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં = વહ્નિત્વવૃત્તિત્વ કે મહાનસીયત્વવૃત્તિત્વ વગેરે વિશેષણથી રહિત શુદ્ધ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં. જો વહ્નિત્વવૃત્તિ જ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પકડો તો તેમાં મહાનસીયત્વવૃત્તિ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ એવા તદ્વ્યક્તિત્વધર્મથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા જ રહે. યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતા ન રહે. માટે શુદ્ધ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા જ લેવી પડે. તે શુદ્ધસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો મહાનસીયત્વમાં પણ રહે અને વહ્નિત્વમાં પણ રહે. માટે, તાદૃશઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ-પ્રતિયોગિતા પણ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વથી જ અવચ્છિન્ન થાય.

✲ શુદ્ધઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતાનું વારણ જરૂરી ✲

આમાંથી માત્ર શુદ્ધઅવચ્છેદકતા જ વહ્નિત્વમાં રહે છે. શુદ્ધસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા નહીં. શુદ્ધસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં જ રહે, એકલા વહ્નિત્વમાં

तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्य प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यादेव । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः केवलवह्नित्वे पर्याप्तत्वाद् वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां भवेदेव, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता च प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-(प्रतियोगिता)-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताऽपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां भवेत् ।

तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगिताश्रयाऽवच्छेदकताविधया वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता गृह्यते, तन्निरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते ।

●

નહીં. યાદ રહે ! અહીં પર્યાપ્તિસંબંધથી શુદ્ધસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાના અધિકરણની વાત છે. વહ્નિત્વવૃત્તિતાવિશિષ્ટસાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તો પર્યાપ્તિસંબંધથી પણ માત્ર વહ્નિત્વમાં જ રહે. જ્યારે શુદ્ધ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા પર્યાપ્તિસંબંધથી મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વઉભયમાં રહે. મતલબ કે માત્ર વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનાર અવચ્છેદકતા તરીકે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા લઈ ન શકાય. કારણ કે 'એક વહ્નિત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદક છે' - આવી પ્રતીતિ થતી નથી. જ્યારે માત્ર અવચ્છેદકતાની જ વાત કરવામાં આવે ત્યારે તે અવચ્છેદકતા વહ્નિત્વમાં જ પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેનાર અવચ્છેદકતા તરીકે લઈ શકાય. કારણ કે 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' - આવી પ્રતીતિ થાય છે.

तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः लभ्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ननु ?

●

माटे, वह्नित्वमां यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिताविशिष्ट शुद्ध अवच्छेदकता छे. परंतु, यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगिताविशिष्ट शुद्ध साध्यताअवच्छेदकता नथी. तेथी जो एवो परिष्कार करवामां आवे के जेनाथी वह्नित्वमां रहेली शुद्धअवच्छेदकतानिष्ठ प्रतियोगिता लई न शकाय तो वह्नित्वमां यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्ति-अनुयोगिता न रहे. आवा परिष्कार तरीके आपणे प्रतियोगिताना विशेषण तरीके अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नत्वनो प्रवेश करावीए छीए. मतलब के लक्षण आ प्रमाणे थाय के -

❋ न्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नत्वनो प्रवेश ❋

यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न-***अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्म-अवच्छिन्न***-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदकत्वविशिष्टरूपअवच्छिन्न-अनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसंबंधअवच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-अवच्छेदकताभिन्न-अवच्छेदकतात्वनिष्ठअवच्छेदकताभिन्नअवच्छेदकताअनिरूपितप्रतियोगिताआश्रय-निरूपितत्वविशिष्टप्रतियोगितानिरूपकअभावअधिकरणअवृत्तित्व. मात्र बोल्ड टाईपमां दर्शावेल मेटर ज नवुं छे. बाकीनुं मेटर यथावत् छे. हवे, अव्याप्तिनिराकरण केवी रीते थशे ? - ते जोईए.

अवच्छेदकतामां आपणे जे अवच्छेदकतात्वअवच्छिन्नप्रतियोगिता लईए छीए ते अवच्छेदकतात्वथी न्यूनवृत्ति धर्मथी अवच्छिन्न नथी. पूर्वे जणावी गयेला के अवच्छेदकतात्वधर्म समस्त अवच्छेदकताओमां व्यापक = बधी ज अवच्छेदकतामां रहेनार धर्म छे. = अधिकदेशवृत्ति छे. एनी अपेक्षाए साध्यताअवच्छेदकतात्व, प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्व, अनुयोगिताअवच्छेदकतात्व, प्रकारताअवच्छेदकतात्व... वगेरे धर्मो न्यूनवृत्ति कहेवाय = व्याप्य कहेवाय. कारण के ते बधां धर्मो तमाम अवच्छेदकतामां रहेनारा नथी. किंतु मात्र

यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं प्रवेश्य लक्षणाङ्गीकारेऽपि इत्थमेव अव्याप्तिः स्यात्, यतः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाः अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वात्, तदितरेणाऽनवच्छिन्नत्वात्, अवच्छेदकतात्वस्य च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च वर्तमानत्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वाच्च । तथा च तादृशावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

●

સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અથવા પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અથવા અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં અથવા પ્રકારતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારા છે. મતલબ કે ન્યૂનદેશવૃત્તિ છે.

❄ ન્યૂનવૃત્તિતાની સ્પષ્ટતા ❄

ધારો કે ટોટલ અવચ્છેદકતા ૧૦૦૦

	(૧)	(૨)	(૩)	(૪)
તેમાં,	સાધ્યતા અવચ્છેદકતા	પ્રતિયોગિતા અવચ્છેદકતા	અનુયોગિતા અવચ્છેદકતા	પ્રકારતા અવચ્છેદકતા
	૨૫૦	૨૫૦	૨૫૦	૨૫૦

હવે જુઓ કે અવચ્છેદકતાત્વ ધર્મ વધારે જગ્યાએ = દેશમાં = અવચ્છેદકતામાં રહે છે કે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ, અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ, પ્રકારતાઅવચ્છેદકતાત્વ વગેરે ? સ્પષ્ટ છે કે અવચ્છેદકતાત્વને રહેવાની જગ્યા = સ્થાન = અવચ્છેદકતા સૌથી વધારે = ૧૦૦૦ છે. તેની અપેક્ષાએ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ, અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ અને પ્રકારતાઅવચ્છેદકતાત્વ આ - બધાંને રહેવા માટેની જગ્યા = સ્થાન = અવચ્છેદકતા તો ૨૫૦ - ૨૫૦ જ છે. માટે, અવચ્છેદકતાત્વ અધિકદેશવૃત્તિ કહેવાય = અધિકવૃત્તિ કહેવાય = વ્યાપક કહેવાય.

આની અપેક્ષાએ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ, પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ, અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ, પ્રકારતાઅવચ્છેદકતાત્વ ઓછી અવચ્છેદકતામાં રહેનારા = ન્યૂનદેશવૃત્તિ = ન્યૂનવૃત્તિ = વ્યાપ્ય કહેવાય.

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वेन वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव। वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयञ्च वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एवेति यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयमग्राह्यमेव । तथा च प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना तदितरानवच्छिन्ना च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव ।

तथा च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तथा च तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव अव्याप्तिः। इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्याऽप्रवेशे उभयविधलक्षणेऽपि भवत्येव अव्याप्तिः।

●

અમારા નવા પરિષ્કાર મુજબ જે પ્રતિયોગિતા આવા અવચ્છેદકતાત્વની અપેક્ષાએ ન્યૂનવૃત્તિ કહેવાતા એવા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ વગેરે કોઈ પણ ધર્મથી અવચ્છિન્ન હોય તે જ લઈ શકાય. (તે પ્રતિયોગિતા પાછી સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ધર્મથી અવચ્છિન્ન તો ન જ હોવી જોઈએ. આ જૂનો પરિષ્કાર ઊભો જ છે. માટે, આપણે બન્ને પરિષ્કારનો સંયુક્ત અર્થ એમ કરી શકીએ કે જે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના ધર્મથી (= સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં ન રહેનારા ધર્મથી) અવચ્છિન્ન ન જ હોય અને સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વથી અવચ્છિન્ન હોય જ તે પ્રતિયોગિતા લઈ શકાય.) અવચ્છેદકતામાં રહેલી પ્રતિયોગિતા અવચ્છેદકતાત્વથી જ અવચ્છિન્ન છે, તે સિવાયના દુનિયાના કોઈ ધર્મથી નહીં. આ અવચ્છેદકતાત્વ દુનિયાની તમામ અવચ્છેદકતામાં વૃત્તિ હોવાથી અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि महानसीयवह्न्यभावमादाय स्यादेवाऽव्याप्तिः अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽनिवेशे । यथा 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इति प्रतीतिः प्रामाणिकीति अभ्युपगतं तथा 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके'- इति प्रतीतिः प्रामाणिकी इति अभ्युपगन्तव्यमेव । एतत्प्रतीतौ भासमानावच्छेदकता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्ता वर्तते इति महानसीयत्व-वह्नित्वोभयपर्याप्ततादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव भवेत्, ततश्च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । इयञ्चावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना वर्तते, अवच्छेदकतात्वञ्च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते एव, न तु न वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं नैव गृह्यते । अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वेतरेणाऽनवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽपि स्यादेव ।

तथा च तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं स्यादेव ।

●

(અવચ્છેદકતાત્વ સિવાયના ધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોવાથી) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા તરીકે અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા લઈ શકાય.

❋ અવચ્છેદકતાનિષ્ઠ પ્રતિયોગિતાનું વારણ ❋

પરંતુ, આ અવચ્છેદકતા જે અવચ્છેદકતાત્વથી અવચ્છિન્ન છે તે કંઈ અવચ્છેદકતાત્વથી ન્યૂનવૃત્તિ તો નથી જ. પોતે પોતાનાથી ન્યૂનવૃત્તિ તો જ ન હોય, જ્યારે હવેના પરિષ્કાર મુજબ અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા જ લઈ શકાય છે. મતલબ કે અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા જો અવચ્છેદકતાત્વ વગેરેથી ન્યૂનવૃત્તિ એવા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ ધર્મથી અવચ્છિન્ન હશે તો જ લઈ શકાશે. જો સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાત્વ વગેરે સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનાર અને અવચ્છેદકતાત્વને ન્યૂનવૃત્તિ એવા ધર્મથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા નહીં હોય તો લઈ નહીં શકાય.

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवतीति महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया प्राप्यमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, इयञ्च प्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, न वह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यादिना इति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि च धर्तुं शक्यते एव, प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्य महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि सत्त्वेन यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृतिधर्मविधयाऽग्राह्यप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्नत्वात् तादृशप्रतियोगितायाः, तदितरेणाऽनवच्छिन्नत्वाच्च ।

●

અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા માત્ર અવચ્છેદકતાત્વથી જ અવચ્છિન્ન છે, સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાત્વ વગેરે અવચ્છેદકતાત્વને ન્યૂનવૃત્તિ કોઈ પણ ધર્મથી અવચ્છિન્ન નથી. માટે, અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા લઈ ન શકાય. જો અવચ્છેદકતાની આગળ કોઈ વિશેષણ લગાડી દો એટલે કે પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વગેરે અવચ્છેદકતા પકડો તો તેમાં રહેલ પ્રતિયોગિતા પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ વગેરેથી અવચ્છિન્ન હોવાથી અવચ્છેદકતાત્વ-ન્યૂનવૃત્તિ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતાત્વ વગેરે ધર્મોથી અવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા તરીકે લઈ શકાય. હા ! સાથે પ્રતિયોગિતાનું બીજું વિશેષણ પણ હાજર રહેવું જોઈએ. મતલબ કે તે પ્રતિયોગિતા સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન પણ હોવી જ જોઈએ.

✱ વહ્ન્યભાવનું પણ ગ્રહણ અશક્ય જ ✱

માટે, 'એક વહ્નિત્વ વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનું અવચ્છેદક છે' - આવી પ્રતીતિ થવાથી વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વમાં રહેનારી પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહી શકે. આ પ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતામાં રહેનારી

तथा च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव ।

प्रतियोगिता प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्वथी = अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न होवाथी अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न प्रतियोगिता तरीके पण आ प्रतियोगिता-अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता लई शकाय, परंतु प्रतियोगिताअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानुं अवच्छेदक जे प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्व छे ते साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति नथी, अवृत्ति छे. मतलब के आ प्रतियोगिता साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न छे, अनवच्छिन्न नहीं. माटे, आ प्रतियोगिता पण लई न शकाय. मात्र शुद्ध साध्यताअवच्छेदकतामां रहेनारी प्रतियोगिता ज लई शकाय. कारण के ते प्रतियोगिता ज साध्यताअवच्छेदकतात्वथी अवच्छिन्न छे. आ साध्यताअवच्छेदकतात्व अवच्छेदकतात्वथी न्यूनवृत्ति होवानी साथे साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति पण छे. माटे, साध्यताअवच्छेदकतात्वथी अवच्छिन्न ते प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न पण थई जशे. अने साध्यता-अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न पण थई जशे. कारण के ते प्रतियोगिता साध्यता-अवच्छेदकतात्व सिवायना कोई पण धर्मथी अवच्छिन्न छे नहीं. अने साध्यताअवच्छेदकतात्व तो साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति धर्म छे.

आ रीते शुद्धसाध्यताअवच्छेदकतानिष्ठ प्रतियोगिता ज यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकता-

इत्थञ्च 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः'-इत्येवं लक्षणमभ्युपगम्यताम्, 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं वा लक्षणमभ्युपगम्यताम्, उभयविधलक्षणानुसारेणोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणसमन्वयाऽभावात् स्यादेवाऽव्याप्तिः। इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽप्रवेशे स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एतदव्याप्तिनिराकरणाय अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं प्रवेश्य इत्थं लक्षणमङ्गीकरणीयम् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति वा ।

●

અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન અને અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્ન પ્રતિયોગિતા તરીકે લઈ શકાશે. અને આ પ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ જે શુદ્ધ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા તે જ્યાં પર્યાપ્તિસંબંધથી રહેતી હશે તે અધિકરણમાં જ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહી શકશે.

❋ અન્યતરગ્રહણાદિથી ચતુર્ભંગી ❋

એક પ્રાસંગિક છતાં ઉપયોગી વાત -

एवञ्च 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र न स्यादेव अव्याप्तिः, वह्न्यभावमादाय । तथा हि - 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वाद्अवच्छेदकतात्वेतरानवच्छिन्नत्वात्, अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्चोभयत्राऽपि सत्त्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यात्, किन्तु अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिप्रतियोगित्वादिधर्मेण निरूपितत्वसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता नास्ति, यदि 'एकं वह्नित्वमवच्छेदकम्' - इतिप्रतीतौ साध्यतावच्छेदकतात्वेन प्रतियोगितावच्छेदकतात्वेन वाऽव-

●

આપણે પ્રતિયોગિતાના બે વિશેષણ લગાવ્યા છે :

(૧) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન અને

(૨) અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્ન, આ બન્ને વિશેષણોને લઈને ચતુર્ભંગી પ્રસ્તુતમાં થઈ શકે છે. તે આ રીતે --

	યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન		અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મ-અવચ્છિન્ન	
(૧)	✓		(૧)	✓
(૨)	✓		(૨)	X
(૩)	X		(૩)	✓
(૪)	X		(૪)	X

મતલબ કે, (૧) કોઈ પ્રતિયોગિતા એવી હોય કે જે (એ) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન પણ હોય અને (બી) અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન પણ હોય. (૨) કોઈ પ્રતિયોગિતા એવી હોય કે જે (એ) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોય. પણ, (બી) અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન ન હોય. (૩) કોઈ પ્રતિયોગિતા એવી હોય કે જે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન ન હોય. પણ, અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન હોય (૪) કોઈ પ્રતિયોગિતા એવી હોય કે જે (એ) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન પણ ન હોય અને અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મથી અવચ્છિન્ન પણ ન હોય. આ ચારેય પ્રતિયોગિતાના ક્રમશઃ દૃષ્ટાંત જોઈએ -

च्छेदकतायाः उल्लेखः स्यात् तदा तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन, प्रतियोगित्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन चोभयधर्मेणाऽवच्छिन्ना भवेत्, ततश्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मेणाऽवच्छिन्ना भवेत् ।

किन्तु नास्ति हि तादृशः उल्लेखः उक्तप्रतीतौ, ततश्च नास्ति तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिसाध्यत्वादिधर्मावच्छिन्ना इति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते । ततश्च तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना । वच्छेदकतात्वान्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न

य शो ल ता

❁ प्रतियोगिता चार प्रकारे, आ रीते... ❁

(१) साध्यताअवच्छेदकता के जे महानसीयत्वमां अने वह्नित्वमां - उभयमां रहे छे ते शुद्धसाध्यताअवच्छेदकतामां रहेल प्रतियोगिता साध्यताअवच्छेदकतात्व धर्मथी अवच्छिन्न छे. आ साध्यताअवच्छेदकतात्व धर्म अवच्छेदकतात्वधर्मथी न्यूनवृत्ति छे अने साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति छे. अवृत्ति नथी. आम, साध्यताअवच्छेदकतामां रहेल प्रतियोगिता यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न पण छे अने अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्न पण छे.

(२) 'एक वह्नित्व अवच्छेदक छे' आ प्रतीतिमां भासमान जे वह्नित्ववृत्तिअवच्छेदकता छे तन्निष्ठप्रतियोगिता मात्र अवच्छेदकतात्व धर्मथी ज अवच्छिन्न छे. आ अवच्छेदकतात्व धर्म साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति छे. परंतु, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति नथी. माटे, आ वह्नित्ववृत्तिअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न छे. पण, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न न कहेवाय. एटले अवच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता बीजा भांगामां आवशे.

वि न भा

(३) 'एक वह्नित्व वह्निअभावीयप्रतियोगितानुं अवच्छेदक छे' - आ प्रतीतिना आधारे वह्नित्वमां रहेनारी प्रतियोगिताअवच्छेदकतामां जे प्रतियोगिता रहेशे ते मात्र प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्वथी अवच्छिन्न हशे. आ प्रतियोगिताअवच्छेदकतात्व साध्यताअवच्छेदकतामां अवृत्ति धर्म छे. साथे साथे अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति पण छे. माटे,

शक्यते । या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चाऽवच्छिन्ना विद्यते, तत्र निरूपितत्वसम्बन्धेन प्रतियोगित्वं प्रतियोगितानिरूपितावच्छेदकतादौ एव भवेत्, अवच्छेदकतात्वञ्च सर्वासु प्रतियोगिताद्यवच्छेदकतासु इति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति-प्रतियोगित्वधर्मः । तदवच्छिन्ना हि सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठा प्रतियोगिता, अतः अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, किन्तु तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकं यद् अवच्छेदकतात्वं तस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि सत्त्वेन वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च सत्त्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेऽपि यत् प्रतियोगित्वं तस्य एकस्यामपि साध्यतावच्छेदकतायामवर्तमानत्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया सुतरां ग्राह्यं तत्, तथा च तदवच्छिन्ना वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव कथ्यते, न तु अनवच्छिन्ना ।

●

प्रतियोगिताअवच्छेदकतानिष्ठ आ प्रतियोगिता यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न नथी, अवच्छिन्न छे. अने अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न छे. माटे, तृतीयभांगामां आपणे आ प्रतियोगिताअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता लई शकीए.

(४) '**घटविशिष्टं भूतलम्**' - आ प्रतीतिमां घट रहेनार छे, भूतल राखनार छे. माटे, घटमां प्रतियोगिता आवे अने भूतलमां अनुयोगिता आवे. घटनिष्ठ ते प्रतियोगिता घटत्वथी अवच्छिन्न छे. आ घटत्व न तो साध्यताअवच्छेदकतामां वृत्ति छे, न तो अवच्छेदकतात्व करता न्यूनवृत्ति छे. माटे, घटनिष्ठ आ प्रतियोगिता साध्यताअवच्छेदकता-अवृत्तिधर्मथी अनवच्छिन्न पण नथी अने अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मथी अवच्छिन्न पण नथी. माटे, चोथा भांगामां आ प्रतियोगिता आवी शके.

आ चार भांगामांथी मात्र प्रथम भांगामां रहेली प्रतियोगिता ज आपणा नवा लक्षण मुजब लक्षणघटक थई शके छे. तेथी, अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता नहीं लई शकाय. शुद्ध साध्यताअवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता ज लई शकाशे. आथी, कही शकाय के जो वह्नित्वमां साध्यताअवच्छेदकता पर्याप्तिसंबंधथी रही शकती होय तो ज यत्किंचित्साध्यता-अवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न-अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता वह्नित्वमां रही शके. परंतु वह्नित्वमां पर्याप्तिसंबंधथी प्रस्तुत

अतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते एव । किन्तु या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता सैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, यतः तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित्, साध्यतावच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया साध्यतावच्छेदकतात्वोभयं नैव गृह्यते । तथा च तदितरानवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेदेव ।

साध्यत्वं निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यतानिरूपितावच्छेदकतासु भवेत्, अवच्छेदकतात्वञ्च सर्वासु साध्यत्वाद्यवच्छेदकतासु इति साध्यत्वमवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति, तेनावच्छिन्ना च साध्यतावच्छेदकता-

साध्यताअवच्छेदकता रहेती नथी. माटे, वह्नित्वमां रहेनारी कोई अवच्छेदकता एवी नहीं मळे के जे यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न-अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नप्रतियोगिताथी विशिष्ट होय.

⁎ वह्न्यभावनुं ग्रहण नहीं थाय, कारण के... ⁎

माटे,

-- वह्नित्वमां यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्न-अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिता नहीं रहे. माटे,

-- वह्नित्वगतएकत्व यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्मअनवच्छिन्नअवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मअवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तिअनुयोगिताअवच्छेदक थई नहीं शके. शुद्ध साध्यताअवच्छेदकता पर्याप्तिसंबंधथी मात्र महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां ज रहे छे. माटे,

-- महानसीयत्व-वह्नित्वउभयमां ज यत्किंचित्साध्यताअवच्छेदकताअवृत्तिधर्म-

निष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना भवेदेव । ततश्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति-धर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदक-तात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते।

य शो ल ता

तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वेन तादृश-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वमेव भवेत्, ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यून-वृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वमेव प्राप्यते । वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाः प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात्, तदितरेणाऽनवच्छिन्नत्वाच्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चि-न्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते।

●

અનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા રહેશે. માટે,

-- મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદક બનશે.

वि न भा

વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપ્રતિયોગિતાઅવચ્છેદકતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવ-ચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છે-દકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતા-વિશિષ્ટ છે, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિ-તત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતા-ભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાનું અધિકરણ નથી.

માટે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા વહ્નિત્વગતએકત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપક-પર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વ-નિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વથી વિશિષ્ટ

एवं तादृशप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वाद् यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं नैव गृह्यते इति प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि धर्तुं शक्यते । किन्तु तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तादृश-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायां न सम्भवति, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छि-न्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता एव सम्भवति । यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव वर्तते, न वह्नित्वगतैकत्वम् ।

ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्-साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व

થઈ શકે. પરંતુ, મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવ-ચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઆશ્રયથી નિરૂપિત નથી થતી. આ વાત આપણે પૂર્વે જોઈ જ ગયા છીએ.

આ રીતે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદકત્વવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઆશ્રયથી નિરૂપિત ન થવાને કારણે તાદશપ્રતિયોગિતાનિરૂપકવહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય કે જેથી તાદશવહ્નિઅભાવના અધિકરણ

-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि धर्तुं न शक्यते ।

अतः उभयविधलक्षणानुसारेणाऽपि वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते । या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तस्याः प्रतियोगित्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वेन निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयस्य च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तमानत्वेन वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तमानत्वेन च यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात् तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि धर्तुं शक्यते एव ।

●

એવા તજ્જ્ઞાનમાં તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ વૃત્તિ થઈ જવાથી અવ્યાપ્તિ આવી જાય.

❋ મહાનસીયવહ્ન્યભાવને લઈને લક્ષણસમન્વય ❋

આ સ્થલે મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તમે લઈ શકશો. કારણ કે યત્કિંચિત્સાધ્યતા-અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ છે. વહ્નિત્વગતએકત્વ નથી. મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતાનિરૂપક પ્રતિયોગિતા-અવચ્છેદકતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાથી વિશિષ્ટ છે જ. માટે,

મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્ન-અનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતા-

तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमपि सम्भवति, तादृशप्रतियोगिताश्रयमहानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वात् । इत्थञ्च महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ -प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिरूपावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-महानसीयत्ववह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छे-दकताऽवृत्तिरूपावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेणाऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि च तादृश-

ભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણ-નિરૂપિત જ થશે.

આ રીતે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતા-અવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિ-અનુયોગિતાઅવચ્છેદકતાવિશિષ્ટમહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ-અવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવ-ચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિત હોવાથી તાદૃશપ્રતિયોગિતાનિરૂપક મહાનસીયવહ્નિઅભાવ લઈ શકાશે. તેનું અધિકરણ તજ્જ્ઞાનભિન્નજ્ઞાન. તજ્જ્ઞાનત્વ હેતુ ત્યાં અવૃત્તિ હોવાથી લક્ષણસમન્વય થઈ જશે, અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેશે નહીં. આ રીતે, **'महानसीयवह्निः अत्र वर्तते' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वात्** - આ સ્થલમાં વહ્નિઅભાવને લઈને અવ્યાપ્તિ આપવી શક્ય નથી. આ લક્ષણ આપણે સ્થિર કરી શકીએ.

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एवेति उभयविधलक्षणानुसारेण महानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यते एव । तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतः स्यादेव अव्याप्तिः ?

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि महानसीयवह्न्यभावमादाय न स्यादेवाऽव्याप्तिः। तथा हि - 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके'- इत्याकारकप्रतीतौ भासमानाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना वर्तते, अवच्छेदकतात्वस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं धर्तुं नैव शक्यते इति अवच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेत्, किन्तु सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिना साध्यत्वेन प्रतियोगित्वेन वा नास्ति अवच्छिन्ना इति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण सा अवच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । अतः अवच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता सा प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चावच्छिन्ना वर्तते इति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिप्रतियोगित्वधर्मावच्छिन्नत्वस्य महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां सत्त्वाद् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तत्र महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितावच्छेदकं यद् अवच्छेदकतात्वं तस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेऽपि यत् प्रतियोगित्वं तस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि चाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यमेवेति तदवच्छिन्ना हि सा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव भवेत् ।

ततश्च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाम् अवच्छेदक-

तात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते ।

या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता सा साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । तत्र साध्यत्वाऽवच्छेदकतात्वोभयमपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम् । ततश्च तादृशसाध्यतावच्छेदकतात्वोभयेनैव अवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवेदेव । साध्यत्वञ्च पूर्वोक्तरीत्या अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति इति साध्यत्वावच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नाऽपि भवेदेव । ततश्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्याऽपि सत्त्वाद् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् न पर्याप्तत्वं किन्तु वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वमिति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशप्रतियोगित्वाऽवच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते इति प्रतियोगित्वाऽवच्छेदकतात्वोभयं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम्, ततश्च प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना सा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव ।

किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तत्वेन महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया एव भवेत्, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीया नैव भवेत् । तथा च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धाऽवच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण वा तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । ततः उभयविधलक्षणानुसारेणाऽपि महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते।

या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता साऽपि प्रतियोगित्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन (यद्वा तद्व्यक्तित्वेन) चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । एवं प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं (यद्वा तद्व्यक्तित्वं) वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तमानमेवेति यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यमिति प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना हि सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता तस्याः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् तस्यां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता स्यादेव।

ततश्च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्प्रतियोगिता-

य शो ल ता

वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्यापि च सत्त्वात्, यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्यापि सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगिताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेणाऽपि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव ।

ततश्चोभयविधलक्षणानुसारेण वह्न्यभावः एव प्रकृते धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येव अव्याप्तिरिति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं प्रवेश्य, (तदपि साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताकोटौ एव प्रवेश्य) (१) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इत्येवम्, (२) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इत्येवं वा लक्षणमभ्युपगन्तव्यम्। तदैव उक्ताऽव्याप्तिनिवारणं शक्यम् ।

अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य पूर्वोक्तरीत्या उभयत्र निवेशावश्यकता नास्ति, केवलं पूर्वमेव तन्निवेशनीयमिति लाघवमपि अत्र वर्तते । तथा च परम्परासम्बन्धानभ्युपगमे तदभ्युपगमे वा उक्तलाघवार्थम् उक्तमेव लक्षणम् अङ्गीकार्यम् ।

य शो ला ता

गू *अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितावारणाय*

अत्र शब्दार्थः एवम् - **अवच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगितावारणाय** = 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतात्वावच्छिन्नावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, तद्वारणार्थम्, (तद्ग्रहणे =) तादृशप्रतियोगितायाः तद्रूपेण धारणे तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यादिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः, एतदव्याप्तिवारणार्थमिति यावत् ।

य शो ल ता

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, तद्वारणार्थम्, तादृशरीत्या तादृशप्रतियोगितायाः धर्तुं शक्यत्वे उक्तप्रतीतौ

❀ શબ્દ - અર્થ વચ્ચેનું જોડાણ કેન્દ્ર - શબ્દાર્થ ❀

શબ્દાર્થ :- અવચ્છેદકતાત્વઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનું વારણ કરવા માટે = 'એક વહ્નિત્વ અવચ્છેદક છે' - આવા જ્ઞાનમાં ભાસમાન વહ્નિત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાવૃત્તિઅવચ્છેદકતાત્વ-અવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતા યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મથી અનવચ્છિન્ન હોવાથી યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતા-અવચ્છેદક રૂપ વહ્નિત્વગતએકત્વ થઈ જશે. પરિણામે, વહ્નિઅભાવ લઈ શકાતા અવ્યાપ્તિ આવી જશે, આ અવ્યાપ્તિના વારણ માટે યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મ-અનવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાને અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નત્વથી પણ વિશેષિત કરવી. મતલબ કે પ્રતિયોગિતાના બે વિશેષણ મૂકવા - (૧) યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિ-ધર્મઅનવચ્છિન્નત્વ, (૨) અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નત્વ. આ બે વિશેષણોથી

વિ ન ભા

चावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्म्मावच्छिन्नत्वेन प्रतियोगिता विशेषणीया ।

भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यः भवेत्, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयाद् अव्याप्तिः स्यात्, एतदव्याप्तिवारणाय इति यावत् ।

यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वनिवेशाऽपेक्षयाऽप्येवमेव बोध्यम्, तत्रापि 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावग्रहणसम्भवेन 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्'- इत्यत्र च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया महानसीयवह्न्यभावग्रहणसम्भवेन चाऽव्याप्तिर्ध्रौव्यात् ।

इत्थञ्चैतदव्याप्तिवारणाय, **चः** पूर्वोक्तपरिष्कारसमुच्चये, **अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वेन** यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न**प्रतियोगिता विशेषणीया**, ततश्च यत्किञ्चित्-

વિશિષ્ટ પ્રતિયોગિતા જ લઈ શકાય. અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા માત્ર અવચ્છેદકતાત્વથી જ અવચ્છિન્ન છે. આ અવચ્છેદકતાત્વ સાધ્યતાઅવચ્છેદકતામાં અવૃત્તિ ન હોવા છતાં પણ અવચ્છેદકતાત્વથી ન્યૂનવૃત્તિ તો છે જ નહીં. માટે, સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતા તરીકે અવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા લઈ નહીં શકાય. શુદ્ધસાધ્યતાઅવચ્છેદકતાનિષ્ઠપ્રતિયોગિતા જ લેવી પડશે. તાદૃશસાધ્યતા-

साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं वा लक्षणं फलितं भवति ।

ततश्च 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदंकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता (यत्प्रतियोगिताग्रहणेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-

●

અવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપ મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વ જ થશે. તથા મહાનસીયત્વ-વહ્નિત્વગતદ્વિત્વઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિતત્વથી વિશિષ્ટ મહાનસીયવહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા જ છે, વહ્નિઅભાવીયપ્રતિયોગિતા નથી. માટે, મહાનસીયવહ્નિઅભાવ જ લઈ શકાશે, વહ્નિઅભાવ લઈ નહીં શકાય. મહાનસીયવહ્નિઅભાવ તો તજ્જ્ઞાનમાં રહેતો નથી. તે તજ્જ્ઞાનભિન્ન જ્ઞાનમાં જ રહે, તજ્જ્ઞાનત્વહેતુ ત્યાં અવૃત્તિ. આ પ્રમાણે લક્ષણસમન્વય થઈ જવાથી અવ્યાપ્તિને કોઈ અવકાશ રહેતો નથી.

અત્યાર સુધીનું ફાઈનલ લક્ષણ -

યત્કિંચિત્સાધ્યતાઅવચ્છેદકતાઅવૃત્તિધર્મઅનવચ્છિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વન્યૂનવૃત્તિધર્મ-અવચ્છિન્નપ્રતિયોગિતાનિરૂપકપર્યાપ્તિઅનુયોગિતાઅવચ્છેદકરૂપઅવચ્છિન્નઅનુયોગિતા-નિરૂપકપર્યાપ્તીય-નિરૂપિતત્વસંબંધઅવચ્છિન્ન-પ્રતિયોગિતાનિષ્ઠ-અવચ્છેદકતાભિન્ન-અવચ્છેદકતાત્વનિષ્ઠઅવચ્છેદકતાભિન્નઅવચ્છેદકતાઅનિરૂપિતપ્રતિયોગિતાઅધિકરણનિરૂપિત-પ્રતિયોગિતાનિરૂપકઅભાવઅધિકરણઅવૃત્તિત્વ.

पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमभवत्, तादृशी सा प्रतियोगिता) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाः केवलावच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वेन तदितरेण केनाऽपि अनवच्छिन्नत्वेन अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वात् । तथा च पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्वोभयधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया च वह्न्यभावः धर्तुं न शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः असम्भवात् ।

किन्तु महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तव्यः, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगित्वस्य सत्त्वात्, तादृशमहानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्राऽपि । 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाः

अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वेन, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मेणाऽनवच्छिन्नत्वेन अवच्छेदकतात्वन्यून-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्व-न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनु-योगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानव-च्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतै-कत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया (निरूपितत्वेत्यादिस्थाने यत्कि-ञ्चिदित्यादेः प्रवेशे) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति-धर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकता-निरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया च महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं नैव शक्यते, महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्व-न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्ना-नुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः असम्भवात् ।

किन्तु वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयो-गितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सत्त्वात्, वह्न्य-भावाधिकरणे च धूमहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिरिति यत्किञ्चित्साध्यताव-च्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशे नास्त्येवाऽव्याप्तिलेशोऽपि ।

अथ मूलकृता 'प्रतियोगिता विशेषणीया' इत्येवं सामान्येन एव निर्देशः कृतः, भवता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितायाः विशेषणविधया तन्निविष्टमिति सामान्याभिधानस्य विशेषपरत्वं भवता यदुपदर्शितं तत्र किं प्रमाणम् ? सामान्यनिर्देशस्य विशेषपरतायां प्रमाणस्य मृग्यत्वा***दिति चेत् ? न,*** तादृशपरिष्कारप्रयोजनाऽसिद्धेरेव प्रमाणत्वात् ।

तथा हि - यदि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमनिवेश्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताविशेषणविधया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया वा तन्निवेशमभ्युपेत्य - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इत्येवं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं वा लक्षणमभ्युपगम्यते तदा 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादाय 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र महानसीयवह्न्यभावमादाय चाऽव्याप्तिः तदवस्था एव भवेत्।

तथा हि - 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेदेव । वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एव, तादृशप्रतियोगिता च प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता भवेदेव। तत्र प्रतियोगित्वमवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मः इति तादृशप्रतियोगित्वावच्छिन्ना वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-

प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नाऽपि वर्तते एव ।

एवं तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात् (तादृशोभयस्य वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां सत्त्वात्) तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना तदितरेणाऽनवच्छिन्ना वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । अतः वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

य शो ल ता

एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्रापि महानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः भवेदेव, यतः 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यावच्छेदकतात्वेतरधर्माऽनवच्छिन्नत्वात् तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः । तथा च पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, तादृशप्रतीतौ अवभासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूप-

विधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः ।

महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्यादेव, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् । तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैव अवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । प्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयं महानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, उभय-प्रतियोगितावच्छेदकतातिरिक्तप्रतियोगितावच्छेदकतायाः असत्त्वात् तादृशप्रतियोगितावच्छेद-कतात्वोभयं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम् ।

ततश्च तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयेतरधर्मानवच्छिन्ना सा महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । तत्र प्रतियोगित्वमवच्छेदकतात्वापेक्षया न्यूनवृत्तिधर्मः इति प्रतियोगित्वावच्छिन्ना सा महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नाऽपि स्यादेव । ततश्च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां (१) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहान-सीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, (२) निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, (३) यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, (४) अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मा-नवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छि-न्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्व-न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रति-

य शो ल ता

योगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्न-प्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, अतः महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

इत्थञ्च यदव्याप्तिनिवारणाय अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं निवेश्यते तन्निवारणं निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताविशेषणविधया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया वा तन्निवेशे नैव सम्भवति, अतः उक्तापत्तिवारणाय यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया एव तन्निवेशनीयम् । उभयत्राऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशम् अभ्युपेत्य 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं 'यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं वा लक्षणमभ्युपगम्यते तदा निरर्थकं गौरवम्, पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताविशेषणविधया यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया वा अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाप्रवेशेऽपि आपत्तिविरहात् । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताविशेषणविधया एवाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं निवेशनीयमिति भावः ।

य शो ल ता

अथ अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं किमर्थं प्रवेश्यते ? एकत्र अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वनिवेशेनैवोपपत्तौ तादृशगुरुतरपरिष्काराश्रयणस्याऽयोग्यत्वात् । तथा चैवं लक्षणम् अङ्गीकर्तव्यम् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशाङ्गीकर्तृमतेऽपि एवमेव लक्षणम् - यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति ।

'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः नैव भवेत्, एतल्लक्षणानुसारेण । 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तु अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचित् । ततश्च अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि सत्त्वात्, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि सत्त्वात्, एतदतिरिक्तसाध्यतावच्छेदकतायाः असत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं नैव गृह्यते इति अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वेतरेणाऽनवच्छिन्ना च सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । किन्तु सा प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेतरेणाऽनवच्छिन्ना इति तस्याम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मानवच्छिन्नत्वम् = अवच्छेदकतात्वेतरधर्मानवच्छिन्नत्वं कथं स्यात् ?

तथा च अवच्छेदकतानिष्ठतादृशप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, किन्तु पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तव्या, यदि वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता ध्रियते तदा सा प्रतियोगित्वेनावच्छेदकतात्वेन

चावच्छिन्ना इति अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वं तादृशप्रतियोगितायां वर्तते एव । तत्रावच्छेदकतात्वं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि अस्ति, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि अस्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यमवच्छेदकतात्वम्, किन्तु यत् प्रतियोगित्वं तद् वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि न वर्तते, महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि न विद्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति एव तत्, तेनावच्छिन्ना हि सा वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव स्यात्, न तु अनवच्छिन्ना इति वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तप्रतियोगित्वावच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् तादृशप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते । एवम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तसाध्यत्वादिनाऽवच्छिन्ना वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना भवति, किन्तु महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्ना सा यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना न भवतीति वह्नित्ववृत्तितावविशिष्टसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव ग्राह्या, सा साध्यत्वेनाऽवच्छेदकतात्वेन चाऽवच्छिन्ना, साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयञ्च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया साध्यतावच्छेदकतात्वोभयं नैव गृह्यते । ततश्च साध्यतावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मानवच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । साध्यत्वमवच्छेदकतात्वातिरिक्तमिति साध्यत्वावच्छिन्ना सा प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वाऽतिरिक्तावच्छिन्ना स्यादेवेति तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगिताश्रयसाध्यतावच्छेदकतायाः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना-

वच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्व-गतद्वित्वमेव भवेत् ।

तथा च पूर्वोक्तरीत्या वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते इति वह्न्यभावोऽपि नैव धर्तुं शक्यते ।

किन्तु पूर्वोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य च सत्त्वात् तादृशयत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्य-

भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ? एवमुभयविध-लक्षणानुसारेणाऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमप्रवेश्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नत्वप्रवेशेनाऽपि उपपत्तिः सम्भवत्येव ।

यथाऽत्र नाऽभवदव्याप्तिः तथैव पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्रापि न स्यादेव अव्याप्तिः, 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ अवभासमानाऽवच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति अवच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदक-ताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वाद् अवच्छेदकतात्वभिन्नेनाऽनवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्य-तावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना भवति, किन्तु यतः सा प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेनाऽव-च्छिन्ना नास्ति ततः सा अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना न भवेदिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदक-त्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायामवच्छेदकतात्वाऽतिरिक्तावच्छिन्नत्वाभावात् । महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वाति-रिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्त-प्रतियोगिताऽवच्छिन्नत्वसत्त्वेनाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वसम्भवेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावा-च्छेदकत्वाऽवृत्तिप्रतियोगित्वेनाऽवच्छिन्नत्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य असत्त्वात् ।

किन्तु या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना सा एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकता-त्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, साध्यतावच्छेदकतात्वोभयस्य यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेन तदवच्छिन्नायां तस्यां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तसाध्यतावच्छिन्नत्वेन अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मा-वच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वात् । तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वा-

तिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

ततश्च पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयत्वस्य महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायामसत्त्वाद् निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रति-योगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय -निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽ-वृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रति-योगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं नैव शक्यते ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मान-वच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्व-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छे-दकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्कि-ञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतै-कत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-रूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चि-

त्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितानिरूपकत्वाद् वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तित्वाभावेन लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः । इत्थञ्चोभयविधलक्षणानुसारेणाऽपि अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशेनैव सामञ्जस्ये निरर्थकमेवाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशः इति सहृदयानां सुप्रतीतम् ।

ननु अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशे पूर्वोक्ताऽव्याप्तिद्वितयं न निराकृतं भवति । तथा हि - 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वं पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यमिति तदितरानवच्छिन्ना सा प्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव । किञ्च, सा प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेनाऽनवच्छिन्ना इत्यपि कथयितुं न शक्यते, यतः अवच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन अधिकरणविधया वह्नित्वस्य विवक्षितत्वाद् अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना भवेदेव, न हि केवलाऽनुयोगिता एव पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना भवेत्, प्रतियोगिताऽनुयोगितोभयस्याऽपि पर्याप्तिसम्बन्धेन अवच्छिन्नत्वात्, यथा संयोगेन घटस्य भूतलवृत्तितायां घटनिष्ठप्रतियोगिताऽपि भूतलनिष्ठानुयोगिताऽपि च संयोगसम्बन्धावच्छिन्ना भवति ।

तथा च अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता न केवलावच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, किन्तु पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽपि अवच्छिन्ना भवति इति अवच्छेदकतात्वातिरिक्तपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नत्वं तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां वर्तते एव । तथा च 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि वर्तते, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वमपि विद्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितायाः वह्नित्वनिष्ठायाः अवच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव विद्यते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वा-

तिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यादेव ।

ततश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, ततश्च वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणासमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्येण अवच्छिन्ना इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना सा अवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्ना भवेदेवेति तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं प्राप्यते एव।

य शो ल ता

ततश्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगिता-वच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकता-त्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रति-योगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । ततश्च महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः । इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽप्रवेशे अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वमात्रप्रवेशेऽपि भवत्येव अव्याप्तिः इति प्रवेष्टव्यमेव अवच्छे-दकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वम् ।

य शो ल ता

न च अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वमात्रमेव न निवेशितमस्माभिः लक्षणे, किन्तु यत्किञ्चि-त्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वमपि निवेशितम् । अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमाना 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्येतत्स्थले अवच्छेदकतात्वेन पर्याप्ति-सम्बन्धेन चावच्छिन्ना, अत्र अवच्छेदकतात्वं महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽ-ग्राह्यम्, किन्तु पर्याप्तिस्तु महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि नास्ति, वह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायामपि नास्ति इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया गृह्यते । तादृश-पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना साऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-

धर्मावच्छिन्ना एव भवेत् । तथा च तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, साध्यतावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तानवच्छिन्नायां तदुभयेनैवाऽवच्छिन्नायां तस्यां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्याऽवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वात् । तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमिति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । तथा च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽसत्त्वाद् महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगिता-

वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न वह्न्यभावः । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेव अव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्राऽपि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेन पर्याप्तिसम्बन्धेन चाऽवच्छिन्ना भवेत्, तत्र अवच्छेदकतात्वातिरिक्तपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितायां सत्त्वाद् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तु तादृशप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, किन्तु अवच्छेदकतात्वस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां सत्त्वेन यत्किञ्चि-त्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेऽपि तादृशपर्याप्तिसम्बन्धस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यता-वच्छेदकतायामसत्त्वात् तादृशपर्याप्तिसम्बन्धः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यः एव, ततश्च तदवच्छिन्ना अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-(पर्याप्ति)धर्मावच्छिन्ना एव भवेत् । ततश्च तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां अवच्छेदकता-त्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्येण अवच्छेदकतात्वेन साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन चावच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्य प्राप्तेः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियो-गितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् । तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छे-

दकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य असत्त्वात्, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, किन्तु वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावो नैव धर्तुं शक्यते, किन्तु वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ? एवमवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमप्रवेश्यावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्यैव प्रवेशेऽपि, उभयस्थलेऽपि, उभयलक्षणानुसारेणाऽपि नास्त्येव अव्याप्तिः ।

यत्तु "अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वपरिष्कारेणोक्ताऽऽऽपत्तिनिरासकल्पना दिवास्वप्नतुल्या, यतः अव्याप्तिनिरासः वस्तुतः नैव भवति । तथा हि - 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते, तादृशप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेन पर्याप्तिसम्बन्धेन चाऽवच्छिन्ना, तत्र अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्च

वर्तमानतया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यत्वं निर्विवादम् । महानसीयत्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाश्च पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् सत्त्वेन तादृशसाध्यतावच्छेदकताद्वितयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धस्य सत्त्वेऽपि 'एकं वह्नित्वमवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानवह्नित्वपर्याप्तिविशिष्टावच्छेदकतानिष्ठपर्याप्ति-सम्बन्धस्तु महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि न विद्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-यामपि न विद्यते, तादृशप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तु तादृशपर्याप्तिसम्बन्धेनाऽ-वच्छिन्ना एव वर्तते, तथापि तादृशप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना तु नैव भवेत्, यतः पर्याप्तिः सम्बन्धः वर्तते, न धर्मः, तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽ-वृत्तित्वस्य तादृशपर्याप्तौ सत्त्वेऽपि धर्मत्वस्याऽसत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिपर्याप्ति-सम्बन्धस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यत्वमेव । तथा च पर्याप्तिसम्बन्धः अवच्छेदकतात्वञ्चोभयमपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यमेव । तथा च तदुभयेनैवाऽवच्छिन्ना, तदितरेणाऽनवच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव । अवच्छेदकतात्वाऽतिरिक्तपर्याप्ति-सम्बन्धावच्छिन्नत्वेन सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना वर्तते एव ।

तथा चावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य चोभयस्य सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, तादृश-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमिति यत्किञ्चित्साध्यताव-च्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यादेव ।

ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चि-त्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना-

य शो ल ता

वच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतुः वृत्तिरिति लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्राऽपि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्येण अवच्छेदकतात्वेन, तदतिरिक्तेन पर्याप्तिसम्बन्धेन चावच्छिन्ना इति तादृशप्रतियोगितायां यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेत् । अतः पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते एव, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्व-

यात् स्यादेवाऽव्याप्तिरिति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽप्रवेशे अवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नत्वप्रवेशे स्यादेवाऽव्याप्तिः" ***इति,***

तन्न, पर्याप्तेः धर्मत्वाऽनपायात् । अयं भावः - यदा "वह्नित्वपर्याप्तिविशिष्टा 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ प्रतिभासमानाऽवच्छेदकता" - इत्युच्यते तदा पर्याप्तिः धर्मविधया भासते एवेति न पर्याप्तिः धर्मविधया न गृह्यते । यथा सम्बन्धोऽपि संयोगः 'भूतलं घटसंयोगि' - इत्यादौ धर्मत्वं भजते एव तथा सम्बन्धरूपाऽपि पर्याप्तिः नैकान्तेन धर्मरूपा । किञ्च, असम्बद्धस्य सम्बन्धत्वाऽसम्भवाद् यत्सम्बद्धत्वं तद्धर्मत्वं सम्बन्धे स्यादेवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया पर्याप्तिः धर्तुं शक्यते एव, 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च पर्याप्तिसम्बन्धस्य धर्मविधयाऽपि ग्राह्यस्य असत्त्वात् । असम्बद्धस्य सम्बन्धत्वाऽयोगात् पर्याप्तेः धर्मरूपत्वमपि अङ्गीकार्यमेवेति तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वावच्छिन्ना च अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना भवति, किन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना न भवति, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यपर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्नत्वात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्येण अवच्छेदकतात्वेन तदितरेण साध्यत्वेन च अवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽपि भवेत्, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नाऽपि भवेत् । तथा च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तव्यत्वात् पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण

य शो ल ता

यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय -यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, किन्तु महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तव्या । तथा च महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्राऽपि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारक-प्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना नास्ति, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यपर्याप्तिसम्बन्धेनाऽनवच्छिन्नत्वाभावात् । तथा च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियो-गितारूपेण तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । किन्तु यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्येण अवच्छेदकतात्वेन, तदतिरिक्तेन साध्यत्वेन चावच्छिन्ना साध्यता-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता, यत्प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवति सैव, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्न-प्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते ।

अतः पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिताऽवच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वा-ऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता, तथा च महानसीयवह्न्यभावः नैव ग्राह्यः, वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्ति-तया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः । तथा चावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि नास्त्येवाऽव्याप्तिः ।

य शो ल ता

स्यादाशङ्का - ननु एवमव्याप्तिनिवारणे तु असम्भवः एव स्यात्, तथा हि - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यथा पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना, पर्याप्तेश्च धर्मरूपत्वाऽनपायाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्नाऽभवत् तथैव या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साऽपि पर्याप्तिसम्बन्धेनैवाऽवच्छिन्ना, तादृशप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धाऽवच्छिन्नत्वात्, तथा च पर्याप्तिसम्बन्धस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यत्वेन तादृशपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्ना एव भवेत् । यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि धर्तुं न शक्यते एव । ततः का प्रतियोगिता तादृशी प्राप्यते या प्रतियोगिता पर्याप्तिसम्बन्धानवच्छिन्ना, अत एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्या भवेत् ? तादृशप्रतियोगितानिरूपकानुयोगितायाः पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नत्वस्यावश्यकत्वात् । तथा च सर्वत्र लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽसम्भवः ***इति,***

तन्न; यतः 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः यत्पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्नत्वं न हि तेनैव सम्बन्धेन 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छिन्ना, येन तादृशपर्याप्तिसम्बन्धस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यत्वे तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकपर्याप्तिसम्बन्धस्याऽपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यत्वम् । महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् येन पर्याप्तिसम्बन्धेन अवच्छेदकता वर्तते तेन सम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकता कथम् एकस्मिन् वह्नित्वे एव भवेत् ? तथा च तादृशपर्याप्तिसम्बन्धः अवच्छेदकतायां वर्तमानः नैव साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते, किन्तु साध्यतावच्छेदकता येन पर्याप्तिसम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तते, सः पर्याप्तिसम्बन्धस्तु साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते एवेति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तादृशपर्याप्तिसम्बन्धः नैव गृह्यते इति तादृशपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेवेति पूर्वोक्तरीत्या सर्वत्र लक्षणसमन्वयः ***इति वाच्यम्,***

यतः, न हि पर्याप्तिसम्बन्धः संयोगवद् द्विष्ठः येन साध्यतावच्छेदकता येन सम्बन्धेन वह्नित्वे वर्तते सोऽपि सम्बन्धः साध्यतावच्छेदकतायां स्यात्, संयोगः अनुयोगिनि अपि भवेत्, प्रतियोगिनि अपि भवेत्, किन्तु समवायः अनुयोगिनि एव स्वरूपेण भवेत्, प्रतियोगिनि नैव। यथा हि समवायो न द्विष्ठः तथा पर्याप्तिरपि न द्विष्ठा, तथा च पर्याप्तिसम्बन्धः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यः एवेति पूर्वोक्तरीत्या स्यादेवाऽसम्भवः ।

न च तादृशपर्याप्तिसम्बन्धस्य स्वप्रतियोगित्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वान्न यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया पर्याप्तिसम्बन्धस्य ग्राह्यत्व***मिति वाच्यम्,*** एवं सति 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' इत्यादिप्रतीतौ भासमानाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदक-पर्याप्तिसम्बन्धस्याऽपि कालिकादिसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वृत्तित्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तादृशपर्याप्तिसम्बन्धस्याऽपि अग्राह्यत्वात् । तथा च पूर्वोक्तरीत्याऽव्याप्तिः दुर्वारा एव भवेत्, न हि स्वप्रतियोगित्वसम्बन्धेन साध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानं साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम्, इतरद् ग्राह्यमित्यत्र किमपि नियामकम् । अतः त्यक्तव्या एषा कल्पना । किन्तु अङ्गीकर्तव्यमेतत् -

"यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण धर्मविधया अनवच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपित-प्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं लक्षणम्, "यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिना धर्मविधया अनवच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छे-दकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरण-निरूपितवृत्तित्वाभावः" - इत्येवं वा लक्षणम् । ततश्च न स्यादुक्ताऽऽपत्तिः । तथा हि -

'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकतानिष्ठा प्रतियोगिता धर्मविधया साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयमपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते एव, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतातिरिक्तसाध्यतावच्छेदकतायाः अभावात् साध्यताव-

य शो ल ता

च्छेदकतात्वोभयमपि यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति नैव भवेत् । यः पर्याप्तिसम्बन्धः तस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यत्वेऽपि तेन च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अवच्छिन्नत्वेऽपि तादृशपर्याप्तिसम्बन्धेन धर्मविधया तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अनवच्छिन्नत्वाद् यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण धर्मविधया अनवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन साध्यत्वेनाऽपि अवच्छिन्ना इति तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते ।

तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन तन्निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधयाऽपि वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव प्राप्यते । तथा च पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितारूपत्वसम्भवात् तादृशप्रतियोगितायाः तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां अवृत्तेश्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता । तथा च वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः स्यादेव (आपाततः इदम्) ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्राऽपि वह्न्यभावमादाय लक्षणाऽसमन्वयः न स्यात् पूर्वोक्तरीत्या, यतः

साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेतरेण धर्मविधयाऽवच्छिन्ना नास्ति । साध्यतावच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, ततश्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यं साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयम् । साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तेन पर्याप्तिसम्बन्धेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्येण अवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता वर्तते, किन्तु तेनाऽपि धर्मविधया अवच्छिन्ना नास्ति ।

तथा च येन (= साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेन) धर्मविधया अवच्छिन्ना वर्तते तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता, तत् (= साध्यतावच्छेदकतात्वोभयम्) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यं नास्ति, यत् (= पर्याप्तिसम्बन्धादिकम्) यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यमस्ति तेन तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः सम्बन्धविधया अवच्छिन्नत्वसम्भवेऽपि धर्मविधया नितान्तमनवच्छिन्नत्वम् । तथा च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । एवं साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन साध्यत्वेनाऽपि अवच्छिन्ना वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां (साध्यत्वलक्षणेन धर्मेण) अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेनाऽवच्छिन्नत्वमप्यस्ति । तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

तथा च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकता-

य शो ल ता

त्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैवेति उभयविधलक्षणानुसारेण महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यः स्यात्, न तु वह्न्यभावः । महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयः सम्भवत्येव ।

तथा चोक्ताऽऽपत्तिनिराकरणाय भवता 'धर्मविधया' इत्यस्य निवेशः लक्षणेऽवश्यं कर्तव्यः इति निश्चीयते । हन्त ! एवञ्च उभयस्थलेऽपि अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः धर्तुं शक्यत्वेन उभयविधलक्षणाऽनुसारेणाऽव्याप्तिः दुर्निवारा एव स्यात् । तथा हि -

'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, यतः तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना वर्तते, अवच्छेदकतात्वञ्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते । तथा चावच्छेदकतात्वन्तु यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यम् । यः पर्याप्तिसम्बन्धः तस्य साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वेऽपि तेनावच्छिन्ना अवच्छेदकतानिष्ठा प्रतियोगिता धर्मविधया न पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता चाऽवच्छेदकतात्वेन, तदतिरिक्तेन पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽपि अवच्छिन्ना इति अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वमपि वर्तते ।

ततश्चाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानव-

च्छिन्नत्वस्य, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तथा च तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत् ।

ततश्च वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितावि‌शिष्ट-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तितादृशप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । ततश्चोभयलक्षणानुसारेणाऽपि वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेन पर्याप्तिसम्बन्धेन च सम्बन्धविधया अवच्छिन्ना वर्तते । तत्र अवच्छेदकतात्वं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तदग्राह्यम्, पर्याप्तिसम्बन्धः न

वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इति सः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यः, किन्तु अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, न पर्याप्तिसम्बन्धेन इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नत्वन्तु अवच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितायां वर्तते एव । अवच्छेदकतात्वातिरिक्तपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नायां तस्यामवच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वमप्यवश्यं स्यादेव ।

तथा चावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनव-च्छिन्नत्वस्यावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदक-ताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानव-च्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् । ततश्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्या-प्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगिता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यन-वच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकता-त्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियो-गितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः उभयविधलक्षणानुसारेण ग्राह्यः स्यादेव । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

य शो ल ता

ततश्चावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशे उक्तरीत्या अव्याप्तिनिवारणं नैव शक्यम्, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमवश्यं निवेशनीयम्, तन्निवेशे तु न स्यादेवोक्तरीत्या अव्याप्तिः इति ।

न च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि अव्याप्तिनिवारणं नैव शक्यम् । तथा हि - 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेन, सम्बन्धविधया च पर्याप्तिसम्बन्धेन अवच्छिन्ना वर्तते । अत्राऽपि उक्ताऽऽपत्तेः समानत्वाद् 'धर्मविधया' - इत्यस्य निवेशमङ्गीकृत्य 'धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवम्, 'धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं वा लक्षणमङ्गीकार्यम्, तथा च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव, धर्मविधया तादृशप्रतियोगिता येन अवच्छिन्ना तस्यावच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात्, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्येण येनाऽवच्छिन्ना तस्य पर्याप्तिसम्बन्धस्य धर्मविधया तादृशप्रतियोगितावच्छेदकत्वाभावाच्च ।

एषः पर्याप्तिसम्बन्धः वह्नित्वे एव स्यात्, उक्तावच्छेदकतापर्याप्तेः वह्नित्वे एव सत्त्वात्, अवच्छेदकतात्वञ्च तदपेक्षया बहुषु स्थानेषु वर्तते इति अवच्छेदकतात्वापेक्षया पर्याप्तिसम्बन्धः न्यूनवृत्तिः एव भवेत्, पर्याप्तिसम्बन्धस्य च धर्मरूपताऽपि अनाविला पूर्वोक्तरीत्या इति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मविधया पर्याप्तिसम्बन्धः धर्तुं शक्यते एव, तथा च तेनाऽवच्छिन्ना अवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना स्यादेव । इत्थञ्च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रति-

योगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नत्वस्य (अवच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नत्ववत्) अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तथा च पूर्वोक्तरीत्या एतादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरू-पकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात् ।

ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्कि-ञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मा-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपवह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रति-योगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चि-त्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगिता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रति-योगिता धर्तुं शक्यते इति वह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते । वह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्र 'महानसीयत्व-वह्नित्वे द्वे अवच्छेदके' - इत्याकारक-प्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि अवच्छेदकतात्वेन धर्मविधया, पर्याप्तिसम्बन्धेन च सम्बन्धविधया अवच्छिन्ना वर्तते इति पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण धर्मविधया अनवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव,

येन तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छिन्ना तस्य अवच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात्, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्येण येन प्रकृतप्रतियोगिता अवच्छिन्ना तेन धर्मविधया तादृशप्रतियोगितायाः अनवच्छिन्नत्वाच्च ।

अत्र यः पर्याप्तिसम्बन्धः वर्तते सः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव वर्तते, तादृशप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतापर्याप्तेः महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव सत्त्वात् । अवच्छेदकतात्वञ्च तदपेक्षया साध्यतावच्छेदकतादिषु बहुषु वर्तते इति अवच्छेदकतात्वं पर्याप्तिसम्बन्धापेक्षयाऽधिकदेशवृत्ति, पर्याप्तिसम्बन्धः अवच्छेदकतात्वापेक्षया न्यूनवृत्तिरिति पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना कथ्यते एव, ततश्च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

इत्थञ्च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य, निरूपि-तत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मा-

य शो ल ता

वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते । तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेव अव्याप्तिः । तथा चाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि न निस्तारः ।

न च पर्याप्तिसम्बन्धस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तित्वमेव न सम्भवति, यतः पर्याप्तिसम्बन्धः 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ वह्नित्वे वर्तते, अवच्छेदकतात्वञ्च साध्यतावच्छेदकतादिषु वर्तते इति अवच्छेदकतात्व-पर्याप्तिसम्बन्धयोः सामानाधिकरण्यस्याऽपि असम्भवे कथं न्यूनाधिकदेशवृत्तित्वं सम्भवति ? न्यूनवृत्तिधर्मः यत्र यत्र वर्तते तत्र तत्र यद् वर्तते ततोऽपि अधिकदेशेषु च यद् वर्तते तदेव अधिकदेशवृत्ति कथ्यते, पर्याप्तिसम्बन्धः यत्र यत्र-(= वह्नित्वे) वर्तते तत्र तत्र अवच्छेदकतात्वं नैव वर्तते, ततः कथं पर्याप्त्यपेक्षया तस्य अधिकदेशवृत्तित्वं कथ्यमानं शोभते ? एवञ्च पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्नायामपि तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं नैव सम्भवति, अवच्छेदकतात्वातिरिक्ताऽवच्छिन्नत्वं सम्भवति, पर्याप्तेः अवच्छेदकतात्वातिरिक्तत्वे विवादाभावात् ।

तथा च 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वमवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायामवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वासत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते । या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता सा साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्ना, तत्र निरूपितत्वसम्बन्धेन साध्यत्वं साध्यतावच्छेदकतायां वर्तते, तत्र तु अवच्छेदकतात्वं वर्तते एव, तदतिरिक्तप्रतियोगितावच्छेदकतादिषु अपि वर्तते, साध्यत्वाधिकरणसामान्येषु वर्तमानत्वे सति तदधिकदेशवृत्तिधर्मः एवाधिकदेशवृत्तिः साध्यत्वापेक्षया इति अवच्छेदकतात्वं साध्यत्वापेक्षया अधिकदेशवृत्ति भवेदेवेति अवच्छेदकतात्वापेक्षया साध्यत्वं न्यूनदेशवृत्ति भवेदेव । तथा च तादृशसाध्यत्वेनावच्छिन्ना प्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना भवेदेव ।

अवच्छेदकतात्वस्य साध्यत्वस्य चोभयसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानतया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्येण साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्ना स्यादेव, धर्मविधया तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वात्, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यस्य साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य पर्याप्तिसम्बन्धस्य धर्मविधया तादृशप्रतियोगिताऽनवच्छेदकत्वाच्च ।

तथा च तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते । ततश्च पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् । अतः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सम्भवात्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसम्भवाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैवेति महानसीयवह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न वह्न्यभावः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेन पर्याप्तिसम्बन्धेन चावच्छिन्ना, तत्र अवच्छेदकतात्वं महानसीयत्व-वह्नित्वादौ न स्यात्, अपि तु तन्निष्ठसाध्यतावच्छेदकतादिषु वर्तते, पर्याप्तिसम्बन्धश्च महानसीयत्व-वह्नित्वादौ वर्तते इति अवच्छेदकतात्व-पर्याप्तिसम्बन्धयोश्च सामानाधिकरण्यस्याऽप्यसम्भवे न्यूनवृत्तित्वं तु सुतरां नैव सम्भवेत् । अतः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य अवच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायां सत्त्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्याऽसत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता ग्रहीतुं न शक्यते । किन्तु साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिसाध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेनैव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मविधयाऽग्राह्येण धर्मविधयाऽवच्छिन्नेति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते । ततश्च पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

ततश्च पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्व-न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चि-त्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्ति-प्रतियोगिता नैवेति वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयान्न स्यादेवाऽव्याप्ति***रिति वाच्यम्;***

न्यूनवृत्तित्वस्य तादृशार्थाभ्युपगमे व्याप्यत्वरूपत्वापत्तेः । अयमाशयः - न्यूनवृत्तित्वं नाम अल्पदेशवृत्तित्वम्, अल्पकालवृत्तित्वं वा । देशतः कालतश्च व्याप्यत्वमेतदतिरिक्तमेव, धूमः वह्न्यपेक्षया न्यूनदेशवृत्तिः, व्याप्यश्च एवं पृथ्वीत्वमपि द्रव्यत्वापेक्षया न्यूनदेशवृत्ति व्याप्यञ्च, किन्तु द्रव्यत्वाऽपेक्षया नीलत्वस्य न्यूनवृत्तित्वं समाम्नातम्, न व्याप्यत्वम्, सामानाधिकरण्ये सति अपि, असत्यपि च न्यूनवृत्तित्वं सम्भवति, न व्याप्यत्वम्, व्याप्यधर्मः न्यूनवृत्तिः स्यादेव, न्यूनवृत्तिधर्मः व्याप्यः स्यादपि, न स्यादपि । किन्तु उक्तरीत्या न्यूनवृत्तित्वस्याऽर्थाभ्युपगमे न्यूनवृत्ति-व्याप्यवृत्तिधर्मयोः कोऽपि विशेषः एव न सञ्जायते । किञ्च, त्रिविधाः धर्माः - (१) न्यूनवृत्तिधर्माः, (२) अधिकवृत्तिधर्माः, (३) समानवृत्तिधर्माः । एतेषु त्रिषु सर्वेषां धर्माणां समवतारः भवतीति स्पष्टमेव । अवच्छेदकतात्वाऽपेक्षया पर्याप्तिसम्बन्धस्य न्यूनवृत्तिधर्मत्वाऽनङ्गीकारे अधिकवृत्तित्वं समानवृत्तित्वं वाऽभ्युपगन्तव्यं स्यादिति महदसामञ्जस्यम् । क्वचिन्न्यूनवृत्तित्वस्य व्याप्यत्वसमानार्थकतया प्रयोगदर्शनेऽपि अत्र तदर्थकप्रयोगाभ्युपगमे व्याप्यत्वलक्षणे व्याप्यत्वप्रवेशेन तन्निर्वचनस्य अन्योन्याश्रयग्रस्तत्वादशक्यत्वमेव स्यात्, अतः असमानाधिकरणयोरपि धर्मयोः न्यूनाधिकदेशवृत्तित्वं सम्भवतीति अङ्गीकार्यमेवेति विभावनीयं कोविदैः अत्रत्यं तत्त्वम् ।

तथा च 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायाः अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नत्वं स्यादेव । तथा च पूर्वोक्तरीत्या तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं स्यादेव । अतः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीय-

य शो ल ता

प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयाद् उभयविधलक्षणानुसारेण स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवं पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्राऽपि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिताऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिपर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्नत्वाद् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते एव, तथा च पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्राह्यतादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः धर्तव्यः, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिरिति अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि अव्याप्तिनिवारणं नैव शक्य***मिति वाच्यम्,***

धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशे तन्निवारणसम्भवात् । तथा चैवं लक्षणम् - धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना धर्मविधया च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति, यद्वा धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यता-

वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना धर्मविधया च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इत्येवं लक्षणमङ्गीकार्यम् ।

तथा सति नोक्ताऽव्याप्त्यापत्तिः । तथा हि - 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधयाऽवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना वर्तते, पर्याप्तिसम्बन्धेन तु सम्बन्धविधया अवच्छिन्ना, न धर्मविधया । तथा च धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिना केनाऽपि धर्मेण तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अनवच्छिन्ना एव वर्तते । अतः धर्मविधया तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य अवच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेन तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मेण धर्मविधयाऽवच्छिन्नत्वं नास्ति, धर्मविधया तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य अवच्छेदकतात्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तित्वाऽसम्भवात्, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिपर्याप्तिसम्बन्धस्य तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य धर्मविधया तादृशप्रतियोगितावच्छेदकत्वासम्भवाच्च ।

तथा च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य सत्त्वेऽपि धर्मविधयाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण (अत्र 'धर्मविधया' इत्यस्य अवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वे न्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वे च उभयत्राऽन्वयः कर्तव्यः) तादृशाऽवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते । किन्तु साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिना धर्मविधयाऽनवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मेण धर्मविधया अवच्छिन्ना च भवेत्, यतः साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया साध्यतावच्छेदकतात्वोभयेनैवाऽवच्छिन्ना, नान्येन केनचिदिति साध्यतावच्छेदकतात्वोभयस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकतायामवृत्तित्वाभावात्तादृशप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं स्यादेव । साध्यत्वमव-

च्छेदकतात्वापेक्षया न्यूनवृत्ति, अवच्छेदकतात्वाधिकरणे प्रतियोगितावच्छेदकतादौ साध्यत्वस्याऽसत्त्वात्, साध्यतावच्छेदकतायामेव (निरूपितत्वसम्बन्धेन) तस्य सत्त्वात्, अत एव साध्यत्वाधिकरणसङ्ख्यायाः अवच्छेदकतात्वाधिकरणसङ्ख्यापेक्षया न्यूनत्वाच्च । तथा च धर्मविधया साध्यत्वेन अवच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मेण धर्मविधयाऽवच्छिन्ना एव कथ्यते, न तु अनवच्छिन्ना इति साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधयाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं स्यादेव ।

तथा च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते । साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपञ्च महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेवाऽस्ति । अतः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

य शो ल ता

ततश्च पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपाऽवच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि 'महानसीयत्व-वह्नित्वे द्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनैव धर्मविधयाऽवच्छिन्ना, पर्याप्तिसम्बन्धेन सम्बन्धविधया एवाऽवच्छिन्ना, न धर्मविधया, तथा च तादृशावच्छेदकतानिष्ठ-प्रतियोगितायां धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं न सम्भवति, धर्मविधया तादृशा-वच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य अवच्छेदकतात्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तित्वाऽभावात्, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तेः तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकस्य पर्याप्तिसम्बन्धस्य धर्म-विधया अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अवच्छेदकत्वाभावाच्च । ततश्च अवच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेन धर्मविधयाऽवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्नायां तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मान-वच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चि-त्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण अवच्छेदकता-निष्ठप्रतियोगितायाः ग्रहणमशक्यमेव ।

या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता तस्याः धर्मविधया साध्यत्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात्, साध्यत्वस्य अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तित्वात्, साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तित्वाभावाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता गृह्यते । साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्व-गतैकत्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यनवच्छिन्ना धर्मविधया अवच्छेद-कतात्वन्यूनवृत्त्यवच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतै-कत्वमेव भवेत्, न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

ततश्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति-धर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाद् महानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्त्यन-वच्छिन्नाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्व-

गतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपित-प्रतियोगितारूपेण, धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण अनवच्छिन्ना, धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मेणाऽवच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैवेति महानसीयवह्न्यभावः नैव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्त्याशङ्काऽपि ? इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशे नास्त्यापत्तिः, किन्तु अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशे आपत्तिरस्त्येवेति चेत् ?

य शो ल ता

न, अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि आपत्तिनिवारणं यथा धर्मविधया इत्यस्य प्रवेशेनैव सञ्जातम्, तथैव अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि सम्भवात् । तथा हि - 'धर्मविधया' इत्यस्य प्रवेशपूर्वकं लक्षणमेवमवगन्तव्यम् - धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मेण अनवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मेण धर्मविधया अवच्छिन्ना च या प्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभावः इति, धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वा-तिरिक्तधर्मावच्छिन्न(धर्मविधयेति पदमुभयत्राऽन्वेयम्)प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छे-दकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्न-प्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं वा लक्षणम् । तदनुसारेण न स्यादेव पूर्वोक्ताऽऽपत्तिः, तद्यथा - 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकता-त्वेनैवाऽवच्छिन्ना, सम्बन्धविधया च पर्याप्तिसम्बन्धेनाऽवच्छिन्ना, ततश्च अवच्छेदकतात्वस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यस्यैव (अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठ-

साध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च वर्तमानत्वात्) धर्मविधया तादृशप्रतियोगितावच्छेदकत्वात्, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकस्य पर्याप्तिसम्बन्धस्य यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यस्य धर्मविधया तादृशप्रतियोगितानवच्छेदकत्वाच्च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं स्यादेव।

किन्तु तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेनैवावच्छिन्ना वर्तते, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन न केनाऽपि, अवच्छेदकतात्वातिरिक्तपर्याप्तिसम्बन्धेनाऽपि सम्बन्धविधया एवावच्छिन्ना वर्तते, न धर्मविधया इति तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायामवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वसम्भवेऽपि धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वं नैव सम्भवति । तथा च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वसत्त्वेऽपि धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते । किन्तु या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता वर्तते तस्याः साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेनैव धर्मविधयाऽवच्छिन्नत्वमिति साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयस्य पूर्वोक्तरीत्या यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्यत्वेन तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं स्यादेव । साध्यत्वमवच्छेदकतात्वातिरिक्तम्, ततश्च धर्मविधया तेनावच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना स्यादेव ।

इत्थञ्च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते, प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायाः पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् । तथा च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

य शो ल ता

यदि 'एकं वह्नित्वमवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्या भवेत्, तदा तादृशावच्छेदकतायाः वह्नित्वे पर्याप्तत्वेन तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि वह्नित्वगतैकत्वं स्यात्, किन्तु तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, तादृशप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव पूर्वोक्तरीत्या ग्राह्या इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वं नैव प्राप्यते, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव प्राप्यते ।

य
शो
ल
ता

ततश्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वात्, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसम्भवाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव ग्रहीतुं शक्यते, तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैवेति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्रहीतुं शक्यते, न वह्न्यभावः इति महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येव अव्याप्तिः ।

एवं 'पर्वतो वह्निमान् धूमाद्' - इत्यत्रापि 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, पर्याप्तिसम्बन्धेन तु सम्बन्धविधया अवच्छिन्ना इति तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वं नैव स्यादिति अवच्छेदकतात्वस्य वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वेन यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया अग्राह्यस्यैव धर्मविधया तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अवच्छेदकत्वात्, यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया ग्राह्यपर्याप्त्यादिना धर्मविधया तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः अनवच्छिन्नत्वाच्च तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य सत्त्वेऽपि धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वाऽसत्त्वात् तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, अतः तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्य प्राप्तौ अपि धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नैव भवेत् ।

प्रकृते साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, यतः तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया साध्यत्वेन तदतिरिक्तेन च अवच्छेदकतात्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तत्र साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयमपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इति यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयं नैव धर्तव्यम् । साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तानवच्छिन्ना हि सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्ना भवेदेव । तथा पूर्वोक्तरीत्या साध्यत्वमवच्छेदकतात्वातिरिक्तमिति अवच्छेदकतात्वातिरिक्तेन साध्यत्वेन अवच्छिन्ना सा साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्ना भवेदेव। तथा च साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य धर्मविधया अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वात् तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते ।

य शो ल ता

तादृशसाध्यतावच्छेदकतायाः वह्नित्वे एव पर्याप्तत्वात् साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नास्ति, किन्तु वह्नित्वगतैकत्व-मेवाऽस्तीति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ताव-च्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव स्यात्, न महानसीयत्व -वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

ततश्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति-धर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरू-पकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वात्, महानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाद् धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना-वच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेद-कताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता-रूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, तादृशमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियो-गितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता नैवेति वह्न्यभावः एव धर्तुं शक्यते, न महानसीयवह्न्यभावः । वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नाऽव्याप्तिः ।

इत्थञ्चाऽवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वापेक्षया लघुभूतस्य अवच्छेदकतात्वातिरिक्ता-वच्छिन्नत्वस्य प्रवेशेऽपि सर्वसामञ्जस्ये निरर्थकमेव खलु अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्व-पर्यन्तमनुधावनम् ? किमर्थं हि ऋजुपथपरित्यागपूर्वकं वक्रपथाश्रयणमाद्रियते सहृदयैः भवद्भिः ?

किञ्च अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशेऽपि अव्याप्तिराक्षसी न भवत्प्राणप्रियं लक्षणं जातु उज्झितुमिच्छति । तथा हि - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र 'द्वे महानसीयत्व -वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्न-

प्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्या नाऽभवदिति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्त्यनवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं नाऽभवत् । एतत्स्थले अव्याप्तिदानार्थं महानसीयवह्न्यभावः धर्तव्यः, महानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वञ्च वर्तते, किन्तु तस्यां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वमेव वर्तते, वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं न वर्तते इति यदि धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वं भवेत् तदैव महानसीयवह्न्यभावः धर्तुं शक्यते, तदैव च अव्याप्तिः स्यात् ।

या महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयनिष्ठप्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत्, यतः महानसीयत्व-निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयं पर्याप्तिसम्बन्धेन कुत्र स्यादिति पर्यनुयोगे महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेव पर्याप्तिसम्बन्धेन महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्याधिकरणं भवेदिति उत्तरितव्यम् । ततश्च महानसीयत्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयं यदि आधेयं तदा पर्याप्तिसम्बन्धेन तदाधारं महानसीयत्व-वह्नित्वोभयमेवेति भावः, तथा च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव स्यात्, अतः महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभय-वृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपमपि महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात् ।

महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्त्युभयत्वेनैव अवच्छिन्ना, तादृशोभयत्वातिरिक्तेन धर्मविधया न केनाऽप्यवच्छिन्ना, एतच्चोभयत्वं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते, एतदुभयत्वं पर्याप्तिसम्बन्धेन

य शो ला ता

महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्मिन्नेव भवेत्, स्वरूपेण तु महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तते । तथा च वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामवृत्तिधर्मविधया तादृशोभयत्वं न गृह्यते, वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तमानत्वादेव । प्रकृतस्थले वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकताऽतिरिक्ता नास्ति साध्यतावच्छेदकता इति तादृशोभयत्वं यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया नैव गृह्यते, ततश्च धर्मविधया तादृशोभयत्वातिरिक्तेनाऽनवच्छिन्ना महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव ।

तथा तादृशोभयत्वम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति, अवच्छेदकतात्वस्य महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतादिषु बहुषु वर्तमानत्वात्, तदपेक्षया तादृशोभयत्वस्य महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामेव च सत्त्वात् । तथा च तादृशोभयत्वेन अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिना धर्मविधया अवच्छिन्ना सा महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना स्यादेव । तथा च तादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं वर्तते, धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वमपि वर्तते इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते। तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकताविधया महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयं गृह्यते, तादृशोभयस्य महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् तादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यादिति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवेत् ।

ततश्च पूर्वोक्तरीत्या महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रति-

योगितायाः महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामेव सत्त्वाद् वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायामसत्त्वाच्च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वावृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते, तदधिकरणे च धूमहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र वह्न्यभावमादायाऽव्याप्तिः न सम्भवति, यतः वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता एव सम्भवतीति यदि धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेत् तदैव धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्तीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगता धर्तुं शक्या भवेत्, तदैव च वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते ।

किन्तु प्रकृतस्थले पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवति, वह्नित्वगतैकत्वं नैव, यतः वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-

य शो ल ता

निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वं भवेत्, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतादि-निष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपमपि वह्नित्वगतैकत्वं भवेत्, तत्र वह्नित्व-निष्ठसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठा वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतादिनिष्ठा वा प्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाः यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिवह्नित्ववृत्तितावैशिष्ट्य-प्रतियोगित्वादिना अवच्छिन्नत्वात् । तथा च धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मान-वच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्व-गतैकत्वं नैव भवेदिति वह्न्यभावोऽपि धर्तुं नैव शक्यः स्यात्, ततः कुतः तमादायाऽव्याप्तिः ?

परन्तु तादृशस्थले सर्वथाऽव्याप्तिः नैव भवतीति न, तार्णमहानसीयवह्न्यभावमादायाऽव्याप्तेः सम्भवात् । तथा हि - तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता पर्याप्तिसम्बन्धेन तार्णत्वे महानसीयत्वे वह्नित्वे च भवेदिति तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वमेव स्यात्, न महानसी-यत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम्, न वा वह्नित्वगतैकत्वम्, अर्थात् तादृशतार्णमहानसीयवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतायां तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रतियोगिता एव भवेत्, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता वा नैव भवेत् । महानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तितावैशिष्ट्यतार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितासत्त्वेऽपि तादृशप्रति-योगितायाः तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामवृत्ति-प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वातिरिक्तमहानसीयत्व-वह्नित्वोभयवृत्तितावैशिष्ट्यावच्छिन्नत्वात् तादृशतार्णमहानसीयवह्न्यभावीयमहानसीयत्व-वह्नित्वोभय-वृत्तितावैशिष्ट्यप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽ-निरूपिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना च नैव भवेत् ।

ततश्च या प्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि भवेत्, निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठ-

य शो ल ता

प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपिता यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्ति-धर्मानवच्छिन्नाऽपि च भवेत्, तादृशी प्रतियोगिता तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां न सम्भवति, अर्थात् तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेद-कताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता, महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदक-त्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता च नैव स्याताम्, किन्तु तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वा-वच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिता तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वा-ऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिता चैव तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां स्याताम्।

तथा च यदि धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यून-वृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगत-त्रित्वं स्यात् तदैव तार्णमहानसीयवह्न्यभावो धर्तुं शक्यो भवेत् । या साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रति-योगिता तस्याः धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिसाध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयेन यत्किञ्चित्साध्यता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधयाऽग्राह्येण अवच्छिन्नत्वात् तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रति-योगितारूपेण धर्तुं शक्यते, किन्तु तादृशप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वस्यैव प्राप्तेः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छि-न्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशसाध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितायाः ग्रहणे धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात्, न तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वमिति तार्णमहानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं न शक्यते ।

ततश्च यत्प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगत-त्रित्वं वर्तते, तादृशप्रतियोगितायाः धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नाव-

च्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण ग्रहणसम्भवे एव धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वं स्यात् । या तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वं भवति, किन्तु तादृशप्रतियोगिता प्रतियोगित्वेन महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्च अवृत्तिधर्मेणाऽवच्छिन्ना इति सा यत्किञ्चित्साध्यताऽवच्छेदकताऽवृत्तिना धर्मविधया अनवच्छिन्ना नैव स्यादिति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशतार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

या तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयनिष्ठप्रतियोगिता तन्निरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वमेव स्यात्, तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयं पर्याप्तिसम्बन्धेन कुत्र भवेत् ? - इत्येवं पर्यनुयोगे तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वत्रितयस्यैव वक्तव्यत्वात् । तादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिता तादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तित्रितयत्वेनैवाऽवच्छिन्ना । एतत्त्रितयत्वं तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्च वर्तते । तथा च तादृशत्रितयत्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि च वर्तमानत्वात्, एतदतिरिक्तसाध्यतावच्छेदकतायाः असत्त्वाच्च यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मविधया तादृशत्रितयत्वं नैव गृह्यते, अन्यथा महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वा तादृशत्रितयत्वं न वर्तते इति सिध्येत् । तथा च धर्मविधया तादृशत्रितयत्वेनैवाऽवच्छिन्ना सा तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्ना स्यादेव ।

य शो ला ता

तादृशत्रितयत्वम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्ति, अवच्छेदकतात्वस्य सर्वासु अवच्छेदकतासु वर्तमानत्वात्, तादृशत्रितयत्वस्य च तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायाञ्चैव वर्तमानत्वात् । तथा च तादृशत्रितयत्वेन धर्मविधयाऽवच्छिन्ना सा तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिता धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्ना स्यादेव । ततश्च तादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगितायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्याऽपि धर्मविधया अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वस्यापि च सत्त्वात् तादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिता धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते । ततश्च तादृशतार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वमेव लभ्यते इति धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वं स्यादेव ।

ततश्च तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतायां धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपतार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितायाः सम्भवात् पूर्वोक्तरीत्या धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकतार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्मविधया यत्किञ्चित्साध्यतावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नावच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकतार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशतार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । ततश्च

य शो ल ता

तार्णमहानसीयवह्न्यभावोऽपि धर्तुं शक्यते । तार्णमहानसीयवह्न्यभावाधिकरणविधया 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं प्राप्यते एव, तत्र तार्णमहानसीयवह्न्यभावस्याऽविषयत्वात्, तत्र च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया स्यादेव अव्याप्तिः । अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्व-परिष्कारघटितलक्षणेऽपि अव्याप्तिसत्त्वे अवच्छेदकतात्वातिरिक्तावच्छिन्नत्वपरिष्कारघटितलक्षणे तु सुतरामव्याप्तिः स्यादेव ।

इत्थञ्च अवच्छेदकतात्वातिरिक्तधर्मावच्छिन्नत्वं प्रवेश्यताम् अवच्छेदकतात्वन्यूनवृत्तिधर्मावच्छिन्नत्वं प्रवेश्यतां वा, अव्याप्तिः न जातु तथापि भवत्पार्श्वं मुमुक्षति इति अशरणाः भवन्तः त्यजन्तु एतल्लक्षणमित्येव विनम्रं विनिवेद्यते विदुषां भवता***मिति चेत् ?***

अत्रोच्यते, अयुक्तमुक्तं भवता, साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नत्वलक्षणलघुभूतपरिष्कारेणैव तन्निवारणसम्भवात् । तथा चैवं लक्षणम् - साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्न-प्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः इति, यद्वा साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपित-वृत्तित्वाभाव इति ।

एतल्लक्षणानुसारेण नास्ति कुत्रापि आपत्तिः । तथा हि - पर्वतो वह्निमान् धूमाद् - इत्यत्र 'द्वे महानसीयत्व-वह्नित्वे अवच्छेदके' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेन अवच्छिन्ना, अवच्छेदकतात्वं वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायां वर्तते इति साध्यतावच्छेदकतावृत्ति कथ्यते, किन्तु साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तं न कथ्यते, यावदवच्छेदकतासु तस्य पर्याप्तत्वात्, न केवलप्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायामिति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं न गृह्यते । ततश्च धर्मविधया केवलावच्छेदकतात्वेनैव साध्यतावच्छेदकताऽपर्याप्तेनावच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना नैव स्यात् । साध्यतावच्छेदकतात्वेनाऽवच्छिन्ना तद्व्यक्तित्वेन वा अवच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता

(साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नतया सर्वासां प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतानां ग्रहणसम्भवात्), साध्यतावच्छेदकतात्वस्य साध्यतावच्छेदकतायां पर्याप्तत्वात्, साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मेण अवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते । तथा च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपविधया वह्नित्वगतैकत्वस्यैव प्राप्तेः ।

एवं महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिताऽपि साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते, तादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितायाः तादृशमहानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयत्वेनाऽवच्छिन्नत्वात्, तादृशोभयत्वञ्च न प्रकृतसाध्यतावच्छेदकतायां पर्याप्तम्, महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि तस्य वर्तमानत्वात् । तथा च तदवच्छिन्ना हि सा महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं नैव शक्यते । किन्तु पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतात्वावच्छिन्नप्रतियोगिता एव साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते इति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं वह्नित्वगतैकत्वमेव भवेत्, न महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वम् ।

वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगितारूपा भवेत्, न महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता इति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकवह्नित्वगतैकत्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च तादृशवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते

इति वह्न्यभावः एव ग्राह्यः, वह्न्यभावाधिकरणे च धूमहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिः ?

एवम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण धर्तुं न शक्यते । तादृशावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता अवच्छेदकतात्वेनावच्छिन्ना भवति, अवच्छेदकतात्वञ्च सर्वासु अवच्छेदकतासु पर्याप्तम्, न साध्यतावच्छेदकतायामिति तादृशसाध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मविधया अवच्छेदकतात्वं न गृह्यते इति अवच्छेदकतात्वावच्छिन्ना सा अवच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना नैव भवेत् ।

एवं तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिता तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयत्वेनैवाऽवच्छिन्ना भवेत्, तादृशत्रितयत्वातिरिक्तेन न केनाऽपि, तादृशत्रितयत्वञ्च न साध्यतावच्छेदकतायामेव पर्याप्तम्, साध्यतावच्छेदकताऽतिरिक्ते तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकत्वेऽपि वर्तमानत्वात् । तथा च तादृशत्रितयत्वावच्छिन्ना तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तिप्रतियोगिताऽपि साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना नैव भवेत् । किन्तु साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयावच्छिन्ना साध्यतावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना भवेत्, साध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतोभयस्मिन्नेव पर्याप्तत्वात् । ततश्च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण 'एकं वह्नित्वम् अवच्छेदकम्' - इत्याकारकप्रतीतौ भासमानावच्छेदकतानिष्ठ-वह्नित्वगतैकत्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता तार्णत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतात्रितयवृत्तितार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तिप्रतियोगिता वा न गृह्यते, किन्तु साध्यतावच्छेदकतानिष्ठसाध्यतावच्छेदकतापर्याप्तसाध्यत्वावच्छेदकतात्वोभयावच्छिन्नमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता एव गृह्यते इति

साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव स्यात्, न वह्नित्वगतैकत्वम्, न वा तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वम् ।

ततश्च वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायाञ्च निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च सत्त्वेऽपि साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नाऽनुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्याऽसत्त्वात्, साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितानवच्छेदकेनवह्नित्वगतैकत्वेन तार्णत्व-महानसीयत्व-वह्नित्वगतत्रित्वेन चावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्यैव सत्त्वात्, साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वस्य निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्नकिञ्चिन्निष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्य च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायामेव सत्त्वाच्च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नाऽवच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण च महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता एव धर्तुं शक्यते, वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता तार्णमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता वा धर्तुं न शक्यते इति महानसीयवह्न्यभावः एव ग्राह्यः, न वह्न्यभावः, न वा तार्णमहानसीयवह्न्यभावः इति महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयात् कुतोऽव्याप्तिरिति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नत्वप्रवेशे नास्त्येव काऽप्यापत्तिः ।

एवं यदि यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वं निवेशितं वर्तते, ततश्च

साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगिता-निरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकता-निरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः - इत्येवं लक्षणमभ्युपगन्तव्यं स्यात्, तदा अव्याप्तिः स्यादेव । तथा हि -

'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकं रूपं महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वमेव भवति इति निश्चितम्, तत्र महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन् पर्याप्तिसम्बन्धेन वर्तमानावच्छेदकतादौ एव भवेत् । तत्र महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता पर्याप्तिसम्बन्धावच्छिन्ना । ततश्च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयं महानसीयत्व-वह्नित्वोभयस्मिन्नेव पर्याप्तं भवेत् । अतः महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयस्मिन् वर्तमाना स्यादेव । तादृश महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयप्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयत्वेनैवाऽवच्छिन्ना, तादृशोभयत्वञ्च वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायां वर्तते एवेति वह्न्यभावीययत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मविधया तादृशोभयत्वं नैव गृह्यते । ततश्च तादृशोभयत्वातिरिक्तेन अनवच्छिन्ना महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयाऽपि वर्तते, यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नापि वर्तते ।

ततश्च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदक-महानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकताऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एव । तादृशप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकता-विधया वह्नित्वनिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकता लभ्यते एव, तादृशप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपित-

प्रतियोगितानिरूपकाभावः = वह्न्यभावः इति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिता-निरूपकपर्याप्त्यनुयोगिता-वच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-यत्किञ्चित्प्रतियोगिता-वच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगिता-निरूपकाभावविधया वह्न्यभावः धर्तुं शक्यते एव, वह्न्यभावाधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोः वृत्तितया लक्षणाऽसमन्वयात् स्यादेवाऽव्याप्तिः ।

यदि निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रति-योगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं निवेश्य 'साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावा-धिकरण-निरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लक्षणमङ्गीक्रियते तदा नोक्ताऽव्याप्तिः, यतः साध्यतावच्छे-दकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपम् 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् - इत्यत्र महानसीयत्व-वह्नित्वगत-द्वित्वमेव भवति पूर्वोक्तरीत्या, तादृशमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपक-पर्याप्तीयप्रतियोगिता च महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतो-भयस्मिन् वर्तमाना भवेत्, किन्तु तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगिता-वच्छेदकतोभयस्मिन् वर्तमाना तादृशप्रतियोगिता निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगिता-वच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकत्वेनाऽनिरूपिता नैव भवेत्, यतः तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभय-वृत्तिप्रतियोगिता महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयत्वेन प्रतियोगिताऽवच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तेनैवाऽवच्छिन्ना इति तादृशप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धा-वच्छिन्न-प्रतियोगितानिष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नतादृशोभयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतानिरूपितत्वं स्यादेवेति तादृशप्रतियोगितायां निरूपितत्व-सम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकता-भिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वं नैव स्यात् । अत एव साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्न-प्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगिता-

निरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं न शक्यते ।

किन्तु पूर्वोक्तरीत्या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतानिष्ठप्रतियोगिता एव साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्व-रूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितप्रतियोगितारूपेण धर्तुं शक्यते, तादृशप्रतियोगितायाः प्रतियोगित्वेन अवच्छेदकतात्वेन चैवाऽवच्छिन्नत्वात्, प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयातिरिक्तधर्मेणाऽनवच्छिन्नत्वाच्च तादृशप्रतियोगितायां निरूपितत्वसम्बन्धावच्छिन्न-किञ्चिन्निष्ठ-प्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नावच्छेदकतात्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकताभिन्नप्रतियोगितावच्छेदकताऽनिरूपितत्वस्य सत्त्वात् । ततश्च महानसीयवह्न्यभावाधिकरणे तज्ज्ञानत्वहेतोः अवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्यव्याप्तिः ।

किन्तु यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वप्रवेशे तु उक्तरीत्याऽस्त्येवाऽऽपत्तिरिति तन्निवारणाय यत्किञ्चित्प्रतियोगितावच्छेदकत्वाऽवृत्तिधर्मानवच्छिन्नत्वस्थाने प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नत्वं निवेश्य 'साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगिताश्रयावच्छेदकतानिरूपितप्रतियोगितानिरूपकाभावाधिकरणनिरूपितवृत्तित्वाभावः' - इत्येवं लघुभूतं लक्षणमभ्युपगन्तव्यम्, ततश्च 'अत्र महानसीयवह्निः' - इत्येतज्ज्ञानं विषयितासम्बन्धेन महानसीयवह्निमत्, तज्ज्ञानत्वाद् इत्यत्र पूर्वोक्तरीत्या अव्याप्तिः नैव स्यात्, यतः साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतावह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगितायां सम्भवति, किन्तु तादृशप्रतियोगितायाः महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयत्वेनैवाऽवच्छिन्नत्वात्, तादृशोभयत्वस्य महानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकतायामपि वर्तमानत्वेन प्रकृतवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तत्वाऽसम्भवाच्च तादृशोभयत्वावच्छिन्ना सा महानसीयत्वनिष्ठ-

य शो ल ता

साध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता प्रकृतवह्न्यभावीय-प्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना नैव भवेत् । तथा च साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मा-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयत्वनिष्ठसाध्यतावच्छेदकता-वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतोभयवृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं नैव शक्यते ।

या महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता सा प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वो-भयेनैवाऽवच्छिन्ना, प्रतियोगित्वावच्छेदकतात्वोभयञ्च महानसीयत्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, वह्नित्वनिष्ठप्रतियोगितावच्छेदकतायामपि वर्तते, एतदतिरिक्तेषु न कुत्रापि वर्तते इति प्रकृतमहानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तं स्यादेव । ततश्च प्रतियोगितावच्छेद-कतापर्याप्तप्रतियोगितावच्छेदकतात्वोभयावच्छिन्ना हि महानसीयवह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकता-वृत्तिप्रतियोगिता प्रकृताभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्ना स्यादेव, तादृशमहानसीय-वह्न्यभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगितायां पूर्वोक्तरीत्या साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मा-वच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपकपर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानु-योगितानिरूपकपर्याप्तीयत्वं तु वर्तते एवेति साध्यतावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितानिरूपक-पर्याप्त्यनुयोगितावच्छेदकमहानसीयत्व-वह्नित्वगतद्वित्वरूपावच्छिन्नानुयोगितानिरूपकपर्याप्तीय-प्रकृताऽभावीयप्रतियोगितावच्छेदकतापर्याप्तधर्मावच्छिन्नप्रतियोगितारूपेण तादृशमहानसीयवह्न्य-भावीयप्रतियोगितावच्छेदकतावृत्तिप्रतियोगिता धर्तुं शक्यते एवेति महानसीयवह्न्यभावः प्रकृते गृह्यते, तदधिकरणे च तज्ज्ञानत्वहेतोरवृत्तितया लक्षणसमन्वयान्नास्त्येवाऽव्याप्तिरिति सर्वमु-पपन्नम् ।

●●●

।। વિભાગવાર પૃષ્ઠ સૂચિ ।।

(ચૌદ વિભાગોમાં કયા વિભાગમાં કેટલા પૃષ્ઠો અને કેટલી દીધિતિઓ સમાવેશ પામી છે તેની સૂચિ અહીં પ્રસ્તુત કરાઈ છે.)

વિભાગ	દીધિતિ	પૃષ્ઠ
વિભાગ - ૧	૧ + ૨	૩૧૨
વિભાગ - ૨	૩	૬૪૪
વિભાગ - ૩	૪	૧૦૮૮
વિભાગ - ૪	૫	૧૩૯૬
વિભાગ - ૫	૫	૧૭૬૬
વિભાગ - ૬	૫	૨૦૯૪
વિભાગ - ૭	૫	૨૪૩૬
વિભાગ - ૮	૫	૨૭૮૨
વિભાગ - ૯	૫ + ૬	૩૧૦૨
વિભાગ - ૧૦	૬	૩૪૧૦
વિભાગ - ૧૧	૭	૩૭૪૬
વિભાગ - ૧૨	૭	૪૦૨૦
વિભાગ - ૧૩	૭ + ૮	૪૨૮૮
વિભાગ - ૧૪	૯ તથા પરિશિષ્ટ	૪૪૨૪ + પરિશિષ્ટ

ઊડાનની પરિસીમા
'GSLV' છે,
ઊંચાઈની પરિસીમા
'એવરેસ્ટ' છે,
ઊંડાઈની પરિસીમા
'પેસેફિક' છે,
તેમ વ્યાપ્તિના વિશ્વમાં
તર્કની ઊડાનની....
તર્કની ઊંચાઈની....
તર્કની ઊંડાઈની.....
પરિસીમા છે :

"गूढार्थतत्त्वालोक"

- प्रकाशक -
श्री दिव्यदर्शन ट्रस्ट

9 789382 019671

MULTY GRAPHICS
(022) 23873222 23884222